BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
10 P
140

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

27.4.28.

Emi a m° Antonio zenon biblio
pola die 2: 7bris 1572 Julijs i ÷

CLARISSIMI VIRI D. PETRI PECKII ZIRICAEI V. I. DOCTORIS conſultiſſimi.

Commentaria in omnes penè Iuris Ciuilis Titulos ad rem Nauticã pertinentes.

Titulorum Catalogum ſequens pagina indicabit.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

LOVANII

Apud Petrum Colonæum Typog. Iurat. Anno 1556.

Cum Priuilegio Regio ad tres annos.

13-10P 11

PRIVILEGIVM.

DIplomate inuictiſsimi Regis PHILIPPI interdictum eſt ſub grauiſsimis pœnis, horum librorum impreſsione, diſtractioneq́ue omnibus Typographis, ac Bibliopolis trium annorum ſpatio, niſi quibus imprimere eos ac diſtrahere D. Petrus Peckius I. V. Doctor permiſerit. Bruxellæ. xvi. Ianuarij. anno M. D. LVI.

Subſig. P. de Lens.

In hoc volumine cõtinetur Commentarius in Tit. hos Pandectarum.

NAutæ, caupones, ſtabularij vt recepta reſtituant etc. fol. 1.
De exercitoria actione. fol. 61.
Ad legem Rhodiam. fol. 161.
De Incendio, Ruina, Naufragio, Rate, Naue expugnata. fol. 229.

IN TIT. CODICIS HOS.

AVtentica Nauigia. de Furtis. fol. 289.
De nauicularijs ſiue naucletijs publicas ſpecies tranſportantibus. fol. 295.
De auibus non excuſandis. fol. 303.
De Naufragijs. fol. 305.

Ioannes Caſembrotius Brugenſis Candido Lectori.

CVM grauiſsimis laboribus, ſtudio et alacritate multa, non ita nuper ad edicta prætorum quibus Cauponum, Stabulariorum, Nautarũq; libido cõſtringitur, & deſperatis naufragorũ calamitatibus ſuccurritur. Clariſsimus D. D. Petrus Peckius celeberrimo apparatu eſſet commentatus mi candide Lector, Officij & religionis erga Præceptorẽ memor, quin etiã publica literariæ reipub. vtilitate cõcitat⁹, illi primũ humaniter ſupplicare, reluctãtem ſtimulare cœpi vehemẽtius, ne vberrimos illos eruditionis ſuæ fœtus ingenti nedũ infeliciſsima laboris fruſtratione domi ſuffocari, naſcentemq; laudis & honoris fructum (ſola calumniantiũ rabie perplexus heſitãs) extingui & emarceſcere pateretur. Non enim in hac ſola qua trahimur omnes ſcientiæ cognitioniſque cupiditate debemus inueteraſcere. Sed longiùs profectò quàm vitæ noſtræ ratio tam lubrica poſtulat, de nominis noſtri æternitate, ſpe, atque animo cogitare conuenit. Omnes enim qui ſuaui poſteritatis ſenſu excellentiũq; hominũ cogitatione cõfirmati, in circumfluente laude ac virtute verſamur, ſempiternum quiddam, & nulla intermoriturũ memoria ſpectare videmur, ne ſi cum vita (cuius vt exiguum curriculum, ſic immenſum ſplẽdoris, & gloriæ natura ſpaciũ ſtatuit) nominis noſtri celebritatẽ negligendam dimittẽdamq; putemus, nulla pro Repub. dimicatio, nulla ciuiũ defenſio, nullũ ad verã illam

 granemq;

grauemq́ ac ſolidã virtutis magnitudinem conſequẽdam ſtudium adhibeatur. Atq; animis & noſtris eſt impreſſa quædam alta prudentiæ vis quæ nos ad omnẽ maximarũ rerũ cogitationẽ impellit, hortatur, omnẽ vt ingenij celeritatẽ, curã omnem animiq́; cõmentationẽ ad famæ, æſtimationis, virtutiſq́; fructus percipiendos (alijs otium & voluptatem nõ nobis queſitantes) cõuertamus. Conſulit etiam vt in omni vita perſpiciamus ne animorum motibus perturbati, flexuoſiſq́; deſperationis ambagibus perplexi, caſſoq́; labore fracti, à propoſito laudis ambitu deſciſcẽtes, in ſocordie turpiſq́; deſidiæ caſſes, ac ſyrtes dilabamur: ſicque protinus naturæ defuiſſe noſtræ & à ſummi boni felicitate otio abſtracti, aut voluptatũ illecebris auocati, aut ſummo retardati videamur. Hiſce telis cum acrius doctiſſimũ meũ Præceptorẽ ſtringerem, amice Lector zelo, & amori meo tribuens aliquid, ſuauiter prolabẽte dictionis fluxu ſic exorſus eſt. Rectius honori meo conſultum iri exiſtimo, ſi me liberum inuidia, priuato limine, priuatiſq́; parietibus, circumſcribam, quam ſi miſerrima ſcribendi conditione arrepta (In qua diligentiam ſimultatis, negligentiam reprehenſionis, patet eſſe pleniſſimam) omnibus omnium etatum obtrectatoribus, dilaniãdum exponam, Deniq; perſpectiſſimũ habeo qua ſtudij vehementia, quanam ingenij fecunditate, ciuilis ſciẽtiæ principia, ſupremoſq́; apices noſtri anteceſſores (in eadem profeſſione inſudantes) colluſtrarint. Quibus argumentis impetu petitionis incaleſcente parũ acquieſcens, protinus obieci: ne vel

maio-

maiorum noſtrorum memoria multum ab illa ve-teri degenerante, perfectum ita, omniq́ laude cumulatum extitiſſe quenquam, omne vt punctũ, ſine vlla reprehenſionis iniuria tulerit. Quãdoquidem hãc legem rebus omnibus indixit natura, vt quæ præſidij multũ, ſplendoris ac dignitatis plurimũ, in cõmune hominũ cõpendiũ, magno cũ fenore transfunderent: aliqua tamen ex parte peracerbò reprehenſionis pungerentur aculeo. Quod vt manifeſtius euadat. Prima rerum quibus ſpiritum ducimus elemẽta ſcrutemur obſecro? nõne alterna contagione fediſsimè conſpurcantur? Nunquid oratoria grauẽ aliquãdo bene conſtitutis ciuitatibus calamitatem impegit? Philoſophia nouas & portentoſas ſuperſtitiones, medicina pernicioſum veneni vſum, commercijs hominũ inuexiſſe commemoratur? Nonne vrbes multæ, populiq́ue regna, diſciplina militari ſtirpitus euerſa deplorãtur? Eadẽ ſanè ratione magnis, fortibuſq́ auſis, & conatibus, ſuum adeſſe faſtidiũ exiſtimò, vt iã niſi humanitatis expers mirari poſsit, in grauiſsimis authoribus vitia quædã nõ ſatis animaduerſa fortaſſe (licet magnis compenſata virtutibus) eluceſcere: quæ tanquã ſobrius agricola, rubos arui excindit (eorum ingluuie ne læta ſata boumq́ labores triſti ſtrangulẽtur exitu) ſic propriè laudis profectuſq́ ſtudioſus indicij ſumma, cõſilijq́ attẽperatione prouidere debet, ne mala potius quã optima (veluti cutẽ, nõ ſanguinẽ inſpectãs) proſequi voluiſſe videatur. Quæ cũ pẽſitatius alta mẽte reuolueret, amice Lector, ſcrupulũ illũ, ſumptũq́ ex triuio de maioribus phantaſma ~~cãtius~~

 recuſſo

cautius recuſſo clauo amoliri connitebar. Negabã ſtrennuè doctiſsimos illos homines, otio, & ingenio affluentes (quorũ etas Bartolea quã fuit feraciſsima) tam vehemẽti incitatione naturæ, tam feruẽti literarum ſtudio, omnes Iuriſprudentiæ numeros impleſſe, latenteſq; magnarum rerum cauſas, originem, formas & conſecutiones tam probè ſcrutatos, nihil vt in tanta rerum vniuerſitate ac perturbata varietate deſiderari poſsit. Sed rectius (meo quidem iudicio) ſtatuebam, vt ſi lucubrationes eius multis verborum lenocinijs illuſtres, graui rerum & ſententiarum ſtamine celebres (in quibus opiniones veterum velut lydio lapide exploratæ diligenter, & ſpectatæ, quodam quaſi pulchritudinis lumine relucent) in manus hominum irreperent: fore aliquando vt his amplexis ab opinionũ nauſeabunda perplexitate (quas vndiq; doctorũ turba profundit) ſtudioſꝰ iunctus in portũ trãquillitatis ſecedat. Diſtrahitur enim humanæ mẽtis anguſtia authorum copia, nec hærere trãquilla in quoquam poteſt: & cum mens diuerſis perturbata motibus velut eſtuantis maris iactationibus diſiecta in nullo hæret, nullũ magnificũ, aut ingenioſum, facinus cõficere poteſt. Quæ cũ ita ſe habere Lector ſuauiſsime, clariſsimus præceptor noſter ſatis perſentiſceret, tantũq; ex præſenti induſtria prolapſurũ vtilitatis perſpiceret, alacri, & prõpto animo, diuulgãdũ opus tradidit. At commiſsis nunc vento velis, orat, obſecrat omni vt iniuria ſuſurriſq; vacuus, magna ſecuritate natare poſsit, Bene Vale.

AMPLISSIMIS CONSS, *SANCTOQVE SENATVI* FLORENTISSIMAE VRBIS Ziricæanæ.

P.Peckius Ziricæus IC. S.D.P.

MArcus Tullius Cicero: Eo eſt, inquit, Ampliſſimi Viri, omnis vitæ noſtræ ratio trāſmittenda, vt magnā nominis noſtri famā ex maximis in patriā meritis collatis, poſteris relinquamus. Quod cū latiùs mecum perpenderem: atq; humanæ vitæ originem ortuſq; noſtri locū ad animū ſubinde reuocarē, etſi omnibus virtutibus affectum me eſſe cuperē, nihil tamen fuit optatius, quàm vt omnibus quàm gratiſſimus erga Remp. veſtram Florentiſſimorum hominū, fortiſſimorū virorum, optimorū ciuium copia refertā, eſſe cognoſcerer, quæ non ſolū nos maioreſq; noſtros orbi exhibuit: ſed innumeris vbique

atque promptiſſimis beneficiis proſecuta eſt. Nullum enim fuit tempus, neque honorum, neque ſtudiorum meorum, in quo nō vel ſalutis vel dignitatis meæ ſtudioſiſſimã, cupidiſſimamq; non tacita opinione, ſed perſpicua declaratione cognoui. Quid hic referam quanto Laureatum honore ſitis proſecuti, quãta ad vos humanitate venientem excipitis? Sanè ſi Marco Valerio Voleſi filio, quod Sabinos fudit, fugauitq; & caſtris exuit, locus in Circo ad ſpectandum in ſella Curuli permiſſa eſt: Si C. Duilio quod nauali prælio Chartaginenſem claſſem fudit, præter curilem ſellam, vt quoties à cæna rediret, funale præferreretur, & Tibicē præcineret conceſſum fuit: Si Lucio quoq; Metello optime de Repub. meritò, qui oculis orbam ſenectutem egit, vt quoties in ſenatũ iret, curru veheretur, pro mu-

nere ſit

nere ſit datum: Ego me hercule qui cum his comparari omnino nõ poſſum, pro minima honoris portiuncula qua fortaſſis chariſſimã patriam affeciſſe videor, non minoribus præmiis exceptus ſum. Sed cum facere non poſſum, vt in ſingulas res, meritaque veſtra gratias referam, vereor ne hac mea veſtrorum beneficiorum prædicatio non gratia potius quàm arrogans videatur. Cum igitur grauiſſimè vituperetur, qui in magnis beneficiis remunerãdis eſt tardior, neq; ſolum ingratus, quod ipſum grauè eſt, verum etiam impius appelletur neceſſum eſt: vt merito apud Perſas Athenienſes atq; Macedones, haud ſecus aduerſus male gratos ingrati actio detur, ius, iudiciũq; dictetur, ac ſi magno eſſent ſcelere polluti: quãuis non ignorẽ quam mihi ſit periculoſum naſutiſsimo huius orbis theatro,

confirmata nōdum ætate & creſcentibus adhuc annis meipſum exponere: amiciſſimorũ tamen quorundam precibus victus, quibus nihilomino honeſtè negare poſſum, ſtatui Reipu. veſtræ dignitatem & ſalutem meis commodis omnibus, ſtudiis vtcunq; ſerioribus, & priuatis quibuſcunque rationibus anteferre. Cæterum cum ex ieiuno & exili agro noſtro poma Alcinoo (vt aiunt) aut Floræ ſerta, id eſt, excellentiſſimis veſtris ingeniis quibus fœliciſſima veſtra Reſpub. ſcatet, dare tentarem: iudices ipſos laborum noſtrorum tacitus abſentes mecum inſpicio, quaque ad exactiſſimum fori theatrum accedendum ſit, cogito. Quid enim hic recenſeo D. Hieronimũ à Zeroeskerke Equeſtris ordinis virũ, omniumq; ſcientiarum verticẽ, quẽ natura ad omnes animi dotes abſolutiſſimum effinxit? Quid

cum filio D. Liuinũ Burgium cognatum amantiſſimum, ciuibus vniuerſis, virtutis, antiquitatis, prudentiæ documẽtum? Quid vrbis Oratorem Vitellium, cuius laudem obſcuratura nulla vnquã eſt obliuio, loco, ordine, nomine, virtute, ingenio, ornatiſſimum? Quid tres illos fratres Claeſſonios, quos ego omnibus virtutibus continentiæ, grauitatis, fidei, fortitudinis, omni denique honore ſemper digniſſimos iudicaui? Quos cum ego mihi præter multos adhuc alios quorum plurimæ ciuitates doctrinã laudare potius quam æmulari poſſunt, veluti lucidiſſimũ ſpeculum ob oculos quotidie pono, in legum commẽtariis aſſidua lectione verſatus, nõ futile, nõ ridiculum, non puerile, ſed graue, ſed vtile, ſed veſtris ingeniis dignũ pro dono argumentum quærẽdum exiſtimaui. Inuenimus tãdem

Viri ornatiſſimi, materiam hãc nauticam, magnis vbiq; ab ipſo Vlpiano encomiis celebratam, vobis (vt exiſtimo) nunquam nõ ante oculos poſitam, collocatam in vſu quotidiano, in conſuetudine ciuium, atque foro. Hanc igitur qualibuſcunque, nõ contemnendis, vt ſpero, annotationibus illuſtratam, vobis qui de propoſito argumẽto, vel natura, vel arte, vel ingenio ſcitè, appoſiteq; iudicare poſſitis, deuotam, atq; nuncupatam volui, quo ſpero, ſi me fortuna non fefellerit, me conſecuturũ, vt magno præſidio Reipub. veſtrę nos fuiſſe & nũc ſentiant homines, & in poſterũ memoria teneant. Sin minus, ex tanto ſtudiorum cumulo non me præterit, ſaltem fructuoſiſsimam eſſe profeſſionem bonæ voluntatis, magnoſq; honores ex ea re ſolum cõplures conſecutos video. Non me hercule, hic

gigno

gigno paradoxa, aut monſtroſas opiniones, nec fremitu Baltici littoris, quanquã horribili, tremefactus ac cõſternatus ſum, vt turpe eſſe ducam circunſpicere, quæ ſint receptæ à ſanioribus ſententiæ: non omnino ſtatim veterum ſentẽtias improbamus, non Bartolo, non Baldo, non Alexandro ſpumoſa philautia manús afferimus, ſed eorum dicta veluti ſequentes poſt terga meſſorum, in manipulos emiſsis ſordibus colligimus, ſi deficiant: validioris argumenti penicillo confirmamus, & in ſumma, veritatem in abſtruſo, & (quod aiunt) in Democriti puteo deliteſcentem reuocare conamur. Vtinam autẽ liceat nobis tam commodè tamq; dilucidè quæ ſuſcepimus explicare, vt ab optimo quoque intelligi poſſunt. Meum autem ſtudium erga vos & officium tametſi multis iam argumentis ſpero

vobis

vobis eſſe gratiſsimam, tamen tunc maximè declarabitis, quũ chariſsima naturæ pignora ex pueris paulatim excedẽtia, atq; his artibus quibus ætas puerilis ad humanitatẽ informari ſolet imbuta, altioribus diſciplinis tradita, ad ſimile officium dulciſſimæ patrię exhibendũ inſtigaueritis. Quid enim ſtultius, quã inutilem potentiã, inuidioſas opes, cupiditatem acquirendi præcipitem & lubricã, graui anteferre ac ſolidæ gloriæ? Rectè itaque Plato tũ deniq; fore beatas Reſpub. putauit, ſi aut docti aut ſapientes homines eas regere cœpiſſent. Omitto nunc hos qui diuinæ legalis ſapientiæ ſacrario ſepoſito, & iura & æquitatẽ ipſam, ex ſuo, vti Palladem ex Iouis capite effingunt. Sanè ſi in aliqua deſertiſſima ſolitudine ad ſaxa & ad ſcopulos hæc conqueri & deplorare vellem, omnia muta atq; inanima tanta

& tam indigna atrocitate commouerentur. Boni igitur conſulite quicquid eſt hoc muneris Grauiſſimi Viri, quo vobis gratificari volui. Qualecunque ſanè eſt, æternũ dabit omnibus meæ erga Rempub. veſtrã florẽtiſſimã teſtimonium voluntatis. Me Reipub. veſtræ dedo, addico, aſtringo, & ſi quę a nobis ornamenta proficiſci poſſunt, elaborabo vt in omnibus omnes intelligant habitã à me eſſe rationem patriæ maiorũq; meorum dignitatis. Valete.

Louanij Octauo Calen. Feb. 1556.

Guilielmus Borluyt Gandenſis D.Petro Peckio vtriuſq; Iuris *Doctori Conſultiſſ. S. vt libros conſcriptos elucubret.*

E Vulgato tui tandē monumēta laboris,
Pecki,plebeios effugiaſque rogos.
Et nil adijcias:ne ſis prolixior æquo,
Nec demas quicquam:ne tenebroſus eas:
Excultum ſatis,o,deterſit ſpongia librum.
Vrſa tuos catulos lambere parce,vident.
Hęc placet,hęc operi ſit lima nouiſſima.dulces
Nam redolet muſas,aonioſque lacus.
Purpureos fragrat flores,molleſq; hyacynthos.
Spirat quod placidis hybla ſuperba thymis,
Confiteárne?meæ ſunt baſia victa puellæ.
Vicit odoratas pagina docta roſas.
Ceſſas victuras chartas permittere cædro?
En celebres pulſat fama benigna fores.
Si non admittas titulos,quæ præmia curæ?
Si tollas vſum quid ſacra regna iuuant?
Quid mihi,ſi clauſa, nūmi dominētur in arca
Proſunt?poſſideo diues auarus opes.
Non ſecus ac ſerpens olim vigilabat in hortis
Heſperijs,ſpectans aurea poma nouem.
Vtilius pateant igitur tua ſcrinia vulgo.
Communis cunctis,nō tibi natus,homo es.
Hoc mercator hias,hoc mecum nauita cenſes,
Auſcultes iſtis,& mihi crede,viris.

Eiuſdem Epigramma Lectori.

THæſæo cupis æquor omne filo
Pertranare?duces ſequare libros,
Docta Peckius arte quos poliuit.
Non te ſubdola fallet ore ſyren:
Nec te concutiet vadoſa ſyrtis:
Sed portum placidis inibis vndis.

PETRI PECKII ZIRICAEI IVREC. AD EAM Iuris partẽ quæ de re nautica *tractat Commentarij.*

IN TIT. IX. FF. IIII. VT *nautæ, caupones, ſtabularij recepta reſtituant.*

RVBRICA.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Summæ rerum.

Nautæ, caupones, ſtabularij, genus hominum improbum. nu. 1.
Triboniani negligentia. nu. 2.
Stabulum & caupona quid ſit remiſſiuè. nu. 3.

CVM Romanus Prætor creſcente indies hominum malitia raram inter mortales fidem conſiſtere animaduerteret, & (vt ille ait) non hoſpes ab hoſpite tutus eſſe inciperet. Vtiliſſimum id edictum propoſuit quo aduerſus tantam improbitatem atque perfidiam proſpiceretur. Idq́, eorũ quidem præcipuè quorum fidem plerunque coacti atque neceſſitate quadam ſequimur: genus 1 *hominũ improbũ quoſq́, aduerſus bonam fidem mercatorũ & ius gentium cum furibus cõtra eos quos recipiũt, ſæpenumero*

coiuiſſe, multorum calamitate euidentiſſimũ euaſit. Quod ſi verò (vt fieri poteſt) magiſtri ipſi & penes quos primaria totius exercitij cura eſt, bonæ fidei fuerint, & nullo crimine irretiti: certè familiam tamen impurioris farinæ vt plurimũ adhibere ſolent. Quod cũ res mali admodum exẽpli in Republica eſſet, atq; quotidiana vectorum miſeria remediũ expoſtularet: duplicem Prætor actionem in factũ propoſuit. Alterã quæ de recepto dicitur, & in prima tituli parte tractatur. Alteram verò qua contra exercitorẽ de delicto famulorum nauigantes & vectores experiri poſſunt. Neque iſtud ſeuerũ eſſe nimium & Prætoris æquitati indignum arbitrari oportet, cum in poteſtate exercitoris ſit quos famulos eligat, & cuius fidei ſint atque innocentiæ prius explorare. Quod autem poſterioris in factum actionis in
2 *Rubrica nulla fiat mentio: incuria Triboniani factũ exiſtimo, qui totum Prætoris edictum non edidit. Quid autem ſit*
3 *ſtabulum & caupona, poſtmodum in contextu explicabimus.*

LEX I.

Vlpianus lib. XIII. ad Edictum.

Ait prętor, nautę, caupones, ſtabularij,

bularij quod cuiuſq; ſaluum forè cœperint: niſi reſtituāt, in eos iudiciū dabo. Maxima vtilitas eſt hu[9] edicti: quia neceſſe eſt plerunque eorum fidem ſequi, reſq; cuſtodiæ eorū cōmittere: Nec quiſq̃ putet grauiter aduerſus eos hoc cōſtitutū. Nā eſt in ipſorum arbitrio, ne quē recipiāt. Et niſi hoc eſſet ſtatutū: materia daretur, cum furibus aduerſus eos quos recipiunt, coeundi: cum ne nunc quidem abſtineant ab huiuſmodi fraudibus.

Summæ rerum.

Ratio dubitandi in hac lege. nu. 1.

Ratio decidendi. nu 2.

Ratio edicti. nu. 3.

Fraus nautarum. nu. 4.

Cautela contra fraudem nautarum. nu. 5.

Principis miniſtros in neceſſitate quilibet hoſpitio ſuſcipere tenetur. nu. 6.

Hoſpitio ſuſcipere inuiti caupones tenentur. nu 7.

Occaſio mali auferenda. nu 8.

A lt Prætor, iudicium dabo. *Quod*
1 *tamē mirū videri poteſt, cum nautæ, caupones, ſtabularij, nō pro cuſtodia rerum inuectarū, ſed pro vſu tātū nauis, hoſpitij, ſeu ſtabuli, mercedē recipere videantur*[a], a l. nauta, inf. eodem.

B ij *& Do-*

1 *& Dominis ipſis imputari poteſt quod cuſtodiam meliorem non adhibuerunt. Sed*
2 *cõtra reſponſum eſt. Quamuis enim ſolum pro vectura mercedem recipiant: de cuſtodia tamen tenentur. Nã fullo & ſarcinator nõ pro cuſtodia mercedem recipiũt, & tamen cuſtodiæ nomine ex locato tenentur. Quod autem dicitur pro cuſtodia mercedem non exolui: id non aliter intelligendum eſt, quàm quod non primariè & principaliter, ſed ſecundario & in conſequentiam pro cuſtodia mercedem recipiãt. Nautæ, Caupones, Stabularij. Nã ſimul atque recipiunt aliquem cum rebus, aut merces ſine perſona, ipſo cõtractu id agere cenſentur, vt ſaluas omnino merces reſtituant. Videtur itaq; nõ vſqueadeò multũ à depoſito hoc edictum diſtare, ſi originem qualitateſq; vtriuſque, & ius gentiũ quod reſtitutionẽ reſpicit, cõſiderare velimus.* b

b. Bona fides inf. depoſiti.

Eſt autem hæc actiò rei perſecutoria, quæ de recepto intentatur, & in ſimplum datur. Maxima autẽ (vt rectè Vlpianus ait) huius edicti vtilitas eſt. Cum enim plerunq; eorum fidem ſequi; & res noſtras cuſtodiæ eorum cõmittere debeamus: materiam cum furibus aduerſus eos quos recipiunt coeundi, omnibus modis reprimere oportuit. Sæpe enim numero non

ſolum

ſolum cum furibus coeunt, ſed & ipſi fur-
tum admittũt. Quis enim ignorat obſecro 4
nefaria eorum furta, qui vina eorũ fidei
concredita & in alias regiones vehenda
exhauriunt, vaſaq́ etiam marina aqua
rurſus adimplent? Nec ſolum damno
amiſsionis vini dominum afficiunt, ſed
& in cauſa ſunt, vt quod reliquum eſt[c]
vendere non poſsit, vel ſi vẽdat emptorem
circumueniat neceſſum eſt. Ego aduerſus 5
tantam improborum hominum nequitiam
hac ratione conſultum eſſe crediderim, vt
in tranſmittendis vinis, duplici vaſe,
inani vno, altero verò repleto vtamur:
tantũq́ alterũ altero capatius ſit, vt quòd
inane eſt & vacuum, alterum facile in ſe
continere poſsit. Cum itaque vas quod
vinum in ſe cõtinet vacuo & inani im-
poſitũ fuerit: nõ poterit niſi retecta fraude
quicquam ex eo promi: Fundus enim du-
plex, nõ cõtinuato intermedio, vnius tantũ
vaſis fluxum admittere poterit. Clauus
itaque clauum trudet, & qui alijs nocen-
dum putabunt: ipſimet infamiam ſu-
ſtinebunt[c].

In ipſorum arbitrio. *Quod tamen*
tunc verum non eſt cum vrget neceſsitas,
vel cum Princeps vrbem ingreditur[d].
Nã (vt Vlpianus ait)[e] *eos milites quibus* 6

c. l. penul. C. de legat.
d. l. 2. C. de metat. li. 10.
e. In l. 3. §. eos inf. de mun. & honor.

ſuperuenientibus hoſpitia præbere in ciuitate oportet: ab omnibus (ſi nõ ſpecialiter excepti ſint) excipi cõuenit. Sic & nautæ quoq; eorum exemplo (ſi nõ per tempeſtatem legitimè excuſentur) etiã inuiti milites, & eos qui Principi ſeu reipublicæ inſeruiunt, traijcere tenentur. Quibus ceſſantibus, an ne id ſimpliciter verum ſit, quod hoc loco Iureconſultus ait, diſpiciamus. Videtur enim ex hac traditione ſequi. Nautas, Caupones, ſeu Stabulariũ publicum & qui communiter peregrinos ſuſcipiunt, ad hoſpitandum compelli non poſſe. Iniquum enim eſſe & bonis moribus contrarium videri poteſt, moderationem arbitriumq; in rebus proprijs alicui præcidi, Contrarium tamen verius eſt & Vlpiani ſententia comprobatũ [f]. *A principio quidem libera poteſtas vnicuique eſt recipiendi vel non recipiendi hoſpites, at poſtea quam interſignio quis vſus eſt quo inuitari ad hoſpitium ſolent qui peregrè veniunt, amplius mutandæ voluntatis licentiam (niſi omnino exercitio renunciare velit) non habet* [g]. *Ea tamen moderatione: vt ſi hoſpitiũ repletũ ſit, plureſq; recipere nõ poßit: vel ſi inter caupones & hoſpites inimicitia interceſſerit: aut ſi qua probabili cauſa excuſare ſe poteſt,*

f. l. vnic. in ſi. inf. furti aduerſus nautas.

g. Argu. l. 3. §. tamen, ſupra tit. prox.

non teneatur [h]. *Alioquin iudicis offitium aduerſus eum implorari poteſt* [i]. *Quo ſpectare etiam Bartoli deciſio* [k] *(à nonnullis* [l] *tamen improbata) mihi videtur, quod ſi quis ſemel rem ſuam veno expoſuerit, pretio etiam non taxato, ſecundario ad venditionem compelli, & iuſtum boni viri arbitrio valorem rei recipere debere.*

Materia daretur. *Occaſio enim mali omnibus modis ſemouenda eſt* [m], *& (vt Plautus ait)* [n] *virtus eſt vbi occaſio admonet diſpicere, Quo fit vt pactum quo quis ad delinquendum inuitatur, nulla ratione ſuſtineri poßit* [o].

Qui ſunt igitur qui teneantur videndũ eſt, & ait Prætor nautæ. Nautam accipere debemus: eum qui nauim exercet quamuis nautę appellentur omnes qui nauis nauigandæ cauſa in naui ſunt, ſed de exercitore ſolummodo Prætor ſentit, nec enim debet inquit Pompo. per remigem aut meſonautam obligari, ſed per ſe vel per nauis magiſtros. Quamquam ſi ipſe alicui ex nautis committi iuſſit, ſine dubio debet obligari,

h. Roma. Bar. Bal. & Alb. hic.
i. Alber. hic in Rubric. nu. 8.
k. in l. non enim, inf. de reb. amot.
l. Iaſo. in l. vnica, ff. de æſtimat. auct. Bal. in l. 1. C. de rerum permur. & Alb. in d. l. non enim.
m. §. illud. in prohe. ff. & l. pen. C. de lat. li. toll.
n. In perſe,
o. l. conuenire. inf. de pac. dotal.

& ſunt quidam in nauibus, qui cuſtodiæ gratia nauibus proponuntur vt ναυφύλακες. Siquis igitur ex his receperit, puto in exercitorem dandam actionē: quia is qui eos huiuſmodi officio præponit, cōmitti eis permittit quā̃q̃ ipſe vel nauiculariꝰ vel magiſter id faciat, quod Græci χειρέμβολον appellāt. Sed & ſi hoc nō extet, tamē de recepto nauicularius tenebitur. De exercitoribus ratiū. Item de lintrarijs nihil cauetur: ſed idē conſtitui oportere, Labeo ſcribit, & hoc iure vtimur.

Summæ rerum.

Nauta quis ſit.	nu. 1.
Exercitor quis ſit.	nu. 2.
Remiges & meſonautæ qui ſint.	nu. 3.
Nihil intereſt per me quid faciam ſeu per alium.	nu. 4.
Dietarii qui ſint.	nu. 5.

E*Xplicata ratione edicti quā rethorico more verbis Prætoris ſubiecit, expoſitionem verborum Vlpian. aggreditur:*
1 *nautamq́ definit eſſe qui nauim exercet, quamuis nautæ appellentur omnes qui nauis nauigandæ cauſa in naui ſunt, ſed*

de ex-

de exercitore ſolummodo Prætor ſentit.
Exercitorē autem dicimus eum ad quem 2
obuentiones & redditus omnes perueniūt,
ſiue is dominus nauis ſit, ſiue à Domino
nauem per aduerſionem conduxit, vel ad
tempus, vel in perpetuum [a].

a.L.1.§ exercitorē,inſ. de exer. act.

Remigem aut Meſonautam. *Re-* 3
miges ſunt nautici qui remos agunt, &
ceſſante vento nauem remigando pro-
pellunt. Meſonautæ autem qui ſint, non
rectè aſſecutus videtur Accurſius, dum
eum meſonautam eſſe interpretatur, qui
mediocriter remos agit. Quos autem aliter
interpretari recenſet, nihilo magis verita-
tem attigerunt. Nec mirum id nobis vi-
deri debet, cum homines vtcunq; Iuriſcon-
ſulti, literarum tamen rudes, in infelicia
ſæcula inciderint. Hermolaus Barbarus,
mancipium ea voce intelligit in medio
nauis vnicuique deſeruiens. Cæterùm
Andreas Alciatus vir humanarum di-
uinarumq; rerum & Iuris peritiſſimus,
omniſque politioris literaturæ Antiſtes.
Meſonautam vulgari voce eum dici exi-
ſtimat [b], *qui nauē inſcendit: & ne aliquid*
nauli nomine domino nauis ſoluat, du-
cendis remis operatur, quod apud noſtros
Zelādos Batauoſq; non eſt inſolitū. Nautæ
enim vbi validiores mēdicātes & fruges

b Lib.1. parerg.c.43.

tantum

tantum conſumere natos, gratis traijcere tenentur: tranquillo admodũ & vltra quã expetunt pacato mari, ad remigandum eoſdem impellũt, vt qui pecunia nequeũt, labore ſaltem naulum exoluant.

4 Committi iuſſit. *Nemo itaque ex cõtractu obligatur niſi per ſe, vel per eum qui mandatũ à ſe habet*[c]. *Vbi verò mandatũ interceſſit: perinde eſt, atque ſi cum domino actum eſſet. Nihil enim intereſt, per meipſum, ſeu per alium quid fecero*[d]. *Vnde ſi exercitor alicui ex nautis committi iuſſit, ſine dubio debet obligari*[e].

Ναυφὺλατες. *Alij codices habẽt, vt Dietarij, quos Vlpianus vbi de extraordinarijs criminibus diſſerit appellat qui in aliena cænacula ſe dirigũt furandi animo, & plus quam fures puniri debẽt. Hoc autem loco non eo modo ſumi haud difficile eſt colligere. Verũ ſunt*[g] *qui exiſtimant cum Accur. ea voce hic dici qui cibum ſeu mercedem in dies recipiunt, & cuſtodiæ cauſa vno aut altero tantũ die naui præponuntur. Cæterùm recẽtiores libri lectionẽ noſtram cõtinẽt, & nauiũ cuſtodes hoc loco intelligi facilè colligitur.*

Caupones autem & ſtabularios æquè eos accipiemus, qui Cauponã vel ſtabulũ exercẽt, inſtitoréſve eorum

c. Bal. hic.

d. l. 1. §. deieciſſe, inf. de vi. & vi, arma.

e. § ſi igitur inſtit. quod cum eo qui in alie.

f. l. ſacculariJ, inf. de extraor. crim.

g. Albe. in ſuo dictionario ĩ verb dietarij.

eorũ.Cæterũ ſi quis opera mediaſtini fũgitur,nõ cõtinetur: vtputa atriarij, & focarij, & his ſimiles.

Summæ rerum.

Tutores AEditui,ſtabularij qui ſunt. nu.1.
Caupones & ſtabularij qui ſunt, nu.2
Caupona quid. nu,3.
Stabulum quid & quotuplex. nu.4.
Taberna quid. nu.5. Mediaſtini qui. nu.6.

Caupones etc. *Ecce definitio ab Etymologia. Sic dicimus tutores qui pupillũ tuẽtur*[h]*. Ædiǔi qui ædes tuentur.*
1 *Mutuũ quod de meo fit tuũ*[i]*. Affines ſũt viri & vxoris cognati cũ altera cognatio ad finẽ alterius accedit*[k]*. Statuliber eſt, qui ſtatutã ad tempus libertatẽ habet*[l]*. Sic hoc pacto loquitur hic IC. Caupones*
2 *& Stabularij ſunt qui cauponã, aut ſtabulũ exercent. Caupo vt viatores manere in caupona patiatur. Stabularius vt per-*
3 *mittat iumenta apud eũ ſtabulari*[m]*. Eſt antẽ Caupona diuerſorũ in quod peregrini perſoluta pecunia tã ad comedendũ quàm*
4 *ad cubandũ recipiũtur. Stabula verò duplicia ſunt, & bifariã interpretationẽ recipiũt, vno enim modo pro diuerſorijs & loco in quẽ peregrini diuertũt accipitur ſtabulũ*[n]*. Altero verò pro ſeptis, quib⁹ iumẽta vel greges ſtabulantur*[o]*. Et quis expreſsè de tabernarijs hoc loco per IC. nihil deciſũ*

h. Inſtit. de tut. in princip.

i. l. 2. inf. ſi cert. petat.

k. l. nõ facile, inf. de grad. affi.

l. l. 1. inf. de ſtatu. lib.

m l nauta, in eo.

n. l. vrbana. prædia, inf. de verb. ſig.

o l eo iure, inf. in quib. cau. pig. vel hipoth.

quoad

quoad definitionē reperiatur, dubiū tamē non eſt quin ad edictum quoq; pertineat.
5 *Sunt autem tabernarij, qui negotiationes in tabernis faciunt. Taberna autem eſt in qua merces venduntur, ſed vulgò nunc obtinet quod ad vinariam tantum referamus, & vbi ad cubandum ſtabulandúmque nemo recipitur* p.

p. Accur. ad l. palam, inf. de rit. nup.

Opera Mediaſtini: *Dictio eſt ex Græca & Latina voce cōpoſita. Dicitur autem Mediaſtinus mancipium abiectius quod viliſsima et ſordidiſsima miniſteria obire domi cogitur, domum verrere, purgamenta efferre, ligna congerere & huiuſmodi alia facere. Ipſum ob hoc ita dictū quod in media domo ad imperia omnium, nutuſq; excubare ſoleat* q. *Id genus quoq; ſunt atriarij, focarij & his omnino ſimiles, genus hominum abiectiſsimū qui focis & igne ſtruendo, oſtioq; cuſtodiendo præficiuntur. Si quis igitur non alicui qui à Domino præpoſitus eſt, ſed huiuſmodi hominibus cuſtodiendum quid in hoſpitio ſeu naui dederit: contra dominum regreſſum non habet* r.

q. Budeus hic.

r. Roma. & Bal. hic.

Ait prætor quod cuiuſq; ſaluū fore receperint. Hoc eſt quācunq; rem ſiue mercem receperint. Item apud

apud Iul.relatum eſt,ad eas quoq; res hoc edictum pertinere, quæ mercibus accederent: veluti veſtiméta,quibus in nauibus vterétur: & cætera quæ ad quotidianum vſum habemus.

Summæ rerum.

Nauta an teneatur de rebus ſibi non oſtenſis. nu.1.

Amicus recipiens amicum an teneatur de perditis. nu.2.

Ciuis recipiens miniſtros principis an teneatur. nu.3.

Acceſſorum ſequitur ſuum principale. nu.4.

Merces pro veſtibus non ſoluitur. nu.5.

QVamcunq; rem. *An ne igitur de rebus nõ oſtẽſis, et quæ in hoſpitium ſeu nauim immiſſæ dicũtur teneri debeãt: hoc loco à nonnullis diſputatum eſt. Cæterùm cum ea queſtio alio loco* [s] *à me diſcuſſa ſit: amplius repetendam non eſſe exiſtimaui. At quid ſi amicus amicum hoſpitio ſuſcipiat, án ne deperditis rebus edicto continebitur? Communis ſententia eſt non contineri* [t]*. Sunt* [v] *quoque qui diſputant, quid de his definiendum ſit qui Principe vrbem ingrediente aulicos recipiunt. An ne (ſi ab aulicis quicquam deperditum ſit) à ſuſceptoribus Iure repeti poſſit. Et merito quidem ea in re dubitari poterat.*

1 s. In l.2.§. ſi nauis, inf. ad leg. Rod. de iactu.

2 t. Spec. in tit. de fur. verſic. quid ſi Amicus. Alberi. hic per text.

3 v. in l. ſi ego. ad fi. inf. de iur. dot. v. Albe. hic nu.1.

poterat, Cum enim edictum iſtud exercitium quoddam requiri videatur: iniquum vtique videri poterat eum qui ſemel hoſpites ſuſcepiſſet, ſub edicti verbis comprehendi. Cæterùm diſtinctione res temperamentum recipit, vt ſi non nudum domicilium tantum, ſed & cibum quoque & quæ ad victus rationem pertinent, vendendo præſtiterit: actio locum capiet. Si verò non vendiderit, ſecus eſſe[x].

x Arg. legis finalis ſi men.cert. mo. dixerit & l.1. §. 1. inf.de aleæ luſu.

Accedunt. *Acceſſorium enim principale ſuũ ſequitur*[y], *& vt lepra leproſum* 4
concomitatur. Quo fit, vt quemadmodum merces ita quoque & ea quæ mercibus adhærent, reſtituere teneantur. Hinc ait Iulianus[a], *etiam eas res ad edictum pertinere quæ poſt impoſitas merces in nauim locatam inferuntur, etſi earum vectura non debeatur, vt veſtimentorum* 5
vel penoris quotidiani: quia hæc ipſa cæterarum rerum locationi accedunt. Sic etſi equam tibi commodauero quam pullus commitabatur, etiam pulli te cuſtodiã præſtare debere veteres reſponderũt[b]. *Poſtremo (quod ſingulare eſt) hoc textu notetis velim, pro victualibus & quæ ad corporis vſum circumferũtur: naulum non ſolui.*

z. Capi. Acceſ. extra de reg. Iur. lib.6.

a. In l. ſed etſi, §. fina. inf. eodem.

b. l ſed vt certo, §. vſq; adeò inf. com moda.

Item

Item Pompo. lib. xxxv. ſcribit, parui referre,res noſtras, an alienas intulerimus:ſi tamẽ noſtra interſit ſaluas eſſe. Etenim nobis magis q̃ quorũ ſunt,debent ſolui. Et ideo ſi pignori merces accepero, mihi magis quàm debitori nauta tenebitur, ſi à me eas ſuſceperit. Recipit autẽ ſaluũ fore, vtrũ ſi in nauim res miſſæ,ei aſſignatæ ſint,an & ſi nõ ſint aſſignatæ: hoc tamẽ ipſo quod in nauim miſſę ſũt receptæ vidẽtur? Et puto omniũ eũ recipere cuſtodiã quę in nauim illatæ ſunt: & factum non ſolum nautarum præſtare debere,ſed & vectorum.

Gaius LEX. II.

Sicut & caupo viatorum.

Vlpianus LEX. III.

Et ita de facto vectorũ et Põpo.li. 35.ſcribit.Idẽ ait et ſi nõdũ ſint res in nauim receptę,ſed in littore perierint,quas ſemel receperit: periculũ ad eũ ptinere. Ait enĩ prętor,

niſi

niſi reſtituerit in eos, iudicium dabo.

Summæ rerum.

Explicata lex bona fides infra depoſiti. nu.1.
Reſtitutio rei per tertium pro ſuo intereſſe impediri poteſt. nu.2.
Nautæ ex ſola immiſſione tenentur. nu.3.
Ratio cur IC.tam acerbè contra nautas ſtatuit. nu.4
Ignorantia vtrum nautas excuſet. nu.5.
Ignorantia in facto alieno probabilis. nu.6.
Ignorantia præſumitur. nu 7.
Explicata lex 1.§.ſi ciſta,inf.depoſiti. nu.8.
Nautæ an de facto vectorum teneantur. nu.9.

PArui referre. *Etenim nobis magis quã quorũ ſunt debent ſolui. Naturalis enim æquitas dictat vt rem fidei noſtræ mandatam, ei reſtituamus qui depoſuit. Obſtat tamen huic deciſioni aliud Tryphonij reſpõſum* [a]*, quo depoſitũ à latrone non latroni ipſi, ſed vero domino reſtituendum adfirmat. Hanc enim eſſe ait Iu-* 1 *ſticiam, quæ ſuum cuique ita tribuit, vt nõ diſtrabatur ab vllius perſonæ iuſtiore petitione. Accur. hoc loco diuerſimode ſoluit, & ſuis vix pedibus (vt nonnulli opinantur) conſiſtere videtur. Andreas verò Alciatus bonam fidem ſecundum Triphonij reſponſum acceptam noſtra hac lege non perpendi exiſtimat,* [b] *ſed ſolam facti reſtitutionem, vt ei reddant à quo pro*

a. L. bona fides, inf. de poſiti.

b. Ibi nu.32.

pro tempore acceperūt. Quia fides ipſorum omnino à viatore approbata nō eſt, ſed ex neceſsitate quadam ſibi fuit creditum. Ego ſanè hac in re Accur. non malè reſpōdiſſe exiſtimauero[c]*: qui inter prædonē & eū cui res pignori data eſt diſtinctione vtitur. Triphonij reſponſum in prædone locum habet. Vnde æquum eſt vt domino reſtituantur, quæ facto ſceleratiſsimo adempta ſunt. Vlpianus autem hic caſum ſubijcit (ad quem quod præcedit referēdum cenſeo)*[d] *quo pignori res captæ in nauim immiſſæ ſunt. Vnde iure pignoris non præferendus domino videri non poteſt*[e]*. Quo ſpectare mihi verba incontinenti ſubiecta videntur.* Si tamē noſtra etc. *quæ indicant furem à domino factæ repetitioni obſtare non poſſe, cum eius, iure non interſit res domino non reſtitui. Secus autem in eo eſſe dubium nō eſt, cui merces in nauim inuectæ, pignoris loco traditæ ſunt. Is enim pignore perempto, deteriorem obligationis cauſam habet*[f].

c. Hic in verb. nobis.

d. Victo. in l pacta nouiſſima, C. de pact, e.l quod ſeruus, & ibi dicto. inf. depoſi.

f. Felynus in cap. veniens, 2. de teſt.

Si tamen noſtra. *Reſtitutio itaq; non probato intereſſe quo minus domino fiat,*
2 *impedire nemo poteſt. Cæterùm ſi intereſſe probare poſsit (quod ad ſummariā tantum cognitionem referendum arbitror) aliud obſeruandum* [g] *erit.*

g. Vel.à dino hic, §. ſi ſuper rebus, inf. de re iudicata.

Recepit autem. *Specialiter igitur hoc loco cõtra communes iuris regulas, & in merum eorum odium qui edicto continentur, conſtitutum eſt, quod ex ſola immiſſione rerum etiam expreſſè non aſſignatarum, teneantur*[h]. *Ipſo itaque facto & patiendo res in nauem introduci, cuſtodiam rerum recipere & ſaluas fore promittere videntur. At cur obſecro tam exaſperatis animis aduerſus iſtud hominum genus Iureconſulti conſtituerunt?* 4
Sanè non alia ratione (vt opinor) niſi quod vt plurimum genus hominum improbiſſimum ſit & contra mercatores cum furibus plerumque paciſci ſolitum[i]. *Qua ratione, ſi tam acriter ac durè aduerſus eos conſtitueretur, exiſtimabant prudentiſſimi viri delictis huiuſmodi occurrere ſe poſſe, maioremq́ diligentiam impetrare.*

h Bal. & Roma nu. 1. hic.

i. Vt in princip. l.

Illatæ ſunt. *Sed an ad ignorantiam quoq́ nautarum iſtud referri debeat: diſputat hoc loco Accurſius, definitq́ referri* 5
non poſſe: & (meo iudicio) rectè. Ignorantia enim conſenſum excludit. Qui autem non conſentit minimè tenetur: cum conſenſu fiant obligationes[k]. *Sed &* 6
cum in alieno facto probabilis ignorantia ſit[l]*: tantum certè operari debet, quod diſ-*

k l. 1. inf. de actio. & obligat. l. 1. plurimũ inf. de iur. & fact. igno.

poſitio

ſpoſitio noſtra generaliter loquens generaliter intelligi non debeat [m], *& vt Accurſius exiſtimat: ignorãs rectè excuſabitur.* m. Rom.in l.ſi vero. §. de viro,inf. ſoluto matri.nu.1.
7 *Cæterum ſi de probãda ignorãtia quæſtio inciderit: præſumi eã arbitror, & ſciẽtiam per aduerſarium probandam eſſe* [n]. *Quod autem Vlpianus alio loco hic ab Accurſio in contrarium producto, reſpondeat, depoſiti contra eum agi poſſe, qui ciſtam cum rebus quas tamen ignorauit, cuſtodiendam ſuſcepit* [o]: *aduerſus hãc noſtram* n. cap.præſumitur, de reg. Iur. in 6.
8 *doctrinam non militat. Quamuis enim quid in ciſta incluſum erat ignorabat: ipſam tamen ciſtam rectè concluſãm ſciẽter recepit: eadẽ igitur ratione eodemq́ modo reſtituenda erat. Hic autem de nautis cæteriſque edicto contentis fit mentio, qui nec contentum, nec continens, depoſitum ſciant. Quo fit vt rebus quas inuectas ignorant, diligentiam adhibere non poſſint.* o. l.1. §. ſi ciſta, inf. depoſiti.

Sed & vectorum. *Diſsidere hoc titulo inter ſe Iurecõſulti vidẽtur, idq́ nõ medicũ.*
6 *Ait enim hic Vlpianus, magiſtrũ nauis nõ ſolũ nautarum, ſed & vectorũ, factum præſtare debere. Qui tamen idem paulò ſuperius remigum meſonautarumq́ue factum, minime ad magiſtrum pertinere adfirmauit. Sed & ſequenti lege Caius* p. In §.nautam, ſupra eodem.

cauponem ex viatorum facto ſimpliciter teneri aſtruit, quem tamen Vlpia. alio loco q*, pro his tantum teneri exiſtimat, qui habitandi cauſa in caupona ſunt, non item pro eo qui hoſpitio repentino ſuſcipitur, veluti viator. Quod autem in diuerſam partem vectorum, interpretationem diſtrahat Accurſius, nõ omnino rectè procedere exiſtimo, cum toto hoc titulo vectorum appellatione non alij accipiãtur, quam qui ob hoc tantum in naui ſunt, vt vehantur* r*. Nemo eſt qui hæc rectè perpendit, ſed (vt pleraque omnia hoc titulo) ſicco tantum pede pertranſeunt. Ego verò hanc rẽ ita intelligendum arbitror, quod qui cuſtodiam recepiſſe intelligitur, à furto & damno defendere debet, & aduerſus quoſuis* s*, quod & Baronem ſentire hic video, igitur & eorum furtum qui vt vehantur in naui ſunt, præſtare debet. Cæterùm quod Vlp. ait per Meſonautam exercitorem non obligari: ad contractum, non item ad quaſi delictũ referri debet, vt ex ſequentibus euidẽtiſſimè colligi poteſt. Porrò quod à Caio Vlpianus non diſſideat, neque contrarientur eorum reſponſa: ſuo loco inferius declarabitur. In delictis tamen aliud longè receptũ eſt. Etenim cũ maleficia ſuos tenere authores debeant,*

q. In l. licet §. in factũ, inf. eodem.

r. Budeus hic.

s. l. naut. inf. eo.

debeant [v], *ex vectorum delicto exercitor conueniri non poteſt* [t]. *In eo igitur hic titulus ab eo diſcrepat, qui poſtea ſequitur,* Furti aduerſus nautas, Cauponas, Stabularios etc. *quod hic præſens datur ex contractu, ſcilicet ex recepto, vel quaſi maleficio: at ille ex delicto tantum* [x].

v. l. ſancimus, C. de pœnis.
t. l. 1. in fi. inf. fur. aduer. naut.
x. Bar. in rubrica d. tit.

Ex hoc edicto in factum actio proficiſcitur. Sed an ſit neceſſaria videndum. Quia agi ciuili actione ex hac cauſa poterit, ſiquidem merces interuenerit, ex locato & conducto. Et ſi tota nauis locata ſit: qui conduxit, ex conducto etiam de rebus quæ deſunt, agere poteſt. Si verò res perferendas nauta conduxerit, ex locato conuenietur, ſed ſi gratis res ſuſceptæ ſint (ait Pompo.) depoſiti agi potuiſſe.

Summæ rerum.

Actionis in factum diuiſio. nu. 1.
Actio in factum quo pacto ab alijs actionibus diſtinguatur. nu. 2.
Actionis in factum origo. nu. 3.
Actio in factum hic duplex. nu. 4.
Actio ſubſidiaria quæ & quando detur. nu. 5.
Actio ciuilis quæ ſit. nu. 6.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Actio ciuilis an de iure ciuili introducta ſit. (nu.7.
Vldaricus Zaſius. nu.8.
Explicata lex 2. ſupra de origi. iur. nu.9.
Merces in locatione debet eſſe certa. nu.10.
De toto & parte quid iuris. nu.11.
Depoſitum debet eſſe gratuitum. nu.12.

Explicatis verbis edicti prioribus, pergit Vlpianus ad poſterioris edicti partis interpretationẽ, & quale iudicium id ſit quod Prætor daturum ſe pollicetur, examinat. Ait autem, in factũ actionem dari: Actio verò in factum (vt alio loco exiſtimat Accurſi⁹ [a] *) quadruplex eſt: Vna quæ ex omni edicto, vel interdicto Prætoris datur. Alia legis Aquiliæ ſubſidiaria. Alia extraordinaria, quæ ex varijs cauſarum figuris introducta eſt. Alia actioni de præſcriptis verbis omnino æquiparata.* 1

Verum Fabro ea diſtinctio nõ probatur [b], 2
qui vnicam tantum in factum actionem eſſe exiſtimat, quæ ex varijs cauſarum figuris, varijſq; factis & medijs, nõ autem ex vno cauſatur. Actiones aliæ nominatæ, ex vno medio deſcendunt, vtpote actio ex vẽdito: quia venditũ, actio ex locato: quia locatio interuenit, & ita de cæteris. Actio autem in factũ ex incerto: quo fit vt cum nominari certo nomine nõ potuerit, in factũ dicatur, quia ex facto recitato deſcẽdit.
Cum enim legũ authores ingentẽ caſuum 3 *diuer-*

a. In §. vlt. inſtitut. de interdict.

b. Ibi.

diuerſitatem viderent, vt complecti omnes certis nominibus nō poſſent: facti nomine tanquā cōmuniſſima deſignatione omniū quæ inter homines agerētur, notādos cenſuerūt.
4 *Oritur itaq; ex hoc edicto actio in factū duplex. Altera ad recuperandū res illatas in nauim, cauponam, vel ſtabulū, quæ Vlpiano honōraria de recepto actio hoc loco vocatur. Altera ad mulctādū exercitorē introducta, ob delictū familiæ ſuæ in rebus fidei eorū concreditis, cōmiſſum.*

Sed an neceſſaria. *Vtique non neceſſaria videbatur: quia agi ciuili actione ex hac cauſa poterat. Vnde cum ea ciuilis ordinaria actio competat, non videtur ad actionem in factum quæ extraordinaria tantum eſt* [c], *& ex æquitate Prætoris introducta* [d]*: confugiendū eſſe* [e].
5 *Actio enim ſubſidiaria à ſubſidio nomen habet, quod ſcilicet his qui nulla actione ordinaria experiri cum aduerſario in iudicio poſſunt, ſubueniat. Ita quoq; propriiſſime in factum actio ſubſidiaria dicitur, quia alijs actionibus deficientibus, tanquā poſtremus comes alijs ſuccedens, per leges ſurrogatur.*

6 Quia ciuili actione. *Ciuilis actio ea propriè dicitur, quæ à Iure ciuili formam recepit* [f]*. Non autem (vt cōmuniter*

c. Iaſon in l. quotiens, nu. 1. inf. de præſcrip. verb.

d. Iaſon in l. naturalis. §. quod ſi faciam, nu. 5. eo. tit.

e. l. in prouinciali. §. ſed ſi in loco, inf. de noui op. nunci.

f. Iaſon in §. ſupereſt, nu. 46. inſt. de actio.

 exiſti-

exiſtimatur) quod actiones à iure ciuili 7
introductæ fuerunt. Nam (vt rectè Zaſius 8
vir in omni ſciētia longè exercitatiſsimus
g. l.1. ſingul. reſpon. ca.5. *& totius Germaniæ decus ait* [g]*) hiſtoriarum peritis compertum eſt, in iure gentium multis ante ius ciuile ætatibus actiones fuiſſe & iudicia. Quod ſanè neceſſarium tunc temporis erat, quo dominia rerum diſtincta erant, limites agris impoſiti, & contractuum obligationumq́; vſus*
h. l. ex hoc iure. ſupra de iuſtit. & iur. *plurimum vigebat* [h]*. Ad quid enim hæc omnia profuiſſent, ſi non pro his actio conceſſa fuiſſet? Erant itaque ante ius ciuile actiones, ſed (vt ille ait) informes, rudes, vagæ, quas lex tandem compoſuit, certas & ſolemnes fecit, nō autem de nouo*
inuenit. Quo ſpectare mihi Pompo. verba 9
i. In l.2. § deinde, ſupra de orig. iur. *videntur, dum ait* [i]. Deinde ex his legibus, eodem ferè tempore actiones compoſitæ ſunt etc. *Non ait inuētæ ſunt, ſed compoſitæ, id eſt, ordine poſitæ ſunt, actionesq́; ante informes à iure ciuili formam receperunt. Ne populus prout vellet eas inſtitueret.*

Si quidem merces. *Scilicet certa. Ad hoc enim vt locationis et cōductionis contractus procedat, certa merces conſtitui*
k. §.1. inſtit. de locat. *debet* [k]*. Quod vſque adeò verum eſt, vt* 10
ſi merces generaliter alieno arbitrio pro-

miſſa

miſſa ſit, locatio & conductio contrahi nō videtur [l]. *Quod ſi prorſus nulla merces eo nomine præſtanda deſignata ſit: non ex locato & conducto, ſed mandati iudicio experiēdum erit* [m]. *Si verò inter nautam & vectorem ita conuenerit, quod tantum nauta accipiet, quam inter ipſum & vectorem poſtea conuentum erit: intelligetur cōtractus innominatus inter partes initus, & præſcriptis verbis actio dabitur* [n].

11 Et ſi tota. *Quod enim iuris eſt de parte quo ad partem, idem quoq; iuris eſt de toto quoad totum* [o]. *Sed ſi pars nauis conducta ſit, ex conducto agere licet. Idem ergo ſi nauis tota locata ſit, obſeruandum erit.*

Sed ſi gratis. *Nam ſi propter cuſtodiam aliquid datum ſit nautæ pro opera ſua, non depoſiti, ſed locationis contractus orietur, & ex conducto agendum erit* [p].
21 *Depoſiti autem obligatio, vt plurimnm deponentis gratia contrahitur, & gratuitum eſt officium eius qui depoſitum rogatus ſua fide cuſtodiendum recepit* [q].

Miratur igitur cur honoraria actio ſit inducta, cum ſint ciuiles: Niſi fortè (inquit) ideo vt innoteſceret Prætorē curā agere reprimendæ

l. l. ſi merces, inf. locati.
m. l. ſi tibi polienda, inf. de præſcript. verb.
n. l. 1. & 2. eo tit. & Cantiunc, in. §. 1. inſtitu. de locat.
o. text. & doct. in l. vxori, inf. de legat. 3.
p. l. 1. §. ſi veſtimēta, inf. depoſit.
q. dicta l. 1. §. ſi quis.

mendæ improbitatis hoc genus hominũ:quia in locato & cõducto culpa, in depoſito dumtaxat dolus præſtatur. At hoc edicto omnimodo qui receperit, tenetur & ſi ſine culpa eius res perierunt, vel dãnũ datũ eſt:niſi ſi quid dãno fatali contigerit. Inde Labeo ſcribit. Siquid naufragio aut per vim piratarũ perijt: aut dãnũ datũ eſt, non eſſe iniquum exceptionẽ ei dari. Idem erit dicendum, & ſi in ſtabulo, aut in caupona vis maior contigerit. Eodem modo tenẽtur & caupones & ſtabularij, ſi quod exercẽtes negotiũ ſuũ, recipiunt. Cæterùm ſi extra negotium receperint, non tenebuntur.

Summæ rerum.

Honoraria actio quæ ſit. nu 1.
Prætores Romæ duo. nu. 2.
Prætorũ dignitas quæ. nu. 3.
Actio ordinaria quando ab extraordinaria ſuperetur. nu 4.
Puniri ſine culpa nemo debet. nu. 5.
Puniri quis ex cauſa ſine culpa poteſt. nu. 6.
Caſus fortuitus vtrũ ad nautas pertineat. nu. 7.
Amiſſionẽ quis & quomodo ꝓbari debet. nu. 8.
Præſumptio eſt ex præterito in præſens. nu. 9.
Culpam vtrũ mercator probare debet. nu. 10.

Damna

Damna peccatis promeremur. nu.11.
Vis maior quæ ſit. nu.12. (bet.nu.13.
Peccãs extra officiũ,de officio puniri non de-

HOnoraria. *Actio honoraria à Prætore introducta eſt,& ab honore Prætori delato nomẽ accepit.Nã cũ (vt Põ-*
1 *pon.author eſt*[a] *)Cõſules bellis finitimis à iure dicẽdo cui præerãt,auocarẽtur,ita vt in ciuitate iudice aliquo opus eſſet, qui populi cõtrouerſias derimeret: factũ eſt vt*
2 *Prætores duo crearentur. Vrbanus primũ, qui in vrbe tãtũ & inter ciues Romanos ius dicebat. Peregrinus deinde alius, qui inter extraneos iura reddebat. Et his ſanè*
3 *data eſt poteſtas adiuuandi,ſupplẽdi, atq; corrigẽdi ius ciuile,prout publicè intereſſe videbatur*[b]*.Et hic honos Prætori ſemper habitus eſt,vt eius edictis pro publico iure vteretur. Quãpter velut per antonomaſiã ab honore quo regijs penè inſignibus & apparatu ferme cõſulari, Lictoribus ſex, ſella curruli & trabea, Prætores ſupra cæteros iudices fungebantur, ea autoritas eorum edictis tributa eſt, vt ius honorarium dici cœperit*[c]*, atque dehinc, hæc noſtra in factum actio honoraria dicta eſt, quam à Prætore introductam eſſe conſtat.*

a. l.2.ſupra de orig. iur.

b. l. Ius autẽ ciuile,ſupra de iuſtit. & iur.

c. Zaſius in d.l.2.

Niſi fortè. *Quæſtioni igitur propoſitæ reſpon-*

reſpõdet Vlpianus, Prætorẽq; nihil magis quam vt improbitatẽ nautarum cæterorumq; eorum qui edicto cõtinentur, graui pœna coerceret, cordi habuiſſe declarat. Coercebit autem potiſſimum & amplius, ſi edictum & honorariã actionem quam ſi ciuilem tantum inſtituat, in qua dolus & culpa ſolum præſtatur [d]. *Quod quia incidenter hic ſolum allegatur: latius examinare non conſtituimus.*

d. l. cõtractus, inf. de reg. iur.

At hoc edicto. *Quamuis itaq; inter ſubſidiarias tantum actiones edictum iſtud numerari poßit: eam tamen vim ac poteſtatem habet, vt ab ordinaria ciuili actione repelli nequeat. Quod autem ſuperius à nobis definita eſt tum demum locum obtinere, cum aliæ actiones deficiunt: illud tamen tunc verum non eſt, quando ſubſidiaria actio coadiunandi cauſa introducitur* [e]. *Sed & cum extraordinaria actio vberior eſt, & pleniorem vtilitatem actori adfert: à ciuili ordinariáve minimè impugnari poteſt* [f]. *Sunt equidem caſus quamplurimi in quibus ordinaria actio ſubſidiariam impedire nequit* [g]; *ſed hoc loco haud idoneæ à nobis repetendæ.* 4

e. l. 1. §. vnde quæritur, inf. de publica. & vectigal.

f Bart. In l. fi. C. ſi aduer. rẽ iudi. Roma. cõſil. 210, colum. 7.

g. Iaſon in l. in prouinciali, §. ſed ſi in loco, inf. de oper. no. nunciat.

Etiam ſi ſine culpa. *Sine culpa enim (ſi modo cauſa ſubſit) puniri quis poteſt, quod alio loco fuſiſſimè à nobis tractatum* 6

ſtatum eſt [h]. *Ipſo namque cōtractu nauta conſentire videtur, vt merces ſaluæ omnino reſtituantur, etiam ſi ſine culpa eius perierint, aut damnum datum fuerit. Sic & innocens ob facti atrocitatem, non tamen non exiſtente cauſa, ſæpe punitur. Ex ſenatuſconſulto enim, de ijs quoque ſeruis ſuppliciū ſumitur qui ſub eodē tecto fuerūt, ſub quo dominus à cōſeruis interēptus eſt* [i], *quod eleganter apud Vlpianum Ιurecō. deſcribitur. Habuit tamē aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra ſingulos vtilitate publica rependitur. Sic & eorum filij qui violentas in principem manus cōiecerunt, etiam innocentes abſq; culpa puniūtur. Subeſt tamen cauſa, vt filiorum ſaltem amore ab huiuſmodi ſceleribus alij deterreantur* [k]. *Quamuis itaque durū & ab omni Prætoris humanitate alienū videri poſſit, ſine culpa nautam puniri: cauſa tamen ſubeſt hic in textu per Vlpia. allegata, quod genus hoc hominum vt plurimum impuriſſimum eſſe ſoleat, quorum improbitatem reprimi, maxime reipublicæ intereſſe videbatur. Vtrum autem de caſu fortuito nautæ, caupones & ſtabularij teneantur, ſunt qui hoc loco tradiderūt* [l]. *Eorū autē opinio inualuit qui negatiuam partem* 7

ſecuti

h. In cap. ſine culpa, extra de reg. Iur. in 6.

i. l. 1. inf. ad S.C. Sillya.

k. Alci. in l. aliud eſt fraus, inf. de verb. ſigni.

l. Albericus & alij.

ſecuti ſunt. Quæ enim fortuitis caſibus
accidunt, quũ prouideri non poſſint: à ne-
mine præſtari debent, ſi non ſpecialiter
eius quoq; periculum ſuſceptum ſit[m].
Quis autem amiſsionem probare debeat,
nauta ne qui rem amiſſam aſſerit, an
vector qui rem & merces repetit: à multis
examinari ſolet, communiter tamen con-
cluſum video, probationis difficultatem
in nautam tranſire, non ſolum iureiu-
rando, ſed manifeſtis probationibus[n].
Hac nimirum ratione, quod in ijs quæ
non mutantur ſolo temporis curſu, præ-
ſumptio iuris ſit ex præterito tempore in 9
præſens[o]*, præſertim in nauta qui ex con-*
tractu eſt obligatus, & iure actionis te-
netur. Manifeſtè autem probationes erunt
ex circũſtantijs: confeſſione partis rem
amiſſam confitentis: teſtes: & his ſi-
milia. Sic autem in genere probata amiſ-
ſione, vter debeat quod reliquum eſt
probare, non omnino male quæritur: ve-
ctor ne culpam nautæ, an verò nauta
caſum fortuitum? Sanè nautam caſum
fortuitum probare debere, argumento à
ſimili conuinci videtur. Is enim qui ob
capras male cuſtoditas liberari petit, pro-
bare debet latrones, capras, citra ſuã fraudẽ
abegiſſe[p]*. Cæterũ pleriq; aliter*[q] *ſentiunt,*
nempe

m. l. quæ fortuitis, C. de pignor. act.

n. l. ſi creditor. d. tit.

o. l. ſiue poſſidetis, C. de probat.

p. l. ſi quis fundum. §. Imperator inf. locat.

q. In d. l. ſi creditor.

10 *nempe ad repetentem rem ſuam doli & culpæ probationem tranſire. Ego priorem ſententiam ſequi malim; ita tamen, vt vector rem ſuā iuſtè repetere poßit, contra quē nauta excipiendo amißionis modum aſſumere debet, in quo quidē, ſi reperiatur caſus merè fortuitus, & qui culpam in ſe regulariter non habet, ſatis erit exceptio nautæ fundata. Non enim ſufficiet quod furto omiſſas eſſe merces exceperit nauta, ſed in proponenda exceptione, addat aliquas facti furti circunſtantias, per quas præſumptionem culpæ illis ferè ſemper inhærentem, excludat*[r]. *Quo caſu liberum adhuc vectori erit de culpa replicare.*

r. l. ſi vendita, inſ. de pericul. & com. rei vendit.

Niſi ſi quid. *Vim itaq; maiorē & quæ præuideri nō poteſt, ſūmo iure ſpecialiter, & ob cōtractū præſtare tenebātur. Ceterū id ex æquitate nō eſſe Prætor arbitratus, exceptionem dare conſtituit. Fatale igitur*
11 *damnū (quod plerunq; ob hominū peccata irrogatur, et vnde nomē habere exiſtimo*[s]*) ſeu vim maiorē eos præſtare iniquum eſt.*
12 *Eſt autem vis maior cui reſiſti nō poteſt. Qua ratione defendi poſſe exiſtimauero, ſi exercitus præteriens, ſeu hoſtis vrbem vi occupans, res alicuius in hoſpitio depoſitas, et fidei cauponis mādatas, abſtulerit: minimè*

s. Vide Alci. ad l. ſi merces, §. vis maior, inſ. locat. in lib. prætermiſſ. 2.

minimè edicto cauponem teneri: eo quod reſiſtere non potuerit [t].

t. Arg. l. ex conducto, eod. tit.

Eodem modo. *Eorum itaque officium, pro in factum actione conſequenda, qui edicto continentur, reſpicimus. Cæterũ ſi quid cuſtodiẽdum ab aliquo receperint, nõ ſub officij exercitijue nomine, ſed amicabiliter tantum, & vt ſimplices meri deponitarij: nõ ex dolo & culpa omni, ſed ordinaria tantum depoſiti actione conueniuntur* [v]. *Ex quo non improbabiliter referri poteſt, quod ſi Iudex in officio ſuo peccauit, delictum tamen ad officium non pertineat: vt nõ vt iudex, ſed vt priuatus tantum puniri debeat.*

v. Bal. Accur. Roma. & Alberi. hic.

Si filiusfa. aut ſeruus receperit, & voluntas patris vel domini interuenerit: inſolidum erit conueniendus. Item ſi ſeruus exercitoris ſurripuit, vel damnum dedit, noxalis actio ceſſabit: quia ob receptum dominus ſuo nomine conuenietur. Si verò ſine voluntate exerceant, de peculio dabitur.

Summæ rerum.

Ratio legis. nu. 1.
Facere per ſe vel per alium nihil intereſt. nu. 2.
Actio de peculio quando detur. nu. 3.

Actionis

Actionis de peculio ratio. nu.4.
Pater de peculio caſtrenſi non tenetur. nu.5.
Vlpianus conciliatus. nu.6.
Noxalis actionis vis. nu.7.

IN ſolidum conueniendus. *Etenim qui ita cum nauta, caupone, ſtabulario, filiofamilias vel ſeruo contrahit, fidem domini vel patris ſequi videtur[a]. Qua*
1 *ratione mirum videri non debet, ſi in ſolidum à vectoribus conueniri poßint. Per me enim ſeu per alium quid fecero, nihil intereſſe exiſtimandum eſt[b]. Cæterùm ſi ſine voluntate domini vel patris exerceant, de peculio tantùm actio dabitur. Sed quãuis de peculio tantùm actionem dari dixerimus, vbi ſine voluntate eorum in quorum poteſtate ſunt, cõtrahunt: dubium tamen non eſt, quin & eorum quoque intercedẽte voluntate, de peculio agi poßit. Sed erit ſtultißimus, ſi omiſſa actione qua facillimè ſolidum ex contractu conſequi poſſet, ſe ad difficultatem probandi perducat, ſeruum aut filiumfamilias peculium habere[c]. Cæterùm ſiquid inuito, inſcio, aut non conſentiente patre, filius commiſerit, peculio tenus tantùm eo nomine obligat parentem. Æquißimum enim id eſſe Prætor ea ratione arbitratus eſt, quòd ſæpenumero vel parentes filijs vel do-*

a. Inſtitut. quod cũ eo qui in alie. § 1.

b l. 1. § deiecisse. inf. de vi & vi arm.

c. Inſtitut. quod cum eo. § Cæterum.

vel domini ſeruis, nō expreſſo certæ negotiationis genere peculium concedunt. Ex quo cum præſumpta ſaltem concedentium voluntas emergat: peculio tenus obligari debent. Obligantur autem parentes non ſolum ignoranter, ſed & inuiti quoque & contradicentes [d]. *Veruntamen quia voluntas hæc non omnino ſimplex eſt & abſoluta, & ad illud tantum peculiū (vt præſumptione colligitur) reſtricta: noluit Prætor eadem æquitate, vltra peculium patrē dominūmve obligari* [e]. *Et* 4
quanquam nihil contraxerint domini vel patres, vnde naſcatur obligatio, & ſic ſummo iure actio in eos videbatur dari non poſſe: ne tamen decipiantur bonafide contrahētes cum ſeruis vel filijsfamilias: exiſtimauit Prætor his caſibus ſummi iuris regulas ceſſare debere. De caſtrenſi 5
verò peculio, viuo filio pater non tenetur, ſed in ipſum filium ad exemplum patriſfamilias actio conceditur [f].

d. l. ſi quis ſeruū. §. fin. inf. de pecu.

e. Bar. in l. 1. inf. de pecu. Iaſ. in §. actiones autē, inſtit. de actio.

f l. 4. §. 1. inf. de caſt. pec.

Item ſi ſeruus. *Hic iterum à ſeipſo Vlpianus diſſentire videtur, dū noxalem actionem ceſſare adfirmat, paulò autem inferius* [g], *ſeruorum nomine, noxali teneri dominum contrariè definit. Verum ſi quis penitius quod res eſt perſpiciat:* 6
nullam vtique diſſentionem inueniet. Si enim

g. in l. fina. §. ſeruorum inf. eodem.

enim ſeruus qui domini voluntate nauem exercet ſurripuerit vel damnum dederit, non ex hoc edicto vt recepta reſtituantur, dominus noxaliter conueniri poterit, qui ex contractu ſerui tenetur[h] *: ſed ex ſecundo edicti capite quod de maleficio eſt, noxaliter cōueniri poteſt, quod & Accurſius cū Odofredo cenſuit. Noxalis autem actionis ea poteſtas eſt, vt ſi dānati fuerimus, liceat nobis deditione ipſius corporis quod deliquerit, litis æſtimationē euitare*[i].

h. vt hic.

i. l.1.inf.de noxa.act.

Hæc autem actio rei perſecutionem continet: vt Pompo. ait, & ideo in hæredem [k] perpetuo dabitur.

Summæ rerum.

Actiones perſecutoriæ quæ ſint.	nu.1.
Cur in hæredem dentur.	nu.2.
Actiones Prætoriæ quando inhærentem non dantur.	nu.3.

HAEC autē actio. *Quæ ſcilicet de recepto eſt. Ea enim actio quæ ex poſteriore edicti parte oritur, mixta eſt et pœnā cū re continet. Dicuntur autē perſecutionē rei continere omnes reales atque etiam perſonales actiones, quibus id tātum exigimus, quod in obligationibus extra pœnā leges venire ſtatuerunt. Illæ autē actiones quæ cum cōſtitutione pœnæ proditæ ſunt,*

pœnales vocantur. Mixtæ verò actiones: per quas ſimul rē & pœnā perſequimur[a]. *In hæredem verò et hæredi dari, rectè Vlpianus ait. Manifeſtum enim eſt, hæredes ex defuncti contractu (vtpote in vniuerſum ius quod defunctus habuit, ſucceſſores*[b]*) vel quaſi, æquè cōueniri quàm alios conuenire poſſe*[c]. *Quod igitur dici ſolet, Prætorias actiones contra hæredem non dari: non ad rei perſecutorias, ſed ad pœnales tantùm actiones referendum eſt*[d]. Nouiſſimè vidēdū eſt, an eiuſdem rei nomine, & de recepto, honoraria actione, & furti agēdum ſit: & Pompo. dubitat: ſed magìs eſt vt vel officio iudicis, vel doli exceptione alterutra eſſe contentus debeat.

a. §. mixtæ & §. rei, inſtitut. de act.

b. l. hære ditas, inſ. de verb. ſigni.

c. l. ex contractibus, l. ex depoſito, inſ. de act. & oblig.

d. l. ſi ab inſtituto. § hæredem & ibi Roma. in fi. inſ. ſi quis omiſſa cauſa teſta.

Summæ rerum.

Actiones plures an ſimul cōiungi poſſint. nu. 1.

AN *plures actiones ſimul concurrere, & vbi plura remedia competunt, vnà aduerſus eundem coniūgi poſſint, fuſiſſimè & à plurimis hoc loco diſſeritur. Etenim cùm Vlpianus hic dicat, actiones pœnales de eadē re concurrentes inuicē non cōſumere: ex Seuer. Antoninią; cōſtitutione*[a] *ſcrupulus emergit, ex quā cōmuni interpretū ferè* 1

a. l. 1. C. de furt.

eſt concluſione receptum,quòd actione vna electa,ab altera recedere oporteat. Quæſtionem hãc (quòd aliàs [b] nobis excuſſa ſit) compendioſè abſoluendam exiſtimo. Actionum itaq; aliæ pœnales ſunt: aliæ rei perſecutoriæ: aliæ mixtæ. Si igitur pœnales actiones plures & ex eodem delicto originem ſumentes concurrant, alia per exceptionem aliam tollit, ſi nõ in vna plus fuerit. At ſi plus commodi altera habeat, idipſum per aliam tolli non poteſt [c]. Exemplo res fiet clara. Si arbores meas furtim quis cædat ſteriles faciendo, varijs à me actionibus conueniri poteſt. Actione nempe legis Aquiliæ ex ſecundo capite: actione furti ſi arbores amouit: & actione ex lege duodecim tab. quæ iniuriam proſequitur. Actiones quidem hæ omnes, contra eundem hominem proditæ ſunt, non tamen aliter, quàm vt id quod actor ex vna conſecutus eſt, ampliùs ex altera conſequi non poſſit. Et è contrariò, quod ex vna non habet, ex alia (ſi plus contineat) conſequi nõ prohibetur. Porrò ſi ex diuerſis cauſis plures actiones pœnales natæ ſint, vna aliam non tollet [d]. Quod ſi plures actiones rei perſecutoriæ contra eundem competunt, non quidem per concurſum, ſed per exceptionem vna per

b. In cap. nemo pluribus, extra de reg. iur. in 6.

c. l. 1. & ibi docto. inf. de vi bonorũ rapt. & l. 1. inf. ar. fur. cæſa.

d. l. nũquã. inf. de priuat. delict.

 aliam

aliam tollitur. Si verò contra diuerſos: diuerſo iure vtimur [e]. *Poſtremò ſi alia pœnalis ſit, alia verò rei perſecutoria: regulariter alia per aliam non conſumitur. Nam ſi vendicatione tecum experius ſim, rem etiam conſecutus, furti adhuc agere potero* [f]. *Quæ tamen doctrina tunc vera non eſt cum vna ex iure ciuili, altera verò ex beneficio Prætoris deſcendit* [g]. *Cū igitur furti actio ciuilis ſit: quæ autem contra nautas de recepto datur, honoraria & Prætoris beneficio proſiliens: rectiſſimè infert Vlpian. officio iudicis vel doli mali exceptione actorem repelli poſſe, qui alterutra contentus eſſe recuſat.*

e. l. ſi merces, §. culpę, inf. locat.

f. l. ex pign. §. cum furti, inf. de fur.

g. Panor. & Pet. de anchora, nu. 7. in cap. fina. de collu. tegend.

LEX IIII.

Paulus lib. 22. ad Edictum.

Sed & ipſi nautæ furti actio competit, cuius ſit periculo, niſi ipſe ſurripuit: & poſtea ab eo ſurripiatur: aut alio ſurripiente ipſe nauta ſoluendo non ſit. Si nauta nautæ: ſtabularius ſtabularij: Caupo cauponis res receperit: æquè tenebitur. Iulian⁹ dixit etiā ad eas res hoc edictum pertinere, quæ poſt impoſitas merces in nauem, collocataſque

taſq; inferẽtur:etſi earum vectura non debetur (vt veſtimentorum vel penoris quotidiani) quia hæc ipſa cæterarum rerum locationi accedunt.

Summæ rerum.

Ratio legis. nu.1.

Actio maius eſt quam excludit inopia debitoris. nu.2.

Nemo ex improbitate ſua commodum ſentire debet. nu.3.

Fur an furti agere poſſit,& quando, nu.4.

Furtum abſque animo furandi non committitur. nu.5.

Infamis agere non poteſt. nu.6.

Fur infamis eſt. nu.7.

Commodatarius peioris conditionis quam conductor. nu.8.

Aues cõcoloribus plumis vna volitant. nu.9.

1 SEd & ipſe nauta. *Quia eius intereſt rem perſequi,atq; proinde furti actione experiri poteſt*[a]*:quoniam periculũ rerũ ad eũ pertinet*[b]*.Nõ tamẽ aliter furti actionẽ cõpetere placuit,quã ſi ſoluendo fuerit, hoc eſt ſi domino rei æſtimationem ſoluere poßit.Nam ſi ſoluendo non ſit:tunc quia ab eo dominus ſuum conſequi non poſſet:*
2 *(qui enim non habet quod reddat, eius periculo nihil eſt*[c]*) ipſi domino, furti competit actio.Idem eſt, ſi in parte ſoluendo non fuerit. Nam (vt Iabolenus*

a. l. fullo. inf. de furt.

b. l. eũ. eod. tit.

c. l. Itaque, eodem tit. Itẽ ſi fullo, Inſtitut. de oblig. quæ ex delict.

lib. 15. ait) ſoluendo eſſe nemo intelligitur, niſi qui ſolidũ ſoluere poteſt[d]*. Porrò ſi ipſe rem ſurripiat nauta, quæ & ei quoq; furto deinde ſublata eſt: quamuis interſit eius rem non ſurripi, furti tamen actio non dabitur. Nemo enim ex improbitate ſua* 3
actionē conſequi debet[e]*. Et ideo ſoli bonæfidei poſſeſſori, nō item malæfidei, furti actio conceditur. Quæ etſi ita ſint, an ab Vlp. tamen verbis*[f]*, ſufficienter defendi poßint: perſpiciamus. Si ego (inquit) tibi polienda veſtimenta locauero, tu verò inſcio aut inuito me commodaueris Titio, & Titio furtum factum ſit, tibi competet furti actio: quia cuſtodia rei ad te pertinet, & mihi aduerſus te nihilominus: quia non debueras rem commodare, quod faciendo furtum admiſiſti. Eſt igitur hic caſus, quo fur furti agere po-* 4
teſt. Quæ igitur huius exceptionis ratio? cur ex improbitate actionem conſequitur? Sunt qui in iuſto commodatarij initio & intercedente domini voluntate, rationem conſtituunt[g]*. Sed ego huiuſmodi rationem omnino probare non poſſum, quam aperto textu conuinci exiſtimo. An ne enim in quo nunc verſamur caſu, domini voluntate ad nautam merces peruenerunt? Id vtiq; negari non poteſt cùm*

d. l. ſoluēdo, inf. de verb. ſigni.

e. d. l. Itaq; in princi.

f. In l. qui vas. §. ſi ego, eodem tit.

g. Alberi. & alij in l. fin. C. de furt.

teſt cùm expreſſè contractus interceſſerit. Cur igitur ſi furtum nauta admiſerit, contra ſurripientem à ſe furti actione experiri non poteſt? Communis itaque ſolutio traditur[h] *(quam & Albericum quoque, meliora deinde ſecutum & à priore ſententia recedentem, tenuiſſe reperio) quòd in contrario furtum quidem, ſed reſpectu vſus tantùm, commodatarius admiſerit, dominumq́ue non re ſua, ſed vſu ſolùm ſpoliare voluit. Quo fit vt reſpectu rei agere non prohibeatur. Porrò ſi nauta furtum faciat, non vſu ſolùm, ſed & proprietate quoque dominum priuare contendit. Cùm itaque circa proprietatem rei, peccare commodatarius noluerit, æquum eſt vt à reuocatione rei minimè repellatur, qui cum animum furandi*
5 *non habuit*[i]*: quo ad proprietatem furtum admiſiſſe dici non poteſt. Plane cum inuito domino vti voluit: eius rei gratia furti actione tenetur. Quòd autem nauta à furti actione excludatur, non ea ſolùm mihi videtur eſſe ratio, ne ex improbitate ſua lucrum accipiat: ſed & quia (vt à plurimis exiſtimatum eſt*[k]*) infamis agere non poteſt. Quin & à reo per exceptionem à limine*
5 *iudicij repelli poterit. Furem autem infamem*

h. In d, le. ſin. & in d. §. qui vas.

i. §. placuit in fi. inſt. de obligat. quę ex delict.

k. in cap. cõſtituimus 3. q. 5. cap. licet 3. de teſt. l. vnic. C. de infa. lib. 10. cap. pen. 5. q. 4.

l. furti ſup. de his qui notan. infa. m. in d. l. fina.

famem eſſe, nemo rectè negat[l]. *Sed & aliud hic ex Iuſtiniani deciſione,*[m] *dubium oritur, qui arbitrio domini nulla diſtinctionis ratione habita, ſoluendo ne ſit an non commodatarius, ponit: vel cũ commodatario ipſo, vel cum eo qui à commodatario rem ſurripuit, furti actione experiri. Quamobrem quod hoc loco dicitur, quodãmodo correctum videri poſſet. Cæterùm aliter res ſe habet. Quia cum nauta vtriuſque gratia contractus initur: at cum commodatario eius vnius ergo, atque proinde æquius eſt, liberalis domini arbitrio, ſaltem actionis electionem relinqui.*

Si nauta nautæ. *Quòd mirũ videri poteſt. Cum enim concoloribus plumis (vt ille ait) aues vna volitent, furemque fur agnoſcat, & latro plerumque latronem nõ iugulet: nihil minus præſumẽdum videbatur, quam quod cũ furibus, hoc genus hominum coiret. Atque proinde edicti ratio ceſſare debebat. Contra Paulus decidit, cum nec frater à fratre, nec ſocer à genero tutus ſit, & vt plurimum homines iſti, non tam gratia quam inuidia coeunt, & vt figulus figulum odit, ita & horum quoque gratia rara eſt.*

Iulianus *Quæ hoc loco ſcribenda forent, & ſequentem quoque legem, ſufficienter*

tienter interpretati ſumus. Quapropter ad §.fina.qui reſtare videtur,interpretationem accedemus.

LEX V.

Gaius lib.5.ad Edic.prouinciale.

Nauta, & caupo, & ſtabularius mercedē accipiunt non pro cuſtodia, ſed nauta vt traijciat vectores:Caupo vt viatores manere in caupona patiatur: Stabularius vt permittat iumenta apud eum ſtabulari: & tamen cuſtodiæ nomine ex locato tenentur. Nam & fullo,& ſarcinator nō pro cuſtodia,ſed pro arte mercedem accipiunt & tamen cuſtodiæ nomine ex locato tenentur.Quæcunq; de furto diximus,eadem & de damno debent intelligi. Non enim dubitari oportet,quin is qui ſaluum fore recepit, non ſolum à furto,ſed etiam à damno recipere videatur.

Summæ rerum.

Ex ęquipollētibus quid ſiat nihil intereſt.nu.1.

Siue

Sſue furto merces ablatæ ſint,ſiue in bis damnum acceptum ſit,ſecũdum cuiuſq, rei qualitatem, & cauſæ conditionem, nautæ, caupones,& ſtabularij edicto tenẽtur. Omnino enim ex cõtractu præſtare debent,vt res ſaluæ reſtituantur. Quapropter cùm ſaluas non magis reſtituere poſſint,damno pro parte dato,quàm ſi pars furto ablata foret,rectè dixit Caius,quæcunque de furto dixerit, eadem & de damno intelligi debere. Etenim ex æquipolentibus quid fiat,parũ aut potiùs nibil intereſt [a]. *Et quamuis paritatẽ hanc inter damnum & furtũ IC.poſuerit: exiſtimat tamen Accurſius,ſoli domino, non item nautæ,legis Aquiliæ actionem competere. Nam (vt Vlpianus ait* [b]*) legis Aquiliæ actio hæro competit,hoc eſt domino.*

a.l.nauis.§.fina.inf.ad l.Rhod.de iact.

b.l.Item mela.§.l.inf.ad l.Aquil.

L E X VI.

Paulus lib 13.ad Edictum.

Licèt gratìs nauigaueris, vel in cauponam gratìs diuerteris, non tamen actiones tibi in factum denegabuntur, ſi damnum iniuria paſſus es. Si ſeruo meo in naui vel in caupona vtaris, & damnum mihi det vel furtum faciat: quanq̃

& furti

& furti actio, & damni iniuriæ mecum ſit noxalis: hæc tamen actio quæ in factum eſt, etiã ſerui mei nomine aduerſus te cõpetit. Idem dicetur,& ſi communis ſeruus ſit,tu tamen quod mihi præſtiteris eius nomine, vel cõmuni diuidundo,vel pro ſocio actione: aut ſi partem eius,vel ſi totũ conduxiſti:etiam ex conducto habebis me obligatum. Sed ſi damnum in eo datũ ſit ab alio qui in eadem naui vel in caupona eſt,cum id factum Prætor æſtimare ſoleat:non putat Pomponius eiuſdẽ nomine hanc actionem vtilem futuram.

Summæ rerum.

Prætor cur tam aſperè contra nautas & alios diſpoſuerit. nu.1.

Tacitæ quæſtioni (quam etiam ſuprà excuſſimus) occurrens Vlpianus,hac lege diſputat,an,ſi merces nõ interuenerit, ſed gratis res in nauem ſeu cauponam receptæ ſint,edicto cõtineãtur. Merito enim ea in re dubitari poterat,quod gratis recipiẽs,ſimplicis potius depoſitarij conditionem ſequi videbatur,atq; proinde cũ nulla

eius

a. l. 3. §. ſi verò res, ſupra eodem, l. contractus inf. de reg. iur.

b. l. 1. §. ex hoc, ſupra eodem.

c. Arg. l. aſſiduas. C. qui pot. in pig.

eius eſſet vtilitas, præter dolũ nihil præſtare debere[a]. *Et hæc ſanè planè admittenda videbantur (queadmodum in amico amicũ recipiente paulò ante conceſſimus) niſi ad Prætoris Romani curã reſpiciẽdũ eſſet, qui nihil antiquius habuit, quàm vt improbum hoc hominum genus noua conſtitutione refrenaret. Conſtituit itaq; rectè, vt omnino qui recipit ſiue gratis ſiue mercés interceſſerit, teneretur, etiam ſi ſine culpa eius res perierit, vel damnum datum fuerit, niſi ſi quid damno fatali contigerit*[b]. *Prætor autem æquitate plenus, cur tantis odijs genus hoc hominum proſecutus ſit, vt etiam ab amicis & quos gratis ſuſcipiunt, manus non cohibituros exiſtimaret: ſatis mirari nequeo. Sed aſſiduis ſpoliatorum querelis, atque aſſidua experientia motũ arbitror*[c]. *Quid enim facilius quàm maleficium beneficio contegere? Qui melius accommodatiúſve improbum genus hominum edicto imponet, quã ſi gratis quempiã ſub forma amicitiæ recipiant, vt rebus furto ſubtractis, & vbi dominus furtum probare non poſſet, ad reſtitutionem non teneantur? Rectè itaque ait Vlpianus, licet gratis nauigaueris vel in caupona gratis diuerteris, non tamen actiones tibi in*

factum

factum denegabuntur, ſi damnum iniuria paſſus es.

Si ſeruo. *Non eſt igitur abſurdum (vt Baldus hic ait) hinc inde ex eodem facto diuerſas actiones oriri, ſi diuerſa ratione conſiſtant.*

In factum actione Caupo tenetur pro ijs qui habitandi cauſa in caupona ſunt. Hoc autem non pertinet ad eum qui hoſpitio repentino recipitur, veluti viator. Poſſumus autem furti vel damni iniuriæ actione vti cum nautis, vt certi hominis factum arguamus: ſed vna contenti eſſe debemus. Et ſi cũ exercitore egerimus, præſtare ei debemus actiones noſtras, quamuis ex conducto actio aduerſus eos competat exercitori. Sed ſi abſolutus ſit exercitor hac actione, deinde agatur cum nauta: exceptio dabitur, ne ſæpius de eiuſdem hominis admiſſo quæratur: & contrà ſi de admiſſo

admiſſo vnius hominis actum ſit, deinde in factum actione agatur, exceptio dabitur.

Summæ rerum.

Nauta cur ex quaſi maleficio teneatur. nu. 1.
Mercator vel cum fure vel cum nauta agere poteſt. nu. 2.
Abſolutio vnius, an alteri proſit, & quomodo. nu. 3.
Eligens variare non poteſt. nu. 4.
Bis idem exigi non debet. nu. 5.

HActenus de actione in factum quæ de recepto eſt & in ſimplum datur, quid iuris ſit, accepimus. Alteram verò nunc Vlpianus aggreditur, quæ ad mulctandum exercitorem ob factum ſuorum prodita eſt, & in duplum datur. Nam (vt & Iuſtinian⁹ ait [a]) exercitor nauis, aut cauponæ, aut ſtabuli, de dolo aut furto quod in naui aut caupona aut ſtabulo factū erit, quaſi ex maleficio teneri videtur, ſi modò nullum ipſius eſt maleficium, ſed alicuius eorum quorum opera nauē aut cauponam aut ſtabulum exercet. Cùm enim neque ex contractu, neque ex maleficio conſtituta ſit aduerſus eum hæc actio, & aliquatenus culpæ reus ſit, quòd opera malorum hominum vtatur, ideo quaſi ex maleficio teneri videtur. Quod autem ſubiūgit Vlpianus 1

a. in §. penul. Inſtitu. de obligat. quę ex quaſi delic.

pianus in factum actionem ad eum non pertinere qui hoſpitio repentino recipitur, veluti viator: ſuperius à nobis expoſitum eſt [b]. b. In l. 1. §. parui, ſup. eodem.

Poſſumus autem. *In poteſtate igitur eius eſt qui rem amiſit an cum exercitore honorario iure, vel cum fure ciuili experiri velit. Quod tamẽ ita intelligi oportet, ſi exercitor ſaluum fore non receperit, vel ſi expreſsè per proteſtationem periculum cuſtodiamque rerum, conſenſu vectorum à ſe non ablegauerit* [c]. *Etenim cum ex recepto periculum rei ſubierit: nõ domino, ſed (vt & ante diximus) exercitori, furti actio dabitur, ſi ſoluendo fuerit.* c. l. vlt. §. 1. inf. eodem.

Vt certi hominis. *Talis eſt igitur ordo libellis adhibendus, vt ſi furti actionem intentare velit, perſonam deſignet vt factũ eius argui poſſit* [d]. *Quòd ſi furẽ abſolui contigerit: contra exercitorem hac actione amplius experiri non poteſt, ſed abſolutio vnius, alteri abſolutionem pariet, Illud igitur eſt quod voluit Vlpian⁹, dum ait*, ſed vna contenti eſſe debemus. *Cæterùm ſi cũ exercitore egerimus: actiones noſtras præſtare ei debemus. Itaque liberum exercitori erit, contra furem ciuili actione experiri, & ſi quid ex delicto famulorum ſuorum exoluerit, iure (vt* d Bald. hic.

quidam exiſtimat) repetere poterit [e]. Sed ſi abſolutus. *Obſtabit igitur electio actori, & qui ſemel cum exercitore experiri elegit, ad furem redire non poteſt. Nec verum eſt, quòd dicitur à quibuſdam, ob perſonarum diuerſitatem, quibus cum hic agitur, rei iudicatæ exceptionem obſtare debere* [f]. *Quãuis enim re ipſa diuerſæ perſonæ ſint exercitor, & is qui furtum admiſit: quia tamẽ quod ſoluit exercitor, à fure (vt ante dictũ eſt) repetere poteſt, fictione quadã & adũbratiuè, vnica perſona fingitur, ne de eiuſdẽ hominis admiſſo, ſæpius quæratur. Quæreretur antẽ ſæpius, ſi abſoluto exercitore, ad furẽ reditus pateret. Cum enim in priore iudicio cũ exercitore actũ fuit: de ipſo delicto ſufficiẽter quæſitũ eſt. Etenim ſi delictũ probatũ non fuerit, atq; ea ratione exercitor à iudicio dimiſſus eſt: cõtra furẽ quoq; furtũ probarẽ nõ poterit, qui in priori iudicio deſignãdus erat. Quæ et ſi vera ſint, primariã tamẽ exceptionis cauſam, nõ ad rẽ iudicatã, ſed ad electionem, Accurſius referri voluit* [g].

Ne ſæpius. *Bonæ enim fidei contrariũ eſt, vt bis idem exigatur, quòd non in cõtractibus ſolũ, ſed & in delictis quoq; locum habere aliquãdo oſtendimus* [h]. *Nec enim duplici contritione affici quis debet* [i].

cum

e. Ioã. Fab. in d. §. pen.

f. l. cũ quæritur, & ſequen. inf. de excep. rei iudic.

g. in verb. acceptio 1.

h. In cap. bona fides de reg. iur. in 6.

i. cap. preſbyter. 18. diſtinct.

cum Deus ipſe Opt. Max. bis nocentẽ non puniat[k]. *Accidit tamen interdum quod axioma iſtud veritatem ſimpliciter non habeat, ſed moderationẽ recipit. Ex eodem enim delicto & Ciuilis et Canonica pœna, ſed diuerſo reſpectu, nõnunquã irrogatur, vt ſi quis vtrique foro iniuriã faciat, in vtroq; puniri poteſt*[l]. *Quod tamẽ nõ aliter recipiũt nõnulli*[m], *quã quatenus in altero foro pœna maior eſt. Quod ſi æqualis ſit: præuentioni locum eſſe. Alij cõtra*[n], *vnã cum alia nihil commune habere arbitrantur, nec ſeinuicem reſpicere, atq; ideo alteram pœnam per alteram dilui nõ poſſe. Ego huic rei diutius inhærere nolo, quam alio loco*[o] *abundè ſatis excuſſi.*

k. cap. ſunt plures, §. authoritas, de pœni. diſt. 5.

l. l. cunctos, C. de ſum. trinitat.

m. Abbas & alij in cap. tuæ. de procuratoribus.

n. Felinus & alij in cap. de his, de accuſat. Alciat. in d. l. cunctos.

o. in cap. bona fides.

Vlp. lib. 13. ad Edictũ. Lex finalis.

Debet exercitor omniũ nautarũ ſuorum, ſiue liberi ſint, ſiue ſerui, factũ præſtare. Nec immerito factum eorum præſtat, cum ipſe eos ſuo periculo adhibuerit, ſed non aliàs præſtat, quàm ſi in ipſa naui damnum datum ſit. Cæterùm ſi extra nauim licet à nautis, non præſtabit.

Summæ rerum.

Famuli eijcientes vrinã obligãt dominũ. nu. 1.

Dominus noxæ dando ſeruum liberatur. nu. 2.
Nauta negans maleficium, poteſt torqueri. nu. 3.

DEbet exercitor (vt Vlpianus ait) nautarum ſuorũ facta præſtare, cum ipſe eos ſuo periculo adhibuerit, ſiue liberi ſint, ſiue ſerui: quod & in caupone & in ſtabulario locum habet. Ex quo conſequitur quod Angelus olim tradidit[a]*: ſi famuli nocturno tempore in pertranſeuntem fortè hominẽ, malitioſè vrinam eiecerint:* 1
ex quaſi maleficio dominum teneri, qui impurioris farinæ domeſticos alit. Eam tamen differentiam hic obſeruare oportet, quod ſeruum qui furtum admiſit, dedendo dominus liberetur. Liberi verò hominis 2
nomine, in ſolidum tenetur. Cuius quidem differentiæ rationem Vlpianus eleganter alio loco[b] *tradidit: quod liberum hominem adhibens, ſtatuere debebat de eo qualis eſſet. In ſeruo verò ſuo ignoſcẽdum ſit ei quaſi domeſtico malo, ſi noxæ dedere paratus ſit. Si autẽ alienum adhibuit ſeruum: quaſi in liberto tenebitur.*

a. In l. ex maleſi. §. is quoq; nu. 1. inſ. de act. & obllig.

b. In l. vnic. inſ. fur. aduerſus nau.

Si extra nauim. *Quod tamen non aliter intelligendum eſt, quam ſi cuſtodiã adhuc non receperit. Fieri namque poteſt, quod cuſtodiam receperit, etiam ſi res in nauim nondum receptæ ſint. Porrò ſi ſemel cu-*

ſtodiam

ſtodiam receperit, & res in nauim receptæ non ſint, ſed in littore poſitæ, à nautis damnum acceperint, vel furto ſubtractæ ſint: tenebitur. quod & Vlpianus
3 *ſecundum Pomponium ex lib.24. ſupra* [c] *reſpondit. Sed & ſi conſtanter maleficium negent: ſunt* [d] *qui exiſtimant, adhibitis tormentis, rei veritatem indagari poſſe.*

c. In l.3. in princip.

d. Iaſon in l.ſi quãdo, C. vnde vi, Bar. in l.1.§. ſi ciſta, inſ. depoſiti.

Itē ſi prædixerit vt vnuſquiſq; vectorum res ſuas ſeruet, neque damnum ſe præſtaturum, & conſenſerunt vectores prædictioni: non conuenietur. Hæc actio in factum in duplũ eſt. Sed ſiquidem nautæ inter ſe damnum dederint: hoc ad exercitorem non pertinet.

Summæ rerum.

Proteſtationis vis. nu.1.
Proteſtatio vtrum requirat conſenſum aduerſarij. nu.2.
Proteſtatio an ſcripto fieri debeat. nu.3.
Clauium traditio hoſpiti facta, quid operetur. nu.4.
Actus vnicus contraria ſimul operari non poteſt. nu.5.

1 SI prædixerit. *Magna profectò vis eſt proteſtationis, magnámque efficaciam habet, vt proteſtantem legitimè, ab omni*

a l. nõ ſolũ, §. morte eius, & ibi doct. inf. de no. ope. nũciat.

damno exoneret [a]*, in quod omiſſa proteſtatione incidiſſet. Quod ſi vllo in alio, certè hoc loco maximè, exemplo appoſitiſſimè probatur. Etenim nautæ, caupones, ſtabularij, aduerſus quos edictũ Prætoris Romani proditum eſt, non facta proteſtatione, de dãno omni accepto tenẽtur. Proteſtati autem conſentientibus vectoribus, ab eo onere eximuntur, & in vectores periculum tranſmittunt, ſi nihil dolo malo per eos factum probari poſſit. Porrò cum res tam præclara ſit, & tam præſentis remedij proteſtatio, quid in hac obſeruãdum ſit pauciſſimis verbis, & quaſi perfunctoriè perſtringemus. In primis itaq; vectorum conſenſus ad nautarum proteſtationem accedere debet. Sed an tacitus ſufficiat, vel expreſſus requiratur, à plurimis peruicaciſſimè diſputatum eſt, alijs* [b] *tacitum conſenſum ſufficere, alijs* [c] *contra dicentibus. Ego tamen ea in parte Bar. & Iaſonem ſequi malim, ſentientes in actu neceſſario non conſentiente aduerſario, proteſtationem, & tacitum conſenſum nihil proficere, ſed expreſſum internenire debere. Ex quo intelligi debet, nautas, caupones, & ſtabularios ad quos ipſo contractu, & ex neceſſitate quadam officij, periculum pertinet, expreſſum* 2

b. Accurſ. hic & in l. fideiuſſor, ſup. qui ſatiſda. cogã. Ludo. Rom. in d. §. morte.

c. Inocẽ. Ioan. And. in cap. Cumana de elect. Bart. & Iaſo in d. §. morte. Alc. in l. pacta nouiſſima in fi. C. de pact.

partis

*partis conſenſum requirere debere. Nec
enim dubium eſt, quin ex neceßitate
teneantur, qui hoſpites repellere non
poſſunt. Sin autem actus voluntarius
eſt, tacitum partis conſenſum hoc caſu
ſufficere receptius eſt. Vtroque tamen
modo, ſi quis vi vel metu proteſtatus
3 non fuerit, atque id conſtare poteſt, pro-
teſtationis beneficium non amittet[d].
An autem ſcripto conſtare debeat, ſunt[e]
qui latè examinarunt, ſed negatiuè pro
regula concludentes. Reperiuntur tamen
caſus à regula excepti, & in quibus ſcri-
ptura requiritur. Vt ſi proteſtatio, actio-
nis ſeu non numeratæ pecuniæ [g] exceptio-
nis locum ſubeat. Sed & vbi damnum
irreparabile eſt, & de periculo perſo-
næ[h], ſeu acceptanda tutela agitur, ſcri-
pto cõſtare debet[i]. Fieri autẽ debet coram
vectore ipſo, vel (ſi eius præſentia haberi
nõ poßit) ad eũ quẽ rebus ſuis præfecit, re-
currendum erit. Sequitur nunc vt de cla-
uiũ traditione per hoſpitẽ viatori facta,
quid operetur paululũ diſſeramus. Quæ-
ſtio in vtramq; partem diſputabilis eſt, &
probabiliter ſuſtineri poſſe videtur. Si
enim cauponem ſecurum ea traditione
non fieri conſtituerimus: occaſionẽ furãdi
ijs qui hoſpitio repentino ſuſcipiuntur,*

d. Iaſon. in d. §. morte, nu. 17.

e. Pet. de anch. & Geminia. in cap. cupientes, §. quod ſi per 20. de elec. lib. 6. per tex. in l. fi. C. de nego. geſt.

f. l. vt perfectius, C. de anna. excep.

g. Autẽ. hãc autem, C. de non numer. pecun.

h. Auten. ſi quis ei, C. ad l. Iul. de adulte.

i. Auten. presbyteros, vltima C. de epiſcop. & cleric.

haud incommodam præbere videmur. Petent enim ab hoſpite fortaſſis claues ſcrinij, & res ſuas quas ipſimet doloſè occultarunt, furto tandē ablatas contēdent. Si verò ea clauium traditio cauponem liberet: idem periculum eademq́ furandi occaſio timeri poteſt. Quid enim ſi duplici claue vtatur? Quid ſi cum clauium poſſeſſione probè tutum ſe vector exiſtimat, contra fidem, merces caupo furetur? Itaq; ego hac in re Accurſium[k] *ſequor, atque quæſtionem hanc diſtinctione tēperandam* 4 *ſentio, vt ſi ab initio traditis clāuibus & proteſtatione facta, periculum à ſe caupones reijciant: minimè teneri dicendum ſit. At ſi non proteſtentur, contra eſſe: & ſibi imputare poſſunt, qui præſens ac ſalutare conſilium neglexerunt. Neque illud nouū vobis videri debet. Cum enim tradendi vel non tradendi claues, in poteſtate hoſpitis ſit, & actus ille omnino à voluntate eius dependeat: ſimplex proteſtatio etiam non conſentiente aduerſario, non conſiſtere, non poteſt*[l].

k. hic in verb. prædixerit.

l. Iaſon d. loco.

Siquidem nautæ. *Cum enim edicti ratio locum in his non habeat, quæ mero eorum odio, & ſolius cohibendæ nequitiæ gratia, circumſcribitur: non videntur ad edictum pertinere. Multo minus contra dominum*

dominum iudicio experiri poſſe. Edictum enim quod in odium eorum introductum eſt: ad gratiã torqueri nõ debet [m]. *Ex quo illud conſequitur, quod idem actus, & præmij, & pœnæ cauſam, efficere non poßit* [n].

m. ca. quod ob gratiam, de reg. iur. in 6.

n. l. Curiales. C. de hæretic. l. ſiue hæreditaria, ſup. de negot. geſt.

Sed ſiquis ſit nauta & mercator, debebit illi dari: Et quid ſi quis ſit ex ijs quos vulgo ναυτεπιβάτας dicũt? & huic tenetur & huius factũ præſtat, cùm ſit & nauta. Si ſeruus nautæ damnum dederit: licet ſeruus nautæ non ſit: æquiſſimum erit, in exercitorem actionẽ vtilem dare.

Verſiculi iſtius caſus, apud noſtrates per quã frequẽtiſſimus eſt. Etenim qui negotiandi animo, & ſolius illius ergo, in Hiſpanias, Franciam, Portogalliam, ſeu vlteriores Indiæ regiones, proficiſci cupiunt: ne nauli nomine admodũ, & vltra quam opes eis ſuppetunt, grauentur: nautarum albo aſcribi ſe faciunt, operaſq; ſuas conſentiente nauis magiſtro, pro parte nauli impendunt. Iſtiuſmodi igitur hominibus (ſiquid damni acceperint) in factũ contra exercitorem actio competit. Quã quidem (vt rectè

(vt rectè Accurſius ait) non vt nautæ, ſed vt mercatores,cõſequuntur.In actionibus,itaque diſcernendis, qualitas potiſſimum attendenda eſt, non ea quæ nocet, ſed ſecundum quam actio conſiſtere poteſt [a].

a. Baldus hic & Romanus hic & in l.1.§. vlt.inf.ad ſyllia.

Hac autem actione ſuo nomine exercitor tenetur, culpæ ſcilicet ſuæ imputaturus qui tales adhibuerit:& ideo ſi deceſſerint, non releuabitur.Seruorum autem ſuorum nomine noxali dumtaxat tenetur.Nam cum alienos adhibet, explorare eum oportet cuius fidei,cuius innocentiæ ſint.In ſuis venia dignus eſt,ſi qualeſcunque ad inſtruendam nauim adhibuerit.

Merito dominus ob delictũ ſuorum conueniri poteſt,ſibiq́ue imputare debet, qui impuriſſimos homines adhibuit. Prius enim explorare debebat,cuius innocẽtiæ,et qualis fidei eſſent.Quod cum non fecerit, ſibi acceptum ferre debet [a]*,quod ex negligentia teneatur,cum culpa ſua damnum ſentiat.Diſtinguitur tamẽ,alienos an ſuos adhibeat,ſi enim alienos: morte eorũ non liberatur.*

a. cap.damnũ.de reg. Iur.in 6.

liberatur. Si ſuos, noxæ dedendo veniam meretur. In ſuis enim quaſi domeſtico malo venia dignus eſt, in alienis verò nõ, quorum factum in ſe, & quaſi fideiuſſor qui pro principali debitore ſe conſtituit, recepiſſe videtur [b].

b. Accurſius hic.

Si plures nauim exerceant, vnuſquiſque pro parte qua nauim exercet, conuenitur. Hæc iudicia quamuis honoraria ſint, tamen perpetua ſunt. In hæredem tamen non dabuntur. Proinde et ſi ſeruus nauim exercuit, & mortuus eſt: de peculio non dabitur actio in dominum, nec intra annum. Sed ſi cùm volũtate vel patris vel domini, ſeruus vel filius exercet nauim, vel cauponam, vel ſtabulum: puto etiam hanc actionem inſolidum eos pati debere: quaſi omnia quæ ab illis contingunt, in ſolidum receperint.

Summæ rerum.

Vlpiani reſponſa conciliata. nu. 1.
Contrarietas nulla in legibus. nu. 2.

D*Iſsidere iterum à ſe hic Vlpianus videtur,*

a. In l. 1. §. fin. inf. de exercito. actione.

videtur, vt qui alio loco [a], *ſi plures na-* 1
uem exerceant, cum quolibet eorum inſo-
lidum agi poſſe reſpondit. Sed nõ eſt vlla 2
inter has leges cõtrarietas, quemadmodum nullam eſſe tam magnam contrarietatem in omnibus Pandectarum legibus aſſeueranter dicere auſim, quæ non conciliari poſſit, & complacari. Sed induſtria aliquando opus eſt, vt infoſſa eruantur, erudererentur congeſta, ambigua diſſoluantur, & velut lumine obſcura illuſtrentur [b]. *Quod igitur hic Vlpianus adfirmat, vnũquemq; pro parte conueniri poſſe, nõ aliter verum eſt, quam ſi ex quaſi maleficio, aut exercitio quod per ſe omnes exercuerunt, conueniantur. Neque enim inuicem ſui magiſtri videntur. Sed ſi plures exerceãt, vnum autem de numero ſuo magiſtrum fecerint, huius nomine in ſolidum poterunt conueniri: ne in plures aduerſarius diſtrahatur, qui cum vno tantum contraxit, quod & Caius & Paulus voluiſſe videntur* [c]. *Poſtremè, quæ ad finem legis adduci poſſent, alio loco* [d] *& inferius declarabimus.*

b. l. nõ poſſunt, l. non eſt nouum cũ ſequen. ſup. de ll.

c. d. l. 3. 1. & 4. d. tit.

d. In tit. de exerci. act.

AD TIT.

AD TIT. I. XIIII.

PANDECTARVM SEV Digeſtorum.

De exercitoria actione.

Rubrica.

CVm fieri nequeat, vt non in quibuſdam negocijs aliena opera vtamur: præcipuè cum rebus noſtris, ipſi ſupereſſe nõ poſſumus[a]*: operæprecium, me herculè fuit, obligationum modum conſtitui, vt quis ſcire poſſet, quatenus ipſe cõueniri ab alijs, aut alios conuenire, propter eorum contractum quorum opera vtitur, iure concederetur. Proinde Prætor Romanus, animaduertens exercitores, id eſt, ad quos fructus omnes & obuentiones perueniunt: cũ rebus ſuis præeſſe nequeãt, magiſtros naui imponere, vel locandis nauibus, vel vectoribus conducendis, vel mercibus emendis vendendiſq́: Exercitoriam actionem introduxit, qua conueniri exercitor poterit, vt condemnetur ad dandum & ſoluendum, quicquid ex contractu cum magiſtro nauis inito, ſecundum modum præpoſitionis, debetur*[b]*. In hoc autem differt iſte titulus ab eo quem immediatè ante expoſuimus: quod in hoc ex ſolius magiſtri cõtractu exercitor teneatur:*

a. l. 1. ſup. de procur. in fi.

b. §. eadem ratione. Inſtit. quod cum eo qui in alie. poteſt.

In illo

In illo verò, ex quaſi maleficio eorum qui in naui ſunt, obligatur. Nam qui magiſtrum præponit, cõtrahi cũ eo permittit [c]. *Et ideo omnia facta magiſtri præſtare debet, qui eum præpoſuit: alioquin cõtrahentes deciperentur* [d]. *Qui autem nautas habet in naui, non contrahi cum eis permittit: ſed dolo & culpa carere eos, curare debet* [e]. *Porrò quod hic à pleriſq; qui Accurſij delirium ſecuti ſunt, & obſeruarũt, diſputatũ eſt, actio ne an actionis potius adiectio exercitoria dicẽda ſit: ad ipſas leges* [f] *inferius à nobis examinabitur.*

c l.1.ſup. vt Nau. Caup. Stabul.

d. l. 1. §. magiſtrum, inf. eod.

e. l Nauta in fi. ſup. tit. Naut. Caupo. etc.

f. ad l. ſi tamen plures, §. hæ actiones, inf. eo.

LEX I.

Vlpianus lib. 92. ad Edictum.

Vtilitatem huius edicti patere, nemo eſt, qui ignorat. Nam cùm interdũ ignari, cuius ſint cõditionis, vel quales, cum magiſtris propter nauigãdi neceſſitatẽ cõtrahamus: æquũ fuit, eum, qui magiſtrũ naui impoſuit teneri: vt tenetur, qui inſtitorẽ tabernę, vel negocio præpoſuit: cũ ſit maior neceſſitas cõtrahẽdi cũ magiſtro, quã inſtitore, quippe res patitur, vt de cõditione quis inſtitoris diſpiciat,

& ſic contrahat. In nauis magiſtro nõ ita. Nã interdũ locus, tẽpus nõ patitur plenius deliberãdi cõſiliũ.

Summæ rerum.

AEquitas huius edicti. nu. 1.
Argumentum à minori, in Iure validum. nu. 2.
Ratiocinãdi ſciẽtia Iurecõſ. futuro vtilis. nu. 3.

ETſi ſecundum Iuris Ciuilis rigorẽ, qui cum alio contrahit, vel eſt, vel eſſe debet, non ignarus conditionis eius [a]. *Qua ratione qui filiofa. mutuum credidit, obſtante Senatuſcõſulto repetere nõ poteſt* [b], *quod primum & ante omnia de conditione eius inueſtigare poſſet. Prætor tamen*
1 *ex æquitate ſua, eos qui cũ magiſtro nauis contrahunt, à regula excipiendos eſſe exiſtimauit. Nam (inquit) interdum nec locus, nec tempus patitur, plenius deliberandi cõſilium. Significans hanc eſſe maximam differentiam, per quã diſcernimus æquitatẽ à ſũmo Iure, quod æquitas ſemper in circũſtãtijs facti verſatur, & à qua in iudicãdo, Iudicẽ recedere minimè oportet, vt rectè interdũ appelletur, bona fides, naturalis iuſtitia, verũ ius, germana iuſtitia, ſimplicitas legũ, æqua lanx, humanũ ius, benignitas, gubernatiua ſapientia, arbitratus boni viri, religio, remiſſio anguſti iuris. Tales antẽ circũſtãtias, quæ in iure variant*

a. l. qui cũ alio, inf. de reg. Iur.
b. l. penul. inf. ad maced.

variant omnia, vt æquitas inde colligatur, Claudius Saturninus tradit ſeptē: vt ſunt, cauſa, quare aliquid factum ſit. Perſona, quis, & cum quo fecerit. Locus, vbi factum ſit. Tempus, quando factū ſit. Quantitas, magnum ne an exile ſit. Qualitas, quomodo factum ſit. Euentus, an metu, vi, errore, dolo, culpa, caſu fortuito factum ſit [c]. *Huc reſpexerunt ſemper Iureconſulti: Hinc Paulus* [d]. *Pro qualitate perſonarum (inquit) & actio formatur, & condemnatio moderatur. Hinc Vlp.* [e] *Hoc autem (ait) æſtimare oportet eū, qui ius dicit pro cōditione cauſæ, vel perſonæ, vel temporis, & ita ordinem edictorum & compendium moderari. Ne igitur cum magiſtro contrahentes decipiantur, quibus perquīrendi tempus non ſuppetit: à communi regula omnibus modis exēptos eſſe oportuit, ne perquàm facillimè ex præci-*
pitatione, quæ ad errorem facillimā viam 2
commonſtrat: innocenter detrimentum accipiant. Argumentatur autem Vlp. à minori, quod argumētum in iure noſtro validiſſimum eſt, hoc modo. Si is qui Inſtitorem negocio ſeu tabernæ præpoſuit, ex contractu eius obligetur, cum tamen res patiatur vt de conditione quis Inſtitoris diſpiciat: quanto magis, hoc in caſu exercitor

c. Io. Oldendorp. in tracta. de iure & æquit.
d. in l. Pōp. ſup. de negot. geſt.
e. In l. nonnunquam autem, ſup. de iudic.

citor obligari debet, cum ea perquirendi facultas, tẽpore ſæpè et loco, contrahẽtibus adimatur, maiorq́; ſit neceſsitas cum magiſtro, quam cum inſtitore contrahendi.
3 *Ratiocinandi itaque ſcientiam, qualem hic in Vlpiano videtis, amplectimini ingenui adoleſcentes, & ab illorum perſuaſionibus quam longiſsimè recedite, qui in Iureconſ. nullã ratiocinandi experientiam requirunt. Qui enim verum à falſo, apparentia à veris, leprã à lepra (vt vulgò dicitur) diſcernere nequit: is legibus noſtris addictus, olei & ſomni iacturã facit. Cum enim Iuriſcõſulto, id quod propoſuit, argumentis confirmandum ſit, argumenta tenere qui poterit, ſi non locos ratiocinãdi, in quibus argumenta non aliter latent, atque in conchis gemmæ, probè perſpectos habet? Hinc eſt, quod plerique Iuris interpretes, tam confuſanea & tumultuaria gloſſemata, pulcherrimis Pandectarum libris intulerunt. Omitto nunc hos, qui ſe Logicos appellantes, circa ſolam verborum contentionem verſantur, ſed eum ratiocinandi modum vobis comparetis velim, quem paſsim & vbique tam ab ipſo Iuſtiniano, quàm à vetuſtioribus noſtris Iureconſultis obſeruatum videmus.*

§. Magiſtrum nauis accipere de-

bemus,cui totius nauis cura mandata eſt.Si cũ quolibet nautarum ſit contractum, non datur actio in exercitorem:quanq̃ ex delicto cuiuſuis eorũ,qui nauis nauigãdæ cauſa in naue ſunt, detur actio in exercitorem. Alia enim eſt cõtrahendi cauſa,alia delinquendi: Siquidẽ qui magiſtrũ præponit,cõtrahi cũ eo permittit. Qui nautas adhibet,nõ cõtrahi cũ eis p̃mittit: ſed culpa & dolo carere eos curare debet. Magiſtri autẽ imponũtur vel locãdis nauib⁹, vel mercib⁹aut vectorib⁹cõducẽdis,armamẽtíſve emendis,Sed & ſi mercib⁹ emẽdis vel vẽdẽdis fuerit prępoſitus, etiã hoc nomine obligat exercitorẽ.

Summæ rerum.

Vlp.vtitur Synecdoche hic & quare. nu.1.
Sacra ancora quæ ſit. nu.2. (Caup.etc. nu.3.
Vlp.reſponſa cõciliata,hic & in l.1.ſup. Naut.
Argumentum à cõtractibus & delicta quando procedat. nu.4.
Armamenta quæ ſint. nu.5.

TOtius nauis cura. *Alij legunt,* cui totius nauis ancora mãdata eſt. *Priorem lectionem*

lectionẽ Haloãder ſequitur & melior eſſe videtur. Porrò ſi quis poſteriorẽ retinere velit: fatendum erit Vlp. per Synecdochen
1 *magiſtri definitionem tradidiſſe, vt quod de ancora dicitur, de tota naue intelligatur. Rationem autem huius eſſe exiſtimo, quod cùm diuerſi nautæ, diuerſos labores in naue ſuſtineant: aliiq́; alia officia obeant: ancoræ tamen eijciendæ cura, ſoli magiſtro, imminẽte tẽpeſtate, vtpote, in re nautica magis verſato attribuitur. Vertitur enim in clauo et ancora totius nauis ſalus, & ſine his, vix eſt vt periculũ euadere quis poßit. Et hæc de ſacra ancora potißimũ intelligi debẽt. Duplicem enim ancorã vt plurimum bene inſtitutæ naues*
2 *habent, quarũ maximã ac validißimã ancorã ſacrã vocant, eamq́; tũ demũ mittũt, cum extrema laborant diſcrimine. Hinc Lucianus in Drapetis, ἔδοξεν οὖν σκοπουμένους τὴν ὑστάτην ἄγκυραν, ἣν ἱερὰν οἱ ναυτιλλόμενοί φασι, καθιέναι, id eſt, Viſum eſt igitur re perpenſa extremam ancoram, quam nautæ ſacram nominant, dimittere*[a]*. Altera verò, etiam ſereno*
cælo, & vbi ob receſſum maris fluctuumq́; dimiſſo velo quieſcendum eſt, vtuntur.

Cũ quolibet. *Qui enim nautas habet, non contrahi cum quolibet permittit: ſed*

a. vide Eraſ. in adag. Sacram ancoram ſoluere.

culpa & dolo carere eos curare debet, quanquam ſi ipſe alicui ex nautis cõmitti iuſſit, ſine dubio debet obligari [b]. Quod itaq; alio loco [c] ab Vlpiano reſpõſum eſt, exercitorem, nautarum factum præſtare 3 debere: non alio pertinet, quam quod dãno ab his dato, ex quaſi maleficio conueniri poſſit. Etenim (vt Caius [d] ait) aliquatenus culpæ reus eſt, quod opera malorum hominum vtatur.

Alia enim eſt etc. Quod tamen eadem delicti & contractus cauſa ſit: multis argumentis probari poſſe videtur. Quemadmodũ enim ciuitas ex mutuo obligatur [e], ita etiam ex delicto [f]. Quemadmodum in loco vbi contractũ eſt, ratione cõtractus [g], ita & in loco vbi crimen admiſſum eſt, delicti ratione [h] quis forũ ſortitur. Quemadmodum in decidendis litigantium controuerſiis, is qui iuriſdictioni præeſt, conſuetudines loci in quo contractum eſt, obſeruare debet [i]: ita & in delictorum punitione, eius loci conſuetudinem, in quo peccatum eſt, ſequi [k] tenetur. Quæ tamen omnia etſi vera ſint: Vlp. tamen hoc præſens reſpõſum euertere nõ poſſunt. Etenim 4 quemadmodum ex idẽtitate rationis idem ius metimur [l], ita quoque & è contrario, data rationis diſparitate, diuerſum ius conſti-

b l. 1. §. 1. ſup. Nau. Caupo. Stabul.
c. ibi. §. vlt.
d. In l. ex maleficiis, inf. de act. & obig.
e. l. ciuitas. ſup. ſi cer. peta.
f. l. metũ. §. animaduertendũ, ſup. quod met. cau.
g. l. hæres abſens, ſup. de iudic.
h. Auth. qua in prouincia. C. vbi de cri. agi oport.
i. l. ſi fundus, inf. de euic.
k. Decl. in l. cunctos, C. de ſumma trinit.
l. l. illud, inf. ad l. falcid. l. à Titio, inf. de verb. ob.

cõſtituamus neceſſum eſt. Igitur vbi inter contractus & delicta eadem ratio non eſt, ibi argumẽtum à cõtractibus ad delicta, & è contrario, locum habere non poteſt [m]. *Quæ autẽ diuerſitatis ſit ratio hoc loco inter vtrumq; optimè declarat Vlp. & ſuperius à nobis relata eſt.*

m. D. Præſes in loco à contract. ad delic. Salic. in l. vnic. C. vbi de poſſeſſ. agat.

Vel locandis nauibus. *Varia ſunt diuerſorum hominum ſtudia. Alius conducendis tantum vectoribus, alias ob naulum mercibus transferendis, alius ex longinquis regionibus aromata adducẽdis, intentus eſt. Qui tamen omnes cum rebus ſuis ipſi ſupereſſe non poßint: magiſtrum naui præficiũt. Quod cum Domitiũ Vlp. excelſum virum, & verticem legum, minimè lateret: ſubmouendæ dubietatis gratia, varias præponendi formulas ennumerauit.*

5 Armamentis. *Armamenta nauis dicuntur nauium inſtrumenta, vt funes, vela, conti, remi, arbor, & quicquid ad reficiendam inſtruendamque nauem pertinet* [n].

n. Columella lib. 4.

§. Cuius autem conditionis ſit magiſter ille, nihil intereſt, vtrum liber, an ſeruus: & vtrum exercitoris an alienus. Sed nec cuius

ætatis ſit, intereſt, ſibi imputaturo qui præpoſuit.

Cũ enim de damno tantũ exercitoris agatur, nõ itẽ eorũ qui cũ magiſtro cõtrahũt: mirum non eſt, quod parui referat, liber an ſeruus, proprius an alienus, pupillus an maior præficiatur. Obligant enim omnes hij eum qui præpoſuit, exercitoria actione, quoniam ſibi imputare poteſt qui eorum opera vtitur. [a] *Sic & ſi minor procuratorio nomine circumſcriptus ſit: imputari debet hoc domino, qui tali negocia ſua commiſit.* [b] *Etenim quodcumq; eiuſmodi perſonæ gerunt, voluntate domini gerere intelligẽdi ſunt* [c]. *Sic et Paulus lib. 18. ad edictum. Qui iuraſſe dicitur, nihil refert, cuius ſexus ætatiſ ve ſit. Omni enim modo cuſtodiri debet iuſiurandum aduerſus eum, qui contentus eo, dum deferret, fuit. Significans quod vnuſquiſque in ſui præiudiciũ inhabilẽ approbare poſſit. Prudẽtis igitur viri eſt, Cicerone teſte* [e] *quid in quaq; re ſibi expedientiſſimũ ſit conſiderare, & illis, me hercule, negocia noſtra cõcredere debem⁹, quorũ adhuc debile iudiciũ nõ eſt. Licet enim de Thob. ſcriptũ ſit, quod cũ eſſet minor omnibus in tribu Neptalim, nihil tamẽ puerile geſſerit in opere* [f]*: cõmuniter tamen, pueri puerilia tractant,*

a l. ſed & ſi quis, §. parui, inſ. de Inſt. act.

b. l. cũ mandato ſup. de minor.

c. l. etenim, eod. tit.

d. l. qui iuraſſe, ſup. de iureiuran.

e. 1. Offici. 2.

f. Thob. 1. a.

tractant, vt merito à Iuſtiniano reſpõſum ſit, ſecundũ naturã nõ congruere, vt is qui ſuis rebus ſupereſſe nõ poteſt, ad aliena negocia adſumatur. Vnde & apud Platonẽ Socrates, callidorũ hoĩm perſuaſionib⁹, imbecillẽ adhuc ætatẽ facillimè capi aſtruit [h]. h in Theæteto col. 10. cir. med.

§. Magiſtrum autẽ accipimus non ſolũ, quẽ exercitor præpoſuit, ſed & eũ, quẽ magiſter, & hoc cõſult. Iul. in ignorãte exercitore reſpõdit. Cęterũ ſi ſcit, et paſſus eſt eũ in naue magiſterio fungi, ipſe eũ impoſuiſſe videtur. Quæ ſẽtẽtia mihi videtur probabilis. Oĩa enim facta magiſtri debet præſtare, qui eum prępoſuit: alioquin cõtrahẽtes deciperẽtur. Et facilius hoc in magiſtro quàm inſtitore admittẽdum, propter vtilitatem. Quid tamen ſi ſic magiſtrũ prępoſuit, ne alium ei liceret præponere? an adhuc Iuliani ſentẽtiã admittam⁹, vidẽdũ eſt. Finge enim nominatim eũ ꝓhibuiſſe ne Titio magiſtro vtaris. Dicẽdũ tamẽ erit eo vſq; producẽdã vtilitatẽ nauigãtiũ. Nauẽ accipere

debem⁹, ſiue marinã, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſchedia ſit.

Summæ rerum.

Procurator an ſubſtituere poſſit. nu. 1.
Tacens an habeatur pro conſentiente. nu. 2.
Præpoſitio quomodo probetur. nu. 3.
Dominus an teneatur de delicto familiæ. nu. 4.
Obligari inuitus nemo poteſt. nu. 5.
Magiſter an ſubſtituere aliquem poſſit. nu. 6.
Naues ab vſu nomen cœperunt. nu. 7.
Schedia nauis quæ ſit. nu. 8.

QVem magiſter. *Illud hic ſanè mirandũ eſt, quòd is quẽ magiſter præpoſuit, obliget exercitorem. Videtur enim (vt Bal. ait) induſtria electa perſonæ, quo caſu, haud parum, exercitoris quis præponatur, intereſſe, videri poteſt. Ingenij enim & naturæ, & induſtriæ, longa inter artifices eſt differentia* [a]. *Quid igitur, ſi is quẽ magiſter præpoſuit, non æquè rebus agẽdis idoneus ſit? Sanè, quòd perſonæ induſtria electa videatur, negari non poteſt? Quamobrem ego non aliter Vlpiani reſponſum intelligo, quàm ſi paris induſtriæ, aũt ſagaciorem hominem magiſter præpoſuerit, quòd & Bal. ſentit. Cæterùm quòd ſcientia exercitoris, & conſenſus hoc caſu minimè attẽdatur, magis mirũ videri poſſet: ſed hoc ideo receptum eſt, ne contrahentes deciperentur. Qui igitur, ad negocia vtiliter pro-* 1

a. l. inter artifices, inf. de ſolut.

ter procurator datus eſt, ſubſtituendi quoq; poteſtatem accepiſſe videtur: ea tamen moderatione vt æquè peritũ ſubſtituat [b]. Si ſcit & paſſus eſt. *Qui enim tacet cũ contradicere poteſt, in ſui præiudicium*
2 *conſentire videtur. Sic ſi locator colonum finito conductionis tempore, in cõductione remanere patiatur: eo anno quo tenuit, abſque cauſa legibus comprehenſa* [c], *expellere colonum non poteſt, & ita Vlp. lib. 33. ad edictum ait* [d]. *Sic ſi patre ſciente in Decurionem filius aſſumptus eſt, in ſui præiudicium conſentire pater cẽſebitur* [e]: *et proinde quicquid in Repub. filius geßit, pater vt fideiuſſor præſtabit* [f]. *Sic deniq; & filia quæ præſens & tacens patrem de dote experiri patitur: conſentire videtur, & poſtmodum contradicere non poteſt* [g]. *Dicet aliquis, cum exercitoris prohibitio magiſtri præpoſitionem, vt Vlp. ait, minimè impediat, & ignorans obligetur: quid opus eſt hoc loco obſecro, de patientia ſcientiaq; eius, ſuperuacaneè aliquid comminiſci? Vt ſcilicet cum ipſe eum impoſuiſſe videatur, ex præpoſiti facto, actiones aduerſus exercitorem inſtituantur. Sed & quod contradictione præpoſitionem impedire non poßit, indiſtinctè verum non eſt, ſed tunc ſolum, cum magiſtrum ipſum,* *in of-*

b. l. ſi procuratorem, §. 1. inſ. mãda.

c. l. ead. C. locat.

d l. item, §. ſi. inſ. d. tit.

e. l. hono-res, inſ. de decurion.

f. l. 1. inſ. de mu. & hon.

g l. 2 §. voluntatẽ, inſ. ſolut. mat.

in officio adhuc permanere patitur. Igitur ſi reuocauerit mandatū exercitor: præpoſitio à magiſtro facta corruere debet. Clarū 3 *eſt ergo hic, præpoſitionem alicuius magiſtri, vel inſtitoris factam, nō ſolū expreſſa domini voce, ſed etiam ex ſcientia & patientia illius metiri poſſe. Vnde in eo quod* 4 *dicitur, nunquam dominum de facto familiæ appellari & teneri, niſi circa id negocium familia deliquerit, cui ipſe præpoſitus eſt, præpoſitio ſatis adimplebitur, ſi probetur, non quidem nominatim à domino quem præpoſitum, ſed illū patiēte & ſciente domino geſſiſſe* [h], *quod & Coſtalius nouiſſimè hic tradidit.*

h. l. 1. inf. de tribut.

Omnia enim facta etc. *Quid enim intereſt, per ſe exercitor, an per eum quem ipſe ſubſtituit, cōtractum ineat* [i]*? Quēadmodum igitur ex ſuo contractu obligatur, ita & eum contractum qui à magiſtro factus eſt, ſuſtinere debet. Qui enim aliquem præponit; is clara & aperta voce dicere videtur. Hunc ego præpoſui, qui volet, cum eo contrahat* [k].

i Arg. l. 1. §. deieciſſe, inf. de vi. & vi arm.

k. Theoph. in §. 1. Inſti. quod cū eo, qui. in alie. poteſt etc.

Ne alium liceret præponere. *Prohibitio itaque exercitoris hoc caſu nihil operabitur, ſed etiam contra prohibitionem & inuoluntarius obligabitur. Cæterum, ſi generalem illam contractuū obligatio-*

ligationumq́ naturam conſideremus, ſecundum quã inuitus nemo contrahere tenetur[a]*, ſed cõſenſus pro forma requiritur*[b]*: an ne dura admodũ & nimij rigoris Vlp. hæc deciſio videbitur? Extat quoq; Iuſtiniani Imp. ad Ioannem præfectum Prætorio reſponſum*[c]*, quo manifeſtè definit, quod ſi nolēte & ſpecialiter prohibētę domino, alicui rei quis ſe immiſcuerit, etiam de rebus poſt denunciationis tēpora rectè geſtis, nullã aduerſus dominũ actionem concedi. Sed & cum Vlp. ipſe præpoſitionem certam legem contrahentibus dare adfirmet*[d]*: nulla ratione contra prohibitionem obligari poſſe dominus videtur. Mouet quidem hæc argumenta Albericus Roſates hic, ſed inſoluta oppoſitione ſiccatis labijs & tanquã Amelẽ angulũ, vt in prouerbio eſt, pertranſit. Comenſis quoq; argumenti difficultatem profitetur*[e]*, ſed delicatorum palato ſatisfacere non poteſt. Ego ſane Iuſtiniani reſponſum cum hac noſtra lege conciliari ſic poſſe exiſtimo, vt dicamus, quod illud reſpõſum generaliter quidẽ verum ſit, & pro regula traditum. Quod autẽ hic dicitur, ſpeciali iure ob nauigantiũ vtilitatem receptum. Solutio igitur facilis eſt, & ex ipſis Iureconſultorum fontibus prolata. Cum enim*

interdum

a l. Inuitus, C. de cõtrahen. emp.

b. l. cõſenſu, inſ. de act. & ob.

c. l. ſi. C. de negoc. geſt.

d. in §. igitur inf. ea. l.

e. in §. ſi plures, inf. ea. l.

interdum locus & tempus non patitur plenius deliberandi conſilium, vt ne de eius quidem perſona qui præpoſitum ſe aſſerit, inquirere poſsimus, multo verò minus vtrum conſentiente exercitore præfectus ſit: vel non conſtituere magiſtrum, vel conſtituto ſubſtituẽdi poteſtatem concedere debet, & non niſi in totum reuocato magiſtro, quicquam operari eius prohibitio poterit. Vt igitur multa ſunt in iure, ex amicitia, odio, affinitate, maxima excellentia, cõſtituta, quibus à generalibus regulis receſſum eſt, ita & hic ex negocij qualitate: vt ſi neceſsitas ſuadeat, vel periculum ſit in mora, vel abſurdũ aliquid conſequatur, réſve ad eũ caſum deueniat, quem maximè author abominetur[f]. *Porrò quod Vlp. ait, præpoſitionem certã legem contrahentibus dare: ad ea tantùm referendum exiſtimo, quæ vtriuſque contrahentium voluntate in contractum deduci, & modum præpoſitionis conſtringere poſſunt, vt ſcilicet ſolũ vel vecturas exigat, vel armamentis emendis, vel vendendis mercibus, magiſter præponatur. Quibus reſtrictionibus limitata & in anguſtum reiecta præpoſitione, modum egreſſus, non obligat exercitorem. Porrò quod per magiſtrum ſubſtitui alius non poſsit, (vt dictum*

f. Alciat. ad Rubr. tit. de verb. ſignif.

ctum eſt) contrahentium voluntate fieri non poteſt: cum non de priuata ſolũ eorum vtilitate, ſed de publico primariè commodo agatur, quod omnibus alijs anteferri debet, & priuatorum pactis mutari non poteſt g. *Verum aliud fortaſſe dicendum erit, ſi ad perpetuam perſonæ ſuæ præſentiam aſtringere ſe, eamq́ ob cauſam ſubſtituendi poteſtatem reijcere, velit: quo caſu conuentio ſuſtineri poſſe videtur, ea tamen moderatione, vt vel febribus, vel alio morbo, vel caſu legitimè impedito magiſtro, vel nauis minimè exerceatur, ne contrahentes cum his qui præpoſiti non ſunt, decipiantur: vel ſubſtituẽdi poteſtas, ne publica vtilitas detrimentum accipiat, minimè impediri poſſit.*

g. l. Ius publicum, ſup. de pact.

Nauem autem. *Ab vſu naues varias appellationes acceperunt: & fluuiatiles, quibus per fluuios merces circumferimus, aut ipſi circumuehimur: hoc eſt quibus ſuper fluuijs ipſis vtimur, cõmodi noſtri cauſa, quemadmodum etiã marinæ & maritimæ à Iureconſulto dictæ. Onerariæ item, quibus ad onera huc atque illuc geſtanda, tam ſuper ipſo mari, quam ſuper fluminibus vtimur. Harum autem nonnullæ à rebus quas geſtant, nomina mutuantur: vnde palearum nauem dixit*

Cicero,

Cicero primo de finibus, qua vehitur vẽditurq́, palea. Sic & frumentarij. Cæſar tertiò de bello ciuili. Nocturno itinere non intermiſſo, comitatu æquitum triginta, ad mare peruenit, nauemq́, frumentariam conſcendit. Sic & carbonariæ, farinariæ, lutariæ, aquariæ, vinariæ, naues dicũtur. Aliæ à miniſterio aut officio, vt bellicæ, aliæ à forma, vt longæ, tectæ, conſtratæ, nomen accipiunt, vt latiſſimè ex Bayſio percipere poſſumus.

Sinedria. *Nauis erat genus quæ ſpatiandi gratia pararetur, & in qua ſedilia fabricata erant. Budeus verò hic, ſchedia, legendum exiſtimat. Dicitur autem ſchedia latine ratis, id eſt, nauigium temere factum & inconditũ, vt trabes connexæ & ſine fabrica compactæ, quæ nauigij vicẽ præbẽt. Feſtus, Schedia, inquit, genus nauigij inconditum, id eſt, trabibus tantum inter ſe nexis factum: vnde mala poemata ſchedia appellantur. Schedios dicitur à Græcis extemporaneum, id eſt, quicquid inelaboratum, quicquid temerè factum eſt, nec ſatis confectum quod* ἐπισχεδιασμένον *dicitur. Adſtipulatur autem huic ſententiæ & Alc.*[h]*. Ita enim ait* σχεδία *naniculæ ſunt è trabibus inconditæ, in quibus lingna vehuntur.* 8

h. lib. 2. prętermiſſor. ad explic. l. lingni. §. lignorũ, inf. de legat. 3.

§. Non

§. Non autem omni ex cauſa Prætor dat in exercitorem actionem, ſed eius rei nomine, cuius ibi præpoſitus fuit, id eſt, in eam rem cui præpoſitus fuit: vtputa ſi onus vehendum locatum ſit, aut aliquas res emerit vtiles nauigãti, vel ſi quid reficiendæ nauis cauſa contractum, vel impenſum eſt, vel ſi quid nautæ operarum nomine petent. Quid ſi mutuam pecuniam ſumpſerit, an eius rei nomine videatur geſtũ? Et Pegaſus exiſtimat, ſi ad vſum eius rei, in quá præpoſitus eſt, fuerit mutuatus: dandam actioné, quã ſententiam puto veram. Quid enim ſi ad armandam, ſiue inſtruendam nauem, vel nautas exhibédos, mutuat⁹ eſt? Vnde quærit Offilius, ſi ad reficiendam nauem mutuatus, nũmos in ſuos vſus cõuertit, an in exercitoré detura ctio? Et ait, ſi hac lege accepit, quaſi in naué impéſurus, mox mutauit voluntaté, teneri exercitoré,
impu-

imputaturum ſibi cur talem præpoſuerit. Quod ſi ab initio conſilium cœperit fraudãdi creditoris, & hoc ſpecialiter nõ expreſſerit, quod ad nauis cauſam accipiat, contra eſſe, quam diſtinctionem Pedius probat. Sed etſi in precijs rerum emptarũ fefellit magiſter, exercitoris erit damnum, nõ creditoris. Sed & ſi ab alio mutuatus, liberauit eum qui in nauis refectionẽ crediderat, puto etiã huic dãdam actionem, quaſi in nauem crediderit.

Summæ rerum.

Mandati fines diligenter cuſtodiendi. nu. 1.
Famulo cum carnibus empti fugiente, an dominus teneatur. nu. 2.
Voluntatis mutatio quomodo probetur, nu. 3.
Ciuitati mutuum dans, quid probet. nu. 4.
Mutuum dans in nauis vſum cæteris creditoribus præfertur, & quare. nu. 5.

QVod non omni ex cauſa Prætor in exercitorem actionem dat, ſed eius rei nomine cuius ibi præpoſitus eſt magiſter tantum, mirum fortaſſe alicui videbitur, qui ad priorem atque præcipuam exercitoriæ actionis rationem reſpicere volet.

volet. Interdum enim ignari cuius ſint cõditionis, & ad quid præpoſiti, cum magiſtris ipſis propter nauigãdi neceßitatem contrahimus, vbi tamẽ, & quando ſæpius nec tempus nec locus admittit plenius deliberandi conſilium. Quapropter & præcipuè cum contrahentes (vt author eſt Domitius Vlp.[a]) decipi non debeant: án ne obſecro æquum eſt, omnia magiſtri facta
1 *exercitorem præſtare debere? Non ignoro profectò mandati fines diligenter cuſtodiendos eſſe,[b] & ſi procurator ad vnam ſpeciem datus, officium ſuum egreſſus ſit, nullum domino præiudicium generari[c]. Neque etiam me latet, præpoſitionẽ, certam legem contrahentibus dare: verum ab æquitate Prætoris oculos deflectere non poſſum, qui loci temporiſq; inquirendi rationẽ perpendit. Igitur, ſi æquitas hoc loco eadem verſetur: cur ante omnia eadẽ conſtitutio obtinere non debeat, non video. Extat quoq; Iulij Pauli reſponſum[e], huic traditioni (vt videtur) planè et ex directo contrarium, quo manifeſtißimum euadit, & contra præpoſitionis legem, dominũ teneri. Sed & cum Vlp. hic ait, exercitorem nautas dolo culpaq́; carere debere: mirum vtique non immerito videtur, cur de dolo eo caſu nõ teneatur, quo in aliam cauſam*

a. in l. ſed & ſi pupillus, §. item, inſ. de inſti. act.
b. l. diligenter inf. mand.
c. l. ſi procurator, C. de procur.
d. §. igitur. inf. ea. l.
e. l. ſi. quod cum eo.

G periculo

periculo contrahentium officium exercent? Sanè in hac re æquitatem vtrinque inſpicio, ſed in ipſam rẽ penitius paululum intuenti, maior ſe animo noſtro infundit quæ pro exercitore militat æquitas. Nemo enim eſt (niſi me mea fallat opinio) tam præcipitis conſilij, qui ſi cum aliquo contrahere velit, ignoret in quam rẽ præpoſitus ſit, quo cum agendũ eſt. Etenim ob eam ipſam rem cum eo contrahit. quãuis interdum accidat, vt tempus pleniſſimum deliberãdi ſpatium minimè admittat. Si igitur ex aliquo rogitet, ad quid præpoſitus ſit Titius: facile, me hercule, percipiet num merces emere, vectores traijcere, vel naues locare conſueuerit. Quibus vtcunq; & ex vulgari hominum opinione perſpectis, ſi in aliam cauſam non oſtenſo mandato, præfectũ ſe magiſter aſtruere velit: fraus vtique & dolus (qui ex coniecturis probari ſolet [f] *) præſumitur, ſibiq́ue acceptũ ferre poteſt, qui mendaci fidem adhibuit. Exemplo res manifeſtior euadit. Quid ſi Ziricæam venero in Angliam deinde abiturus. Conſpiciens verò nauem in portu ſtationibus quidem adhuc detentam, ſed nauigationi paratã. Quis dubitat obſecro quin antequã ingrediar, inquiram quo curſum intendat? quo deſtinauit iter?*

f. l. dolum, C. de dolo.

& in

et in quã rẽ vulgi opinione magiſter præpoſitus videatur? Si quis igitur reſpondeat in Hollandiam abire nauẽ ſolitam, alióque iter tendere non poſſe: Stultiſſimús ne ero omnium ſi magiſtro in Angliam ſe iturum promittenti fidem adhibuero? Profectò cùm Vlpi. dicit improbum eſſe genus hominum nautas, merito mihi imputari poterit, qui impuriſſimi hominis verbis fidẽ dedi. Quã ſit igitur iniquũ cõtra præpoſitionis legẽ præponẽtẽ obligari, tanq̃ in ſpeculo manifeſtè cõſpicitis. Quid enim ſi magiſter ſuo nomine mutuũ contrahat? Quid ſi incautè mercetur, qui vectoribus tantũ cõducẽdis præfectus eſt? Quid ſi perdat, profundat et diſſipet omnia? Igitur præpoſitio dat certã legẽ cõtrahẽtibus, cuius limites egredi nõ licet. Porrò quamuis nulla contra exercitorẽ actione cõtrahẽtes iuuari poſſint: cum ipſo tamẽ magiſtro experiri nõ prohibẽtur, qui dolo cõtrahẽtem circumuenit. Quam parum autẽ quod à Iulio Paulo reſpõſum eſt, huic ſententiæ offendiculum exhibeat, ex ipſa eadẽ lege haud difficulter colligi poteſt, quæ ait, ea ratione contra dominum prolatã ſentẽtiã eſſe, quod dominus id facere ſolitus erat. Rectè itaq; Alber. g *cõſequi ex eo exiſtimat, quod ſi ſub fide carnes* g.l. in d.l fi.

 emere

emere is dominus ſolitus ſit, qui ad recipiendas carnes famulum præpoſuit: ſernitore etiam cum carnibus aufugiente, tenebitur: quia ſcilicet ſub fide emere cõſueuit. 2

Mutauit voluntatem. *At qui probabitur ſubitanea hæc mentis mutatio?* 3 *Plerique*[h] *crediderunt ad Iuſiurandum confugiendum eſſe, & ab eo exigendum, qui mutandæ voluntatis arbitriũ habuit. Etenim quamuis ſecundũ cõmunes regulas, mutare conſilium non liceat in alterius detrimentum*[i]*: tenebitur tamen hoc caſu exercitor, ſibiq́; imputare poterit quẽ talem præpoſuit. Non eſt igitur tunc relatæ iuris regulæ locus, cũ is contra quem variatio proponitur, de culpa aliquatenus redargui poteſt,*[k] *vt merito, ſuo iumento ſibi malũ accerſere(quod in adagio eſt) dici poſſit, ad quod in Heroidum epiſtolis alluſit Ouidius:*

Remigiumq́ue dedi, quo me fugiturus abires,
Heu patior telis vulnera facta meis.

Sufficiet itaque ad mutui repetitionem, prima hæc mentis intentio, quodq́ue bona fide in nauis refectionem vtilitatémve creditum eſt, vt tunc tandem communi regulæ locus ſit, quod in creditoris detrimentum, cui iuſtè aliquid imputari nequit, animum mutare magiſter non poterit

h. Bal. & Alberic. hic.

i. cap. mutare, de reg. Iur. lib. 6. & ibi dixi.

k. l. ſi ſterilis §. fi. inf. de act. empti.

terit. Rectè igitur ab Africano reſponſum eſt[l]*, nõ oportere creditorẽ ad hoc aſtringi, vt ipſe reficiendæ nauis curam ſuſcipiat, & negociũ domini gerat. Quod certè futurum eſt, ſi neceſſe habeat probare, in refectionem, pecuniam erogatam eſſe. Qua*
4 *ratione & eum qui ciuitati mutuum credit, aliud nihil probare debere quamplurimis*[m] *placuit, quam quod contractus tempore pecunia egeret ciuitas. Quorum ſententia in priuatis debitoribus certa eſt, ſed in priuilegiatis, qualis eſt ciuitas, cõtra eſſe cum nõnullis Loriotus exiſtimauit*[n]*, niſi cõtrarijs præſumptionibus aliud perſuadeatur, vt ſi adminiſtrator probatæ fidei ſit, ſi de modica ſumma agatur, ſi ciuitatis neceſſitas poſt mutuum ſtatim fuerit ſublata, vel ſi alia ſimilis neceſſitatis præſumptio haberi poßit. Nihil his obſtat quod Vlp. ait*[o]*, poſtremam mutuum accipientis intentionem conſiderandam eſſe. Loquitur enim cum filiusfa. ſuo nomine mutuum accipiens, mutato propoſito idem in rem patris vertit. Vnde cum Pomponio teſte*[p]*, iure naturæ æquum ſit, neminem cũ alterius detrimẽto, fieri locupletiorem: optimè profectò atque æquißimè à conſultis reſponſum eſt, vltra Macedoniani Senatuſcon. conſtitutionẽ, pœnas nõ euagari,*

l. in l. fi. inf. eo.

m. in l. ciuitas. ſup. ſi cert. pet.

n. ibi, & eſt gl. in §. ſi verò quis in auth. de alienat. & emphit.

o. in l. ſed Iulianus, §. proinde, inf. ad Macedo.

p. in l. Iure naturæ, inf. de reg. iur. l. 3. §. ex furtiua, inf. de pecul.

ſed quod de in rem actio cõpetat. Cæterũ maiorem his difficultatem ſequentibus verbis ingerit Vlp. dũ ait [q]*. Si ſeruus ſic accepit, quaſi in rẽ domini verteret, nec vertit, & decepit creditorem: non videtur verſum, nec tenetur dominus: ne credulitas creditoris domino obeſſet, vel callitas ſerui noceret. Cæterũ cõmunis opinio* [r] *Doctorum eſt, qui antinomiã hanc placare conantur, quod in eo caſu quem Vlp. depingit, ad mutuũ recipiendũ mandatum ſeruus nullum habuerit, vt merito mirari deſinas, ſi ex mutuo dominũ obligare non poßit. An ne igitur vlla in creditore diligẽtia requiritur? Ita, me hercule, dicendũ eſt. Nã ſi ab initio cõſilium cœperit fraudandi magiſter, et hoc ſpecialiter nõ expreßerit, quod ad nauis cauſam accipiat: in exercitorem actio nõ dabitur. Africani igitur præcepta creditorẽ obſeruare oportet, quæ hæc ſunt. Quod ſciat nauẽ in ea cauſa eſſe, vt refici debeat, quod credat in eam cauſam contrahi, & quod exprimat refectionis gratia mutuum ſe credere. Etenim aliqualem diligentiam adhibere debet, ne merito culpa ei imponi poßit* [s].

Sed & ſi in pretijs etc. *Sed et hoc loco diligentiam in creditore requiro, nec alias*

cum

q. In l. 3. §. ſed ſi ſeruũ. inf. de in rẽ verſ.

r. Bar. Fulgo. Alber. hic, & idẽ Alber. in d. l. §. ſed Iulian.

s. Fulgo. hic in fi.

eum excuſari crediderim, quã ſi iuſta credulitate defendere ſe potuerit. Quid enim ſi in ea cauſa nauis ſit, vt velo nouo indigeat, quod ad ſummam æſtimationem relatum, viginti Carolinis comparari poßit? Quid ſi eã in rẽ à creditore centum mutuo petat magiſter? Excuſari vtique hoc caſu non poterit creditor, qui non paruo labore, ſed ex ipſo naturali iudicio facillimè ſcire poterat, tantum æris eam in rem minimè expendi. Sibi igitur, qui plus quã ei rei ſufficeret, mutuũ credidit, temeritatẽ ſuam acceptam ferre poterit [t]. Sed & ſi ab alio etc. *Succedet igitur in eius locũ qui ad reficiẽdã nauẽ mutuũ dedit, poſterior creditor. Quo fit, vt quẽadmodũ ipſa nauis in cuius refectionẽ creditũ eſt, priori creditori tacitè obligata fuit, ita et huic quoq; qui vt creditori ſoluatur, pecuniã dedit, quo nomine et cæteris creditorib⁹ præferri debebit* [v]. *Quod enim cæteris creditorib⁹ præferãtur, quorũ pecunia nauis refecta eſt, ſũmã rationẽ habet, quoniã neceſſarij ſumptus partẽ rei faciũt. Si igitur in nauẽ tuã quæ valebat decem aureis, neceſſario quinq; impẽdi: iã habes nauẽ quindecim aureorũ, cuius tertia pars quodãmodo mea eſt, et quod ad te pertinet, nauis tua decem tantum aureorũ eſt, cum*

t. Arg. l. qui hominem, inf. de ſolu.

v. l. 1. inf. in quib. cau. pig. vel hypo. tac. contrah.

quod plus eſt mihi debeatur, in primiſq́; ſit de eius æſtimatione deducendum, nec hoc fraudi eſt prioribus creditoribus, quibus relinquitur facultas perſequendi pignoris, vſque ad eam ſummam quam valebat nauis, priuſquam aliquem ſumptum feciſſem, qui & hanc vnam mihi gratiam debent, quod niſi ſuppeditaſſem illos ſumptus, tota ferè nauis periiſſet, quod et clariſſimus ille Connanus, puriſſimus Iuriſprudētiæ theſaurus, ſuo loco annotauit [x]*. Porrò vt in prioris creditoris locum, poſterior ſuccedere poſſit: quod pecunia credita ad priorē creditorem perueniat, quod in eam rem detur, quodq́ue expreſſa de ſuccedendo conuentio intercedat, requiritur* [y]*. Quod ſi ea omnia ad vnguem vſq; obſeruata fuerint: non ſolum tacitè pignus contrahetur: ſed & precio non ſoluto, ſecundum legum obſeruationem, nauē ipſam vendere poteſt* [z].

§ Igitur præpoſitio certā legem dat contrahentibus. Quare ſi eum præpoſuit naui ad hoc ſolum, vt vecturas exigat, nō vt locet, quod fortè ipſe locauerat: nō tenebitur exercitor, ſi magiſter locauit. Vel ſi ad locandum tantum, non ad exigen-

x. lib. 4 cō men, cap. 17.

y. Sal. c. Raphael. Bal. et alii in l. [illegible] de his qui in pri cre. lo. ſucce.

z. Gloſſa in l. interdum. inſ. qui pot. in pig. hab.

exigendum, idem erit dicendum. Aut ſi ad hoc vt vectoribus locet, non vt mercibus nauem præſtet, vel contrà, modum egreſſus, non obligauit exercitorem. Sed & ſi vt certis mercib⁹ eā locet, prępoſitus eſt: puta legumini, cannabi, ille marmoribus, vel alij materiæ locauit: dicendum erit exercitorem nō teneri. Quædā enim naues onerariæ, quædam (vt ipſi dicūt) ἐπιβάδες ſunt. Et pleroſq; mandare ſcio, ne vectores recipiant: & ſic, vt certa regione, & certo mari negotientur; vt ecce ſunt naues, quæ Brunduſium, à Caſſopa, vel à Dyrrachio vectores traijciunt ad onera inhabiles. Item quædam capaces fluminum, ad mare nō ſufficientes.

Summæ rerum.

Procurator ad vnum negocium datus, vltra id dominum non obligat. nu. 1.
Legumen vnde dictum, & quare caſtis non cōueniat, nu. 2.
Canabi quid. nu. 3.
Naues onerariæ quæ. nu. 4.

Brunduſium

Brunduſium. nu.5.
Dyrrachium vbi ſit. nu.6.

CErtam legem. *Vt igitur in aliam cauſam quam præpoſitus eſt, exercitorẽ obligare magiſter non poteſt: ita quoque ſi eandem excipias, ab exercitore debitorem liberare prohibetur. Vnde, ſi quis ex alia cauſa magiſtro ſoluerit: liberationem minime acquiret,* [a] *ſi non & domini quoque ratihabitio poſtmodum ſubſequatur. Etenim ſi ſolutionem magiſtro factam, ratam habere exercitor noluerit: à magiſtro qui furtum admiſit, vel furti actione, vel condictione, repeti pecunia poterit* [b]. *Planè, ſi non ignorans præpoſitionis exceſſum, magiſtrum non prohibuerit exercitor: ſine dubio obligabitur* [c]. *Mandati igitur & præpoſitionis leges ſtrictiſſimè obſeruãdæ ſunt: quæ ſi aliquatenus poſtpoſitæ fuerint, dominus non obligabitur. Rectè itaque Antonius Impe. Si procurator (inquit* [e]*) ad vnam ſpeciem conſtitutus, officium mandati egreſſus eſt, nullum domino præiudicium facere poterit. Sed & quod præter commiſſionis formam fit: ipſo iure nullum eſſe communiter tenetur.*

a. l. qui hominem, §. ſi nullo. inf. de ſolut.

b. l. ſi procuratori falſo, ſup. de cond. cau. dati. c. Iaſon. in l. ſi quis, §. ſi procur. ſup. quod quiſq; iur.

d. l. diligenter, inf. mãdati.

c. l. ſi procurator. C. de procur.

f. l. itẽ eorũ, §. ſed ſi ita, ſup. quod cuiuſque vniuerſit.

Legumini. *Dictũ eſt legumen, quod manu legatur. Inde Varro lib. 1. de re ruſt.*

Hoc

2 *Hoc enim quoq; legumen, vt cætera quæ euellũtur à terra, nõ ſubſecãtur, vt fruges quæ quod ita leguntur, legumina dicta. Vnde Vergil.1.Georg.*

Vnde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen.

De legumine quoq; pulchrè his verbis in problemat. inquirit Plutarchus. Cur moris eſt, vt qui caſtimoniam colunt, leguminibus abſtineant? An quemadmodum Pythagorici fabas, ob eas quæ vulgo dicuntur cauſas abominabantur, quaſi Lethes & Erebi cognomines? An quod ad concænationes, & manes prouocandos leguminibus maximè vtuntur? An illud magis, quod ad ſanctitatem ac caſtimoniam pura ac tenuia corpora habere oportet? Sunt autem legumina maximè ventoſa, & ea gignunt quæ quum ſuperflua ſint, multæ purgationis indigent? An quòd quum ventoſiſsima ſint legumina, ad res venereas maximè incitent?

3 Canabi. *Alij legunt Canape. Budeus nobiſcũ Canabi legit. Eſt autem Canabis eodẽ autore, herba ex cuius cortice funes torquẽtur, & telis texendis accommodata, à lino tenuitate differens & candore.*

Naues onerariæ. *Dictæ ſunt naues onerariæ ab oneribus ſuſtinendis, quod plerumque*

plerumque ad id ſolum ſeruentur, vt merces & onera tranſuehant. Emphatæ verò, ſeu potius (vt legit Budeus) Epibatæ eæ ſunt quæ traijciẽdis vectoribus aptæ ſunt, & latinis vectoriæ naues appellantur. Hinc Cæſar. Qua in re (inquit) admodum fuit militum virtus laudanda, qui vectorijs grauibuſque nauigijs, non intermiſſo remigandi labore, longarum nauium curſum adæquarunt. Et ita Bayſius quoque ſentit. ἐπιβαίνω *enim Græcè, Latinis conſcendo nauem ſignificat.* 4

Brunduſium. *Ciuitas hæc à Plinio tertia Italiæ parte ponitur, à Græcis condita, portu nobilis, vt Calepinus ſcribit. ex qua tranſitus eſt in Græciam: ſic dicta quod Meſapiorum lingua Brunduſium cerui caput dicatur. Sic enim eſt ciuitas cum portu capiti ceruicio perſimilis, cum cornua, & caput, & linguam habere videatur. Ex hac Pacuuius Poeta ortum habuit.* 5

Dyrrachiũ. *Ciuitas eſt hæc in Epiro. quæ prius Epidamus dicebatur à rege Epidamno. Sed Romani eo Coloniã deducentes, Dyrrachium dixerunt, quòd (vt Plinius teſtatur) inauſpicatum Epidamni nomen, tanquam à damno vocitatum arbitrarentur.* 6

§. Si

§. Si pluteſ ſint magiſtri nō diuiſis officijs, quodcunque cū vno geſtum erit, obligabit exercitorem. Si diuiſis, vt alter locando, alter exigendo, pro cuiuſque officio obligabitur exercitor. Sed ſi ſic præpoſuit (vt plerunq; faciūt) ne alter ſine altero quid gerat, qui contraxit cum vno, ſibi imputabit.

Summæ rerum.

Ignorantia ſuiipſius omnium malorum maximum. nu. 1.
Tutoris vnius autoritas pluribus datis, quando ſufficiat. nu. 2.
Magiſter nauis quomodo à procuratore differat. nu. 3.
Noua ratio, reiectis aliorū opinionibus. nu. 4.
Nauigandi vtilitas quæ. nu. 5.
Ratio iſtius §. nu. 6.
Cōtrarietas apparēs eſt in omni ſciētia. nu. 7.
Conſilium mulierum fragile. nu. 8.
Conſilium malum non eſt ſequendum. nu. 9.
Mandatū interpretatur ſecundū iura. nu. 10.

Præſentem §. *Ad longum, & prolixè ſatis, examinauit hic cum nonnullis Bartholus. Nos quæ ad interpretationem legis facere exiſtimamus, & nō plura hac in re trademus. Sunt enim qui leges faciles ſæpenumero ideo obſcurant, ſiue quod*

quod non omnium facilis ſit & expedita interpretatio, ſiue quod veritatis profundior inquiſitio negligatur. Quo fit, vt peſtilẽtes eiuſmodi tenebriones ſãctiſſimã illã philoſophiæ veſtẽ dilacerantes, paſſim ſeſe oſtentationis gratia circumferant. Rectè igitur Plato,[a] *omniũ malorum maximũ eſſe aſſerit ſuiipſius ignorantiam, cuius quidem, cum facile ſibi in omnibus ignoſcant: remedium nullum excogitant. Et ex hoc delicto accidit vt ignorantiam ſuam, ſapientiam eſſe exiſtiment, & cum nihil ſciant, omnia tamen ſcire ſe opinentur. Nos iſtis omnibus etiam magna interdum exclamatione ſua profitentibus, minimè ſubſcribimus, ſed ipſam veritatem quam textuum nobis doctrina aperit, ſequemur.* 1

a. de legib. dialogo. 5.

Obligat exercitorẽ. *Sic & tutores ſi plures ordinati fuerint, ſiue in teſtamento paterno, ſiue ex lege vocati, ſiue à Iudice, ſiue ex inquiſitione, ſiue ſimpliciter dati: vnius autoritas ſufficiet vbi nondum adminiſtratio diuiſa eſt, vel pro regionibus vel pro ſubſtantiæ partibus. Ibi enim neceſſe eſt ſingulos pro partibus ſuis vel regionibus, authoritatem pupillo præſtare. Cæterum cur in procuratore ita receptum ſit, vt abſque* 2

b l. 6. C. de autor. tut.

expreſſa

expreſſa conuentione in ſolidum dari, non videatur: admodum ſe torquent interpretes, & alijs aliud opinantibus, accidit vt in centum opinionum myriades quæſtio deducta, multo quam ante incertior euadat. Bartholus enim inter primarios legum Antiſtites præſidens, eam diuerſitatis rationem adſignat, quod magiſtri certæ negociationi præponantur.
3 *Vnde, cum plena quodammodo in eos efficaciſſime adminiſtratio transferatur: quicquid adminiſtrationis nomine geſtũ fuit, ad officij præceptum referri debet, vt directè dominus obligari poſſit. In procuratore verò ideo aliud conſtituium arbitratur, quod ius aliquod tam plenariè in eum tranſmiſſum non ſit, ſed cum ſemper domini nomine contrahere debeat,* [d] *ordinarius adminiſtrator non videtur, atque dominum directè obligare nõ poteſt. Qua ratione cum magiſtrorum poteſtas ordinariæ* [e]*: Procuratorum verò delegatæ pluribus iuriſdictioni, perquam ſit ſimillima: accidit, quod hij in partes, illi verò in ſolidũ cõſtituti cẽſeantur. Quã Bartholi opinionẽ quamuis pro cõmuni quã plurimi ſequãtur: Fulgoſius tamen nõ probat. Etenĩ (inquit) quod ſemper officij nomine contrahat magiſter, perpetuo verũ nõ eſt, vt nec*

c. cap. ſi duo de procur. li. 6. l. ſi pluribus, ſup. de procur.

d. l. eum qui ſup. de cõſti pecu.

e. l. 1. ſup. de officio Proconſul.

f. l. duo ex tribus, inf. de re Iudic. g. §. quod ſi ab initio, ſup. eo.

vt nec illud quoq; quod directo exercitor obligetur. Exercitoria ſanè quæ à Prætore Romano introducta eſt, vtiq; obligatur. Porrò diſſentientibus tam acriter ijs qui inter cæteros præcipui videntur: cur procuratores dati, in ſolidum poteſtatem non habeant: alia ratione: haud difficulter perſpici poſſe exiſtimamus. Etenim non improbabiliter dici poſſe videtur, eum qui ſimpliciter procuratores duos conſtituit, idcirco in ſolidum eorum quemlibet conſtituere non voluiſſe, quòd alter alterius conſilio vteretur [h]. *In magiſtris profectò publica vtilitas aliud exigebat, ne altero abſente, ſine quo alter efficere quicquam non poſſet: nauigandi commoditas impediretur, quam nõ exilem ſanè & modicam, ſed multo maximã eſſe Chryſoſto commonſtrat* [i]. *Quid verò (inquit) maris vſum, & nauigandi vtilitatem loquar? per quam omnem penè orbem, qui longis à ſemetipſo dirimitur ſpatijs, non ſolum ſibi inuicem notum, ſed ſocium quodammodo, & communicabilem facit, vt vnuſquiſque ſi quid apud ſe gignitur boni, hoc etiã ad proximos ſuos procul poſitos deferat: & cum vnuſquiſq; paruum apud ſe poſſideat terræ ceſpitem, per iſtud mercandi miniſterium, quaſi totius*

h. cap. cũ in veteri. de elec cap. cum olim, de arbit.

i. in Sermo. de comp. cord. lib. 2.

totius mūdi, per omnia dominus efficitur, & vniuerſæ terræ fructibus vtitur. Et quid plura dicā? Vniuerſus orbis efficitur tanquam vna menſa omnibus, nullo prohibente ſumere quod vbique eſt, ſed parua ſunt hæc in muneribus Dei. Sed et Theodoretus Cyrenſis Epiſcopus vir ſingularis & multiplici rerū cognitione ſpectabilis. Per mare, inquit, longinquas peregrinationes facimus, & ea quibus indigemus, à nobis inuicem petimus, ſimulq́; alijs, quæ ipſis neceſſaria ſunt, repēdimus. Nec enim aliquam terræ partem ſummus ille rerum adminiſtrator cultorib' ſuis omnia ſimul ad vſum victumq́ue neceſſaria proferre paſſus eſt, ne nullius ope indigens copia mutuæ amicitiæ noceret. Iniurijs enim gaudet rerum ſaturitas, & turbarum parens eſt. Inde in medium telluris mare prominet, quod in plurimos ſinus diuiſum ingentis alicuius ciuitatis forum repreſentat, omnem neceſſariorum copiam exhibens. Quia autem profectiones quæ per terram fiunt, plenæ laborum ſunt, quin non modo laborioſum, verùm etiam impoßibile erat, vt per has omnis copia ſarciretur, maris dorſum extēdit Deus, quod tam magnarum quàm paruarum nauium capax eſt, quæ multam neceſſariarū rerum

copiam indigis hominibus aduehũt. Nam vnius nauis onera vix aliquot millibus iumentorũ vehi poſſe videmus. Quoniam verò equis & mulis ad currũ hunc, nauẽ ſcilicet, opus erat, eos autẽ nõ ferebat fluida aquarũ ſubſtãtia: hoc quoq; incõmodũ nauis gubernator ſapiẽter admodũ ſarciuit, manuũ nimirũ miniſterio vſus. Nam temonis loco malũ erexit, cui vela inſtar iugi appẽdit, & immiſſis vẽtorũ flatibus ceu equis aut mulis vſus eſt, quos ſimul tãq̃ equos Zeuglis dirigere cõſueuit. Porrò cũ naui habenis quoq; opus eſſet, claui vel gubernacula has imitãtur, quibus arreptis gubernator, inſtar aurigæ alicuius, puppi tanquã currus circũferẽtiæ inſidẽs, nauem facili motu hinc inde transfert. Nec ſecũdis modo vẽtis ſpirãtib⁹ nauim ſciẽter regere, ſed et turbulẽtas vẽtorũ procellas ceu equos effrenes, freno cohibere nouit. Porrò (vt vnde digreſſi ſumus, reuertamur) ſi 8
diuiſis officijs, cũ aliquo cõtrahatur: vltra præpoſitionẽ exercitor non obligabitur, & cum ſuum quiſque per ſe negocium gerit, quod extraneum adminiculũ nõ requirit, publica vtilitas minimè impedietur.

k. l. ſed & ſi pupillus, §. cõditio, inſ. de inſtitor. act.

Sed ſi ſic etc. *Vlp. lib. 29. ad edictũ. Æquiſſimum (inquit) erit id obſeruari, in quo præpoſitus eſt* [k]. *Vnde ſi coram Titio*

Titio iuſſit adire teſtator, ſi arbitrio Lucij Titij: rectè iuſſiſſe exiſtimandus eſt, & ſine Titij voluntate, aditio nulla cenſebitur [l]*. Sed & ſi certa lege, vel ſub pignore, vel ad certam rem cum magiſtro contrahi voluit, omnibus modis voluntas obſeruanda eſt* [m]*. Planè cur hæc ita à Prætore conſtituta ſint, quod qui cum vno contraxit, contra exercitorem actionem non habeat: nihil mirari conuenit. Etenim cum cõſenſu fiant obligationes* [n]*, qui omnino quidem in quolibet cõtractu neceſſarius eſt verus* [o]*, aut ſaltem à lege præſumptus* [p]*: obligari exercitor nõ poteſt, qui cũ altero ſolo cõtrahi prohibuit. Cum igitur ambo ſimul nõ itẽ diuiſi, exercitoris perſonã referãt: qui cũ altero tantũ cõtrahit, cũ exercitore ne Iuris quidem fictione egiſſe videbitur. Porrò cũ nulla ſit tã perſpecta ſcientia, ne in diuinis quidẽ rebus, in qua nõ in cortice pugnantia appareãt: monebit fortaſſe aliquem quod lib. 5. reſponſorum Papinianus ait* [q]*. Si (inquit) pater tutelam filiorum conſilio matris geri mandauit, & eo nomine tutores liberauit: non idcirco minus officium tutorum erit, ſed viris bonis conuenit ſalubre conſilium matris admittere: tametſi neq; liberatio tutoris, neq; voluntas patris, aut*

l. ſi quis mihi bona, §. ſi coram, inf. de acq. hæredit.

m. d. §. conditio.

n. l. cõſenſu inf. de act. & ob.

o. l. 1. §. adeò autẽ, ſup. de pact.

p. Inſtit. de lit. oblig.

q. l. quidam decedẽs, §. 1. inf. de adm. tuto.

interceſsio matris, tutoris officiũ infringat. Quinimò licet interdum hanc patris contemnere voluntatem. Hæc illæ. Heccinè eſt inter leges magna contrarietas? Hic adiecti conſilium, ibi verò minimè, ſequi tenetur. Sanè quod in legibus contrarietas nõ ſit: ſi rerum, perſonarũ, negociorũ qualiatem, conditionum differentias conſtituamus: nõ vno loco diximus, quod et hic euenire conſpicuum eſt. Volũt vtiq, adiecti conſilium ſequi Iureconſulti, ſed eius tantũ, qui officij cui adiungitur, particeps eſſe poteſt. Igitur cũ iure veteri ad tutelæ officium quod publicum eſt [r]*, admitti mater nõ poterat* [s]*: cõſiliũ eius ſpreta etiã teſtatoris volũtate, neceſſario requiri non debuit. Sed & quamuis fides vxoris & induſtria, à marito approbata videatur: falli profectò potuit, & rectè Pompo. ait* [t]*, neminem efficere poſſe quominus in teſtamẽto ſuo legũ diſpoſitioni locus relinquatur. Quid enim ſi conſilij imbecillitate ſeducta, tutoribus rẽ pupilli ſtudioſè procurãtibus, impedimentũ præſtet? De Chiorũ* [v] *quidẽ ac Tyrrhenorũ* [x] *mulieribus quarum prudẽtiſsimo cõſilio maritos defenſos & à morte liberatos ſcribit Plutarchus, aliud fortè dicendum eſſet: ſed hæ aues in omnẽ regionẽ nõ deuolant. Rectè igitur*

r. l. 2. inſ. de reg. iur.
s. ibi.
t. l. nemo, inſ. de leg. 1.
v. de claris mulier. ca. 4.
x. d. li. ca. 8.

igitur lib.xv. Digeſtorũ Celſus. Ad ea potius debet adaptari ius, quæ et frèquẽter & facilè, quã ad èa quæ perrarò eueniunt. Quod enim ſemel tantũ, aut iterum extitit, id legumlatores prætereunt. Sed cũ nouiſsimo Iuſtiniani Imp. beneficio y, *matri & auiæ ſecũdum ordinem tutelam ſubire, etiam ante agnatos permiſſum ſit: ſi inter geſta, nuptijs alijs, & auxilio Senatuſconſulti Velleiani renunciauerint, ſolis teſtamentarijs præcedentibus eas, legitimis & datiuis poſthabitis: an hoc caſu conſilium earum à teſtatore adiectũ, neceſſario requiri debeat, multis diuerſa ſentientibus, omnino expeditum non eſt. Etenim cum officij tutelæ participes eſſe poſsint: àn ne ſuperior ratio eradicabitur? Fulgoſius contra* z, *quem hac in re non ſequi malim. Nam ſi eam de his fiduciam cõcipiat Iuſtinianus, quod filiorum nepotúmve tutelam rectè adminiſtrabunt: quin & de conſilio ſolo id dicere liceat, quod minoris eſt præiudicij, nõ video. Cæterum ſi malè omnino conſulant: à cõſilio recedere*[a], *aut ſi cõſulere noluerint, rem conceptam perficere* [b], *tutores poterunt. Illud profectò quod hic traditur, à* [c] *conſilio recedendum non eſſe, perpetuo verum non eſt, ſed ſi malè conſulere vi-*

y. In auth. de hæred. ab inteſt. §. ex his col. 9.

z In l. Titiũ, inf. de admi. tutor.

a. d. l. 2. reſpon.

b. l. fi. C. de ſur. Emphir.

c cap. cum olim.

videatur,ad exercitorẽ magiſter rẽ totam deferre tenetur.Sed nec in alijs cauſis adiecti cõſilium indiſtinctè ſequi tenemur. Quid enim ſi iniquum conſulat? Quid ſi execrabili inuidia,quo(vt ille ait)maius tormentum Siculi non habuere Tyranni: in proximi perniciem rapiatur? Quid ſi pupillo,quod conſulit, damno futurum ſit? E cõtrario.Quid ſi expreſſè mãdatum ſit,vt conſiliũ ſequatur? Quid ſi Princeps legũ imperito mandet,vt nõ niſi tali conſulto iudicet? Ex coniecturis ſanè, multa Iudicem definire oportet,& is qui Iuriſdictioni præeſt, quid ad quãlibet rei deciſionem ſpectare poſſit: ex æquitate decernere debet [c]. *Rectè igitur Bonifacius Octauus,ſecundum Iura,mandatũ interpretationem recipere,definiuit* [d]. *Examinari equidem hic poſſe non me latet, quid de vltimarum voluntatum executoribus dicendum ſit,ſi ad alienum conſilium remittantur:ſed inſtituti noſtri non eſt,hæc omnia vno loco congerere, & cum præſentis negocij argumentum non ſit, alio* [e] *vos remittimus.*

c Vide Clauaſ. in ſua ſumma in verb.conſilium.

d. cap.1. de teſtamen. lib.6.

e ad Bar. hic.Bal.in rub.C.eo.& alios in auth.ingreſſi,C.de ſacroſanc.eccle.

§.Exercitorem autẽ eũ dicimus, ad quem obuẽtiones omnes perueniunt, ſiue is dominus nauis ſit, ſiue

ſiue à domino nauem per aduerſionem conduxit, vel ad tempus, vel in perpetuum.

Summæ rerum.

Obuentio quid ſit.	nu.1.
Reditus propriè quid ſit.	nu.2.
Fructus appellatione quid veniat.	nu.3.
Nauis prædio æquiparatur.	nu.4.
Aduerſione conducere, quid ſit.	nu.5.

EXercitorem hoc loco deſcribit Vlp. ad quem obuentiones, & reditus omnes perueniunt, in qua re veteres illi, propter fatale quoddam ſeculi malum, vno aut altero excepto, quid inter obuentiones & reditus intereſt, non ſatis perſpexerunt, cum vtrunque tamen à fructibus in iure diſtinguatur. Vlpianus: An pecuniam pupillus habeat, vel in numerato, vel in nominibus quæ conueniri poſſunt, vel in fructibus conditis, vel etiam in redituum ſpe, atque obuentio-
1 *num. Eſt igitur inter hæc differentia, quod obuentionũ nomine omnis prouẽtus cõtineatur, & pro generali quadã vtilitatis deſignatione accipiũtur*[a]*. Et quãuis fructus & reditus nomina, vt & obuentionis & reditus hic, vt plurimum, eadem ſignificatione appellantur, tamen reditus vocabulum (ſi Connano credi-*

a. Card. Zabel. in clement. vnic. de exceſſ. prælat.

b. Commẽt. Iur. Ciuil. lib. 4. cap. 3.

credimus) proprium eſt in eo agro qui nummo locatur: Idem in ædibus dici poteſt. Fructus autem in eo qui naturalibus 3
emolumẽtis inſiſtit. Vnde nõ fruges tantũ, quas terra fert ſignificãtur, ſed etiã fœtus pecorum, lana ouium, & alia huiuſmodi, quæ fructus extraordinarij dicuntur à Varrone [c]*. Mercedes habitationum naturaliter ex re non proueniunt, inde (vt dixi) reditus potius quam fructuum appellatione veniunt: quamuis (vt pulchrè Duarenus ait* [d]*) ciuiles fructus vulgo non ineptè appellari ſolent. Vnde ſicut fructus rei dotalis, in contributionem deducuntur. Eſt igitur hoc loco reditus nomen non propriè ſumptum, ſed generaliter, largè, ſicut & obuentionis, quod & Alc. quodam loco* [e] *annotauit. Porrò ſi ad precium ex locatione nauis acceptum reditum tantummodo reſtringere velimus: proprijſsima erit locutio, quod à Cõſultis, prædio omnino nauis æquipa-* 4
retur [f]*, idq́ue non male (mea ſententia) dicendum eſt, ne ſuperfluum quid in textu adiectum habeamus.*

Per auerſionem. *Hæſitatum à pleriſq; eſt, quid ſit per auerſionẽ conducere.* 5
Accur. quem & poſteriores nonnulli ſequuntur, auerſionem eſſe periculi à ſe

repul-

c. lib. 1. de re ruſt. cap. 2.

d. in l. diuortio, §. de pẽſionibus, inf. ſolut. matrimo.

e. ad. l fruge, inf. de verb ſignif.

f. Iaſon, in l. plerıq;, nu. 9. ſup. de in ius vocan.

repulſionem & in locatororẽ reiectionem arbitratur. Sed cum antiqui Codices, ferè omnes, Aduerſione, ſcriptum habebãt: aliam tex. noſtri interpretationem exhibere oportet. Alciatus igitur in perpetuũ hic per aduerſionẽ nauem locari exiſtimat g, vt ſi nautæ locetur eo precio, quod deinde ex peritorum renunciatione æquum videbitur, vt quãto vetérior erit nauis, minus ſoluatur: & rurſus, quo anno carior fuerit eius vſus h & maius naulum, rarius locata cenſeatur. Cæterum Franciſcus Connanus, quem ſemper cum reuerentia refero: tunc putat per aduerſionem nauem conductã cenſeri, quando conductoris periculo cõducta eſt, niſi vis maior, aut vetuſtas, aut id denique exceptum fuerit, quod peremptioni nauis cauſam attulit. Itaq; nauis per aduerſionem conductor appellatur exercitor, et domino æquiparatur, & propterea plerumque perpetuæ erant hæ locationes, quod & ſuo loco inferius i fauẽte Deo Op. Max. annotabimus.

g. ca. 18. lib. 6 parag. Iur.

h, li. 7. ca. 11.

i. ad l. fi. inf. ad l. Rhod. de iactu.

§. Parui autem refert, qui exercet, maſculus ſit an mulier, paterfamiliâs an filiusfamiliâs, vel ſeruus. Pupillus autem ſi nauem exerceat, exigemus tutoris autoritatem.

Summæ

Summæ rerum.

Mulier quando ex contractu ſuo obligetur. nu. 1.
Mulier olim ſine tutore nihil poterat. nu. 2.
Pupillus cur tutore egeat. nu. 3.
Iuſtiniani vxor prudens mulier. nu. 4.
Mulieres nonnullæ viris prudentiores. nu. 5.
Adult' an abſq; curatore exercere poſſit. nu 6.

Filiusfa. et ſeruus vtrum exercitoris officium ſubire poſſint, & qualiter, paulò inferius declarabimus. Sed in muliere maior dubitandi apparet ratio, quæ cum ad aliorum contractus obligatoriè efficaciter nõ accedat[a], *ex propria perſona minus obligari poſſe videtur, et cũ ciuilia officia adempta ſint fœminis*[b], *& pleraq; ipſo iure nõ valeãt: ita multo magis adimendum videbatur id officium ex quo incautæ & fragiles, rei familiaris iacturã accipere poſſent. Sanè, quod fauore mulierum cõſtitutum eſt, ad læſionem earum inuentum eſſe non debet*[c]. *Non igitur ſemper quæ cum mulieribus aguntur iure inualida cenſentur: ſed ad bonũ et æquum redigẽda ſunt, ne magno incommodo afficiantur, & nemine cum his contrahente: quodammodo commercio eis interdicatur*[d], *quod & libro 1. Sententiarum de minoribus à Paulo reſponſum eſt*[e]. *In rem igitur propriam obligatis, vt his Velleianum*

a l. 1. inf. ad Velleia.
b. l. 2. inf. de reg. Iur.
c. l. quod fauore, C. de legib.
d. l. ſi mulier, inf. ad Velleia.
e l. quod ſi minor, § nõ ſemper, ſup. de minor.

Velleianum non ſuffragatur, & quod earum proprium eſt, non comprehenditur ſenatuſconſulto, adeò, vt quemadmodum reſpondit Caius: Aliquando licet alienam obligationem ſuſcipiat mulier, non adiuuatur hoc Senatuſconſulto: quod tunc accidit, cum prima facie quidem alienam, re vera autem ſuam obligationem ſuſcipiat. Sed & Africanus[g]*. Denique (inquit) ſi ponamus mulierem in emptione hæreditatis eo nomine damnum pati quod debitores hæreditarij ſoluendo non ſint, nulla, puto, dubitatio erit, quin Senatuſconſulto locus non ſit. Ratio autem eſt, quod non eo propoſito emit hæreditatem, vt pro debitorum hæreditariorum obligatione opponeret ſe creditoribus: ſed quod eam ſibi lucro futuram putaret. Planè tacito quodam vſu receptum videmus, quod non minor ijs in re ſua, quàm viris data aut certè permiſſa libertas ſit, ſi aliud impedimento non fuerit*[h]*. Quid enim ſi minor ſit? Quid item ſi prodiga? Quid ſi furore correpta? Quid ſi vxor? Nam vſu moribuſque receptum eſt, vt viri poteſtati omnino ſubijciatur, nec vllum negocium abſque conſenſu & authoritate mariti ſui contrahere poßit, quod & olim*

f l. aliquãdo inf. ad SC. Velleia.

g. l tutor. inf. eo d. tit.

h. Franc. Conna. lib. 6. cap. 8.

i. In oratione pro Murena, & pro Flacco.

olim quoque apud Romanos obſeruatum fuiſſe ex Cicerone colligimus. Quanto rectius Cato pro lege Oppia, vt eſt apud Liuium, frenos impotenti naturæ, & indomito animali dandos eſſe cẽſet, quum maiores nullam ne priuatam quidem rẽ agere fœminas ſine tutore voluiſſent, ſed in parentum eas fratrumque & virorum eſſe poteſtate. Qua tamen tutela liberabantur trium liberorum matres, vt in Numa oſtendit Plutarchus, cum ſcribit Veſtalibus virginibus licuiſſe teſtamentum facere, & cætera ſine curatore gerere omnia, quemadmodum & trium liberorum matribus. Sed an ea conſuetudo de qua diximus, iuri conſentanea ſit: eleganter explicat Duarenus[k]*, quem videte.*

k in tract. ſol. matri. ſub cap. de nup. col. 1.

Pupillus autem. *Cum pupillus deliberate & propenſo animi iudicio nihil agat, æquiſſimum me hercule, fuit, ne per ſe exercere nauem poſſet, præuidere, ſed tutoris autoritas neceſſaria eſt, quam & fide, & iudicio, & prudentia denique conſtare oportet. Neq; enim temere aut paſſim ac ſine delectu, ad pupilli exercere nauem cupientis vota interponi autoritas debet: ſed tum demum, cum in rem pupilli creditur eſſe neceſſaria. Rectè igitur apud Platonem Athenienſis hoſpes*[l]*. Qui fœminam*

l. de legi. Dial 11.

minam marémue tutatur, non minus orphanos quam ſi genuiſſet eos, diligat, neq; res illorum peius quam ſuas gubernet, imò etiam affectu animi melius. Sed cum debile admodum & infirmum ſit muliebris animi conſilium etiam ſi adulta ſit: cur non & hic quoque curatoris autoritatem exigimus? Cur ad exercitoris officium indiſtinctè ab Vlp. admittitur? An ne, quia iniquum eſſet perpetuo curatorum iugo mulieres conſtringi, cum certum minoribus ſpatium præſcriptum ſit? An potius, quod æquale omnino cum minoribus, muliebris animi iudicium non ſit? Sanè, cum Pauli teſtimonio [m] *manifeſtum euadat, tolerabiliorem eſſe in minoribus, quam in fœminis iuris ignorantiam: diuerſitatis ratio difficilis non eſt, vt facilè colligere liceat, quod ſit aliquis mulieribus, & ſi non firmus in explicandis rebus delectus. Sed & Conſtantinus Imp* [n]*. Quamuis (inquit) in lucro ne fœminis ius ignorantibus, ſubueniri ſoleat: attamen contra ætatem adhuc imperfectam locum hoc non habere, retro principum ſtatuta declarant. Quid, quod multæ mulieres induſtria excellant? án ne quarundam mulierum prudentiam inſigniter Diuinus propheta deſcribit? Cõfidit (inquit) in ea cor viri*

m. l. regula poſt princi. inſ. de iur. & fac. ignor.

n. l. quãuis, C. d. tit.

viri ſui. Conſiderauit agrum & emit eum: de fructu manuum ſuarum plantauit vineam. Accinxit fortitudine lumbos ſuos: & roborauit brachium ſuum. Guſtauit & vidit quoniam bona eſt negociatio eius: non extinguetur in nocte lucerna eius. Quid, quod hic Iudich, imò & ipſam Iuſtiniani Imp. coniugem Theodoram, & ſexcẽtas alias referre poſſem, qua- 4
rum ſagacitate Reſpub. cõſtitit? Hæc autẽ (inquit Iuſtinianus[p]*) apud nos cogitantes & participẽ quoque conſilij ſumentes eam quæ à Deo data eſt nobis reuerendiſſimam coniugem, etc. Sed & prudentiſſimus ille Seneca*[q]*: O quam multarum (exclamat) egregia opera in obſcuro iacent, & quanto ingeniorum certamine celebranda. Quid igitur curatore ſimilibus opus*
eſſet, quæ & ipſæ curatoribus pru- 5
dentiores extitere? Planè ſi (quod ſæpiſſimè fieri poteſt) inueniantur, quibus animi iudicium ad exercendas naues omnino non ſuppetit: boni iudicis officium erit curatorem iſtis adhibere, cuius autoritate, cum vtilitas exigit, negocium peragatur, quod & in prodigis vſu venire videmus[r]*. At quod ante interdictionem factum eſt, viribus carere non debet. Porrò quod de pupillis hoc*
loco

o, Blondus lib.3. deca.1.
p. In aut. vt Iudic. ſine quo ſuffr. §. hæc autem.
q. in lib. de conſolat. ad Martiam cap. vlt.
r. l. Is cui, inſ. de verb. ob.

loco conſtitutum eſt, an ad adultum quoque qui ſub curatore adhuc agit, extendi debeat: quæſtio eſt. Accurſius, idem eſſe, definit, & meo iudicio rectè. Etenim cum Diocletiani Maximiniq́ue Impp. teſtimonio[s]*, nõ abſimilis ei habetur minor curatorem habens, cui à Prætore curatore dato, bonis interdictum eſt: quem ab Vlp. lib. 36. ad edictum pupillo comparari accepimus*[t]*: conſequens eſt & minorem quoque pupillo abſimilem non eſſe. Igitur vt abſque tutore nauem exercere pupillus non poteſt: ita & curatoris autoritas mi-*
6 *nori quoque neceſſaria eſt. Porrò cur abſque curatore nauem exercere non poſſit minor, qui Vlpiano autore*[v] *à iureiurando minimè repellitur, mirandum non eſt, cum præiudicium inde nullum accipiat. Nec enim alium ſenſum Vlp. reſponſum habet, quam ſi in vtilitatem ſuam iurauerit*[x]*. Igitur rectè Iuſtiniano*[y] *placuit, meliorem quidem conditionem licere eis facere etiã ſine tutoris curatoriſue autoritate, deteriorem verò non. Vnde in ijs caſibus ex quibus obligationes mutuæ naſcuntur, vt in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depoſitis, quibus et nauis exercitiũ adijcere poſſumus: ipſi quidem qui cum his contrahunt*

s. l. ſi curatorem, C. de in inte. reſt.

t. l. certi cõdictio, §. quoniã, in fi. ſup. ſi cert. petat.

v. l. videamus, §. adoleſcens, ſup. de in lit iur.

x. Vulgo. Sal Iaſon & alij ibi.

y. Inſtit. §. 1. de auto. tut. l verum, §. ſciẽdũ. ſup. de minor.

contrahunt obligantur, ſi autoritas non interuenerit, at hi inuicem non obligantur, ſi locupletiores facti non ſint. Etenim in his omnibus ſemper conſiderandum eſt, vt æqui boniq́ue ſcopum vbique ſpectemus. Vnde ſi ex eo contractu facti ſint locupletiores, atque ætatis priuilegio iniquum cupiant trahere compẽdium, ſitq́ue de præda magis, quàm de damno ſolliciti doli mali exceptione ſubmouebuntur.

z l. in pupillo, inſ. de ſolut.

§. Eſt autem nobis electio, vtrum exercitorem, an magiſtrum conuenire velimus. Sed ex contrario, exercẽti nauem, aduerſus eos qui cum magiſtro cõtraxerunt, actio non pollicetur, quod non eodem auxilio indigebat: ſed aut ex locato cum magiſtro, ſi mercede operam ei exhibet, aut ſi gratuitam, mandati agere poteſt. Solent tamẽ præfecti propter miniſteriũ annonæ, item in Prouincijs Præſides prouinciarum extra ordinem eos iuuare, ex contractu magiſtrorum.

Summæ rerum.

Ratio iſtius §. nu. 1.

Gabrielis

Gabrielis Mudæi laus. nu 2.
Exercitor quomodo conueniatur. nu.3.
Mandatum gratuitum eſſe debet. nu.4.
Annona præuilegium nautis præſtat. nu.5.
Extraordinarium iudicium quod ſit. nu.6.

ELectio eſt etc. *Cur in exercitorem actio detur, cum ad magiſtrum tātum*
1 *qui negociū exercuit, reſpexerint cōtrahentes: omnino mirandū non eſt, quòd cū præpoſuerit naui magiſtrum, tacitè obligare ſe voluiſſe videatur. Etſi igitur in obligationibus ex quibus actiones naſcantur, lex ciuilis vtriuſque conſenſum requirat, tam ſcilicet eius qui experitur, quam eius qui conuenitur iudicio, ita vt nec alius alij obligationem acquirat, neque in obligationem alium inducat, etiam ſi alterius nomine contrahatur* [a]. *Hoc tamen tunc tātum verum eſt, vbi ex noſtro contractu originem trahunt quæ gerimus* [b]. *Quæcunq; enim gerimus, inquit Paulus, cū ex noſtro contractu originem trahunt, niſi ex noſtra perſona initiū obligationis ſumāt: inanē noſtrū actū efficiūt. Et ideo neq; ſtipulari, neq; emere, neque vendere, cōtrahere, vt alter ſuo nomine rectè agat, poſſumus. At ex alieno contractu naſcuntur aliquando aduerſus aliū actiones iure Prætorio, ex æquitate et euidēte vtilitate. Imò nonnunquam ſic, vt quis ſic acqui-*

a l.Iulianus, §.ſi procurator, inf. de act.empt.
b. l.quæcūq;, inf. de act.& ob.

rat actionem aduerſus eum cuius fidem non eſt ſecutus, quum ignoraret quod is eſſet, qui eum cum quo contraxit, præpoſuerat, vt hic, quod alio [c] loco ab excellentiſsimo Iureconſulto D. Gabriele Mudæo, Præceptore meo omnibus modis obſeruando, (cuius doctiſsimæ in præcipuam Iuris partem annotationes, neſcio quo fato, adhuc ſupprimantur) eleganter eſt annotatum. Hac igitur motum ratione Caſtrenſem exiſtimo, vt datiuam actionem hanc, quæ in exercitorem datur, nuncuparet. Eſt enim datiua actio, in qua contra reum efficaciter partium contractus allegari non poteſt, vel quod ipſæ partes ad inuicem non contraxerint, ſed à tertio agendi ius accipiant: vel quod contractus inter partes initus ad producendam actionem idoneus non ſit [d]. 2 3 *Sed qua actione contra exercitorem experiendū eſt? Sanè, ſunt qui exiſtimant, eum qui exercitorem nauis conuenire vult, non alia actione experiri poſſe, ſi à magiſtro quid venditum fuerit, & nondum traditum, quam ea quæ aliàs emptori contra non tradẽtem venditorem iure cõceditur. Sed & ſi magiſtro mutuo datum ſit, ex mutuo per illos, ſecundum formā præpoſitionis contracto, certi condi-*

ctione

c. Ad Rub. C. hoc eo. tit.

d. Pulchrè Zaſius, ſingul. reſpõſo. lib. 1. cap. 5.

ctione exercitoria cõueniendũ arbitrãtur, vt non actio ex eo contractu competens, nouam prorſus naturam induat: ſed vt propter occaſionẽ ex qua emerſit, tanquam ex accidenti, variari eius cauſa videatur.

Non eodem auxilio. *Cur ita? An ne quia deliberare potuit exercitor, quem rebus ſuis præficeret, & cuius innocentiæ ac fidei eſſet explorare [e]? Ita me hercule, exiſtimo, cum è contrario ideo Prætoris beneficium exierit, vt cum magiſtro ſolum contrahentibus, quos magiſtrorũ conditio aut tẽporis, aut loci importunitate, latere poteſt, ſubueniretur [f]. Porrò cũ expreſſè hoc loco per Vlp. decidatur, vel in exercitorem, vel in magiſtrum, actionem dari: facillimè cõſtare poteſt, falſam fuiſſe Angeli traditionem, qua Inſtitores, ſeu quos noſtro idiomate factores dicimus, magiſtroſq́, ex contractu obligari nõ poſſe, aſtruit [g]. Rectius igitur cum Socyno [h] Caſtrenſis, eos qui enumerati ſunt, quantumuis alienum officium exercentes, conueniri poſſe exiſtimat.*

e. l. ſi ſup. Naut. Caup. Stabular.

f. l. 1. ſup. eo.

g. In l. ead. inf. de duo. reis.

h. conſil. 54. 2. vol.

4 Mandati agere poteſt. *Mandatum etenim gratuitum eſſe debet, quod ex amicitia atque officio originem trahit [i]. Quid autem officio gratuito magis contrarium eſt, quàm merces &*

i. l. 1. inf. mand.

ſalarium? Quid minus honeſtum, atque amicitiam fœnerari, & precio accepto eleuare vltronei beneficij autoritatem [k]*? Et ideo procurator ex mandato nihil petere poteſt, ne locator appareat: quod in re tam honeſta, turpe exiſtimari debet, & quaſi autoramentum ſeruitutis. Porrò ſi ei quid honoris gratia offeratur, id honeſtè accipiet* [l]*. Rectè igitur Iuſtinianus: Si mandatum gratuitum non ſit, in aliam formam negocij cadet* [m].

k Cic. in lælio. Quintilia. lib. 12. cap. 7.

l. l. ſi remunerandi, inf. mand.

m. §. fi. inſt. d. tit.

Miniſterium annonæ. *Propter annonam quæ vbique inprimis neceſſaria eſt, multa paſsim in iure nauibus beneficia à Diuis Romanorum Principibus conceſſa reperiuntur. Iuſtinianus enim Imp. nullam* [n] *vim nauclerios ſuſtinere ſpecies annonarias transferentes, voluit, nec concuſsiones perpeti: nec aliquod genus incommodi, ſed venientes ac remeantes, omni ſecuritate potiri, decem librarum auri mulcta proponenda, his qui eos inquietare temptauerint.* 5

n. l. 1. C. de nauic. lib. 11.

Extra ordinem. *Quamuis igitur lege agere exercitor non poſsit, et via iuris ordinariam actionem intendere: extra ordinem tamen Præſes cognoſcet, quod noſtri dicunt venire per requeſtam. Nam*

cum

cum aliquid tanquam ex tranſuerſo ſuperuenit, ad quod actionis legitimæ poteſtas dirigi non poteſt, libellum ſupplicem offerunt iudici, vt de eo ex æquitate ſtatuat[o]. *Hinc extraordinarium iudi-*
6 *cium dicitur, quod officio iudicis implorato conſtituitur*[p], *quoties ex æquitate alicui ſuccurrendum eſt, quia remedium ordinarium deſit*[q]. *Sed quæ hic eſt æquitas? Sanè ſi magiſter ſoluendo non fuerit*[r], *vel ſi abſens ſit, & periculum ſit in mora, quod cum magiſter cedere non poteſt qui abſens eſt, debitor fortaßis bonis exuatur. Quid contra, ſi abſente magiſtro bona dilapidet? Quid ſi ſuſpectus probari poßit? Quid ſi magiſter ante ceßionem rebus humanis exemptus ſit*[s]*?*

o. Franc. Connanus lib. 7. comē. cap. 14.
p. l. 1. inſ. de var. et extra ord. cognit.
q. l. cum filiusfa. ſup. ſi cert. petat.
r. l. 1. C. de act. & ob. l. fi. C. quādo fiſ. vel prin.
s. Caſtren. ad l. 1. inſ. de inſtitor. act

§. Si is, qui nauem exercuit, in aliena poteſtate erit, eiuſq̃ue volũtate nauem exercuerit, quod cum eius magiſtro geſtum erit: in eum, cuius in poteſtate erit, qui nauem exercuit, iudicium datur. Licet autem actio in eum detur, in cuius poteſtate eſt, qui nauem exercet; tamen ita demum

datur, ſi voluntate eius exerceat. Ideo autem ex voluntate inſolidum tenetur, qui habet in poteſtate exercitorem, quia ad ſummã Reipub. nauiũ exercitiũ pertinet. At inſtitorum non idem vſus eſt, ea propter in tributum duntaxat vocantur, qui cõtraxerunt cũ eo, qui in merce peculiari ſciẽte domino negociatur. Sed ſi ſciẽte dũtaxat, nõ etiã volẽte domino, cũ magiſtro cõtractum ſit: vtrũ quaſi in volentem dabimus actionẽ in ſolidum: an verò exemplo tributoriæ? In re igitur dubia melius eſt verbis edicti ſeruire, & neque ſcientiam ſolam, & nudã patris dominíve in nauib' onerare, neq; in peculiaribus mercibus voluntatẽ extẽdere ad ſolidam obligationẽ. Et ita videtur etiam Pomp. ſignificare: ſi ſit in aliena poteſtate, ſi quidem voluntate gerat, inſolidũ eũ obligari: ſi minus, in peculium.

Summæ rerum.

Ratio decidendi in hoc §. nu. 1.

Nauigatio an Reipub. vtilis nu. 2.
Pater an emancipato filio teneatur. nu. 3.
Voluntas quomodo probanda. nu. 4.
Pater an ex quouis filij cõtractu teneatur. nu. 5.
Exercitoria actio in quo ab actione quod iuſſu diſcrepat. nu. 6.
Tributum quid ſit. nu. 7.
Merx peculiaris quid ſit. nu. 8.
Maris nauigatio vtilis. nu. 9.
Verba legis quando inſpicienda. nu. 10.
Mens legis anima legis. nu. 11.

1 IVdiciũ datur. *Cur ita? An ne, quod is qui antecedẽs permittit, conſequentia quoque cõcedere videatur* [a]*? Etenim cum nec hi quidem, vt alij, rebus ſuis ſemper ſupereſſe nõ poſſunt: qui exercere eos nauem patitur, magiſtros quoque præponendi, authoritatem feciſſe cenſebitur. Vlpianus, profectò, & nauigandi vtilitatem Reipub. accõmodatiſſimam, pro ratione conſtituit. Maris autem nauigatio,* 2 *vtrũ ciuitatibus quæ bonis legibus vtantur proſit, án ne obſit, pulchrè in Politicis tradidit Ariſtoteles* [b]*, & quamuis abundè ſatis ea quæſtio ſuperius à nobis deciſa ſit, multi tamen ſunt qui ambigant. Nam peregrinorum & exterorum quorundam, qui in alijs legibus educati ſunt, aduentum & communionem nocere aiũt & bonis legibus, & loci frequentiæ.*

a. l. 1. §. 1. ſup. ſi vſuſfruc. petat.

b. cap. 6. lib. 7.

humanis pater eximatur: hæredes teneri credibilius eſt[d].

SI voluntate. *Quo pacto de voluntate patris dominíne potiſsimum conſtare poſſit: multi contraria, ne dicam, abſurda, opinantur. Illud conſtat, voluntatem in animo retentam, & quæ exterioribus indicijs ſuiipſius teſtimonium non exhibet, in foro contentioſo, admittendam non eſſe. Igitur ſi expreſſa voluntas interceſsiſſe probari nequeat: ad coniecturas probabiles deueniendum erit*[e]. *Etenim cum teſte Seneca, hominum incertos animi motus*

4 *diſcernere præter Deum nemo*[f] *poſsit: vt Philoſophorum et Theologorum potius ea cognitio ſit, non iudicum: ad exteriora mentis indicia confugere oportet, quæ voluntatis argumentum facillime præſtabunt*[g]. *Quid igitur, ſi obuentiones omnes & reditus ad patrem dominúmue recipientem deferantur? Quid, án ne pro expreſſa habebitur? Sanè, ſi nec eo modo de voluntate conſtare poſsit: non inſolidum, non probata per actorem voluntate*[h], *quod hic requirit Vlpianus, ſed de peculio tantum actio dabitur. Sed an igitur, ex quonis contractu cum filiofa. inito, inſolidum adhibita autoritate patres teneantur? Quæſtio temperamentũ recipit. Nam & in-*

d. arg. l. 1. C. de Decur. Iaſon in l. fraterà fratre, ſup. de condict. indeb.

e. Fulg. Bal. & Alb. hic.

f. & Accur. in l. 2. ſup. de interrog. act. 1. Paralipo. 28.

g. l. 1 §. diuus, inf. ad l. Cornel. de ſicar. l. cum quis, ſup. ſi cert. petat.

h. l. ei qui, inf. de prob.

& innoluntarij et inuiti interdũ in ſolidi obligationẽ incidũt, Adrianus enim Imp. Britaſio Pollioni Legato Lugdinẽſi, in hæc verba reſcripſit. Iſidorus Marcus quãuis filiusfa. ſit, idoneus tutor eſſe videbitur. Pater autẽ eius idcirco cauere nõ vult, vt filiũ ſuũ tutela eximat, et in hoc artificio perſeuerauit: exiſtimo te huic fraudi occurſurũ, vt et ipſe et filius, ad tutelã liberorũ Clemẽtis gerẽdã cõpellãtur. Ecce et inuit⁹ & inſolidũ hic obligabitur. Interdũ ſanè etſi conſenſum adhibeat, obligationis tamẽ vinculo minime aſtringitur. quod ex Iuſtiniani Cæſaris, ad Ioãnẽ Prætorij Præfectũ epiſtola, conſtare poteſt[k]*. Porrò ſi neutrum facere cogãtur patres, neq; conſentire neq; obligare ſe: vltra peculium minime tenẽtur. Dicet aliquis, cum inter iuſſũ expreſſamq; ſaltem parentũ voluntatem, parum admodum intereſſe videatur, cur non exercitoria relicta, quod iuſſu actio cõſtituta eſt? Cõmunis reſolutio intepretũ in eo conſiſtit, quod actio quod iuſſu ex ſpeciali cõtractus expreſſione cõſiſtat, quod hic neceſſarium, non eſt in hac exercitoria actione, quæ generali præpoſitione contenta eſt. Sed cũ hæc parũ tuta ſit ſolutio, quod Vlp. reſponderit*[m] *iuſſum accipiẽdum eſſe ſiue ſpecialiter dominus parẽnsue in vno*

i. l. ſi quis, §. 1. inf. de excuſat. tuto.

k. l. cum nõ ſolum. §. neceſſitate, C. de bo. quæ lib. l. l. Lucius, in. de ad. tu.

m. l. 1. inf. quod iuſſu.

contractu

cõtractu iuſſerit,ſiue generaliter: Alioco-fugiũt pleriqn exiſtimãtq́, in exercitoria tacitã ſufficere,in ea verò quod iuſſu ex- n. Alberic. hic.
6 *preſſam voluntatem requiri. Planè cum nec in hanc ſententiam concederet Comenſis,non hic de filiorũ ſeruorũue,ſed de magiſtrorum ab his præpoſitorũ contractibus mentionem fieri aſtruit, quod in actione quod iuſſu rationem non habet.*

7 In tributum. *Intelligimus hic per tributum id quod inter creditores ſerui negociantis,& dominum cui idem ſeruus debet tribuitur, hoc eſt, diſtribuitur pro rata eius, quod cuique debetur. In tributum igitur vocari, alind hic eſt nihil,quam ad virilem partem admitti. Quod vt plenius intelligi poſſit, per exemplum,cuius maximam in docendo vim eſſe, apud Platonem teſtatur Socrates*[o]*, arduumq́ue eſſe abſque exem-* o. in lib. de regno,colũ. 9. circa fin.
plis res magnas lucidè oſtendere, indicabimus. Filiusfa. in merce peculiari ſciente patienteq́ue patre negociatur, cui ego ad certum cõtracta conuentione,magnam mercium quantitatem vendidi. Is & cum alijs in merce peculiari eadẽ ratione contractum inijt. Conuenio patrem, ſummam filio creditam exigo. Sanè quamuis regulariter in peculio receptũ ſit, vt parentes,

quod

dubio à verbis recedentes, mentem legis amplectimur. Etenim eum qui pertinaciter à ſcripto recedere non vult, pernicioſè errare Celſus adoleſcens dicere conſueuit[r]*. Illud vtique fatendum eſt, mentem,*
11 *verborum radicem primamque ſubſtantiam eſſe: verba menti ſeruire, & ſubiugo mentis, non ſecus, quam mancipium premi. Non latuit hoc totius eloquentiæ fontem Tullium Ciceronem in ea oratione quã pro Aulo Cecinna habuit. Scriptum (inquit) ſequi calumniatoris eſt, boni autem Iudicis voluntatem ſcriptoris, & rationem defendere. Quod igitur Quintilianus ait, omnibus Iureconſultis ſummum ſemper laborem fuiſſe circa obſeruationem verborum, eatenus verum eſt, ſi de mente legiſlatoris aliter conſtare non poſſit*[s]*. Sed in quo hic verbis ſeruiendum Vlpianus exiſtimat? Sanè, quia cum in minori culpa ſint parentes dominiue quorũ ſcientia ſolum cum magiſtro contractum eſt, quàm ſi iuuandis negocijs autoritatem feciſſent: à verbis edicti voluntatem requirentis, recedendum non eſt. Alioqui enim & ex ſola ſcientia in peculiaribus mercibus, ſolidi obligationem, lege repugnante, extendere deberemus. Sequitur igitur ex his, perpetuo in iure verum non eſſe,*

r. l. ſi ſeruũ, inſ. de verb. ob.

s. l. non aliter, inſ. de legat. 1.

non eſſe, quod tacentes ſcientesque, conſentire videantur: de qua re latius alio loco à nobis dictum eſt.[t]

t. in cap. qui tacet, de reg. iur. li. 6.

§. In poteſtate autẽ accipimus vtriuſq; ſexus filios, vel filias, ſeruos, vel ſeruas. Si tamen ſeruus peculiaris volente filiofa. in cuius peculio erat, vel ſeruo, vicarius eius nauem exercuit, pater dominúſue, qui voluntatem nõ accommodauit, duntaxat de peculio tenebitur ſed filius ipſe inſolidum. Planè ſi volũtate domini, vel patris exercuit, inſolidum tenebitur: & præterea filius, ſi & ipſe voluntatẽ accõmodauerit, inſolidũ erit obligatus. Quanquã autem ſi cũ magiſtro eius geſtum ſit, duntaxat pollicetur Prætor actionẽ: tamen (vt Iulianus quoque ſcripſit) etiam ſi cũ ipſo exercitore ſit cõtractũ pater dominúſue inſolidũ tenebitur.

Summæ rerum.

In poteſtate noſtra qui ſint.	nu. 1.
Seruus peculiaris quis ſit.	nu. 2.
Seruus vicarius quis.	nu. 3.
Principum amici qui.	nu. 4.
Ordinarij ſerui vnde dicti.	nu. 5.

Pater

Pater quare de peculio teneatur. nu.6.
Filiusfa. quomodo conueniatur. nu.7.

IN poteſtate. *Iuſtinianus libro primo*[a] *Inſtitutionũ, perſonas ſũma diuiſione in liberos homines, et ſeruos diuiſit: ſecunda diuiſione in eas quæ ſui iuris ſunt, & quæ alieni, perſonas. Diſpiciam⁹ itaq; de ijs quæ*
1 *in aliena poteſtate ſunt. In poteſtate igitur dominorũ ſunt ſerui, in noſtra verò liberi noſtri quos ex iuſtis nuptijs procreauimus. Dominorũ ſanè poteſtas iuris gentiũ eſt, nõ naturalis: quo omnes homines æquales reperiũ*[b]*. Naturalẽ autẽ eſſe patri in liberos poteſtatẽ, tam ex lege Romana, q̃ ex Ariſtotele conſtat, quæ apud omnes gentes vim ſuã retinere debet. Porrò cũ permiſſa olim patri dominoq́; fuerit, vitæ neciſq́ue poteſtas, hodie tamen humaniore ratione vtriuſq; poteſtas conſtituta eſt, Patri itaq; filium caſtigandi relicta facultas eſt, dum caſtigatio ipſa, plus pietatis quam acerbitatis habeat: dum etiam ira procul abſit, cum qua nihil rectè fieri, nihilq́ue conſideratè Cicero exiſtimauit*[d]*. Sed & ius Ciuile a iure*[e] *gentium recedens domini Imperio modum adhibuit: vt ſuo loco*[f]*, cuilibet perſpectum eſſe poterit. Diu⁹ enim Hadrianus ſeruos à Dominis occidi vetuit: ſed ſi qui deliquiſſẽt.*

a. in tit. de his qui ſunt ſui vel alie Iur.

b. l. quod attinet, inf. de reg. Iur.

c. l. in ſu. inf. de lib. & poſthu. Gel. noct. attica. lib. 5, ca. 19.

d. in Quæſt. Tuſcul. lib. 4 ad fi.

e. l. ius ciuile, ſup. de iuſtit. et iur.

f. §. ſed hoc tẽpore, inſt. de his qui ſunt ſui vel alie. iur.

fuit diuerſitatem aliquam ſeruorũ conſtituere, nõ vt in omnes non eſſet æqualis dominorum poteſtas, ſed illorũ quaſi honore quodam diſtinctus ordo & ſtatus [l]. l. Conna. li. 2. cap. 1.
Seruorum igitur quidã ordinarij, quidam vicarij appellabantur. Ordinarij: quibus peculium dominus conceſſerat, negociariq́; permittebat [m]*: Vicarij verò, ſerui ſeruorum erant ordinariorum quodãmodo, quidamq́; quaſi ſubmagiſtri, vel ſubinſtitores.* m. l. ſi ſeruus, inf. de pecul.
Accidit enim non rarò, vt domini naturali quodam fauore, hunc magis amẽt quàm illum, atque proinde ſic præferunt alium alij, vt hunc mediaſtinum, de quo ſuperius traditũ eſt, hũc verò atriarium, conſtituant. Huic peculium concedunt,
4 *alteri eidẽ ſubijciunt. Quod enim quidam ex Philoſophis de amicis Principum dixit eos ſimiles eſſe calculis ſupputatorijs, qui parum aut multum valent, prout ad ſuperiores aut inferiores lineas tabulæ numulariæ transferantur: idem in ſeruis dici poteſt, qui tanto ſunt meliore conditione, quanto magis propitium quiſq; nactus eſt dominum. Sed & vicarij hi peculium & in eo ſeruos quoque habere poterant, qui peculiares & vicarij vicariorum dicti, in peculio primi & ordinarij ſerui continebãtur. Si igitur*

ad poteſtatem domini reſpiciamus, ſubiectus ei eſt æqualiter ordinarius ſeruus & vicarius, eſtq; horum alter alteri cõſeruus. Sin ad rationẽ peculij: ordinarius vicarij dominus eſt. n. d. loco. *Exiſtimat autẽ Connanus* [n] *inde ordinarios ſeruos dictos eſſe, quod ordinem ſuum & locum tenebant in re familiari domini, non item vicarij, qui in peculio erant ordinariorum, vt ordinarium ius vocamus, ab eo differens quod extra ordinem datur. Vicariorum verò nulla erat certa, deſtinataque miniſterij functio, ſed omnium etiam ordinariorum mandatis obſequi, & parere cogebantur.* 5

De peculio. *Quamquam enim nihil cõtraxerunt domini vel parẽtes, vt ſummo iure ciuili ex contractu filiorum aut ſerui minimè teneantur, multo minus ex facto eorum qui ab his præpoſiti ſunt* [o]*: naturalis tamen æquitas exigit, dominos & parentes, ex contractibus & negocijs per ſeruos aut filios geſtis, teneri. Etenim cum hi certam pecuniæ quantitatem peculij loco, & negociationis ergo, ijs quos in poteſtate ſua habent, concedant: videntur quoque & horum autoritate contraxiſſe, quod ea in conſequentiam venire cenſeantur* [p]*, quod & alibi fuſius* [q] *experi-* 6

o. C. ne fil. pro patre & è contra.

p. l. qui peculij, inf. de pecul. q. in §. acti-ones, inſtit. de acti.

exprimitur.

In ſolidum. *Etenim, vt lib. xl. ad Edictum Vlp. ſcribit* [r], *tam ex contractibus quam ex delictis in filiumfa. competit actio. Eadem igitur ratione ex magiſtri ſeruiue contractu conueniri poteſt. Si quis igitur cum filiofamilias contraxerit, duos habet debitores: filium inſolidum, & patrem duntaxat de peculio, quod & Domitius Vlpianus lib. lxiij. ad edictum ait* [s]: *Ideoque ſi pater filio peculium ademerit, nihilominus (vt Iulius Paulus* [t] *teſtatur) creditores cū filio agere poſſunt. Sed quid ſi nihil habeat bonorum qui contraxit filiusfa. inanis ne actio per inopiam conſtituetur* [v]*? Quid ſi omnia patris ſunt? Quæ non ſequente executione condemnationis vtilitas? Communi calculo receptum eſt, ad ceſſionis beneficium eo caſu deueniendum eſſe. Cum enim (inquit Iuſtinianus* [x], *& filijfa. poßint habere ſubſtantias, quæ patribus acquiri vetitæ ſunt: necnon peculium caſtrenſe, vel quod patre volente poßident: quare ceßio bonorum eis deneganda ſit: cum etſi nihil in ſuo cenſu habeant: tamen ne patiantur iniuriam, debet bonorū ceßio admitti? Si enim & paterfamilias admittendus eſt, propter*

r. l. tam ex contractib. ſup. de iudi.

s. l. ſi quis. inſ. de pecu.

t. l. Ideoque d. tit.

v. l. nam is. ſup. de dolo.

x. l. penul. C. qui bo. ced. poſſunt.

iniuriarũ timorem ad ceßionis flebile veniens adiutoriũ: quare filijsfa. vtriuſque ſexus hoc ius denegamus: cum apertißimi iuris eſt, & inter patresfa. & inter alieno iuri ſubiectos, ſi quid poſtea eis pinguius acceſſerit: hoc iterum vſque ad modum debiti, poſſe à creditoribus legitimo modo auelli. Hactenus ille. Planè ſi bonis cedere recuſaret: in carcerem detrudi poſſe probabilius eſt [y].

y. Zaſius, Iaſon. & alij in §. actiones, inſtit. de act.

Si voluntate patris etc. *Ratio eſt, ne bonafide & voluntate parentum cum filijsfa. contrahentes, decipiantur. Maledictus enim eſt inquit Hieremias* [z], *qui facit opus fraudulenter. Is autem fraudulenter agit, qui voluntariè negociari filium permittens, debitum exoluere recuſat. Sanè an peculij partes ſæpenumero occultentur: aliorum eſto iudicium. Rectè igitur ſcriptum eſt. Non mentiemini, nec decipiet vnuſquiſque proximum ſuum* [a].

z. 48. cap. 8.

a. Leui. 9. C.

§. Hæc actio ex perſona magiſtri in exercitorem dabitur, & ideo ſi cum altero eorum actum eſt, cum altero agi non poteſt. Sed ſi quid ſit ſolutum, ſi quidem à magiſtro, ipſo iure minuetur obligatio. Sed

tio. Sed etſi ab exercitore, ſiue ſuo nomine, id eſt, propter honorariam obligationem, ſiue magiſtri nomine ſoluerit, minuetur obligatio, quoniam & alius pro me ſoluendo, me liberat.

Summæ rerum.

Bis idem exigi non poteſt. nu. 1.
Actione vna electa quando ad aliam redire licet. nu. 2.
Ipſo iure, & ope exceptionis quid fieri, quomodo differant. nu. 3.
Solui pro inuito poteſt. nu. 4.

1 *CAius conſultus, cuius reſponſum & Pontificio quoq; iure probatur [a]. Bona fides (inquit [b]) non patitur, vt bis idem exigatur. Rectè igitur Vlpianus, quod dictũ eſt, in poteſtate noſtra eſſe, vtrũ exercitorẽ, an magiſtrũ cõuenire velimus, interpretatur, quod ſi cum alterutro eorum actũ ſit, cũ altero agi nõ poteſt. An igitur electio creditori præiudiciũ pariet [c]? Vtiq;*
2 *non videtur. Quanquam enim in actionibus regulare ſit, vt vna electa, ad aliam redire nõ liceat [d]: in pluribus tamẽ debitoribus idem iure minimè recipitur, quorũ alter ſi eligatur & conueniatur, non ideo dici poteſt cæteros abſolui: quin & perſtringi poterit, & ad eius quod ab altero*

a. cap. bona fides, extra de reg. iur. lib. 6.
b. l. bona fides inf. d. tit.
c. l. 1. C. de furt.
d. l. quod in hæredem. §. eligere, inf. de tribut. act.

e. l. ſi creditor. §. pe. inf. de peculio.
f. l. perceptione, ſup. de his qui effud. vel deiec.
g. l. item Mela. §. ſi plures, ſup. ad l. Aquil.
h. in cap. nemo pluribus, de re. Iur. in 6.

ſeruari non potuerit, ſolutione compelli [e]. Igitur ſi cum alterutro iterum actum ſit, perceptione (vt Iulius Paulus teſtatur [f]) non litiſconteſtatione liberatio continget. Sanè in pœnalibus, nec litis conteſtatio, nec perceptio ab vno inſolidum facta, reliquos liberat, at ſuæ pœnæ quiſque obnoxius eſt [g], quod & latius à nobis alio loco tractatur [h].

Ipſo iure. An ipſo iure ſiue per exceptionem liberatio contingat, eatenus intereſſe conſulti arbitrantur: vt priore caſu, vinculum quo ligatus eſt, omnino tollatur. Poſteriore verò, quamuis maneat ſubtili ratione vinculum: per exceptionẽ tamen perimitur, eliditurq́; omnis vis, atque poteſtas obligationis, ſi modo exceptio, re ipſa, atque facto, ad excludendam actionem opponatur, hoc modo. Si non pactum de non petendo feceris. Si dolo verſatus non ſis etc. Quibus exceptionibus formulæ iudicij incertis (quod à Prætore olim dabatur litigaturis) non tollitur ipſo iure, id eſt, quantum ad exactam rationem iuris attinet, obligatio: vt adhuc iuſta ſit actio ſummo iure. Sed ex æquo & bono non condemnatur reus propter exceptionem [i]: quam ſi apud Pretorem qui dabat iudicia, 3

i. §. 1. § prę-terea Inſtit. de excep.

reus

reus initio conteſtatus nō eſſet, condemnabatur: licet reuera pactum factum fuerit de non petendo. quod vt omnia peritè ſolent, eleganter apud Baronem explicatur [k]. *Si quid igitur à magiſtro ſolutum ſit, ipſo iure minuitur obligatio. Sed ſi ab exercitore ſuo nomine, magiſtri obligatio ope exceptionis tantum* [l].

k. §. 1. inſtit. quib mod. toll. oblig. l. 1 Modeſt. inf. de ſolut. Alb. hic.

Me liberat. *Iuſtinianus Imp. Eius (inquit* [m]*) quod debetur ſolutione, omnis tollitur obligatio. Nec intereſt quis ſoluat, vtrum ipſe qui debet, an alius pro eo. Liberatur enim & alio ſoluente: ſiue ſciente, ſiue ignorante debitore, vel inuito eo ſolutio fiat. Naturalis enim ſimul & Ciuilis ratio ſuadet, alienam conditionem, meliorem quidem etiam ignorantis & inuiti facere nos poſſe: ſed (vt Caius ait* [n]*) deteriorem facere non licet.*

m. d. §. 1.

n. l. ſoluēdo ſup. de neg. geſt.

§. Si plures nauem exerceant, cum quolibet eorum inſolidum agi poteſt.

L E X II.

Caius lib. 8. ad edictū prouinciale.

Ne in plures aduerſarios diſtrahatur, qui cum vno contraxit.

LEX III.

Vlpianus lib.29.ad edictum.

Nec quicquã facere, quotã quiſq; portionem in naue habeat, cumq; qui præſtiterit, ſocietatis iudicio à cæteris conſecuturum.

Lex IIII. Vlp. lib.29. ad edictum.

Si tamẽ plures per ſe nauẽ exerceãt, pro portionibus exercitionis conueniuntur. Neq; enim inuicẽ ſui magiſtri videbuntur. Sed ſi plures exerceant, vnum autẽ de numero ſuo magiſtrum fecerint, huius nomine inſolidũ poterunt cõueniri. Sed & ſi ſeruus plurium nauẽ exerceat voluntate eorũ, idẽ placuit quod in pluribus exercitoribus. Planè ſi vnus ex cõmuni volũtate exercuit: inſolidũ ille tenebitur. Et ideo puto in iſto & in ſuperiore caſu inſolidũ oẽs teneri.

Summæ rerum.

Vaſallus an omnibus domini hæredibus iurare debeat. nu.1.
Communis opinio periculoſa. nu.2.
Socius quatenus per ſocium obligetur. nu.3.
Ratio §.expoſita. nu.4. Argu.

Argumentũ à parte ad totum validũ eſt. nu. 5.

FRequenti quidem & quotidiano vſu,
apud noſtrates præcipuè, receptum vi-
demus, etiam eos qui inter cæteros præ-
cipui ditiſſimiq́ue habentur, pro portio-
nibus tãtum, ne amiſſa naue ingens vul-
nus ſoli recipiant, exercendi officiũ ſuſci-
pere. Pariter itaque his, & vnanimi con-
ſenſu magiſtrum præficiunt, quo cum ſi
contractum fuerit: ne in plures aduerſarios
(vt Caius ait) diſtringatur qui cum vno
contraxit: non pro portionibus tantum,
ſed inſolidum quilibet conueniri poterit.
Sed & ſi quis cum ſeruo duorum plu-
riúmue contraxerit, permittendum eſt ei,
cum quo velit dominorũ inſolidum ex-
1 *periri*[a]*, quod & in Inſtitoribus receptum*
eſt[b]*: Quinimò & eadem ratione à maxi-*
mi nominis autoribus reſpõſum inuenio[c]*,*
non pluribus, ſed vni ſolum ex domini
hæredibus, fidelitatis iuramentum præ-
2 *ſtare, vaſallum cogendum eſſe*[d]*. Cæterum*
communis opinio, ſub cuius prætextu in-
terdum pernitioſè admodum peccatur,
contrarium docet[e]*, exiſtimantq́ue qui eam*
ſequuntur, omnibus iurandum & ab om-
nibus inueſtituram petendam eſſe. Sanè
nobis ſufficere videtur, ſi vni omnium no-
mine iuretur, vaſallumq́ue vt omnibus
iuret,

a. l. Et ancillarum, §. ſi. inf. de pecu.
b. l. habebat. inf. de inſtito. act.
c Alberic Iacob de Arec. & alij in l. de pupillo, §. ſi plurimi, inf. de no. op. nunciat.
d. c i. §. preterea ducatus, de proh. ſeu alienat. per Frederi.
e. Aluero. & præpo. & alij in d. §. præterea.

iuret, compelli non poſſe: etſi omnibus hæredibus ad fidelitatis capitula adſtrictus ſit. Sed & ſi omnibus iurandum eſſet, ex pluralitate tamen hæredum ſeruitiorum pluralitas emergere non deberet, ne pluribus diſtrahatur, qui vni defuncto præſtare conſueuit: iuſtiſſimè adhuc dicendum eſſet, quod aut conuenire inter ſe debeant hæredes, vnumque cui ſeruitium ſoli exhibeatur, eligere, aut quod ad iurandum de fidelitate, vaſallus compelli non poſſit[f]*. Nihil his obſtat, quod alibi*[g] *ab Vlpiano ex lib. 13. ad edictum reſponſum eſt: Si plures nauem exerceant, vnumquemque pro parte qua nauem exercet, conueniendum eſſe. Illud enim ad quaſi delictum nauem exercentium pertinet, ex quo æquum eſt, pro parte ſingulos conueniri: cum præſertim vnum delictum ſit ex quo conueniuntur, licet, ſuo nomine*[h]*. Cæterum ex delicto plures inſolidum pulſantur, quod plura admiſſa ſint, niſi forte à familia furtum, &c. admiſſum dicatur, quod non ſit æquum dominum pro ſingulis pœnam dependere, vel tota familia carere. Porrò & ſi inſolidum quilibet conueniri poſſit: vno tamen ſoluente alios liberari credendum eſt,*

f. Zaſius in lib. de feud. parte. 8. nu. g in l. fi. ſup. naut caupo, ſtab.

h. i. penul. d. tit.

i. Eguinarius Baro ad d. l. fi. facit tex. in l. 1 §. illud, in f. ſi a famil, furt. fac. eſſe dicatur.

quod

quod & in duobus reis locum habere Iabolenus reſpondit[k].

Si tamen plures per ſe etc. *Cur ita? An plus per alium quis, quam per ſeipſum obligari poterit? Sanè quia cum vno non contraxerit pro omnibus creditor, in plures deſtringi non poteſt, quod in præcedenti caſu ſint deciſionem fecit. Quæ cum ita ſint: alius alium in ſua portione grauare non poteſt, quamuis ex Bal*[l]. *reſponderit Cremenſis*[m] *in ædilitia actione ſpeciali iure aliud receptum eſſe. Quid enim ſi (inquit ille) cum à pluribus mercatoribus ſimul in noſtram hanc ciuitatem equos adducentibus vendentibusq́, certos, ſed morboſos ignoranter emero? An ne vitio equorũ retecto, et fugientibus ob hoc fortaßè alijs, qui remanſerunt inſolidum conueniri poterunt? Exiſtimat affirmatiuè reſpondendum eſſe. Sed an iure defendi poßit, dubito. Vlpianus autem in eo deciſionis ſuæ rationem conſtituit, quod inuicem ſui magiſtri non videbantur. Quæ verba alium ſenſum non habent, quam quod alter alterum præfeciſſe non cenſeatur. Porrò quod lib. 7. quæſtionum ab Africano reſponſum eſt: Si ſuæ conditionis cohæredes ſeruus hæreditarius habeat:*

k. l. 1. inf. de duob. reis.

l. in l. ſi prædium C. de edelit.

m. ſingular. 165.

habeat: inuicem bona fide ſeruire videri[n]*: contra Vlpianum non militat*. *Etenim cum plures ſunt hæredes neceſſarij & ignorantes (nam ſi vel ſcientes, aut extranei vel ſui hæredes eſſent, ſecus eſſet*[o]*) ob hoc alter alteri acquirit, & bona fide inuicem ſeruire videtur, quod, lex eo caſu fictionē quandam ex æquitate introducere, & ob iuſtā ignorantiæ cauſam ad alios extendere debebat, ne ſcilicet alter alterius conditionem deteriorem efficere poſſet. At ſi per ſe omnes ſocietatem exercent, cum ſocietas contractus perſonalis ſit, quilibet pro parte ſua teneri tantum videtur, nec alter ab altero inuicem præpoſitus cenſetur, ſiquidem facta præſumi non ſolent*[r]*, qualis eſt hæc præpoſitio, vt latius Loriotus declarat. Porrò quod hoc loco ab Vlp. reſponſum eſt, pro parte tantum ſingulos teneri: non aliter veteres*[t] *admittendum cenſuerunt, quam ſi in eodem loco negociationem exercent. Cæterum ſi in diuerſis locis negocientur, ad communem vtilitatem præpoſitos inuicem videri*[v]*. Idem ſi in eodem loco ſed diuerſo negocij genere. Satis enim eſt eſſe ſocios, & communi ex vtilitate agere*[x]*. Sed & ſi alternis vicibus exerceant, vt quia vno abſente, alter nihilominus rem tractet: idem iuris*

n. l. eius qui in prouinc. in fi. ſup. ſi cert. petat.
o. l. traditio § fi. inf. de acq. rer. do.
p. l. qui admittitur, inf pro ſocio.
q. d. l. fi. §. ſi plures.
r. Bal. in rub. de fid. inſt. nu. 8.
s. in d. l. eius qui circa finem.
t. Bar. & alij in l. eandem inf. de duobus reis.
v. l. ſed ſi hoc. §. pen. verſic. ſi libert. ſup. de in ius vocā.
y. Alciat. ad d. l. eius.

iuris conſtitutum eſſe exiſtimat[y]. y. ibi.

Sed ſi vnum. *Quod ſinguli exercitores vno conſtituto ex omnibus magiſtro, inſolidum conueniri à contrahentibus poßint: eandem rationem habet, ne qui cum vno contraxit, in plures aduerſarios diſtringatur. Etenim (vt Bal. ait*[z] *) cum* z. in Rubrica, C. eo. tit. in fi.
4 *deriuatiua obligatio indiuiſibiliter in vnius perſona formatur: vnitiuæ & inſolidum obligationis radix in eos omnes deriuari cenſetur. Qua ratione, cum in rem ſuam obligati ſint, ad diuiſionis quoq; beneficium fruſtra cõfugituros exiſtimat. Nec quicquam facere reſpondet Paulus, quotam quiſque portionẽ in naue habeat, ſed eum qui præſtiterit, ſocietatis iudicio à cæteris conſecuturum. In ſocietate enim ſicut lucrum, ita & damnum commune eſſe debet*[a]*, etſi quid vnus neceſſariò vel vtiliter impendit, ſocietatis iudicio petere poterit*[b]*. Sed hæc cauſa introducendæ obligationis non eſt, vt diximus. Nemo enim (inquit*[c] *Vlpia.) ideo obligatur, quia recepturus eſt ab alio quod præſtiterit: quamuis interea dubium non ſit melius eſſe non ſoluere quam ſolutum repetere*[d].

a. l. cũ duobus, §. ſageriam, inf. pro ſocio.
b. l. ſi vnus, d. tit.
c. l. nemo ideo, inf. de reg. Iur.
d. l. ſupra iter, §. apud Ferocẽ, inf. de aqua pluuia arcẽ.

Sed ſi ſeruus. *Circa verſiculi iſtius expoſitionem*

poſitionem non ſatis conueniunt Interpretes, Alij enim verſic. ſequentem. Et ideo primam hāc reſponſi partem corrigere, alij contra opinantur. Verius eſt, hoc tota hac parte indicare velle Vlp. vt oſtendat ſi ſeruus plurium dominorū voluntate nauem exercuit, inſolidū ſingulos conueniri poſſe. Etenim cùm incogniti iuris non ſit, idē iuris quod in parte eſt, et in toto quoq; conſtituendū eſſe: cōſequens eſt, vt quemadmodum de vnius voluntate exercens, dominum inſolidum obligat: ita etſi omnium voluntate exerceat, omnes inſolidum obligari debere. Rectè igitur Vlp. ait, in ſuperiore caſu omnes inſolidum teneri.

e. late d. Præſes in loco à toto ad part. in penul. & vlt. colum.

§. Si ſeruus ſit, qui nauem exercuit volūtate domini, & alienatus fuerit, nihilominus is, qui eū alienauit, tenebitur. Hæ actiones perpetuo, & hæredibus, & in hæredes dātur, Proinde etſi ſeruus, qui voluntate domini exercuit, deceſſit, poſt annū dabitur hęc actio quāuis de peculio vltra ānū nō detur.

Summæ rerum.

Mors quomodo dicatur omnia ſoluere. nu. 1.
Homine nihil fragilius. nu. 2.
Ratio. §. nu. 5.

Hæc

Hæc actio an inter cæteras actiones referenda ſit. nu. 4.
Prætoriæ actiones an & quando in hæredes dentur. nu. 5.
Actio de peculio, quare vltra annum non detur. nu. 6.

ALienatus fuerit. *Etenim cum (vt Anchoranus ait*[a] *) cũ ipſa merce potius quã cum perſona cõtractũ videatur: alienatio exercitoris deteriorẽ creditoris* 1 *conditionẽ cõſtituere non poteſt. Et quãuis Iuſtiniano autore, mors omnia ſoluere dicatur: ad naturalẽ hoc tantum, non itẽ ad ciuilẽ reſolutionẽ pertinere*[b] *poteſt. Alioquin enim & in hæredes quoq;, quod falſũ eſt, actiones nõ trãſire omnib⁹ modis fatẽdũ erit, Sed et cũ humana vita autore Seneca, nihil fugaci⁹, nihil fragili⁹, nihil inanius ſit: vt recte ab Hom. dictũ videatur.*

Nil homine enutrit tellus infirmius alma.

2 *Quis obſecro cum ſeruis exercitoribus temerariè contrahere velit, quorum obligatio vel morte vel alienatione facillimè* 3 *extingueretur? Igitur ne publica nauigãdi vtilitas iniquitate quadã interpretationis euertatur, illud potius dicendum erat, quod is cuius autoritate ſeruus exercuiſſet, vel morte vel alienatione liberari non poſſit. Sanè ſi alienato ſeruo actio extingueretur: quid ea alienatione facilius eſſet? Quid*

a. conſil. 332. nu. 4.

b. doct. in l. ſi quis Titius. inſ. de verb. ob. c. C. vt act. ab hæred. incip.

*Quid leuius quam iure acquiſito credi-
ditorem priuare?*

Hæ actiones. *Magna eſt inter Do-
ctores altercatio & ambiguitas, exerci-
toria an inter actiones referenda ſit, an
potius qualitatem quandam deſignat ex-
ercitio, & actionum aliarum adiectio vi-
deatur. Quæſtio hæc inutilis, vt plures
aliæ quæ perperam tractantur, non eſt.
Nam ſi actiones inter referenda ſit: cum
bonæfidei cõtractibus à Iuſtiniano nõ an-
numeretur, ſtricti iuris naturam aſſumere
deberet. Cæterum ſi qualitas tantum &
adiectio actionum vocari poſſet: eius
actionis cuius adiectio eſſet, naturam ſe-
qui deberet; vt ſi mandato exercitoria
adijciatur, bonæfidei; ſi ſtricti iuris ac-
tionibus, ſtricti iuris, diceretur. Accur.
ſanè, quem omnes ferè vnanimi concluſi-
one ſequuntur, actionis adiectionem eſſe
arbitratur, vt et illæ de in rem verſo, quod
iuſſu, de peculio. Sed & quod venditi, lo-
cati, empti, conducti actiones, condictio-
nem quoque certi ex mutuo, & alias pri-
marias actiones pro varietate illorum
quibus contingit iſtos præfici, comprehen-
dant, opinantur, vt ex ſe non habeant
noſtræ vniformem vitam, neque dentur
hæredibus æquè aut in hæredes, ſed pro
conditione*

d. §. actionũ inſtit. de actionib.

conditione & qualitate primariarum actionum, quibus directo conueniretur, qui eos propoſuit, ſi ipſe; & non per alium contraxiſſet. Alij contra, inter actiones referēdam exiſtimant[e]. *Iuſtinianus enim, Eadem (inquit*[f]*) ratione Prætor duas alias inſolidum actiones pollicetur: quarum altera exercitoria, alia inſtitoria appellatur.*

In hæredes. *Ait Vlp. has actiones perpetuas eſſe & in hæredem dari: Etenim quod alibi à Iulio Paulo reſponſum eſt, Prætorias actiones in hæredem non dari*[g], *ad pœnales non autem ad reiperſecutorias referri debet. Prætor enim annuus fuit magiſtratus, et qui Calend. Ianuar. inibat Præturam, & exacto anno iiſdem Calend. inſignia ponebat*[h]. *Huius edicta annuæ leges fuere, hoc eſt, anno ſuo quiſque ius æquabiliter ex ſuo edicto dicere debuit: quod cum Prætores malignè negligerent, & pro libidine ſua, & quæſtu, nunc ex edictis ſuis, nunc contra quàm edixiſſent, ius redderent: Cornelius legem tulit, vt ex edictis perpetuis, ius æquabiliter omnibus dicerent. Ea edicta deinde per Offilium & Saluium Iulianum compoſita in vnum quaſi corpus; Edictum perpetuum dici cœpit. Igitur Prætor edicta pœnalia*

e. Caſtren. & alij hic.

f. Inſt. quod cum eo qui in alie. poteſt.

g. l. in honorarijs, inf. ac. & ob.

h. Cic. in Præt. vrba.

i l. 2. ſup. de ſtat. homi.

ita propoſuit, vt intra annū quo primum experiundi poteſtas eſſet, iudicium polliceretur[k]. *In cæteris edictis, quæ ad rei familiaris perſecutionem ſpectabant, ea clauſula minimè addebatur.*

k. l. 1. ſup. ex quib. cau. maior.

l. Baro hæc ad §. i. Inſt. de temp. & perpet. act.

m, in l. 1. inſ. quan. act. de pecul. anna. ſit.

Etiam poſt annum. *Quamdiu (inquit Vlpianus*[m]*) ſeruus vel filius in poteſtate eſt, de peculio actio perpetua eſt: poſt mortem autem eius, vel poſtquam emancipatus, manumiſſus, alienatus fuerit, temporaria eſſe incipit, id eſt, annalis. Annus autem vtilis computabitur. Et paulò poſt. Nam, cum morte (ait) vel alienatione extinguatur peculium: ſufficiebat vſque ad annum produci obligationem. Cur igitur hic diuerſum conſtituitur? Cur poſt annum, vt actio de peculio, non conſumitur? An ne ideo, quod inuitus de peculio obligetur pater dominúſve*[n]*, exercitoria verò voluntate tantum*[o]*? Ita arbitror. Etenim cum dominicæ tantum patriæque poteſtatis intuitu peculium dicatur: quæ morte eorum qui in ea poteſtate erant, extincta eſt: peculium quoque morte ipſa ſecundum iuris rigorem, extinctum eſſe videri poterat. Porrò cum Romanus Prætor cuius ſemper & vbiq; ſpectata eſt æquitas, oneroſum creditoribus futurum animaduerteret, ſi ſeruo extincto*

n. l. ſi quis ſeruum, §. etiam inſ. de peculio.

o. l. 1. §. ſi is qui nauem, ſup. eo.

actio de peculio deficeret: vices ſuas interponendo, longiorē actioni ætatē conſtituit. Sed ſanè hæc æquitas in exercitoria locū ſibi non vendicat, ſed vt regulariter omnes aliæ actiones quæ ex contractibus naſcuntur, perpetua eſt.

p.l. Ex contractibus, inf. de act. & ob.

L E X V.

Paulus lib. 29. ad edictum.

Si eū, qui in mea poteſtate ſit, magiſtrum nauis habeas, mihi quoq; in te competit actio, ſi quid cum eo contraxero. Idem ſi communis ſeruus nobis erit. Ex locato tamen mecū ages, quod operas ſerui mei conduxeris: quia & ſi cum alio cōtraxiſſet, ageres mecū vt actiones quas eo nomine habui, tibi præſtarē: quemadmodū cum libero (ſi quidem conduxeris) experireris. Quod ſi gratuitæ operæ fuerint, mandati ages.

Summæ rerum.

Acceſſorū aliquādo eſt firmi* principali. nu. 1.
Beneficiū nemini debet eſſe damnoſum. nu. 2.
Seruorum ciuitas in prouerbio quid ſignificet. nu. 3.
Seruus an naturaliter obligetur. nu. 4.
Communis opinio nō ſemper ſequenda. nu. 5.

L ij Conducti-

Conductionis & locationis vſus apud Veteres confuſus. nu 6.

Ceſſio actionum, quid præſtet. nu. 7.

Mihi competit actio. *Etenim etſi principalis obligatio, naturalis ſit tãtum illa qua ſeruus tenetur: vt actionem in eum producere nõ poßit*[a]*: acceſſoria tamen exercitoria actio ex Prætoria ſeu ciuili obligatione procedens, quin principali efficacior (nõ dico maior) ſit, nihil omnino vetat*[b]*. Quin & in curatore ex Diuorum Dioclet. Maximiniq; ad Mutianũ reſcripto, idẽ quoq; recipitur, qui ſi pro cõtractu cõtra legũ ordinationẽ inito ſe obligauerit extincta principali actione, nihilominus obligatus manet. Igitur etſi à Caio lib. 1. ad edictum publicum reſponſum ſit, quod lis nulla nobis eſſe poßit cum eo quem in poteſtate habemus: in exercitorem tamen ipſum actio dari debet. Cum enim natura ita comparatum ſit, vt is qui beneficium accipit, eo cõſilio & animo eſſe debeat, vt illi a quo accepit multo cumulatiorem reddere velit, vt merito Gratias vnam auerſam, duaſque non aſpicientes Veteres effinxere: quanto magis & hoc dicendum erit, communi ſaltem iure dominum vti debere, cuius tu ſeruum tuis negocijs præfeciſti? Quid enim ſi à domino commodato acceperis? Sanè non ius ciuile* 1 2

a. l. ſi frater à fratre, ſup de cõd. ind.

b. Caſt. hic.

c. l. Et ſi is, C. de præd. minor.

d. l. lis nulla, ſup. de iudi.

non

non plebiſcitũ ſolũ,ſed ius naturæ conſtituit,beneficium damnoſum domino non eſſe. Si igitur tu cõtra dominum qui cum ſeruo ſuo quem tu præpoſuiſti, contraxit, excipere pergas,profectò tanquam violator humani iuris, ita de officio decedis, vt omni humana ope indignus eſſe videaris[e]*. Sed & ſi non commodato acceperis, ſed conduxeris ſeruum,hoccine bonafides contractus exigit, vt locatori damno futurus ſit? Non arbitor.*

3 *An igitur inter dominum & ſeruum naturale vinculum conſiſtit? Certè,cum Vlp. ait*[f]*,in perſonam ſeruilem nullã cadere obligationẽm: apud veteres dubitatum fuit. Quinimò cum is qui liber non eſt,ne in viuorum quidem numero cenſeatur: vt antiquo prouerbio*

4 *receptum ſit, de ijs rebus quæ eſſe nequeunt, δάλων πόλις, ſeruorum ciuitas: qui poterit naturaliter obligari, cum in mortuum hæc obligatio, vt nec alia aliqua ratione cadere poſſit? Contrarium ſanè quam plurimis Conſultorum reſponſis manifeſtè deciditur*[h]*. Iure quidem Ciuili,quod in legibus conſtitutionibuſque omnino poſitum eſt, ſerui nullo modo comprehenduntur. At iuriſgentium pars quædam in primis etiam naturalibus verſatur, quæ ſeruis quadantenus com-*

e. Alex. ab Alex. Geni. Dier. lib. 5. cap. 1.

f. in l. in perſonam, inf. de reg. iur.

g. l. ſi Titius & ibi Doct. inf. de verb. ob.

h. l. ſi id quod. ſup. de condic. indeb. & l. naturaliter eo. ti. l. ſerui, inf. de act. & ob.

munia ſunt. Et quamuis hactenus ea Iureconſultorum reſponſa interpretationem eiuſmodi admiſerint: Connano tamen
i lib. 1. ca. 3. *non malis rationibus minimè probatur, qui præciſè Vlpianum intelligens, & naturali & ciuili pariter obligatione interdictos ſeruos exiſtimat, hoc eſt, vt nulla in perſonam ſeruilem cadat obligatio. Quod ergo idem Vlpianus ſeruum dicit obligari & obligare naturaliter, non proprio veréque dicit, ſed factum notat, cuius eſt ſeruus particeps, non ius obligationis, quo ſine dubitatione eſt expers. Naturaliter enim poteſt ſeruus promittere aliquid, loqui, contrahere, delinquere: ſed, acta iſta nullum ius ei, aut alicui in eum pariunt, quia nullius ſocietate iuris continetur: tantummodo ipſum per ſe & nudum in eo factum attenditur. Sed dices hic: An ne igitur natura ipſum ad implementum contractus propellit? Sanè id admittendum videtur, ſed non hoc ad obligationem pertinet, quæ tum demum verè eſt eiuſmodi, cum neceſſaria eſt, & in inuitum vim ſuam ac poteſtatem exercere poteſt, ſed alia obligatio abuſiuè accipitur, & in facto tantum poſita eſt, & id circo ſeruorum communis. Obligatio*
igitur

igitur primum iure gentium nata eſt, vt rectè iuri naturæ attribui non poſſit. Cum igitur Vlpianus ait. Quod attinet ad ius ciuile, ſerui pro nullis habentur, non tamen & iure naturali: quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines æquales ſunt. Naturale ius vocat, quod in prima illa fuit ſimplicitate naturæ poſitum, nullam habens notitiam obligationis. Et cum à Iulio Paulo reſponſum eſt, naturaliter ſeruum obligari, factum in eo notari intelligimus, quanquam ex eo nullum ius oriatur. A communi itaque deciſione deflectens in nouam Connani ſententiam acce-
5 *do, quod non tam autoritatis Bartoli aut Baldi aut aliorum, in docendo, quam rationis momēta quærenda ſint. Quin etiam obeſt plerumque (vt Cicero*[m] *teſtatur) ijs qui diſcere volunt autoritas eorum quibus nimium adhæremus, & id ratum habent, quod ab eo quem probant, iudicatum vident. An igitur Neuizano*[n] *fidendum ſit, qui Fulgo. interdum dixiſſe aſtruit, communem opinionem ſequendam eſſe, etiam ſi alia verior ſit: dubito. Sanè ſi dixerit hoc Fulgo. quid ab eo viro quē tanquam ſummū interpretē & abſolutiſſimū Iureconſ. oēs admirātur, vnquā*

k. l. quod attinet, inf. de reg. Iur.

l. in l. naturaliter, ſup. de condic. indeb.

m. lib. 1. de natu. Deor.

n. in ſylua nup. lib. 5 nu. 71.

ineptius dici potuit?

SI communis ſeruus etc. *Ratio eſt: quia pro ea parte qua tibi ſeruit, eius factum præſtare teneris*[o]. *Etenim non in modo præpoſitionis, ſed in ſeruili corpore communionem habetis. Vt igitur re communi alteri cum alterius iactura vti non licet: ſic nec in communi ſeruo alteri per alterum iniqua conditio inferri poteſt.*

o.l.ex qua perſona inf. de reg. Iur. p. l. portionem, C. de cõ. rer. alie. l. habuimus ſup. cõmuni diuidun. q. l. veteres. inf. de act. empt.

6 Ex locato. *Alij, ex conducto legendum exiſtimabant. Nam vt Caius lib. 4. ad edictũ Prætoris Vrbani tit. de publica. q ait, Veteres, emptione, venditioneq́ue in appellationibus promiſcuè vtebantur. Et idem rurſum ad edictum Prouinciale lib. 21. Item (inquit) in locatione & conductione. Quam ſententiam comprobare videntur verba Iuli Pauli, dicentis:* Quod operas ſerui mei conduxeris. *Porrò hoc à conſuetudine Latini ſermonis nunc receſſit: atque ita poſteriores loquuntur, vt iſta diſtinguantur: dicaturq́ue locare, qui dat rem vtendam: conducere autem qui pro rei vſu & fructu quem accipit, dat precium, vel precij loco penſionem certam vel nummorum, vel fructuum.*

Actiones præſtarẽ. *Nã cũ regulariter ſeruus quicquid acquirit domino acquirere*

videatur

videatur, & per extraneam perſonam nihil nobis acquiri poteſt [r]*; vtiliter ad ceſ-* r. §. 2. & fi. inſtit. per
7 *ſionis beneficium confugere oportet, promptum ſanè & expeditum: qua omne ius* quas perſo. nob. acq.
domini principalis recta via in ceſſionarium transfunditur [s]. s. tot. tit. de act. vel hæred. vend.

§. Item ſi ſeruus meus nauem exercebit, & cum magiſtro eius contraxero: nihil obſtabit, quominus aduerſus magiſtrum experiar actione, quæ mihi iure vel ciuili vel honorario cōpetit. Nam & cuiuis alij non obſtat hoc edictum, quominus cum magiſtro agere poſſit. Hoc enim edicto nō transfertur actio, ſed adijcitur. Si vnus ex multis exercitoribus cū magiſtro nauis contraxerit, agere cum alijs exercitoribus poterit.

Summæ rerum.

Ratio iſtius §. nu. 1.
Nemo poteſt ſibi debere. nu. 2.

SI cum ſeruo noſtro rebus tuis & negociationi præpoſito contraxerimus, quid iuris ſit accepimus. Supereſt vt videamus an contrahentes cum magiſtro à ſeruis noſtris voluntate noſtra exercentibus

tibus præpoſito, contra magiſtrũ actionem acquiramus. Etenim cum in poteſtate noſtra exercitor ſit, quiq; alijs ob conceſſam authoritatem inſolidũ nos obligat: dubiũ eſſe poterat, quid ea in re definiendũ eſſet. Verum æquitatem ipſam intuitus atque conſiderans Paulus, indecorum eſſe, & ab omni ratione alieniſſimum arbitrabatur, quod in peiorem conditionem, quam extraneus quiſpiam, dominus conijceretur. Quid enim ſi eo in loco exerceat ſeruus, quo neceſſario dominus contrahere debet? Quid ſi eam negociationem ſolus per magiſtrum ibi exerceat? Sanè ſi in peiorem conditionem incideret dominus: quis exercendis nauibus ſeruis authoritatem faciet? Igitur & publica vtilitas exigit; & in priuato æquitas perſuadere debet, contra magiſtrum actionem domino concedendam eſſe. Rectè igitur, à Iulio Paulo reſponſum eſt. Hoc enim edicto, non transfertur actio, ſed adijcitur. ı

Quaſi dicat: ciuilis actio, quæ ex cõtractu naſcitur, à magiſtro in exercitorem minimè transfertur, vt non etiam magiſter teneatur: ſed adijciatur à Prætore aduerſus exercitorem ius perſequendi, vt nihilominus ciuilis actio vim ſuam retineat.

Cum

Cum alijs agere poterit. *Quare hoc? Scilicet ne & iſte peioris ſit conditionis quam extranei. Nam & intereſſe quoque Reipub. poteſt, eum qui cum communi magiſtro contraxit, opulentius negociationes exercere. Idem profectò in hæredibus defuncti quotidianus vſus nos docet, ex quibus ſi quis ſubhaſtatione facta, auitam rem (quod ſæpiſſimè accidere poteſt) iuſto precio emptam ſibi retinere cupit, pro portionibus cohæredes obligatos habet. Vtroque etenim caſu eius*
2 *portio in primis deducenda eſt, ne abſurdum iſtud conſequatur, quod idem & vnus, non diuerſis reſpectibus, creditor & debitor eſſe videatur* [a].

a. l. penul, inf. de lega. 1. l. debitori, C. de pact.

LEX VI.

Idem lib. 8. breuis edicti.

Si ſeruus non ex voluntate domini nauem exercuerit: ſi ſciente eo, quaſi tributoria: ſi ignorante, de peculio actio dabitur. Si communis ſeruus voluntate dominorum exerceat nauem, in ſingulos dari debebit inſolidum actio.

Summæ rerum.

Dominus an & quando & quare inuitus & ignorans

ignorans de peculio teneatur. nu.1.

QVæ hoc loco annotari poſſent, ex ſuperioribus, quibus cum concordat iſtud Iulij Pauli reſponſum, facillimè peti poterunt, ne & nobis hoc obijciatur, quod Iuuenalis [a] *ait.*

a. Satyra 7.

Nã quęcũq; ſedẽs modo legerat, hęc eadẽ ſtãs.
Profert, atq; eadẽ cantabat verſibus iiſdem,
Occidit miſeros crãbe repetita magiſtros. 1

Porrò an illud verũ ſit, quod et ignorãs et inuitus de peculio dominꝰ obligari poßit, vidẽdũ eſt. Etenim à Seuero & Antonino Diuis Romæ. Principibus cõſtitutũ eſt [b], *ſeruũ meliorẽ domini cauſam facere poſſe: deteriorem non poſſe. Sed & cum poteſtas dominica in fauorem tantum dominorum introducta ſit: vnde & ipſo iure ei, etiam inuito* [c], *propter ius publicum acquiritur: ex ea damnum aliquod ei oriri nõ poteſt. Sanè in peculio contra communes regulas receptum eſt, quod ſeruus quatenus in peculio eſt, dominũ obligare poßit: ſed ſpõte domini facere videtur, qui peculium reuocare arbitrio ſuo poteſt. A qua tamen regula 7. caſus excipit Accur. quos non abſimili carmine Albericus Roſ. ſuo loco recenſet* [e]. 2

b. l. ſeruus, C. de pact.

c. l. ſeruus vetante inſ de verb. ob. d. §. actiones, inſtit. de act.

e. in d. l ſeruus, & ibi hæc Alc, C. de pact.

Si vouet, aut donat, ſi cõpromittat, agátue.

Si ſpon-

Si ſponſor ſi ſe vendat, ſi mandet emẽdum.

LEX VII.

Aphricanus lib. 8. quæſtionum.

Lucius Titius Stichum magiſtrũ naui præpoſuit, is pecuniam mutuatus, cauit ſe in refectionem nauis eam accepiſſe. Quæſitũ eſt, an non aliter Lucius Titius exercitoria tenetur, quam ſi creditor probaret pecuniam in refectionem nauis eſſe conſumptam? Reſpondit, creditorem vtiliter acturum, ſi quum pecunia crederetur, nauis in ea cauſa fuiſſet, vt refici deberet. Etenim nõ oportere creditorem ad hoc adſtringi, vt ipſe reficiendæ nauis curam accipiat, & negociũ domini gerat. Quod certe futurum ſit, ſi neceſſè habeat probare pecuniã in refectionem erogatam eſſe. Itaque & illud exigẽdum, vt ſciat in hoc ſe credere, cui rei magiſter ſit præpoſitus. Quod certè aliter fieri nõ poſſit, quàm ſi illud quoque ſcierit, neceſſariam

BIBLIOTHECA ... RCM.A

ceſſariam refectioni pecuniã eſſe. Quare & ſi in ea cauſa fuerit nauis, vt refici deberet, multò tamẽ maior pecunia credita fuerit, quam ad eam rem eſſet neceſſaria: non debere inſolidum àduerſus dominum nauis actionem dari. Interdum etiã illud æſtimandum, an in eo loco pecunia credita ſit, in quo id propter quod credebatur, cõparari potuerit. Quid enim (inquit) ſi ad velum emendum in eiuſmodi inſula pecuniam quis crediderit, in qua omnino velum cõparari nõ potuerit? Et in ſumma, aliquam diligentiam in eam rem creditorem debere præſtare. Eadem ferè dicenda ait, & ſi de inſtitoria actione quæratur: Nam tunc quoq; creditorẽ ſcire debere, neceſſariã eſſe mercis cõparationẽ, cui emendæ ſeruus ſit præpoſitus, & ſufficere, ſi in hoc crederit, nõ etiã illud exigẽdũ, vt ipſe curã ſuſcipiat, an in hãc rẽ pecunia

erogata

erogata ſit.

Summæ rerum.

Confeſſio tutoris aut adminiſtratoris an obliget, nu.1.
Iacobus de Aretio veneno ob cauillationem perijt. nu.2.
Cōuerſum in vtilitatē quomodo ꝓbetur. nu.3.
Exercitoriæ & inſtitoriæ actionis cognatio. nu.4.

D*Educto ad coronidem argumento, breui admodū epilogo præcipuā exercitoriæ actionis materiā hoc loco iterum repetit Aphricanus, non omnem cauſam etiam intra exercitij omnis limites cōſtitutam indiſtinctè, ſed certis numeris certiſq́ qualitatibus ornatam, exercitoriam actionem producere demonſtrans, quas nos præter ea quæ diximus per ordinem, ſed perfunctoriè tradere conſtituimus.*

Cauit ſe accepiſſe. *Quamuis igitur Papiniano teſte, ſuam confeſſionem infirmare confeſſus non poſſit* [a] *: ea tamen confeſſio alijs nocere nequit, & ſi alijs adminiculis ſuffulta non veniat: in exercitoriæ actionis materia pro nulla* a. l. quidam, ſup. de interrog. act.

1 *reputabitur. Vt igitur magiſtri confeſſio exercitori ſola non nocet, ita & in Epiſcoporum, Curatorum, Tutorum, Procuratorum, omniumq́ue denique adminiſtratorum confeſſione quoq dicēdum eſſe:*

b. In l. certũ, § ſed an & ipſos, inf. de confeſſis.
c. auth. hoc ius porrectũ C. de ſacroſanc. eccle. l. Publia, inf. depoſit.

eſſe: communi calculo receptum eſt [b]. *Quid igitur, ſi ad mutuam pecuniam recipiendam adminiſtrator conſtitutus ſit, an de recepta in domini præiudicium confiteri non poſſit? Nonne ſcriptura datur, vt de contractu conſtet* [c]? *Nonne fidem de recepto facere, ſequela mandati eſt? An ne magna abſurditas eſt, quod qui ad cõtrahendum conſtituitur, de contractu ſuo fidem facere non poſſit? Sanè magna aperietur via malitijs, ſi domini conſtituentes ludificari creditores poſſent, quaſi confeſſio procuratorum eos non obligaret, vt rectè ob eam cauillationẽ Iacob. de Aretio* 2
veneno periiſſe referatur [d]. *Tutius itaque cum Fulgoſio dicẽdum videtur, non illud decidere hoc in loco Aphricanum, quod exercitor per magiſtri cautionem non obligatur: ſed hoc potius, quod ea confeſſio ſine ſpeciali domini mandato, ad exercitoriæ actionis natiuitatem ſufficiens non eſſet.*

d. Zaſius cap. vlt. lib. 1. ſingul. reſpon.

Refici deberet. *Quod non omni ex cauſa ſed ex ea ſolum quæ vera eſt & neceſſaria, exercitor obligetur, rationem habet, ne in magiſtri poteſtate ſit ex futili cauſa exercitorem obligare. Igitur quod ab Vlp. ſuperius paulò reſponſum eſt,* Si hac lege acceperit, quaſi in nauem impenſurus

ſurus mox mutuauit volũtatem, exercitorem teneri. *alium ſenſum non habet, quam ſi refectio & eo quoque caſu neceſſaria fuiſſe probetur* [e]. *Sed & hoc ab Aphricano requiritur, quod magiſter eam in rem accepiſſe conſiteatur. Etenim ſi ſimpliciter à creditore pecunia magiſtro numerata ſit, iſque in nauis vtilitatem minimè conuerterit: contra exercitorem creditori minimè ſuccurritur.* e. Caſtren. & alij hic.

3 *Conuerſam autem in vtilitatem nauis eſſe pecuniam quæ accepta eſt, haud difficili negocio conſtare poterit, ſi nauis cauſa melior poſt acceptam pecuniam reddita probetur* [f]. *Sanè cum inſtitor aut magiſter, ad recipiendas pecunias expreſſum mandatum habet: communiore ſententia recipitur, vt creditor ex illorum contractu contra dominum agens, nõ teneatur probare in rem domini verſam eſſe* [g]. *Sed hæc locum habere exiſtimat Coſtalius, cum iſtis actionibus exercitoria videlicet & inſtitoria agitur: ſin autem de in rem verſo: probandum eſt, nec præſumptiones huius legis ſufficerent, vel ſaltem caſus probandus eſt, quo ſeruus impeditus fuit, ne pecunia in vſum verteretur* [h]. *Tertio requiritur, quod in eo loco pecunia credita ſit, in quo propter quod credebatur*

f. arg. l. 1 inſ. de alimen. pupillo præſtan.

g Bar in l. ſi pupilli, §. 1. ſup. de neg. geſt. & Caſtren hic.

h. l. 1. §. vlt. de in rem verſo.

comparari potuit. Quid enim ſi creditor dederit, in quo omnino velum comparari non poſſet? Suſpectum ſanè magiſtrum creditor habere deberet, & ex loco mendacium conuincere. Quod ſi non fecerit, ſed ſuum ſenſum ſecutus, temeritate quadam crediderit, legis beneficio indignus eſt, & exercitoria actione minimè iuuabitur. Poſtremò, quod maiorem pecuniam credere non poſſit, quam nauis neceſſitas requirere videtur: abundè ſuperius expoſitum eſt.

Ferè eadem. *Rectè ait Aphricanus, ferè eadē dicenda eſſe in inſtitoria actione quæ de exercitoria definita ſunt. Habent etenim cognationē quandā inter ſe actiones hæ, vt quemadmodum in exercitoria, ita & in inſtitoria creditoris ſcientia requiratur. Cæterum quopacto in alijs diſcrepant, ex ſuperioribus quoque facillimè* 4
liquere poterit. Ad legis Rhodiæ vtiliſſimam materiam, auſpice Deo properandum eſt.

AD LEGEM RHODIAM DE IACTV.

TIT. II. FF. LIB. XIIII.

Rubrica.

R*Hodiæ leges naualiũ cõmerciorum, à Ciuitate Rhodo cognominatæ ſunt. Erat enim Ciuitas Rhodienſis olim & inſulæ oportunitate, (vt Gellius ait*[a]*) & operum nobilitate & nauigandi ſolertia, naualibuſq́ victorijs celebrata: atque omnibus ornamentis tantopere cæteras ciuitates ſuperabat, vt nulla legum præſtantia æqualis putaretur, & naualis rei peritia adeò valuit, vt annis multis maris imperio potiretur, & piratarum latrocinia ſuſtulerit, quod latiſſimè Strabo demonſtrat*[b]*. Cum itaque mercatorum mari ſe exercentium in ea inſula numerus eſſet frequentiſſimus, & de re nauali indies lites & iurgia exoriebãtur: Rhodiæ leges latæ ſunt, quibus altercationibus de rebus nauticis exortis, & præcipuè ſi exonerandæ naues eſſent, prouideretur*[c]*.*

a. lib.7.cap. 3.noc.attic.

b. lib.11. cap.14

c.cap.fi.diſtinct.1.

L E X I.

Paulus lib.2.Sententiarum.

Lege Rhodia cauetur, vt ſi le-

uandæ nauis gratia iactus merciũ factus eſt, omnium contributione ſarciatur, quod pro omnibus datum eſt.

Summæ rerum.

Si vrgente incendio, mea domo vicini ædes defenderem, expenſas repetere poſſum, nu. 1.
Mercatorum auaritia. nu. 2.
Neceſſitate ilicita decent. nu. 3.
Nauigatio res periculoſa. nu. 4.
Cautela pro nauigantibus. nu. 5.

P*Apinianus IC. & Illuſtrator iuris Ciuilis egregius, indignũ arbitratus cũ de omniũ qui in naui ſunt capite æqualiter agatur, alterum gratis, alterũ verò cũ ingenti mercium iactura, & in quibus tota ſæpe mercatoris fortuna poſita eſt, incolumitatẽ adipiſci: optima æquitate cõſtituit, ad id quod omnes ſaluat, omnes quoque contribuere debere. Quæ quidem conſtitutio ad caſus alios quamplurimos planeque conſimiles trahi poterit. Nam ſi* 1 *vrgente incendio, vt à vicinorum ædibus progredientem flammam arcere poſſim, ædes meas deiecero: ſalute vicinorum ædibus quæſita, æquum eſt, vt æſtimationem domus meæ ob communem vtilitatem deiectæ, viritim refundent, quod & Albericus hic tradidit.*

Leuandæ nauis. *De alleuiatione eiuſmodi pulchrè in Colloquijs loquitur Eraſmus, vbi de naufragio verba facit.*
2 *Ea ſanè ſæpe eſt mercatorum nautarumque auaritia & lucrandi immoderata auiditas, vt nauem plus æquo onerent, & cum hic nauli duplicationi, illæ verò vt copioſiſsimè merces abducat, intentus eſt: orta in mari tempeſtate, nauis aduerſus fluctuum inſultum erigere ſe non poteſt, & ingruente vndarum turbine (ſi mercibus nõ exoneretur) opprimi debet. Quo fit vt Bacchylidis ſententia habet, victa eſt ſapientia lucro, & non fortunas ſolum, ſed cum fortunis ſæpe corpora quoque in diſcrimen abducunt. Et vt Antiphanes ait, pecunias reſpiciens mercator ſuperbit, quarum aliquando omnium dominus fit ventus. Imminente autem neceſsitate, an merces in mare deijcere quis cogi poſsit, dubietatem non habet, & inferius à nobis*
3 *declarabitur* [a]. *Vbi enim periculum eſt in mora, recedimus à communibus regulis, & quod antea cum contradictione negari poterat, neceſsitas per excuſationem non admittit* [b].

Sarciatur. *Res ſanè plena periculo*
4 *nauigatio, cui (vt Cato ait) quo pe-*

 dibus

a. in §. cũ in eadem. in l. ſequenti.
b. Iaſon in l. de pupillo, §. ſi quis pupillos, nu. 1. ff de noui operis nunciat.

dibus contendi poteſt, minimè credendum eſt [c], *& in qua exorta tempeſtate, ſi nauis alleuiationem requirat, vel corporis pernicies timenda eſt, vel certè magna circa contributionem pro rebus alienis eiectis præſtandam, familiaris rei facienda iactura. Quapropter conſultius forè exiſtimo, & cautiſſimè à proficiſcente obſeruandum, vt ſe potius naui viliſſimas quaſq́; merces recipienti confidat. Nam ſi iactura mercium orta tempeſtate, hac in naui facienda ſit, contributio tamen rerum familiarium minor erit. Quæ doctrina quomodo intelligenda ſit, ſequenti lege declarabimus.*

c. Alciat. in l. in itinere, ff. de verb. ſignif.

LEX II.

Idem lib. 25. ad Sabinum.

Si laborante naue iactus factus eſt, amiſſarum mercium domini ſi merces vehendas locauerint, ex locato cum magiſtro nauis agere debent. Is deinde cum reliquis quorum merces ſaluæ ſunt ex conducto, vt detrimentum pro portione cõmunicetur, agere poteſt. Seruius quidem reſpondit

ſpondit ex locato agere cum magiſtro nauis debere, vt cæterorum vectorum merces retineat, donec portionem damni præſtent: imò etiam ſi non retineat merces, magiſter vltro ex locato habiturus eſt actionem cum vectoribus.

Summæ rerum.

Metus leuis non excuſat.	nu. 1.
Metus iuſtus quis ſit.	nu. 1.
Reſtitutio ob iuſtum metum datur.	nu. 3.
Circulus in iure vitandus.	nu. 4.

SI laborante. *Legis Rhodiæ conſtitutio non aliter locum ſibi vendicat, quam ſi laboraſſe nauem probari poßit.*
1 *Ex meticuloſo autem iactu, contributio non præſtatur. Ex quo intelligi debet eum qui mari non aſſuetus non ruptæ laceræq́, ſed fluctuum motu erigenti ſe dehiſcentiq́ naui quaſi nimium oneratæ falſo ſulteq́ metuens, præcioſißimarum mercium iactum facit: in eo vtique caſu eſſe, vt ad contributionem agere non poßit. Sic & is qui iuſto metu ductus, ne ad ſe ignis perueniat vicinorum ædes intercidit: Aquiliæ legis actionem*
2 *non timet. At ſi metus iniuſtus ſit,*

a. l. ſi quis fumo in ff. ſup. ad l. Aquil.
b cap. ad audiẽtiam, ext. de his quæ vi. me.

& qui in conſtantem virum cadere non deberet: aliud dicendum eſt[a]*, & iniuſtum metum reſtitutionis beneficium non mereri*[b]*. Sed qnid ſi ſeruandarum mercium ſuarum cauſa alienam mercem in mare proiecit? Qua actione tenebitur? Iulianus exiſtimat*[b] *nulla actione teneri, ſed ſi ſine cauſa id feciſſet, in factum: ſi dolo, de dolo teneri. Sed quid nulla, num ſaltem is ad contributionem tenebitur? Sanè ſic, lege Rhodia & nautica, ſed quæ nulla ſit iure ciuili, nullo plebiſcito, Senatuſconſulto, decreto principum ſancita: ſolum communi quadam mercatorum & nauiculariorum conſuetudine vſurpata. Antoninus enim Imp. Ego inquit, dominus mundi ſum, continentis, terrarumq́ue Imperio contentus, ſuas mari, modo ne Romanis aduerſentur, leges permitto, quod & pulchrè in iuris ciuilis Commentarijs à Connano annotatum eſt.*

Ex locato. *Sunt qui mirantur hoc loco, cur ex locato contra magiſtrum nauis agatur, et non potius contra vectores conſocios qui eidem naui interfuerunt, quique ad contributionem damni accepti tenẽtur. Etenim ſi voluntate omniũ iactæ ſint merces, cur non mandati actio competit?*

petit? Si verò inuitis quibuſdam, quibus tamen exigente neceſſitate reclamare non licuit, cur non negociorum geſtorum actio dabitur[c]*? Accurſius negociorũ geſtorum actionem concedi quoque exiſtimat. At cur igitur ex locato agitur? Cur circulus iſte non euitatur? Cur non vectores ipſi potius primum & ante omnia in iudicium vocantur? An ne quod quandoq; tutius ſit cum vno experiri quam in plures diſtrahi aduerſarios*[d]*? Ita exiſtimo. Vt enim mera ex æquitate legibus circuitus inhibitus eſt*[e]*: ita & ea ceſſante ſeu potius in aliam partem deflectente, prohibitio quoque ceſſare debet*[f]*. Annotant autem ad l. hanc interpretes, locationem hoc loco pro conductione vſurpari, quod qua ratione à Veteribus receptum erat, alio loco à nobis declaratum eſt*[g]*.*

Quid enim ſi vectores ſunt qui nullas ſarcinas habeãt? Planè commodius eſt ſi ſint retinere eas: at ſi non ſint, & totam nauem conduxerit, ex conducto aget: ſicut vectores qui loca in naue conduxerunt.

c. Fulgo. hic & idẽ cum alijs ad l. fi. C de nego. geſt.

d. l. ne in plures, ſup. tit prox.

e. l. dominus, & ibi Bar. ſup. de cõdic. inde.

f. c. cum ceſſante, extr. appellat.

g. in l. ſi eũ, ſup. tit. prox.

Pignori potius eſt incumbendum quam in perſonam agere nu.1.
Retentio quando locum habeat. nu.2.
Sartor poteſt veſtem retinere ſi ei merces non ſoluatur. nu.2.
Executio an in libris ſcholarium fieri poſſit & quando nu.4
Lex finalis C, commodati explicata. nu.5.
Bona inquilini, domino domus ſunt obligata. nu.6.
Neceſſitas non habet legem. nu.7.

COmmodius eſt, etc. *Expedit itaq; magiſtro nauis pignori potius incumbere, quam in perſonam agere* [a]*, quod & Papinianus lib. duodecimo quæſtionũ probat* [b]*. Non ſolum autem creditorem earum rerum retentione vti poſſe quæ penes ſe ſunt. Bal. Albericuſque hoc loco exiſtimauerunt: ſed & earum quoque quæ penes debitorem debitoris ſui repoſitæ ſunt. Quapropter ſi meus debitor apud Sempronium aurum argentumque, ſeu quid aliud ſimile depoſitum habeat: poſſum (ſiqua mihi probata ſuſpicio incidat) arreſtamento quodam (vt practicè loquar) ius meum munire, & debitorem ne debitori meo creditorique ſuo depoſitum reſtituat, officio eius qui iuriſdictioni præeſt, coercere* [c]*. Sic poteſt ſartor pro mercede donec ſoluatur ſibi, veſtem*

1 (margin at "incumbere")
2 (margin at "incidat")
3 (margin at "ſartor")

a. l. plus. inf. de reg. iur.
b. l. itaque Fullo. §. fi. inf. de furt.
c. l. quædam §. nihil interest, ſup. de eden.

4 *veſtem retinere*[d]*. Sic (& ſi regulariter in bonis ſcholarium executio non procedat: ſi quid tamē in funeris expenſas iuſtiſque perſoluendis expoſitum ſit: retentione etiam librorum recuperari poteſt*[e]*. Sic & hæres clerici qui ex patrimoniali ſubſtantia in refectionem Eccleſiæ neceſſario vtiliterue quid impendit: retentione ſibi conſulere poteſt. Nec ante quæ à defuncto poſſeſſa ſunt reſtituere cogendus eſt, quam ſi plenarie ei quod debitum eſt, refuſum fuerit, Sic & vxor mariti domum donec dos ſoluta fuerit, retinere poteſt*[g]*. Merito tamen hac*
5 *in re dubitari poterat Dioc. & Max. Imperatorum cōſtitutione*[h] *cauente, prætextu debiti reſtitutionem commodati probabiliter non recuſari. Cæterùm illius nodi haud per quam difficilis ſolutio eſt. Eſt enim retentio rei non obligatæ, iure improbata, non ſolum ſi res vitioſe peruenerint: ad eum cui debentur*[i]*, verum etiam ſi abſq; vitio peruenerint. Nam ſi ita paßim permittatur cuiuſlibet rei retentio: liberum erit etiam ſi abſque pignore crediderit aliquis, facilè cōtra omne humanitatis officium, de pignore ſibi prouidere: nulla cum debitore conuentione, nullóue legis ſeu iudicis auxilio accedēte,*
quod

d. Bal in l. fina. C. cōmodati.

e. Bal. in l. 1. C. ob chyr. pecu. & Iaſon in l. ſi nō ſorté. §. ſi cētū, ſup. de condic. indebit.

f. Panor. in c. de multa de præbendis.

g. Bal. in l. vlt. C. de pig. act.

h. l. fin. C. cōmodati.

i. l. 1. §. rediguntur, inf. quod vi. aut clam.

quod ſcilicet ipſe ſibi conſtitueret commodata velut pignora occupans [k]. Et ita allegatam Diuorum Principum conſtitutionem exiſtimo interpretandam eſſe. Si verò cauſa debiti cohereat rei [l]: ſi pro alio debito obligata eſt & tradita creditori, ſi peruenerit ad creditorem prætextu alicuius debiti: pro quo ſoluta eſt, aut in ſolutum data [m]: ſi tacitè obligata creditori fuerit: poterit creditor retentione rei ſibi conſulere, & ad eam reſtrictionem
hoc præſens Papiniani reſponſum refe- 6
rendum eſſe crediderim. Quemadmodum enim ea quæ voluntate dominorum, coloni in fundum conductum inducunt, pignoris iure dominis prædiorũ tenẽtur [n]: ita quoq; ſi nauis conducta fuerit, tacitam conuentionem de inuectis & illatis tã pro naulo quam pro toto naucleri intereſſe (de quo hic loquimur) locum habere puto [o].

AEquiſſimum etc. *Quid enim iniquius obſecro quam ex beneficio damnum accipere* [p]? *Æquitatem itaque hãc ſemper bonus iudex ante oculos habere debet* [q]. *Quamuis enim hic ſocietatis aliqua ex-*
preſſa conuentio inter eos qui in eadem 7
naui ſunt, interceſſiſſe dici non poteſt: neceſſitate tamen (qua vrgente omnia communia ſunt) tacita quædam contracta ſocieta-

k. l. pignoris C. de pig. act.

l. l. Paulus, inf. de doli exceptione.

m. d. l. ſi nõ ſortem, §. ſi centum.

n. l. cert C. locat.

o. Bal. in d. l cert. verſi. quid ergo de cõducẽte nauẽ. Iaſon in l. pleriq;, nu. 9. ſup. de in ius vocando.

p. Argumẽto legis, ſed etſi lege, §. conſuluit, ſup. de peti. hære.

q. l. quod ſi petatur. ſup. de eo quod certo loco.

cietatis conuentio conſtituta cenſetur[r]. *Quapropter quemadmodum ſi quid naufragio perierit, toti id ſocietati perire Vlp. ſcripſit*[s]*: ita quoque quod iactu amiſſum eſt, ad tacitam ſocietatis conuentionem, communeq́ damnum pertinere exiſtimandum erit.*

r. cap. ſicut hi, 47. diſti. gloſ. in cap. Ius autẽ, 1. diſtinction.
s. l. cũ duobus, §. quod inf. pro ſocio.

Si conſeruatis mercibus deterior facta ſit nauis aut ſiquid exarmauerit, nulla facienda eſt collatio: quia diſſimilis earum rerum cauſa ſit, quæ nauis gratia parentur: & earum pro quibus mercedem aliquis accipit. Nam etſi faber incudem aut malleũ infregerit, nõ imputatur ei, qui locauerit opus. Sed ſi voluntate vectorum vel propter aliquem metum id detrimentum factũ ſit: hoc ipſum ſarciri oportet.

Summæ Rerum.

Res domino perit. nu. 1.
Nauis, prædio æquiparatur. nu. 2.
Locator ſuſtinet vim hoſtium. nu. 3.
Accurſij expoſitio. nu. 4.
Budeus Accurſium carpit. nu. 5.

Nulla facienda collatio. *Si enim res quæ perit, domino pereat: multo ſanè*

ſanè magis deterioratio rei ad dominum ſolum pertinere debet. Cum itaq; nauem prædio cōparari docuerimus [a]: conſequens eſt, vt quemadmodū dominus prædij inquilino imputare vim tēpeſtatis: fluminū: incurſus hoſtiū: & terræ motū nō poteſt [b]: ita quoq; & naucleruſ ſeu nauis magiſter deteriorationē nauis vel vi fluminis, vel tēpeſtate īmoderata acceptā, his qui in naui ſūt, imputare nō debet. Quēadmodū enī dominus colono agrū, ita et nauta nauē ijs quos vehit cōmodā & vt frui poſſit, præſtare debet. Illud tamē ea de iactura, eoq; de dāno interpretandum erit, quod præter exſpectationē ipſi⁹ magiſtri aut culpa ſua, aut ex inopiato accidit. Si enim voluntate vectorum vel ob metū aliquē probabilem eá clades accepta ſit: hoc ipſum à cōmunitate reſarciri oportet. Quapropter hallucinatū Accurſium video, qui priorē reſponſi partē ad culpā tantū magiſtri nauis referēdā exiſtimat, nō autē ad vim fluminis tēpeſtatiſue, vectorū cōſenſu minimè accedēte. Budeo quoq; Accur. expoſitio hoc loco improbatur, vt qui verbum exarmauerit paſſiue ſumēdū docuerit. Exarmare enim nauem, eſt nauē armamētis ſuis ſpoliare, vt malo, raſtro, antenna, carcheſio, clauo, pede, ancora, & reliquis. In quam quoq; ſententiam Cumanus accedit.

a. Iaſon in l. plerīq;, nu. 9. ſup. de in ius vocādo.
b. l. ex conducto, §. ſi vis. inf. locati.

Nam

Nam ſi faber. *Sic nec Imperator militi cui in bello arma prærepta ſunt, eorũdẽ valorem æſtimationẽmue refundere tenetur. Sufficit enim quod pro labore mercedẽ operarius recipiat, quem ſine inſtrumentis exercere non poſſet. Nec æquitas itaque, nec leges permittunt, inſtrumentorum fractorum æſtimationem iure exigi poſſe* [c].

Cũ in eadẽ naue varia merciũ genera cõplures mercatores coegiſſẽt: prætereaq́; multi vectores ſerui liberiq́; in ea nauigarẽt: tẽpeſtate graui orta neceſſario iactura facta erat. Quęſita deinde ſunt hęc, an omnes iacturã præſtare oporteat? Et ſi qdẽ tales merces impoſuiſſẽt quib' nauis nõ oneraretur, veluti gemmas, margaritas? Et quę portio pręſtãda eſſet: & an etiã pro liberis capitib' dari oporteat? et qua actione ea res expediri poſſit? Placuit oẽs quorũ interfuiſſet iacturam fieri, cõferre oportere: quia id tributũ obſeruare res debẽt. Itaq; dominũ etiã nauis ꝓportione obligatũ eſſe. Iacturæ ſũmã pro rerũ precio diſtribui oportet.

[c] Zaſi'. Ang Imò, & alij in l. ſtipulationes cõmodiſſimũ, inſ. de verb. obl. l. ſi non ſortẽ, § . libertus, ſup. de condic. indebit.

oportet, Corporum liberorum æſtimationem nullam fieri poſſe. Ex cõducto dominos rerũ amiſſarũ cum nauta, id eſt, cum magiſtro acturos. Itidẽ agitatũ eſt, an etiam veſtimentorum cuiuſq; & annulorum æſtimationem fieri oporteat: Et omnium viſum eſt, niſi ſiqua cõſumendi cauſa impoſita forent, quo in numero eſſent cibaria: Eo magis quod ſi quando eadeficerent in nauigatione, quod quiſque haberet, in commune conferret.

Summæ rerum.

Ratio dubitandi. nu. 1.
Ratio cur nauta pro portione teneatur. nu. 2.
Ratio facultatum in contributionibus habenda. nu. 3.
Liberum corpus ineſtimabile. nu. 4.
Gabella an de veſtibus ſolui debeat. nu. 5.
Neceſſitas multa permittit. uu. 6.
Frumeneum an & quando vendere diuites cogantur. nu. 7.

QVintuplici quæſtione examinat Pomponius quæ quarumque rerum gratia collatio procedat, ſeu iure exigi poſſit. Meritò enim ea in re dubitari poterat, 1

liber

cum liber homo vt ceteræ res nauem non onerauerit,quæ oneris facti ratione ad cõtributionẽ protrahũtur. Sed et cũ gẽmarũ margaritarumq; leue onus ſit: videbantur vtiq;,naui periclitãti & graui tempeſtate oborta non obfuiſſe. Cum enim proculdubio ea quæ maioris ſunt ponderis plus nauem premant quam quæ leuia ſunt: vt plus premunt nauem trabes & animalia quam margaritæ: prima frõte põderis rationem in contributione ſolam conſiderandam eſſe quilibet facile dixerit. Sed hoc loco contrarium deciditur, Ait enim IC. iacturæ ſummam pro rerum precio diſtribui oportere: corporum autẽ liberorum nullam æſtimationem fieri poſſe.

Placuit omnes. *Res itaq; ei oneri addicta eſt. Quo fit vt nullo perſonarum reſpectu: oẽs quorũ intereſt iactum fieri, conferre oporteat*[a]. *Quẽadmodũ itaq; domini nauis fluctibus nauem occupatam non eſſe ſed exonerari potius interfuit: æquiſſimè conſtitutum, eſt etiam dominum nauis pro portione ſua obligatum eſſe, quod & Accur. hic cenſuit.*

[a] arg l in his, inf. de præd. naui cul. lib. 11.

Precio rerum. *Quod non ſolum in hac legis Rhodiæ materia, ſed & generaliter quoq; in quibuſuis contributionibus non ſegniter attendendum eſt. In his enim*

omnibus eũ qui collectas, contributionesq́, requirit, rerũ facultatũq́, illius à quo exigitur, rationem habere oportet [b], *vt & in hac re à ſumma illa æquitate, quã bonus Iudex tãquã ſpeculũ ſemper in quo officiũ ſuũ intueatur, ante oculos habere debet: nullo vnq̃ tẽpore recedam⁹. At ſi q̃d capitali obeũdũ ſit, quod tamẽ redimi poteſt: eo caſu aliud eſſe Bar. Romanuſq́, crediderũt.* 3

b. l. omnes, C. de operis public. l. omniũ, C. de vectigal.

c. in l. ſi ſe obtulit, inf. de re iudicata.

Corporũ liberorũ. *Diuerſum in ſeruili corpore cõſtitutũ eſt. Mãcipia vendi poſſunt, æſtimationẽq́, recipiunt* [d]. *Cæterũ hominis liberi corpus ineſtimabile eſt, quẽadmodũ & ipſa libertas* [e], *et æſtimationẽ recipere nõ poteſt* [f]. *Quapropter cũ liberi hominis corpus ex eo quod deiectũ effuſum ve eſt, læſum fuerit: Iudex computat mercedes medicis præſtitas, cæteraq́, impẽdia quæ in curatione facta ſunt. Præterea operarũ quib⁹ caruit, aut caritur⁹ eſt, ob id quod mutilis fact⁹ eſt. Cicatricũ autẽ aut deformitatis nulla fiet æſtimatio* [g]: *quæ liberum corpus nullã æſtimationẽ recipit.* 4

d. toto tit. C. ſi ſeruus expor. vene.

e. l. libertas, inf. de reg. iur.

f. Iaſon in l. 1. de legat.

g. l. ſi. ſup. de his qui deiece. vel effu.

Veſtimentorũ. *Hæc enim ſæpenumero cæteris rebus quæ in naui ſunt, multo etiã ponderoſioribus præſtãt. Cæterũ vtrũ gabella (vt antiquo vocabulo vtar) de his ſolui debeat: hoc loco à pleriſq́, controuertitur* [h]. *Ego (vt cõmunẽ opinionẽ ſequar* 5

h. Caſtren. Alb. Rapha. Salic. Bal. & alij.

à qua in iudicando nõ temerè recedendum eſt) de his quæ ad corporis cultũ tantum, non itẽ quæ vendendi cauſa circũferũtur, nihil planè exoluendum exiſtimo, quod et Alphenus Varus IC. egregius ſenſiſſe videtur[i], *vnde communi quoque calculo receptum eſt, ſi lex vetet triticum extraterritorium abduci: non cenſeri ea lege prohibitum qui pro ſuo vſu tantũ abducit*[k].

i. l. in l. cenſoria, inf de verb. ſign.

k. l fina, §. quoties. inf. de public.

6 Defecerint. *Multa ſunt enim quæ permittit neceßitas, et quod citra neceßitatem pœnã meretur, id exigente neceßitate omni iure permiſſũ eſt. Nã (vt rectè dixit Cicero)*[l] *neceßitas cogit, quod non habes, aliunde ſumere. Quãuis enim nihil ſit turpius ingenuo (vt ille idẽ ait*[m]*) nihil minus libero dignũ, quàm furtũ, et quod iure noſtro ignominioſißimè punitur: præmẽte tamen famis neceßitate, panemq́ negante eo qui dare rogatus eſt, furtũ impunitum manet, nec vlla erit hoc caſu cũ ſure actio, quod & latius alio loco expoſitũ à nobis inuenietis*[n]. *Quis enim tam iniuſtus, tam auarus, quam qui multorũ alimenta nõ ſuum vſum, ſed abũdantiã & delicias facit? An ne enim minus eſt criminis, habenti tollere, quàm cum poßis & abundãs ſis, indigentibus denegare? Non arbitror. Quem enim abundãs detinet, eſurientium*

l. lib. 3. de oratore perfect.

m. 4. act in Verrem.

n. in c. peccatum, de reg. Iur. lib. 6.

*panis eſt*o. *Quo ſit, vt non male hoc loco dixerit Cumanus annonæ caritatis tẽpore eos qui granum repoſuerunt: ad vendendum cogi poſſe, & verum eſt.*

o. c. ſicut ſi, 47. diſt. ſinc.

Si nauis à piratis redempta ſit. Seruius Offilius, Labeo, omnes cõferre debere aiunt: quod verò prædones abſtulerint, eum perdere cuius fuerit, nec conferendum ei qui ſuas merces redemerit. Portio autem pro æſtimatione rerum quæ ſaluæ ſunt & earum quæ amiſſæ ſunt præſtari ſolet. Nec ad rem pertinet, ſi eæ quę amiſſę ſunt pluris venirę poterant: quoniam detrimenti non lucri fit præſtatio. Sed in ijs rebus quarum nomine conferendum eſt, æſtimatio debet haberi non quãti emptę ſunt, ſed quanti venire poſſunt.

Summæ rerum.

Naue redempta an cõtributio procedat. nu. 1.
AEſtimatio quomodo probetur rerum amiſſarum. nu. 1.
Ionæ exemplum deſcribitur. nu. 2.
Nautarum improbitas in periculo. nu. 3.
Inundationes ob peccatum oriuntur. nu. 4.

Redẽpta ſit. *Rectè id intellexit Accu-*

non ita

non ita intepretandum eſſe vt ſi ſola abſq; mercibus à piratis capta nauis ſit, pro liberatione vectores conferre debeant, ſed ſi cũ mercibus capta redẽpta fuerit, quo caſu non pro nauis, ſed pro mercium qualitate cõtributio inter vectores procedet, vt quod pro cõmuni ſalute exolutũ eſt, cõmunibus quoq; expenſis reſarciatur. Porrò, quẽadmodũ incẽdij caſũ nõ culpa inquilini proueniẽtẽ à locatore imputari cõductori nõ poſſe iure cõſtitutũ eſt[a]: ita et nauta à vectorib⁹ quod pro nauis ſuæ redẽptione pẽdit, exigere non poteſt. Deniq; ſi à piratis circũuẽta naui, vnus ex vectorib⁹ omniũ nomine redẽptionis precium exoluerit: negociorũ geſtorũ actionẽ pro contributione (ni fallor) aduerſus cæteros intẽtare poteſt.

a. §. vis maior, in l. ſi merces, inf. locat.

Eũ perdere. *Veriſſimile eſt quidẽ ſi ab hoc homine raptum quid nõ eſſet, alios qui preſto quoq; et eadẽ in naue erant prædonũ iniuriã euadere nõ potuiſſe, ſed ad cõtributionis exactionẽ illud minime ſufficere poteſt: cũ ea periculum faciẽtis mẽs nõ fuerit vt cõmunis vtilitatis gratia prædonibus inuitus cõcederet. Ad caſum itaq; fortuitũ infelicitas eiuſmodi pertinere videtur, & ideo conſocijs imputari nõ debet[b]. Verũ ſi oppreſſa atq; ſuperata rate, beluina illa & inhumana piratarum ferocitas (quod rarò*

b. Rapha. Fulgo. hie.

 contingit)

contingit) paulatum ſopiatur, vt vnius ex vectoribus mercibus contenti recedant, quas pro communi liberatione, capere profitentur, aliud de Iure reſpondendum exiſtimo, æquiſſimũq́, eſſe cõmune detrimentũ fieri eorum, qui propter amiſſas res aliorum conſecuti ſũnt, vt merces ſuas ſaluas haberent[c].

Portio autẽ. *Saluæ itaq; res et eæ quoq; quæ amiſſæ ſũt, vera et cõmuni æſtimatione æſtimari debent. Nã (vt Paulus ait) non ex affectu nec vtilitate ſingulorũ, ſed cõmuniter rerum precia funguntur. Quod autẽ dici ſolet, tanti rẽ valere quãti vendi poteſt*[e]*: id ego alios*[f] *ſecutus, non aliter interpretandũ exiſtimo, quã vt tanti rem valere dicamus, quãti communiter vendi ſolet*[g]*. Cæterum ſi quis incautus, & veræ æſtimationis omnino imperitꝰ emptor immoderato precio rem emat: nõ tamen ideo ſtatĩ tãti valere quod emitur dici poterit. Rei argumentum haud lõgè petendum eſt. Nam ſi is idem eandem rem eodem tempore reuendere alteri velit: quem inueniet rerum ſuarum ſatagentem obſecro, à quo*
precium exſolutum recuperabit[h]*? Probari* 2
autem æſtimatio per teſtes perquam appoſitiſſime poterit, quibus de communi æſtimatione iureiurando deponentibus fides

c. l. 1. ſup. eo.

d. in l. precia rerum, inf. ad l. fal.

e. l. ſi ſeruus in princip. ſup. de cõd. furt.

f. Fulgo. Bart. & Accur. ibi

g. arg. l. Nã ad ea, ſup. de ll. & l. ſi pactum. l. 1. inf. de prob. Bal. in l. 1. C. de reſcindẽ. vendit.

h. vel l. cum de indebit. inf. de prob.

i. Doct. in d. l. 1. C. de reſci. vend.

des adhiberi debet[i]*. Porrò ſi res huiuſmodi ſit, quæ ab omnibus æſtimari non poteſt, ad eius artis peritos æſtimatores confugere oportet, in qua merces eiuſmodi requiri ſolent* [k]*. Verum ſi his (quod haud rarò neſcio an ex inuidia magis contingit, cum altero alter peritior videri cupit) in æſtimatione diſcrepent, numeroque æquales ſunt: ſuperaddi ailus debet, vt numero impari exiſtentes, à maiori parte negocium terminetur* [l]*. Et hæc de æſtimatione dicta ſunt. Sed quid ſi merces in mare proiectas nemo viderit: proijcienti ne ſoli de numero, qualitate, æſtimationeq́; fides dabitur? An potius ſibi id acceptum feret, qui ante iactum merces non oſtendit? Poſterius ſanè durum omnino videri poteſt, cum tanto imminente periculo, quam minime de rebus cogitemus, ſed maior nos corporis ſaluandi cura tenet. Quin potius tunc ipſũ tẽpus nos admonet cũ propheta*[m] *vt dicamus. Nũquid in fluminibus iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua? Ante periculum verò imminens cur merces non oſtenderit rectiſſime excuſari poteſt. An ne enim obſecro ſtolidiſſimus is eſt omniũ, qui cum iure cogi nõ poſſit, incognitis hominibus & ex ipſa fortaſſis inſpectione*

i. Docto. in d l. 2. C. de reſcin. vend.

k. l. hac edictali, § mobilium, C. de ſecun. nup. vide Plato. in lib. de Philoſophia col. 1ª.

l. Bal. in d. l. 1.

m. Abacuck. 3 d.

n. Iaſon. l. in actionibus, ſup. de in lit. iuran. nu. 43. & facit l. 1. C. quando & quibus 4. pars lib. 10. late Iaſo in §. itẽ ſeruiana, nu. 32. Inſt. de act.

ad furtũ alliciẽdis merces reuelat? An ne hinc latrocinia, cædes, ſpoliationes, diruptiones, atq; inſidias ſequi videmus? Quid notius eſt, quã quod pecuniarũ merciumq́ oſtẽtatio multis mortaliũ millibus mortes attulerit? Exẽpla quotidie præ foribus ſũt et particulari probatione nõ indigẽt. Rectè itaq; hoc modo admonuit ille.°. Corã extraneo ne facias cõſiliũ, neſcis enĩ quid pariet. Quæſtio ſanè hæc nõ vſq; adeò facilis eſt vt cõtẽni debeat, ſed cũ in naualib⁹ quæſtionib⁹ ex præcipuis habeatur, paulò alti⁹ repetẽda videtur. Cum enim more maiorũ teſte Cicerone, ita cõparatũ eſt, vt in minimis rebus homines ampliſsimi teſtimoniũ de re ſua non dicerẽt: videri me hercule et apparenter poteſt, fidei eius cuius merces in mare dimiſſæ ſunt, omnino ſtandũ nõ eſſe. Quid enim ſi improbus, adulter, raptor, prædo, latro, & fur ſit, qui mercium iacturam fecit? Sapienter admodum à Sophocle reſponſum eſt, nullũ iuſiurãdũ graue eſſe furi et impoſtori, et rectè ait Alexis, Sapientem non oportet iurantibus, ſed ipſis rebus ſemper habere fidẽ. Quid item ſi talis ſit de cui⁹ cõditione cõſtare nõ poſſit? Quid ſi Hiſpanus prædo, vel ex vltimis Galliæ finibus in noſtrã hãc Zelãdiã latro quiſpiã fugitiuus accedat? Huius ne

o. Eccle. cap 8.d.

p. in oratione pro Roſc. Amer.

ſuper

ſuper amiſſis mercibus verbo etiã iurato credetur? Sanè cum quilibet bonus præſumatur [q], *ſi iureiurando credi debeat: omnino abſurda hæc locũ habere videntur. Quid inde conſequitur? Mea quidem ſententia aliud nihil, quam vt afflictis afflictio addatur, & mercium quæ eiectæ non ſunt, æſtimationem ſoluere cogantur. Ego in hac quæſtione ſaluo aliorum iudicio hoc ordine reſpondendum exiſtimo, quod ſi ad mercium eiectionem compulſus à conuectoribus fuerit: iuramento eius ſtandum eſſe.*

2 *Etenim mandatũ hoc caſu interceſſiſſe cenſendũ eſt* [r], *& ſibi acceptum ferre debent, qui ante violentam eiectionem, vaſorum inſpectionẽ non exigerunt. Quo fit vt & tacitè fidem eius approbaſſe videantur, & iuramento contenti fuiſſe. Sciebant enim hi aut ſcire debebãt, difficiles reo probationes futuras, neque poſſe eum rerum ſuarum ſolum iacturam facere, qui ob commune periculum communemq́; ſaluationem iactum fecit. Igitur qui difficultatem ſibi ipſis impoſuerunt: Iuris beneficio iuuari non debent* [s], *& cum probandi facultatem eijcienti præciderint: videntur vtique ad exemplum eorum qui alterius probationes & inſtrumenta ſubducunt* [t], *ſolo iuramento*

q. cap. vlt. de præſum.

r. vt ſup. in princip.

s. l. ſi fideiuſſor. §. 1. ſup. qui ſatiſd. cogãt.

t arg. l. ſi de poſſeſſione, & ibi Cy. Salic. Bal. & Alb. C. de probat. Caſtrẽ. & Aret. in l prouidendum. C. de poſtulã. Fely. in c. ſicut de re iudic.

ramento contenti eſſe debere. Porrò ſi cum plures in naue merces eſſent, nullius inſtinctu coactus, ſed vltro ſponteque graui imminente periculo merces eiecerit: ad perſonam eijcientis reſpiciendũ exiſtimo, & ſi appareat prædonem, ſimiliq; contagio imbutum fuiſſe, iuramento eius ne in minimis quidem ſtandũ eſt. Quinimò ſi conſtiterit eas res quæ in mare proiectæ ſũt ab alijs vi, dolo, furtóue ſublatas eſſe: etiã ſi teſtibus probauerit æſtimationem, minimè audiendum. Ita enim Iudicẽ aduerſus improbos et doloſos qui alijs obfuerũt, ſubuenire cõuenit, ne vel illis malitia ſua ſit lucroſa, vel iſtis ſimplicitas dãnoſa, quod & Vlp. lib. xi. ad Edictũ voluit [v]. *Et hæc quidem vſuuenire poterunt. Cum enim (vt pulchrè ait Cicero* [x]*) nemo eſt mortaliũ cuius mentẽ nõ aliquando imbuerit Deorũ religio: quid ſi perditiſſim⁹ eiuſmodi raptor* [y] *Ionæ exemplo commotus, & ob ſuum ſcelus ortam eſt tempeſtatẽ exiſtimans, primus pro piaculo furtiuas merces eiecerit? An ne enim ſcriptũ eſt* [z]. *A petroſa ira plenæ mittẽtur grandines, et cãdeſcet in inſẽſatos aqua maris: & flumina cõcurrent duriter? Vtinam ea mens omnib⁹ eſſet ijs, qui furtiuas res per mare in alias regiones tranſportãt. Vtinã perpen-* 3

v. l. 1. ſup. de dolo.

x. Tuſcula. q. lib. 1.

y. Ionæ 1.

z. Sapiẽ. 5. d

perpẽderet, quod mare quoq; crimina perſequatur Fidelis enim ſeruus & prudẽs cõſeruũ inueniens fugientem, quaſi quid ex domini bonis ſurripuerit, nuſquã ab eo recedit, milleq; impedimenta ingerit recipientib' illũ, quo ad ipſũ vẽdicãs reducit. Sic & mare ſi Chryſoſtomo credim' [a]*, cõſeruũ* a. in ſerm.
inueniẽs et agnoſcẽs, mille impedimẽta ex- de penit.
citat, turbãs, clamãs, nõ in iudiciũ trahẽs, homil.2
ſed cõminãs naueipſis cũ nautis demergere, niſi cõſeruũ ſuũ ſibi ꝓdiderit. Nihil tã oneroſũ, graue, et ĩeptũ atq; peccatũ. Propterea Zacharias [b] *id plũbi figurauit ſimilitudine.* b. Zachar. 5
Quod ſi hæc ſerio ſecũ cogitãtes ꝑpẽderẽt, qui (vt ille ait) per mare currũt, punitionẽ tẽpeſtatũq; originẽ ex peccato ſæpenumero eſſe: qua deuotione, quã animi anxietate, qua deniq; cõpũctione ſcelera exuẽtes, mare ingrederẽtur? Vbi nũc è cõtrario barbari illi & inſenſati homines, tot inuoluti fluctibus, tãta circũſtante procella, & mari
4 *neq; vel reſpirare permittẽte, inſaniũt atq; exclamãt: Deũ blaſphemãt: dira cuilibet imprecantur, minimeq; conſiderant, quãto peccatorum grauamine nauis obruatur. Sanè hiſce in caſibus remos, funes, et vela gubernare quidẽ atq; obſeruare cõuenit, verũ primariè ad toti' mũdi gubernatorẽ cõfugere oportet, orareq; vt ille pro ſua clemẽtia*

noſtri

noſtri miſereri dignetur. Mirabitur forſitã aliquis, cur incidẽtia tantũ huiuſmodi tã longo fuſoq́; ſermone proſequar. Verum facile mirari deſinet, ſi ad ipſam rei veritatem reſpiciens æterni illius ſplendoris radios in animum admiſerit. Quinimò & hic dici poſſet, quæ ratio ſit tam im- 5 *petuoſi fluminis, & maris vndique regiones noſtras infeſtantis, quod à memoria hominum imò ab æuo ſimile viſum non ſit. Sed hæc miſſa facio, cauſam ipſam Chriſtianus animus facillimè ſecum perpendet.*

Vt igitur vnde digreſſi eramus reuertamur. Si prædonem furémue quidem eſſe non conſtet: ſed in profeſſo eſt, improbum ſatis, adulterum, infamem nepharium hominem eſſe qui eiecit, ſuper æſtimatione qualitatéue ſeu qualitate mercium, iuramento eius ſtari non debet, qui honore nullo, omni verò grauamine dignus eſt [c]. *An igitur indiſtinctè eiectarum mercium iacturam faciet? An ne hic Iuris naturæ ſuccedet regula, quod nemo alterius detrimento locupletior fieri debet* [d]*? An ne hic verum eſt vectores omnes eiectis mercibus alleuiatos eſſe? In primis ſanè ad alia confugiendum eſſe exiſtimo, vt (ſi fieri poſſit) ex cõiecturis rei veritas innoteſcat.*

Si aſ-

c. c. paruuli & ibi gl. 22. 4. 5.

d. l. nã hoc ſup. de cõdi. inde.

Si aſſerat tot taleſque merces in mare ſe proieciſſe, inquiratur, vbi, quo loco, & à quo emerit, à quo datæ ſint, & qua cauſa ad ipſum peruenerunt. Si enim honeſto titulo habet, quid obſecro difficultatis eſt, demõſtratione cõtrouerſiã decidere? Inquiratur itaque ab his à quibus accepiſſe ſe fatetur, an res ita ſe habeat. Qui ſi improbi [e] *quoque non ſint, & pro actore deponunt, iuramento quidem eijcientis, vt puto ſtabitur, ſed ita vt deponentium magis teſtimonio quam eijcientis iuramento res ipſa probata, & vt in ſupplementum iuramẽtum acceßiſſe videatur* [f]. *Multæ quoque & diuerſæ aliæ ſunt circunſtãtiæ & argumẽta, ex quibus verum elicere poſſumus, vt rectè Diuus Adrianus Valeriano Vero in hæc verba reſcripſit* [g]. *Quæ argumenta ad quem modum probandæ cuiq; rei ſufficiant: nullo certo modo definiri ſatis poteſt, ſed ex ſententia animi tui te exiſtimare oportet, quid aut credas, aut parum probatũ tibi opineris. Sed quid ſi nullas huiuſmodi circunſtantias adducere poßit de quibus primo locuti ſumus? quid item ſi mentitus ſit? Hoc caſu reſpicere oportet Iudicem quam mercaturam exercere ſolitus ſit, quam diuiter negotiari, & ſi quæ ſint ſimilia.*

e. cap. teſtimoniũ, ext. de teſtib.

f. Accur. in l. in omnib. C. de teſtib.

g. l. 3. § eiuſdem, inf. de teſtib.

Quid

Quid enim ſi corium emere ſolitus, gemmas ſe eieciſſe contendat? Quid ſi infamis homo et paupertate oppreſſus, mille ſe librarum merces eieciſſe diuulget?

Deniq, ſi honeſtæ & inculpatæ vitæ ſit, ſi omni ſuſpitione careat qui voluntariè maximo imminente periculo eiecit: iuramēto eius credendum eſſe arbitror [h].

h. gloſ. in c. ſignificaſti. de homicidio.

Non lucri. *Quo fit vt quanti emptæ ſunt res immiſſæ, non quanti eiectionis tempore vendi potuiſſent, æſtimari debeant.*

§. Seruorum quoque qui in mari perierunt, non magis æſtimatio facienda eſt, quàm ſi ægri in naui deceſſerint, aut alioqui ſeſe præcipitauerint.

Summæ rerum.

Nautæ taxantur qui nimium velum intendunt. nu. 1.
Mortem ſibi inferre quam turpe ſit. nu. 2.
Baldi temeritas in condemnando animam Bartholi. nu. 3.

IN *tota hac legis Rhodiæ materia, illud ſolum tanquam ſcopū conſiderandū voluerunt Cōſulti, cōmunē an ob vtilitatem detrimentū acceptū fuerit. Igitur cū ſeruus qui in mari perijt, quíve cum montes*

tes (vt ille ait) voluuntur aquarũ, vt iam tacturos ſydera putes, per rudentes eiectus eſt, domino magis nauis opem tuliſſe ex officio videatur, quam communem ob vtilitatem eiectus eſſe: non communitati vectorum, ſed ſoli domino rectè perijſſe dicetur [a]. *An ne igitur ob tuitionem nauis perijt? An ne vt naue ſalua merces conſeruaret? Sanè cum mercedem recipiat à vectoribus magiſter, nõ diſsimilis videtur eius eſſe conditio, quam ſi faber incudẽ aut malleum infregerit* [b]. *Sed & exonerata naue eijci potuit, & maius periculum illi exorta ventorum procella, ex rudentibus veloq́ue timẽdum eſt, quam ſi vtcumque mercium grauamine reprimatur. Etenim vbi leuius obiectum ventorum rabies receperit, in omnem id partem facilius agit, & per margines totius nauis diſcurrentes ſeruitores cum malo interdum in ipſum mare facillimè*
1 *deuoluit. Cæterùm hic nautæ admonendi eſſent, ipſiq́ magiſtri, qui nimia temeritate vela intendentes, non rarò in vitæ diſcrimen ſeruitores conijciunt. Nam vt eleganter ad Lucilium ſcribit* [c] *Lucius Annæus Seneca, nulla res æquè adiuuat curſum, quam ſumma pars veli: illinc maximè nauis vrgetur.*

a. arg. §. quod verò, ſup. ecd.

b. §. ſi cõſeruatis, ſup. hac ead. l.

c. lib. 11. Epiſtolar. epiſt. 1.

Itaq;

Itaque quoties ventus(inquit) increbuit, maiorq́ue eſt quàm expedit, antennæ & cætera huiuſmodi ſubmitti debent. Minus enim habet viriũ flatus ex humili. Porrò, ſi quis in mare præcipitẽ ſe dederit, damnum commune non erit, ne vnius hominis inſania, cæteris vectoribus detrimentum adferre videatur. Quid enim ſi animi timiditate, nandiq́; peritia ductus, in mare vt abeſſet à naui, vnde eſſet periculum, præcipitem ſe dans, fluctibus obruatur? Quid, an idcirco nauis alleuietur? Quid item ſi veluti ſui carnifex immaniſq́ue naturæ, vltro ſibi mortem inferret? Eius 2
ne an ex ſcelere hæredibus cõtribuendum
d.l.vnic. C. ex delic.defunct. *eſſet*[d]*? Tametſi ſanè veteribus literis & annalium monumẽtis extare notiſſimum ſit, apud varias gentes vim ſibi afferre, & necem ſua ſpontè conſciſſere, dignum*
e. Alex.ab Alexan.Genial.Dier. lib.5. cap. vlt. *laude & magni fuiſſe habitũ*[e]*: apud alios tamen & nos præcipuè qui meliorem ante actæ vitæ remunerationem exſpectamus, nulla laude dignus eſt. Quin potius id crimini datur & probro, eoq́; facinore pudendam inſcitiam atq; imperitiam ſuam coarguit. Rectè itaque Plato*[f] *cenſuit,*
f De lege dialogo 9. *optimũ quemq; infracto animo vim fortunæ, & incurſus calamitatum potius ferre, & niſi cũ dies promiſſus aduenerit, neminem*

neminem iniuſſu Dei mortem ſibi conſciſcere, aut ante tempus fato fungi oportere vnquam magnificentius præclariuſque videri. Planè culpa omnino non carebunt vectores, ſi cum in illorum eſſet pōteſtate, præcipitantem ſe non cohibuerūt[g]*. Etenim ex geſtu corporis haud difficulter animi dolor cognoſci poteſt*[h]*. At ſi prohibere non potuerint, ſine culpa puniri nō debēt*[i]*. Bartholus ſanè, homo alioquin æquus et pius quantum intelligo, non admodum mea ſententia probabiliter alio loco*[k] *contrarium ſuſtinuit, vt eius idcirco animam infernalibus*
3 *cruciatibus diſtringi, temerariè à Baldō reſponſum ſit. Ego profectò, & ſi Bartholum erraſſe donemus, maiorem tamen in Baldo modeſtiam requiro.*

§. Si quis ex vectoribus ſoluendo non ſit, hoc detrimētum magiſtri nauis non erit. Nec enim fortunas cuiuſq; nauta excutere debet.

g. ca. dilec. de ſenten. excōmu. & vide Dyn. et addit. ad eū in cap. non eſt ſine culpa de reg. iu.
h. l. ob quæ vitia, inf. de ædelit. edic. Iaſon. in l. furioſum, nu. 4. C. qui teſtamen. fac. poſſunt.
i. d. cap ſine culpa.
h. in l. 2. §. ſed in ea, inf. ad 8c. Sylla.

Summæ rerum.

Merces pro naulo obligatæ. nu. 1.
Accur. rectè à Furgoſio reprehenſus. nu. 2.
Vectores ſi ſoluendo non ſint, cuius periculo hoc fiat. nu. 3.

SOluendo non ſint. *Accurſ. exiſtimat non ſoluendo eſſe vectores ſi merces eorum pignoris vinculo alicui obligatæ ſint; quæ ſententia hoc loco recipi non debet. Sint equidem alicui pignoris iure merces debitæ quæ in nauem inuectæ ſunt, an ne tamen hi potiores in iure ſunt, qui rerum ſuarum ob communem vtilitatem diſpendium fecerunt? Sanè illud controuerſum eſſe non debet; magiſtro & pro naulo, & pro contributione merces omnino, etiam prælationis iure, obligatas videri*[a], *quod notatu dignum eſſe exiſtimo. Etenim iniquum eſſet, præferri his quorum iactu merces ſaluatæ ſunt, eos quorum extincta mari re, ius omnino ſublatum eſſet. Quæ deciſio, ne ad opinionum myriades deueniamus vbi res clara eſt, expreſſo Vlpiani reſponſo comprobatur*[b]. *Alij itaque exiſtimant aliam huius rei expoſitionem accipiendam eſſe, eoſque non ſoluendo hoc loco dicendos, qui alienas res, & furto ſublatas, quaſque dominus omni iure repetere*[c] *poteſt, in nauem intulere. Cum enim is domini conditionem deteriorem facere non poſſit: videbatur quoq; & contributionis grauamine minimè dominum obligari. Cæterum deciſio hæc omnino*

1 (right margin, at "Sanè")

2 (right margin, at "Alij itaque")

a. Bal. in l. certi iuris in 4. quæſt. C. locati, verſi. quid ergo.

b. l. interdũ cũ l. ſequen. inſ. de pign. act.

c. l. inciuilẽ, C. de fur.

omnino apud me expedita non eſt, quod & hoc quoque caſu domini res quantumuis furto ſublatæ, conſeruatæ ſint [d]. Quid enim ſi perijſſent? Videtur itaque ſub correctione mihi, ad eum caſum Iulij Pauli reſponſum referendum eſſe, quo aliqui mera paupertate depreſſi, conferre non poſſint. Quid enim ſi merces præter quas nihil bonorum habet vector, furto ei poſtmodum ablatæ ſint? Quod & Salicetus ſenſiſſe videtur. Quid item ſi incendio abſumantur? Quid ſi in hoſtium poteſtatem nauem egreſſus inciderit? His caſibus, magiſtri detrimentum non erit. An ne igitur illius ſolum qui iactum fecit? Exiſtimat Fulgoſius minimè hoc admittendum eſſe. Etenim (inquit) ſi illud fatendum ſit: quis iactum faciet? Tutius igitur contra

3 Accurſ. cum Fulgoſio dicendum videtur, commune alijs omnibus detrimentum eſſe, vt & magiſter quoque cæteris vectoribus annumeretur. An ne enim iniquum eſt, eum qui ob communem vtilitatem iactum fecit, cæteris qui merces ſuas ſaluas habent, deteriorem conditionem accipere? Sanè ſecundum rationem admitti non poteſt, eos quorũ merces conſeruatæ ſunt immunes eſſe, eũ verò qui iactũ fecit,

d. l. ſeruus cuiuſdam, ſup. de cõd. indeb.

fecit, alterius paupertatem ſuſtinere cogendum, mandatóque quaſi tacito eieciſſe videtur, atque idcirco beneficium ſibi damnoſum eſſe non debet. Porrò quod magiſtri detrimentum non ſit, tunc verum non eſt, cum ei culpæ aliquid imputari poteſt [r], *quod ad iudicis arbitrium referri debet. Quid enim ſi in conueniendo vectores negligens ſit* [s]*?*

r. Odofredus hic.
s. Bal. hic.

§. Si res quæ iactæ ſunt apparuerint, exoneratur collatio. Quod ſi iam contributio facta ſit, tunc ij, qui ſoluerunt, agent ex locato cum magiſtro, vt is ex conducto experiatur, & quod exegerit, reddat. Res autem iacta domini manet, nec fit apprehendentis: quia pro derelicto habetur.

Summæ rerum.

Inuitus an & quando quis agere cogatur. nu. 1.
Socius rixoſus quomodo expellatur. nu. 2.
Nequitia nautarum. nu. 3.
Temeritas non admittenda. nu. 4.
Malo per tempeſtatē in mare delecto an contributio procedat. nu. 5.

Rectè ait Paulus exonerari collationem, quaſi dicat, omnino non tollitur habenda

habenda eſt enim deteriorationis ratio [a]*: ſed exoneratur, id eſt, diminuitur, & leuior eſt. Sed cur exoneratur? Vtique ne et rem habeat, & alieno detrimento precium conſequatur.*

Vt is ex conducto. *Quamuis igitur Dioclet. Antoniniq́ue Diuorum Roma. Principum conſtitutione deciſum ſit* [c]*, quod inuitus nemo agere cogatur: illud tamen tunc verum non eſt, quando*
1 *non pro ſe, ſed ad alterius commodum actio exquiritur, quod rationem habet, ne in poteſtate ſit magiſtri, iure ſuo cæteros priuari. Ad agendum igitur nemo præciſè, ſed cauſatiuè ſolum iure compelli poteſt* [d]*. Qua ratione, ſi in naui hoſ-*
2 *pitione rixoſus ſocius & quo cum quietè viuere non licet, receptus ſit: communi ſententia recipitur* [e]*, contra magiſtrum hoſpitémue actionem dari, vt is cum rixoſo homine ex locato litem inſtituat, vt vel ſoluta penſione recedat, aut alios turbare deſinat. Porrò ſi abſens ſit magiſter, aut ſi periculum ſit in mora, aut ſi ſoluendo non fuerit: relicto magiſtro, cum ipſis vectoribus iudicium rectè ſuſcipitur. Cæterum ſi exactis debitoribus recuperauerit quod collatum erit, pro portionibus cuilibet reddere cogendus eſt.*

a. l. nauis, §. cum autem. inf. eo.
b. Arg. l. eleganter, §. ſi quis in fi. de condic. ind. ſup.
c. C. vt nemo inuit. agere in l. vnic. l. fi. C. de vſur. pupill.
d. Salic. Ful. & alij in d. l. vnica.
e. Alberic. et alij in l. 1. ſup. eo.
f. l. manifeſtiſſimi, §. 1. & ibi doc. C. de furt.

 Sic ſi

Sic ſi rem commodatam perdidero, & pro ea precium dedero, deinde res in poteſtatem tuam venit, Labeo ait, contrario iudicio, aut rem te mihi præſtare debere, aut quod à me accepiſti reddere g. *Sic, inquit Vlpianus,* h *ſi fullo veſtimenta lauanda conduxerit, deinde amiſſis his, domino precium ex locato conuentus præſtiterit, poſteaque dominus inuenerit veſtimenta, ex conducto contra dominum actione, precium recuperare poteſt. Planè quod hic Paulus ait, aliter locum non habet, quam ſi verè merces in mare proiectas iterum dominus recuperauerit* i. *Nec enim apparuiſſe merces, nec quo in loco ſint nouiſſe ſufficiet (multa enim interea accidere poſſunt, vt dominus eas non conſequatur* k *) ſed apprehenſione opus eſt. At quid ſi per ſententiam ſolutum ſit? Communius eſt, quod ſine cauſa condictione iuuantur. Quæ ad interpretationem § . iſtius reſtant, commodius ſuo loco poſtea explicabimus.*

g. l. in commodato. §. ſi. ſup. de commoda.
h l. ſi fullò, ſup de côdi. ſine cau.
i. Fulgo. hic. Caſtren. & alij in d. l. ſi fullo.
k. arg. §. illud quæſitum, inſt. de rer. diuiſio.
l. ad l. qui leuandæ, ſeq. eo.

LEX III.

Papinianus lib. ix. Reſponſorum.

Cum arbor aut aliud nauis inſtrumen-

ſtrumentum remouendi communis periculi cauſa deiectum eſt, contributio debetur.

ACcurſius Papiniani reſponſum intelligendum exiſtimat, ſi vel conſenſerint vectores, vel iuſto metu deiecta
3 *arbor fuerit*[a]*. Quid enim ſi nulla neceſſitate arborem detritam fortaßis & à ſoricibus commeſtam, vt nouam conſequatur, deijciat? Sed quid ſi conſentire nolint vectores, obſtante ne prohibitione, & deiectis funibus, maloque ad thecam cui inſeritur vna cum antennis in mare*
4 *deuoluto, contributio procedet? Nonne obligationem conſenſus requirit? Procedet vtiq́, & vectorũ temeritas recipienda non eſt. Vt enim cuilibet licitum eſt pro damnato etiam inuito appellare, ita & in cauſa neceßitatis iſtorum ſalutem quærere. Hinc Vlpianus*[b]*, Quid ergo ſi reſiſtat qui damnatus eſt aduerſus prouocationem, nec velit admitti eius appellationẽ perire feſtinãs, adhuc puto differẽdum ſupplicium. Sed et Auguſtini ad Bonifaciũ teſtimoniũ adducere libet. Si (inquit*[c]*) duo aliqui in vna domo habitarẽt, quam certißimè ſciremus ruituram, nobiſq́ id prænunciantibus nollent credere, atq́ in eadem manere*

a. §. ſi conſeruatis, ſup. in l. 1.

b. l. non tantùm, inf. de appellat.

c. cap. Ipſa pietas, 23. q. 4.

 perſiſte-

Nauis onuſtæ leuandæ cauſa (quia intrare flumen vel portum nõ potuerit cũ onere) ſi quædam merces in ſcapham traiectæ ſint, ne aut extra flumen periclitetur, aut in ipſo oſtio vel portu, eaque ſcapha ſubmerſa eſt: ratio haberi debet inter eos, qui in naue merces ſaluas habent, cum ijs, qui in ſcapha perdiderunt. Perinde tanquam ſi iactura facta eſſet, idque Sabinus Lib.2. Reſpóſorũ probat. Contrà, ſi ſcapha cum parte mercium ſalua eſt, nauis perijt, ratio haberi non debet eorum, qui in naue perdiderunt: quia iactus in tributum naue ſalua venit.

Summæ rerum.

Nauis parua non ſemper maiore deterior, & quando. nu. 1.
Scapha quid ſit. nu. 2.
Ratio §. nu. 3.

ELegantẽ ſanè & frequẽtem caſum ob oculos hoc loco Caliſtratus ponit, de cuius deciſione inquirendum eſt. Sæpe etenim numero quæ portubus adhærent vada non vſque adeò profunda ſunt, & latè

latè patētia, vt oneratæ naues, ſi crebrioribus ventis oſtium cædatur, & reuerberatur fluctu, tutè intrare queant, quod tunc maximè vſu venit, cum vel inſequente hoſte, vel nimia tempeſtate oborta, ſtationibus ancorarum contineri non poſſunt. Quo fit, vt cum ex duobus malis alterum neceſſario eligendum ſit, in ſcaphas quæ vt plurimum nauibus adiunctæ ſunt, & tantam aquarum profunditatem minimè requirunt, cum mercibus ſe conijciunt. Non rectè igitur, dum generaliter loquitur, ſenſiſſe videtur Euripides, 1
dum nauem parua ſcapha ſemper meliorem dixit. Quin potius cum in vada grauiter non impingat ſcapha, nauis verò grauiſſimè: his caſibus contrarium dicendum videtur. Colitur ſane apud nos non vnius, ſed plurium naufragorū memoria, & vetuſtis admodū monumentis celebrata, qui amiſſa naue, ſcapharū beneficio defenſi ſunt. Scapha autem (quantum ex Bayſio colligimus) non ſolum nauiculam 2
ſignificat, ſed quicquid concauum in nauiculæ fluuiatilis formam factum eſt, ἀπὸ τοῦ σκάπτειν, hoc eſt, à fodiendo: vnde vas illud culinarium in quo vaſa culinaria abluuntur, ſcapham Veneti appellant. Plutarchus quoque in Romulo, ſcapham

pham appellat quem alueum Liuius vocauit, in qua Remus & Romulus fratres in Tyberim proiecti fuerãt. Ζυάφος *autẽ apud Græcos neutrum cum eſt, accipitur pro communi nauium cuiuſcunque generis vocabulo. Vnde & apud Diodorum Siculum pro quadriremibus & quinqueremibus accipitur. Porrò* σκάφη, *ſcapha, fœmininum apud Græcos, tanquam inſtrumentum nauis eſſe à Labione reſponſum eſt, vt ſi quis nauem cum inſtrumento legaſſet, ſcaphã quoque deberi. Sed Paulus contra, etenim ſcapha nauis, non eſt inſtrumentum nauis, nam mediocritate (inquit* [a]*) & nõ genere ab ea differt: inſtrumentũ autẽ cuiuſq; rei neceſſe eſt alterius generis eſſe, quod & Pompo. lib. 7. Epiſtolarum placuit. Igitur dicendum eſt, quod eo in genere accipiebatur pro nauicula quæ longis nauibus inſeruiebat. Nempè ad ancoras circumducendas, & referendas, item ad alligandas naues in portu, & ſi quando opus erat, ad victum conquirendum, & celeriter huc atq; illuc diuagandum dum immineret periculum. Hinc Tullius Cicero* [b]*. Poſtea aliquando & eos quoq; vehementius tẽpeſtas iactare cœpit, vſq; adeò, vt dominus nauis, cũ idẽ gubernator eſſet, in ſchapham confugeret.*

a. l. ſi. inſ. de fundo inſtruc. legat.

b. de inuentio. lib. 2.

Igitur

Igitur ſi nauis portum cum onere intrare nequierit, & ob id merces in ſcaphã traiectæ ſint, ne in ipſo oſtio, vel portu extra flumen periclitetur, eáq́ ſcapha ſubmerſa eſt: ratio haberi debet inter eos qui in naui ſaluas merces habuerunt, iiſq́ conferre tenẽtur, quorum communem ob vtilitatem in ſcapham merces traiectæ ſunt. Etenim cum mera nudáque alleuiationis cauſa hic vertitur, nihil intereſſe æſtimandum eſt, iactus an in mare factus ſit, an cum ſcapha merces perierint. An ne enim cæteri per alleuiationem hanc cõſecuti ſunt, vt merces ſuas ſaluas haberent? Vtique illud ſpectaſſe videtur Caliſtratus dum ait. Perinde tanquam etc.

Contra autem etc. *Eiectis in ſcapham mercibus, ſi ea, pereunte poſtmodum naue, in tutum portum deuenerit: his qui in naui res amiſerunt, contribuere non tenentur. Etenim cum (Hermogeniano autore* [c]*) Rhodiæ legis æquitas iis ſubueniat quorum iactus ſaluam fecit totius nauigij cauſam: ad eos profectò extendi non debet, qui cæteris ſubſidio minimè fuere. Neque enim nauis ad hoc mercibus exonerata eſt, vt in tutum locum ſcapha deduceretur, ſed illud potius dicendum, ob nauis ſalutem, merces in illã*

c. l. amiſſæ, inſ. eod.

in illã inuectas fuiſſe. Quis enim in ſcaphã ceſſante contributione, & vbi.

Magnis nigreſcunt æquora ventis,
Erutáque ex imis feruet arena fretis,

in ſcapham proijcere merces velit? Sanè etſi vbi vadum profundum nõ eſt, tutius ſit (vt diximus) in ſcapham deſilire: priuſquam tamẽ à naue omnino diſſoluatur, periculo res non caret. Conto itaque (ſi caſus eueniat) protrudere ſcapham oportet, ne iuxta nauem adhuc voluentibus vectoribus, vacillatione eiuſdẽ ſcapha euertatur.

Quia iactus in tributum etc. *Caliſtratus his verbis, deciſionis ſuæ rationem adſignat. Iactus inquit, tunc in contributionem venit, cum iactu facto nauis ſalua facta eſt. Quod cum hic dici non poßit: & æquè vectorum quas in naue merces habent, pereunte ea, interijſſent: contributio locum habere nõ debet. Quinimò ſi iactu facto, poſt abſumptam fluctibus nauem, iactæ merces recuperatæ ſint: contributio earum rerum quæ in naui perierunt admittenda non eſt. In quam ſentẽtiam, quæ verior & probabilior eſt, nouißimæ Iuriſcõſultorum opiniones poſtea conceſſere* [d]. d. Caſtren. & alij hic.

§. Sed ſi nauis, quæ in tempe-

ſtate iactu mercium vnius mercatoris leuata eſt, in alio loco ſubmerſa eſt, & aliquorū mercatorū merces per vrinatores extractæ ſunt, data mercede, rationē haberi debere eius cuius merces in nauigatione leuandæ nauis cauſa iactæ ſunt ab ijs, qui poſteà ſuas per vrinatores ſeruauerūt, Sabinus æquè reſpōdit. Eorū verò, qui ita ſeruauerunt, inuicē rationē haberi non debere ab eo qui in nauigatione iactū fecit, ſi quædā ex his mercibus per vrinatores extractæ ſint, eorū enim merces nō poſſunt videri ſeruandæ nauis cauſa iactæ eſſe, quæ perijt.

Summæ rerum.

Vrinatores qui.	nu. 1.
Colan homo & piſcis.	nu. 2.
Ratio §.	nu. 3.
Genus perire non poteſt.	nu. 4.

VRinatores. *Id genus hominū Varro natatores interpretatur, non quidē ſuperficiales tantùm illos qui abluendi corporis gratia natāt, ſed qui ſe flumini marine committentes, ex fundo quantum fieri poteſt,*

poteſt, iniecta extrahunt, oraq; ne fluctibus intrent communiunt, & merularum in morem ad aquarias inquiſitiones longè oculatiſsimi ſunt. Hinc & Plinius Phocas ranaſque ſub aqua diu vrinari dixit[a]. *Horum alij alijs longè perſpicaciores ſunt, & diutius ſub flumine latent, quod præſente Auguſtiſsimo Cæſare Carolo, in noſtra Ziricæana ciuitate mea ætate conſpexi, & bello nauali admodum neceſſarij ſunt, vt qui hoſtilem claſſem perfodiendo multum diminuere poſſent. Ex ijs autem omnibus qui hac in re plurimum valuerunt, præcipuus fuiſſe traditur homo quidam (vt eleganter Alexander ab Alexandro ſcribit) cui nomen Colan inditum ferunt, cognomento piſcis, ſingulari fato ſeu fortuna genitus, qui plus in aquis degere, quam in terris victitare ſolebat, eumq́ue diebus ſingulis mare, & aquas petere neceſſum habuiſſe. Itaq́ue inter marinas beluas complures dies verſabatur, & conuiuebat illæſus, haud aliter, quam ſi ex eis vna fuiſſet. Penetrabat maris intima & remotiſſima, reuertebatur ſæpe ad littus, & nautas de futuris tẽpeſtatibus præmonebat, vt apud Volaterranum quoq; latiſſimè deſcribitur. Santè illi hoc an fato an*

a. cap. 37. lib. 1.

a

ſidere euenerit, in ambiguo pleriq; omnes reliquere. Nam tantum eum nando profeciſſe aſtruitur, vt maxima pelagi interualla, ſpaciaq; immenſa CCCCC. & vltra ſtadiorum, fœda tempeſtate & reluctantibus aquis, excellenti vi, & velocitate, natatu peragraret, idque non ſemel facere conſueſſe. Donec (inquit Alexander) feſto annuo ſolenniq; die in Siculo freto effuſa multitudine ad ſpectaculum, in portu Meſſanæ, experiri credo volens, quantum præ cæteris vrinando valeret: dum pateram auream, munus natantibus tunc à Rege in mare deiectum, ab imo eripere conatur, cùm ſe in mare merſiſſet, dum illius ſtudio profunda exquirit vada, diu expectatus ab imo maris fundo, in quod ſe deiecerat, nunquam emerſit, neque poſtea inuentus apparuit. Creditur in concauas illius pelagi cauernas, quibus totus ille ſinus refertus eſt, incidiſſe: ipſumq; in imas voragines vorticibus rapidis ſemel delapſum, cùm ſe recipere vellet, & ad ſuperiora niti, reuerti nequiſſe: cumq; diutius reluctatus, reſpirare nequiret, inter occurſantes ſcopulos vndiq; inundantibus aquis oppreſſum, vitam interiſſe.

Seruauerunt. *Cur ita? Sanè cũ ſemel legitimè & ob ſalutẽ nauis iactus factus eſt, cumq;*

eſt, cùmq; ſemel iaciendo nauem præſeruauit: caſus ille à quo incipere contributio
3 *non poſſet: in conſiderationem deduci non debet*[a], *ſed ratione bonorum per vrinatores extractorum, contribuere tenentur. Quid enim ſi illo iacere nolente tota nauis interijſſet? quãuis poſtea perierit, detrimẽto tamẽ illud iacienti eſſe non poteſt, qui omnibus beneficiũ præſtare conatus eſt*[b]*: Sed cũ ſuperi*[c] *dictũ eſt, recuperatis quæ iactæ ſunt mercibus, ijs cõtribuẽdũ nõ eſſe quorũ merces in naue interierũt: cur nõ et idẽ hoc caſu recipitur? Cur & recuperatis rebus in naue deperditis, contributio non impeditur? An quia diuerſum ius diuerſam rationẽ conſtituat*[d]*? In eo vtiq; differentia conſiſtit, quod præter hæc omnia quæ diximus, quæq; à Caliſtrato inferius tradẽtur, ſi eodẽ in loco cũ cæteris iaciẽtis merces perijſſent, per vrinatores quoq; inueniri integræ potuiſſent, & quãuis ſi iactus factus nõ eſſet, interire quoq; potuerint, illud tamẽ ſiniſtrè in iacientis detrimentũ interpretãdũ nõ eſt, ne à iactu quilibet abſtrahatur, & cũ nemo iacere vult, vel lites oriãtur & pugnæ, vel cùm naue ipſa omnes ſimul fluctibus obruãtur. Cæterum cum per vrinatores aliquid recuperatur: ideo cõtributio pro iaciẽte admittitur,*

a. cap. factũ legitime de re. iur. lib. 6.

b l. ſed an vltro, §. 1. ſup. de negot. geſt.

c. §. proximo.

d. l. ſi ſocer à genero, inf. ſolut. matr. l. de quibus, ſup. de legib. pulchrè D. Præſes in loco a pari. à ſimili, & in loco à ratione l. ampla.

titur, ne et is deterioris eſſe cõditionis quã cæteri cenſeatur. Igitur quod Caliſtr. ait, Iactus in tributum naue ſalua venit: *ea interpretatione accipi debet, vt omnino nihil*
e. Fulg. hic. *referre exiſtimemus, ſi nauis alio loco perierit*[e]. *Quod nõ ita intelligendũ eſt abſurdè, vt ad minimi ſpatij locũ referatur (nec enim quieſcit, ſed pergit ſemper vlterius nauis) ſed ſi & tempus & loci diuerſitas rectè intercedat. Quid enim ſi iactum fecero antequã Bergas veniremus, et debine relicto iterum portu, Antuerpiã nauigãdo nauis intere..t? Salua fuit ſemel nauigij cauſa, & rectè alio loco periiſſe dicetur.*
e. d. l. ſed an vltro. *Sed cũ (vt diximus) ſemel ſufficiat vtiliter negocium geſtum eſſe*[e]*: cur aduerſus alios quorum merces recuperatæ nõ ſunt, negociorum geſtorum actio non dabitur?*
f. Caſtrenſ. Fulgo. Bald. Salic. & Alberic. hic. *Sanè communi ſententia receptum eſt*[f], *actionem hanc merè perſonalem non eſſe, ſed in rem quodammodo ſcriptã (collatio enim pro rebus tantũ repertis earũq; æſtimatione procedit) atq; proinde cum nullæ reperiantur, exonerari debitorem. Etenim*
g. l. incendium, C. ſi cert. petat. *quãuis quantitatis & generis (quod perire nõ poteſt*[g]*) debitores, ſi æſtimationis* 4
portionem conſideremus, dici poſſint: cum tamen quantitas ea ad ſpeciem referatur, interitu ſpeciei ſine culpa debitorum prouenit-

ueniente [h], *liberatio iure acquiſita eſt* [i]. *Sed hæc ita intelligenda ſunt, ſi nihil ſit quod cæteris vectoribus imputari poßit. Quid enī ſi cū ſaluare recuperareue merces poßit, vector negligēs ſit*[k]*? Non equidem me latet vnumquemq; rerū ſuarum dominum eſſe & arbitrum, ſed hoc ita, ſi alijs detrimentum inferre non velit. Quin potius cum ob communem ſalutem merces ſuas conſocius eiecerit, priuatamq́; vtilitatem publicæ poſthabuit: (potuiſſet enim facto etiam naufragio merces ſuas fortuna fauente in portum aliquem adegiſſe) ſic & econtrario ſi vectores res ſuas recuperare negligant, ita ob officio decedunt, vt perpetuam infamiæ notam effugere non poßint.*

h. l. ſi ad libertatē. ſup. de noxalib. act. l. ſi ſeruū. §. ſequitur inf. de verb. oblig.

i. Salic. Bal. & alij in d. l. incendium.

k. argum. l. quod te ſup. ſi cer. petat. l. ſi ex legat. inf. de verb. oblig.

§. Cum autē iactus de naue factus eſt, & alicuius res quæ in naue remanſerunt, deteriores factæ ſint, videndum an conferre cogendus ſit, quia non debet duplici damno onerari, & collationis et quod res deteriores ſunt. Sed defendendum eſt, hunc cōferre debere precio rerum præſente. Itaque (verbi gratia) ſi vicenum merces

duorum fuerint, & alterius adſpergine x.eſſe cæperint, ille, cuius res integræ ſunt, pro xx.confert, hic pro x. Poteſt tamen dici etiam illa ſententia, diſtinguentibus nobis, deteriores ex qua cauſa factæ ſint, id eſt, vtrum propter iactum inundatis rebus dãnum ſecutum eſt, an verò alia ex cauſa: veluti quod alicubi iacebant merces in aliquo angulo, & vnda penetrauit, tunc enim cõferre debebit, ſed an ex priore cauſa, collationis onus pati non debet, quia iactus etiam hunc læſit? Ad hæc nunquid & ſi adſpergine propter iactum deteriores factæ ſunt? Sed diſtinctio ſubtilior adhibẽda eſt, quid ſi plus ſit in collatione quam in dãno? (verbi gratia) hæ res xx. fuerunt: & collatio quidem facit x. damnum autem duo, deducto hoc quod damnũ paſſus eſt, reliquũ conferre debeat? Quid ergo ſi plus in damno erit, quã in collatione?

latione? vtputa decem aureis res deteriores factę ſunt, duo autẽ collationis ſunt? Indubitatè vtrunq; onus pati non debet. Sed hic videamus, nũ & ipſi conferre oporteat? Quid enim intereſt, iactatas res meas amiſerim, an inundatas deteriores habere cœperim? Nam ſicut ei, qui perdidit, ſubuenitur: ita et ei ſubueniri oportet, qui deteriores propter iacturam res habere cœpit. Hoc ita Papinianus Frontoni reſpondit.

Summæ rerum.

Calamitoſi miſericordia digni.	nu. 1.
Ratio ſpecialitatis ſemper aſſignanda.	nu. 2.
Merces ſæpe vndis corrumpuntur.	nu. 3.
Nauis bona quæ.	nu. 4.
Scienti & volenti non fit iniuria.	nu. 5.

PRæſens §. (vt plures præfantur) difficilis eſt, & attentione dignus, in quo Caliſtratus omiſſa de iaciente quæſtione, de ijs diſceptat atq; inquirit, quæ ob tẽpeſtatẽ ingruentibus vndis, in nauis aliqua parte poſitæ merces deteriores efficiuntur, an & pro his quoque iactu facto, omnino contribuendum ſit? Etenim cum duplici

damno grauandus non videretur, et collationis ſcilicet, & quod res deteriores ſint, quid quæſo facilius æquiuſque dicendum videbatur, quam quod ad contribuendum compellendus non eſſet? An ne enim in calamitoſos benignitas (vt Cicero teſtatur) propenſior eſſe debet? An ne ex Demoſthenis ſententia iuſtum eſt miſereri eorum qui immeritò infelices ſunt? An ne ſcriptum eſt, cor inopis ne affixeris? Sed hæc nos alio loco [d]*, latè ſatis expoſuimus, quo remitto. Caliſtratus ſanè æquitatem ipſam tanquam normam totius boni diligentiſſime imitatus, afflictis quidem his, quorum merces deteriores redditæ ſunt, afflictionẽ addere nõ voluit, ſed mediam viam inter vectorem eijcientemq́ ingreſſus, optima ratione conſtituit, detracta merciũ deterioratione contribuendũ eſſe. Alioquin enĩ iniquũ eſſet deteriorem eſſe eius cauſam, qui iactum faciendo re ſua ſpoliatus eſt, quã eius qui res ſuas, quamuis deteriores, tamen retinuit. Igitur ſi merces xx. Carolinorum in decem deteriores redditæ ſint: pro decẽ tantum exigi contributio poterit. Quod igitur à Iureconſulto reſponſum eſt præſente rerum precio conferendum eſſe, aliam interpretationem non habet.*

a. l. Diuus, ſup. de offi. Præſid.
b. l. 1. Offic.
c Eccle. 4. à cap. cum percuſſio, 7. q. 1.
d. in cap. bonafides, ext. de reg. Iur. lib. 5.

Ex qua

Ex qua cauſa. *Quicquid enim contra communes regulas conſtitutum eſt, ratione*
2 *cauſaq́ munitum omnino eſſe debet, vt in omnibus cauſa receſſus attẽdatur* [e]. *Quam turpiter igitur errant hi, qui ſolutionem conciliationemq́ legum ignorãtes, ad ſpecialitates ſuas confugiunt: hoc ex loco colligere licet. Non erat igitur (quaſi dicat conſultus) à collatione data etiam deterioratione, omnino recedendum, niſi cauſa cognita, & ſi iuſta deteriorationis ratio conſtitueretur.*

e. Gl. in c. intelligẽtia de verb. ſignific.

3 Propter iactum. *Ea eſt quarũdã mercium natura et qualitas, vt ſalſiſſimas Oceani vndas recipientes penitus deſtruãtur. Si igitur cũ ponderoſiores in mare merces eijciẽdæ erãt, ingẽti lapſu exurgẽtes vndæ nauemq́ penetrantes, deteriores merces huiuſmodi fecerint, aut ſi reſolutis ob põderoſitatem eiectarum mercium, aliorũ receptaculis, damnum acceptum ſit: eius rationem habendam eſſe, æquiſſimum videtur. Etenim et Rhodiæ legis ratio hic militat, in eo fundata, quod omnino ſecundum rationem ſit (vt Paulus ait) commune detrimentum fieri eorum, qui propter amiſſas res aliorum, conſecuti ſunt, vt merces ſuas ſaluas haberent. Quid autẽ intereſt, iactatas res meas amiſerim,*

f. l. 2. ſu. eo.

an inundatas deteriores habere cœperim? Rectè itaq; Caliſtratus: Sicut ei qui perdidit, ſubuenitur, ita & ei ſubueniri oportet, qui deteriores propter iactum habere cœpit.

Vnda penetrauit. *Quid enim ſi lacera & penè diſſoluta nauis fuerit? Sanè cum ob communem vtilitatē deterioratio non acciderit, & contributionis onus domini merciū exigere non poſſunt. Sed an ex locato actionem contra magiſtrum habeāt: quæri poteſt. Nobis videtur ſub temperamento reſpondēdum eſſe. Etenim ſi lacera rimoſaq; nauis fuerit, (quia vt Aphricanus* [g] *lib.8. quæſtionum, & Paulus* [h] *lib. 34. ad edictum aiunt, locator ita rem locatam præſtare debet, vt oportunè ea vti conductor poſſit) rectiſſimè definiendum videtur, actionem vectori in magiſtrum ex locato denegandam non eſſe. Vt enim cuiuſque facultates excutere nauta non debet* [i]*, ſic nec vectores grauandi ſunt, vt omnes & vniuerſos nauium angulos exquirāt, & vt iuris præſumptione bonus quilibet eſſe cēſetur: certè vt vectores ſoluēdo eſſe, ita et nautā, rimoſā nauē locare nō velle præſumim⁹. His adde quod nec tēpus, nec loc⁹ admittit, vt de cōditione nauis vector diſpiciat* [k]*. Quid enim ſi omnino*

g l. qui fundum. inf. locati.

h l. ſi tibi. eo. tit.

i d. l. 2. §. ſi ſup. eo.

k l. 1. in princip. ſup. tit. prox.

nauiga-

nauigationi parata ſit nauis, plenaque vectoribus, qui hic angulos perſpiciet, qui vbiq; ab omnibus occupati ſunt? Qua ratione ſi magiſter ſoluendo non ſit, quod fieri poteſt, contra alios regreſſum nõ habet. Et ideo prudentis eſt viri, ſi tempus poſtulat, bonam nauem eligere. Nauis autem bona dicitur, vt ad Lucilium 77. Epi-
4 *ſtola lib.5. Annæus Seneca ſcribit, non quæ preciofis coloribus picta eſt, nec cui argenteum roſtrum eſt: ſed ſtabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus ſpiſſa, ad ferendum incurſum maris ſolida, gubernaculo parens, velox, & non ſentiens ventum. Porrò ſi ſciens pru-* 1.cap. ſciẽti
5 *denſq; rimoſam nauem ingrediatur (quia* de reg. iur.
ſcienti & volenti iniuria non fit, neque in 6.
dolus [1] *) ad actionem admittendum non eſſe exiſtimo. Sed quid ſi vno merces omnes eijciente, alius deinde & ſuas eijcere cogatur: priórne poſteriori contribuere tenebitur? Alberic. exiſtimat teneri. Etenim quamuis merces in naue non habeat: contributionis tamen ratione, quam ab alijs exigere poteſt, in totum liberari non debet.*

Sed diſtinctio. *Summa diſtinctionis hæc eſt; vt ſi collatio dãno maior ſit, pro excedente tantum quantitate, recipiatur, quod appoſitiſſimo exemplo Caliſtratus*

accidit) in vnam nauē alia vento cōcitata impingens perierit, hiccine cōtributio locū habet? Nō arbitror, cū et ob cōmunē vtilitatem naufragium factū non ſit. Sed an in exercitorem inuadentis nauis actio dabitur? Quæſtio hæc ab ipſo Vlp. lib. 18. ad
1 *edictum deciſa eſt. Si nauis (inquit[a]) alteram contra ſe venientē obruiſſet, aut in gubernatorē, aut in ductorē actionē competere damni iniuriæ, Alfenus ait. Sed ſi tanta vis naui facta ſit, quod tēperari nō potuerit, nullā in dominum dandam actionem, ſi autē culpa nautæ id ſit actū: puto Aquiliæ ſufficere. Porrò ſi funem quis, quo religata nauis erat, præciderit de naue quæ perijt, in factum dandam eſſe actionem. Porrò quāuis pro naue amiſſa locum*
1 *non habeat collatio: tamen pro arbore iminēte tēpeſtate et ſub qualitatibus ſuperius ad præcedētis cap. initiū relatis, cæſa, contributio recipitur, quod rationē habet, cum arbor ob nauis ſalutē perierit, eiuſq; iactus totius nauigij cauſam defendit.*

a. l. quēadmodum. §. ſi nauis ſup. ad l. Aquil.

b. l. cum arbor.

LEX. VI.

Iulianus lib. 86. Digeſtorum.

Nauis aduerſa tēpeſtate depreſſa, ictu fulminis deuſtis armamentis, & arbore & antenna, Hipponem

delata

delata eſt, ibique tumultuarijs armamentis ad præſens comparatis. Hoſtiam nauigauit, & onus integrum pertulit. Quæſitum eſt, an ij quorũ onus fuit, nautæ pro damno conferre debeant? Reſpondi, non debere. Hunc enim ſumptum inſtruendæ magis nauis, quam conſeruandarum mercium gratia factum eſſe.

Summæ rerum.

Fulmen quotuplex, & cuius naturæ ſit. nu. 1.
Hipponenſis Ciuitas quæ. nu. 2.
Caroli 5. Imp. victoria. nu. 3.

a. ad. l. 1. ſup. tit. 1.

Armamẽta quæ ſunt, abundè ſatis alio loco annotauimus [a], *Igitur ſi exuſta fulmine armamenta nauis habet, in contributionem ea venire non debent. Illud ſanè controuerſum non eſt, velum, antennas, armamenta denique altiora vel tempeſtate vel fulmine facillimè deijci. Hinc apud Vergilium legitur:*

Stridens Aquilone procella,
Velum aduerſa ferit, fluctuſq; ad ſidera tollit.
Franguntur remi, tum prora auertit, & vndis
Dat lat[9], inſeqtur cumulo prorupt[9] aquę mõs.

Accurſius autem hoc locó annotat, quoddam fulmen adurere, quoddam afflare, quoddam diruere. Sed hæc pulchrius apud

Annæum

Annæum Senecam explicantur. Fulmi-
1 *num (inquit ille) genera ſunt illa, quod terebat ſubtile eſt & flammeum, cui per anguſtiſſimum fuga eſt, ob ſynceram & puram flammæ tenuitatem: quod diſſipat, conglobatum eſt, et habet commixtam vim ſpiritus coacti & procelloſi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingreſſum eſt, redit & euadit. Huius latè ſparſa vis rumpit, icta non perforat. Tertium illud genus, quod vrit, multum terreni habet, & igneum magis eſt quam flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quæ percuſſis inhæreant. Quod vrit, & fuſcat, tribus modis vrit: aut enim aſlat, & leui iniuria lædit aut comburit, aut accendit. Omnia iſta vrunt, ſed genere & modo differunt. Quodcunque combuſtum eſt, vtique & vſtum eſt. At non omne quod vſtum, vtique & combuſtum eſt.*

2 Hipponem. *Ciuitas eſt Africæ hæc, Præſulatu Diui Ambroſij celebris, quam inuictiſſimus Auguſtiſſimuſque Imperator Carolus eius nominis Quintus, ex-*
3 *pugnata Carthagine, quam Tunetum dicunt, cæteriſque locis circumuicinis deuaſtatis, & immaniſſimo Chriſtiani nominis hoſte Oenobarbo profligato, fundi-*

tus

tus vna cum arce illi impoſita per inclytum Melphitatum Principem, euertit.

Tumultuarijs armamentis. *Exiſtimat Accur. tumultuaria armamẽta eſſe, quæ in auxiliũ cõtra tumultũ & impetũ maris quæſita ſunt. Ego aliter ſentio, nec puto aliquem hac in re cum Accurſ. ſentire. Exiſtimo itaque tumultuaria hic armamenta dici, quæ ſubitaneè præproperè & rapidè empta ſunt, & ex tempore conquiſita, non autem iuſtè & planè fabrefacta. In qua ſignificatione tumultuarium Liuius accepiſſe videtur.* [a] *Duabus inquit legionibus ſubitarijs tumultus eius cauſa ſcriptis, additiſq; ad eas quatuor cohortib⁹ de exercitu ſuo, Caiũ Appium Præfectũ ſociorũ, hac tumultuaria manu per Vmbriam agrum Boiorũ inuadere iuſſit. Sed & ſic Budæum quoq; ſentire video*[b].

a. in lib. primo de bello Maced.

b. ad l. 1. inſ. depoſiti.

Hoſtiam. *Ciuitas eſt hæc (vt Strabo deſcribit) in oſtijs Tyberinis ſita, ab Anco Martio cõdita, cuius & Plinius*[c] *quoq; meminit, in ipſo maris fluminiſque confinio, vt totius mũdi opes illò veluti maritimo vrbis hoſpitio reciperẽtur. Inde Cardinalem noſtrum Hoſtienſem dictũ arbitror. Cætera quæ ad legis iſtius explicationem pertinẽt, ex ſuperioribus non magno negocio peti poſſunt.*

c. lib. 19. nat. hiſtor. in principio.

LEX VII.

Pau.lib.3.ἐπιτομῶν Alpheni Dige.

Cum depreſſa nauis, aut deiecta eſſet, id quod quiſque ex eo ſuum ſeruaſſet, ſibi ſeruare reſpondit, tanquam ex incendio.

LEX VIII.

Iulianus lib.2.ex Minutio.

Qui leuandæ nauis gratia, res aliquas proijciunt: nō hanc mentem habent, vt eas pro derelicto habeant: quippe, ſi inuenerint eas, ablaturos: et ſi ſuſpicati fuerint, in quē locum eiectæ ſint, requiſituros: vt perinde ſit, ac ſi quis onere preſſus vnam rē abiecerit, mox cum alijs reuerſurus, vt eandem auferret.

Summæ rerum.

Differentia inter miſſilia & merces. nu.1.
Vlpianus Iuliano conciliatus. nu.2.
Dictio plerūq; quomodo interpretanda. nu.3.
Inuentor mercium quid facere debeat. nu.4.
Inuentor an aliquid petere poſſit. nu.5.

ALia ſanè cauſa eſt earū rerū quæ tempeſtate orta, leuandæ nauis gratia in a. §.penul.
1 *mare eijciuntur, quàm ſi quis miſſilia in* Inſtitut.de
vulg⁹ proijciat, quæ pro derelicto ex modo rer.diuiſ.
iaciēdi habere cēſetur. Etenī quæ in mare

alleui-

alleuiandi gratia proijciuntur, dominorum manent: quia palam eſt non eo animo abijci, quod quis eas habere nolit, ſed quo magis cum ipſa rate mortis mariſque periculum effugiat. Igitur ſi quis eas fluctibus expulſas vel etiam ipſo in mari nactus, lucrandi animo abſtulerit: furtum committit, ſed de his ad eas leges latius dicemus, quas ad nauticam materiam pertinentes, ex titulo Pandectarum de incendio, naufragio, & ruina examinabimus. Sed quidam putant aliud ab Vlp. traditum eſſe, vt in ambiguo credatur, dominum voluntate relinquendi abiecisse: Si iactum (inquit) ex naue factum alius tulerit, an furti teneatur quæſtio in eo eſt, an pro derelicto habitum ſit: & ſi quidem derelinquendi animo iactauerit (quod plerumque credendum eſt quum ſciat periturum) qui inuenit ſuum fecit, nec furti tenetur. Mihi profectò videtur nihil eſſe facilius quam Vlpianum reconciliare Paulo, Iuliano, Caio, & cæteris 2 *Ireconſultis, ſi hanc dictionem* plerumque 3 *non ſæpe, ſed interdum interpretemur, hoc modo: plerumque, id eſt, interdum credendum eſt, derelinquendi animo iactaſſe, quum ſcilicet ſciat periturum, puta ſi in medio mari bene procul à terra iactus fiat*

l. in l. falſus §. ſi iactum, inſ. de furt.

vt vix

vt vix credi poſſit, non habitum pro derelicto, quum recuperandi ſpes nulla ſupereſſet, & ſciret, id eſt, crederet periturum [c]. Sic Cicero de Inuentione 2: Fortuita ſunt, quæ plerumque, non ſemper eueniunt, id

c. Idem ſentit Conna. lib. 3. cap. 3.

4 eſt, quæ interdum. Nam & quæ rarò accidunt, fortuita tamen dicuntur. Porrò ſi is qui inuenit, neſciat cuius ſit, probè fecerit ſi aut per libellum aut per preconem indicauerit inueniſſe ſe rem deperditam, & à domino, vt ſibi videtur, amiſſam, quam ſe redditurã pollicetur, qui ſuum id eſſe demonſtrauerit. Quibus omnibus ritè & ſolenniter peractis, ſi nemo compareat: vel ſibi vel cæteris æquè paupertate oppreſſis, ſi inops eſſe reperiatur, aſſcribere poterit. Si autem diues ſit: vel in pauperum vel in Eccleſiæ vſum conuertere debet [e]. Et hæc ſecundum iuris legitimas conſtitutiones recepta ſunt, à quibus multarum nationum conſuetudinibus hodiernis temporibus receſſum eſt, quibuſque cauetur omnes omnino res quas alluens mare eiecit, ad loci præfectos, per inuen-

d. Faber & alii. in d. §. penul.

e. auth omnes peregrini. C. Communia de ſucceſſio.

5 tores deferendas eſſe. Sed an re inuenta, inuentori aliquid debeatur: apud veteres dubitatũ fuit, et ſanè Vlpianus ait, probè peti non poſſe, ſi nihil in eas res impenſum ſit: ſed honeſtè recipi poſſe [f].

f. in l. falſus, §. plerique. inſ. de furt.

Q LEX

LEX IX.

Voluſius Mætianus ad legē Rhodiam lib. Epitomarum.

Ἀξίωσις ἐυδαίμονος Νικομηδέως πρὸς Ἀντωνῖνον βασιλέα. Κύριε βασιλεῦ Ἀντωνῖνε ναυάγιον ποιήσαντες ἐν τῇ ἰταλίᾳ, διηρπάγημεν ὑπὸ τῶν δημοσίων τῶν τὰς κυκλάδας νήσους οἰκούντων. Ἀντωνῖνος εἶπεν. ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. τῷ νόμῳ τῶν ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μήτις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ θειότατος αὔγουστος ἔκρινεν, id eſt, libellꝰ Eudemonis Nicomedēſis ſupplicatorius ad Antoninū Imperatorē. Domine Imp. Antonine facto in Italia naufragio, ſpoliati direptiq; ſumꝰ à ſeruis publicis, qui Cycladas inſulas inhabitant. Reſpondit Antoninus: Ego quidem mūdi dominus, lex verò maris Lege id Rhodia, quę de rebus nauticis præſcripta eſt, diſceptetur: quatenus nulla ei noſtrarum legum aduerſetur, Hoc idem D. quoque Auguſtus iudicauit.

Summæ rerum.

Cyclades inſulæ quæ. nu. v.

Imperą

Imperator an ſit dominus mundi. nu.2.
Romanis an totus mundus paruerit. nu.3.
Prĭcipes omnes quomodo Imp. ſubſint. nu.4.
Conſuetudo contra leges non valet. nu.5.

1 CYclades. *Inſulæ ſunt Cyclades (vt Plinius teſtatur) in Ionio mari, quarũ prima Andrus cum oppido, deinde Tenos cum oppido, quam ob aquarum abundantiam Ariſtoteles Hydruſſam appellatam ait, & aliæ plurimæ quæ latè apud eundem recenſentur. Dictæ Cyclades, quod in Cycli formã diſponãtur. Nam à promõtorio Ceraſto, circa Delũ in orbẽ ſitæ ſũt.*

2 Dominus mundi. *Impatiens hic more Albericus, contra Gallorũ Regem, à ſubiectione Imper. ſe eximentẽ, indignabũdus exclamat. Omnes enim nationes de iure Impera. ſubſũt*[a], *et (vt Bal*[b]*. ait) in vniuerſa ditione ſupremus eſt, quæ aſcendẽtẽ deſcendẽtẽq́ et vtrũq; latus aſpicientẽ ſolẽ reſpicit, et in omnes inſulas ad latè patentis Oceani receſſus, imperiũ eius extenditur*[c]. *Quinimò et pleriſq; viſum eſt in hæreſis crimẽ incidere eũ, qui cõtrariũ defẽdere pertinaciter conatur*[d]. *Axioma iſtud an Imperator totius mundi dominus ſit, multis in locis latiſsimè diſputatur, et dũ quiſque ingenioſus videri cupit, ſuoq́ue Principi poſtpoſita etiã veritate: placere:*

a. cap. Adrianus 92. diſtinct.
b. ſup. in proœ. dig.
c. auth. vt omnes obe. Iudicib. prouincia, §. ſed hæc conſiderantes.
d. Bart. in l. hoſtes, inf. de capt. & poſtli. reuer.

accidit, vt in centum opinionum myriades quæſtio deducatur. Multæ ſunt equidem 3
prouinciæ quæ Romano Imperio non paruerunt, vt Scythia, & Sarmatia, & vltra Euphratem fluuium vniuerſus Oceanus, aliaéq; nationes plurimæ quas ex ijs titulis colligere poſſumus, qui de armis et alijs rebus ad bellum pertinentibus ad hoſtes non tranſuehendis, conſtituerũt. Alij[f], iura hæc ad conſonantiam quandam & hermoniam reducere cupientes, de iure quidem omnes Principes omneſque regiones & regna Romanorum Imperatori ſubeſſe contendunt, nonnullos tamen reges vel vi, vel priuilegio, vel præſcriptione immunes eſſe. Quorum tamẽ reconciliatio à pleriſque ridetur, eo quod verba non ad factum, ſed ad ius referri debeant[g]. Ego ſanè in eorum ſententiam tranſeo, qui Imperatorem reſpectu vniuerſalis regiminis de iure, mundi dominum eſſe declarant. Et quamuis alia ad alios particulares Principes pertineant: vniuerſitas tamen de iure ad Auguſtum ſolum. Igitur etſi diuerſa regna, diuerſi reges obtineant: hi tamen omnes (niſi ſpeciali priuilegio exempti reperiãtur[h]) Imperatori nõ ſecus ſubeſſe, quam Pontifici, Cardinales, cæteriq; eccleſiaſtici ordines, tenentur. Rectè 4
ne igitur

e. C. de cõmerc. & Eunuc.

f. in l. bene à Zenone, C. de quadr. præſcrip.

g. Alc. ad l. 1. C. de ſumma trinit.

h. Bal. hic.

ne igitur an perperam agant, qui non ſolum Romanorum Imperatori in immaniſſimos Chriſtiani nominis hoſtes bella paranti ſubſidium non exhibent, ſed omnem omnino lapidẽ mouẽtes obſtaculũ præbere conantur, Chriſtiani hominis eſto iudiciũ.

Quatenus nulla etc. *Quæ igitur conſuetudine contra leges ab aliquibus recepta ſunt, iure ſubſiſtere non debẽt* [l], *et longiſſimi tẽporis præſcriptione firmitatẽ acquirere nõ poſſunt* [k]. *Etenim nõ abſq; delectu conſuetudo admittitur, ſed tunc tantum vbi contra ſcriptam legem non pugnat. At ſi omnino in ratione fundata eſt, quadringinta annorũ ſpatio legi frenum imponere poſſe à pleriſque, & cõmuni ſententia reſponſum eſt* [m].

l. C. cum inſtantia de cenſib.
k Fely. in c. cum contingat, nu. 5. de foro cõpeten. c. fi. de conſuet.
l. præpoſit. in c. conſuetudinis. in fi. 11. diſtin. & in c. in iſtis, nu. 3. 4. diſtinc.
m. Gloſ. & Doct. in d. cap. fi. de conſuet.

LEX X.

Labeo lib. 1. Πιθανῶν à Paulo in Epitomen redactorum.

Si vehenda mancipia conduxiſti: pro eo mancipio quod in naue mortuum eſt, vectura tibi non debetur. PAVLVS. Imò quæritur, quid actum eſt: vtrum pro ijs qui deportati eſſent, merces daretur? Quod ſi apparere nõ poterit, ſatis

erit pro nauta, ſi probauerit impoſitum eſſe mancipium.

Summæ rerum.

Actus contrahentium debent regulari ſecundum eorum intentionem. nu.1.
Debitor quomodo interitu rei debitę liberetur. nu.2.
Corpora mortua viuis grauiora. nu.3.
Caſus fortuitus quomodo excuſet. nu.4.
Aduocati non perducentes cauſam ad finem an conſequi debeant totum ſalarium. nu.5.

QVid actum ſit. *Cũ actus agẽtium et eorũ qui contrahũt, ſecundũ intentionem, verba, mentẽ eorundẽ, interpretationẽ recipiãt et effectũ: illud omnino ante omnia diligẽtiſsimè inquirendũ erit, quid expreſsè inter ſe egiſſe cõtrahentes probari poſsit*[a]*. Vnde ſi non appareat quid actum ſit: ſatis erit pro nauta (vt Labeo ait) ſi probauerit, impoſitum mancipium eſſe. Cur ita? Cum mors omnia ſoluat, cur mortua ſpecie vel interempta, vector non liberabitur? Sanè quod mors omnia ſoluere dicatur, ad naturalem tantum, non item ad ciuilem diſſolutionem pertinet*[c]*, & ad hunc caſum applicari non poteſt. Speciei quidem debitor ſi ſine culpa ea interierit, obligationis vinculo liberatur,* 2 *ſed quantitatis in genere, quod perire non poteſt, obligatus extincta nihilominus ſpecie manet.* 1

a. l. ſed Celſus, §. ſi fundus, inf. de contrahen. empt.
b. in auth. de iuramen. à moriẽ. prǽſt.
c. l. ſi Titius, inf. de verb. ob.
d. l. ſi ſeruũ §. ſequitur, inf. de verb. ob.
e. l. incẽdiũ. C. ſi cert. petat.

tie manet. Porrò cur impoſitionis probatione tantum à Labeone grauetur magiſter, mirum non eſt, quod cum de mente verbiſque expreſsis cõſtare non poſsit, in obſcuris (vt Paulus ait) quod veresimilius eſt, inſpici ſolet. Sed quid hic eſt veriſimile? Vtique illud quod nauta qui operam præſtat, animalium merciumque periculum in ſe ſuſcipere noluerit. Quid enim eius intereſt obſecro, mortuáne an viuentia animantia transferat? Quinimò & hoc dici ſolet, mortuis corporibus neſcio quid magni ponderis ineſſe. Caſus igitur fortuitus ære alieno non liberat debitorem, quod & in mutuo Iuſtinianus[g],
4 *& in pignore, et generaliter tandem Alexander*[h] *Imp. reſpondit. His addi poteſt generalis illa regula Ciuili*[i] *Pontificioq́*[k] *iure probata, quod imputari non debet ei per quem non ſtat, ſi non faciat quod per eum fuerat faciendum. Igitur etiam ſi ad locum deſtinatum non perducat, quod fortaſſe propter fetorem eijciẽda ſint ea animalia, nihilominus vectores tenentur, quod & Diuus Antoninus cum Diuo Seuero conſtituit. Cum (inquit) per te non ſtetiſſe proponas, quo minus locatas operas Antonio Aquileio ſolueres, fidem cõtractus compleri æquum eſt*[l]. *Sic*

f l. in obſcuris, inf. de reg. iur.

g. §. Item is inſtit. quib. mod. re cõtrahit. oblig.

h. in l. quæ fortuitis, C. de pig. act.

i. l. iure ciuili, inf. de reg. iur.

k. cap. Imputari, ext. eo. d. titulo.

l. l. ſed addes, §. fi. inf. locati.

conuenerit, vt ea naue quæ ex Hiſpanijs
1 *expectatur, tranſuehi debeant.* *Quid item ſi emiſſis bellorum furijs mutuæ naues ab hoſtibus detineãtur? Sanè ſi tale quid euenerit, excuſandus videtur nauta, qui merces ſuſceptas, contractus complendi gratia in alienam nauem tranſmittit. Sed an in deteriorem? Puto & dolum & culpam hic præſtandam eſſe, ſed pereuntibus rebus de interitu non tenebitur, qui in culpa reperiri non potuit.*

2 Te fieri nolle. *Igitur ſi præſens ſit dominus mercium, & cũ impedire poſſit, taceat: conſentire videtur*[a], *et cõtra nautam actionem non habet. Regulariter tamen, (vt lib. 3. Quæſtionum Paulus ait*[b]*) nemo ita reſupinus eſt vt facile res ſuas iactet & indebitas profundat, Et ideo contra nautam præſumptio aſſumitur, ſi dicat exiſtimaſſe ſe mercium dominum hoc permiſſurum fuiſſe. Sed quid ſi in nauem æquè bonam aut meliorem tranſmiſerit? Quæſtio hæc in vtramque partem ſuſtentabilis eſſe videtur. Etenim quis in dolo culpáue nautam conſtituet, qui meliorem ſeu æquè bonam nauem eligendo hoc vnicè egiſſe videtur, vt domini merces ſaluæ in portum deducerentur? Quinimò à grati hominis officio decedere & in meliorem*

a. cap. continebatur, extr. de his quæ fiunt à Prælatis.
b. l. cum de indebito. inf. de prob.

liorem nauem merces transferenti in-iuriam facere dicendus eſt, qui diligenti magiſtro culpam imponere conatur. Contra: quid ſi alterius nauis magiſtri non æquè nauigandi peritiam habeant? Quid ſi orta tempeſtate locatori potius quam alijs, merces ſuas con- 3
ductor credere velit? Quid ſi induſtria electa perſona eſt [c]*? Cur ſe prudens in difficultates iniecit? Ego ſub correctione ſic diſtinguendum exiſtimo, vt ſi nulla neceſſitate coactus in alienam nauem non conſentiente domino immiſerit, omnino de culpa teneri, & cum factum vnius alterius factum dici non poſſit, vt nec ideo alteri alter eiuſmodi factum delegare inuito domino poſſet: à verbis formaque contractus recedendum non eſſe. Porrò ſi* [d] *neceſſitate compulſus in æquè bonam ſeu meliorem nauem ſuſceptas merces immiſerit, & inter magiſtros differentia nulla ſit, vt intereſſe aliquod prætendere mercator non poſſit, quod ad eius qui Iuriſdictioni præeſt cognitionem pertinere exiſtimo, excuſandum eſſe credidere.*

c l, inter artifices, inf. de ſolut. d, l. ſi fideiuſſor, § 1. ſup. qui ſatiſda. cogan.

d l. ſi quis ex eodé, C. de muriteg. lib. 11. ad fi. Zaſius ad l. continuus, nu. 1. inf. de verbo. ob.

Vtraque nauis. *Etenim cum res æquè apud priorem nautam interijſſet, domini mercium intereſſe videri non poteſt, vt*

teſt, vt rectè per exceptionem, tua non intereſt, à lite cōtra locatorē inchoata, à iudicio repellatur[e]*. Neque pugnat cum his quod de depoſito alio loco*[f] *à Domitio Vlpiano reſponſum eſt. Si, inquit, rem vendidiſti depoſitam, eamq́ue poſtea redemiſti in cauſam depoſiti: etiam ſi ſine dolo malo tuo poſtea perierit, teneris depoſiti: quia ſemel dolum feciſti cum venderes. Sed hoc idcirco dicitur: quia ſi res depoſita vendatur, ſtatim actio depoſiti competit, cui ſatiſfieri oportet re ipſa vel eius æſtimatione reſtituenda. Itaque ſi ea perempta ſit & extincta, neceſſe eſt eum, quo cum agitur, æſtimationem eius ſecundum legum obſeruationem exſoluere. At hic, domino mercium nulla adhuc actio erat nata. Nam ſi ad portum vtraque nauis ſalua perueniſſet, nec deteriores fuerint nauis vitio merces redditæ: nihil eſt quod dominus de nauta conqueri poterit. Sanè poteram ab initio cum nauta agere, vt dicta naue merces meæ tranſuehantur: poſtquam autem vectæ ſunt ſeu illa ſeu alia, ſi intereſſe probari non poſſit, ad ineptam et inutilem actionem confugere non poteſt. Etenim ſi quid deeſt nobis, iudicio petere poſſumus: ſed nugari, & ſine cauſa iudicem adire non licet.*

e. l. ſi cui legetur, §. ſi Titio & ibi Iaſon, inſ. de legat. 1.

f. l. 1. §. ſi rē, inſ. depoſit.

nõ licet. Porrò quod dici ſolet culpa præcedente fortuitum caſum culpoſo obeſſe[g]*: aliter verum non eſt, quam ſi abſque ea culpa fortuitus caſus minime eueniſſet, quod hic non eſſe, manifeſtiſſimum eſt.*

g. l. in reb. l. ſi vt certo. §. ſed interdũ, ſup. commodat.

Sine dolo & culpa. *Sed quã hic culpam, quem dolum conſiderabimus ſi nauis vtraque interierit? Sanè, vt rectè à Platone reſponſum eſt*[h]*, natura neminem bonum videri: mirum non eſt, ſi mille nocendi artes reperiantur. Quid igitur ſi rimoſam laceramq́ nauẽ habeat & multo mercium æſtimatione inferiorem, qui in alienam nauem ſuſceptas tranſtulit? Quid ſi is oppreſſa naue altera, in quam nulla neceſſitate coactus mercatorũ merces coniecit, & vbi ad ſe periculum redundare ex negligentia videt, rimoſæ ſuæ nauis vltro iacturam facere, culpamq́ ſuam eo quaſi infortunio obducere velit? Præſumitur quidem ſuum iactare neminẽ velle*[i]*: ſed hæc præſumptio vſque adeò fortis non eſt, quin ab alia quoque quæ validior eſt, ſuperari poſſit. Hinc dici ſolet, iuris præſumptionem contrariam probationem admittere*[k]*. Quis enim non mallet viliſſimæ nauis iacturã facere, quam edocta negligentia culpáve, precioſiſſimarum mercium æſtimationem præſtare?*

h. in Meno vel de virtute, lib. 4.

i. l. cũ de indebito. inf. vide probat.

k latè Alc. ad tract. de præſu●p. circa princip.

Sed

Sed vnde hæc præſumi poterunt? Difficilis me hercule, coniectura non eſt, ſi ſine gubernatore in flumen nauem miſerit, & tempeſtate orta nauem temperare non potuerit, & nauem perdiderit: quod & Domitius Vlpianus lib.33. ad edictum ait[l]. *Quid item ſi grauiſſima tempeſtate ingruente et*

l. l.itē quęritur,inſ.locati.

Vbi totum à ſedibus imis
Vna Euruſq; Notuſq; ruūt,creberq; pcellis
Africus,& vaſtos voluūt ad ſidera fluctus,

nauemq; priorem cum mercibus interire reſpiciens obtegendæ culpæ gratia, in medios fluctus temerarius opprimendam ratem conijciat[m]? *Quis non hæc attentaturos arbitrabitur, qui natādi peritia freti, ne vectorum quidē corporibus Deos omnes obteſtantium, parcere imminente procella conantur? Ah quoties vectorū corpora nimia nautarum temeritate in diſcrimen abducta ſunt? Vidit noſtra ætas nauem Bergis ſoluentem, & ad noſtras Ziriceanorum Nundinas properantem, triginta aut pluribus vectoribus onuſtam, ob vnius nautæ temeritatem interijſſe. Is vtique ſi & ſuorum & aliorum nautarum admonitiones admiſiſſet: tam flebile naufragium factum non eſſet. Denique cum caſus hi culpam vt plurimum*

4

m. l.ſi C.de naucular. lib.11. & l. quotiens,C. de naufrag. eod.lib.

& ferè

et ferè ſemp in ſe cōtineāt: boni iudicis erit quid ex circūſtātijs definiēdū ſit, colligere.

§. Idē iuris erit, ſi prior nauta publicè retētus, nauigare cū tuis mercibus prohibit⁹ fuerit. Idē iuris erit, ſi cùm ea cōditione à te cōduxiſſet, vt certā pœnam tibi prçſtaret, niſi ante conſtitutū diem merces tuas eô loci expoſuiſſet, in quē vehendas eas merces locaſſes: nec per eū ſtaret, quo minus remiſſa ſibi pœna ſpectaret. Idem iuris in eodē genere cognitionis obſeruabimus, ſi probatū fuerit nautā morbo impeditum nauigare non potuiſſe. Idē dicem⁹, ſi nauis eius vitiū fecerit, ſine dolo et culpa eius.

Summæ rerum.

Impeditus an aliū ſubſtituere teneatur. nu. 1.
Impeditus quomodo excuſetur. nu. 2.
Impeditus quomodo à pœna excuſetur. nu. 3.

PVblicè retentus. *Vt ſi in vincula coniectus ſit, ſi ob publicā profectionem detineatur, ſi ab hoſtibus captus ſit, & ſi quæ his ſint ſimillima. Sanè vt caſus hi* a. l. ſed & ſi quis. § .1. ſup. ſi quis caut. iud. ſiſti. *Vlp. authore, ijs qui in iudicio ſiſtere non poſſūt, exceptionē pariūt: ita et nautis quoq; obeſſe nō debent. Sed hæc ita ab aliquibus*

inter-

interpretationem habent, ſi domini conductoriſue cõſenſu alium ſubſtituere nõ poſſit. Quid enim ſi vehendas merces ſuſcipiens, ægritudine detẽtus in alienam nauem
1 *conſentiẽte domino mittere queat? Igitur eum periculũ ad eum pertineat, minus peritũ nautã eligere non debet, et ne ex naue quoq; delegata dãnũ eueniat, omnibus modis prouidẽdũ eſt*[b]. *Porrò ſi ita à principio cõuẽtũ ſit, quod per aliũ tranſuehi merces non poßint, ſecus eſſe, à nõnullis exiſtimatũ inuenio. Vidẽtur itaq; duo hæc à nautis probanda eſſe, non ſtetiſſe per eos, quominus pactis cõuẽtis ſatisfactũ ſit, et quod per æquè idoneos minimè ſeruire potuerit. Sed nec hæc indiſtinctè recipiũtur. Etenim ſi dolo culpáue in difficultatem inciderit,*
2 *omni beneficio indignus eſt, & pœnam, et intereſſe præſtare tenebitur*[f]. *Quid enim ſi illicitas merces euehẽs in portu adhuc reprehenſus, detẽtus ſit? Quid ſi ob vectigalia Principi non perſoluta? Quid ſi ob homicidium ſeu latrocinium perpetratum?* Remiſſa ea pœna, *Quod difficultate à pœna liberẽtur nautæ, nõ aliter ex cõmuni ſententia recipitur, quã ſi eã difficultatem præuidere minimè potuerit. Cæterũ ſi potuerit, aliud omnino dicẽdum eſſet*[g]. *Quid enim ſi merces eo tẽpore vehẽdas ſuſcipiat*

quo

b. l. continuus, §. ſi ab eo, inf. de verb. oblig. et ibi Zaſi⁹. c. Roma. in l. 1. ſup. ſi quis caut. nu. 16. d. Roma. in d. l. 1. §. quod diximꝰ, nu. 5. facit text. in l. quibus diebus, inf. de condit. & demon. Bar. in l. qui cõmeatũ, inf. de re milit. e. l. ſi fideiuſſor, §. 1. ſup. qui ſatiſda. cogã. f. Caſtren. & alij hic. g. Zaſius & alij in l. ſtipulatio iſta. inf de verb. ob & in l. continuus. §. illud eo. tit.

quo cum hoſte bellum proclamatum erit, cum induciæ exſpirauerint? Quid ſi hoc conductor ignoret? Sanè omnino hoc caſu dicendum eſt minime eos excuſari, qui in ſpontaneam difficultatem ſeſe conijcientes, mercatores decipere voluerunt[h].

h. d l ſi ſi. deuiſſor, §. 1

§. Si conduxiſti nauem amphorarum duorum milium, et ibi amphoras portaſti: pro duobus milibus amphorarum precium debes. PAVLVS. Imò ſi auerſione nauis conducta eſt, pro duobus milibus merces debetur: ſi pro numero impoſitarum amphorarum conſtituta eſt, contra ſe habet. Nam pro tot amphoris preciũ debes, quot portaſti.

Summæ rerum.

Auerſione vel aduerſiõe cõducere qd ſit. nu. 1

E*X generalibus regulis deciſio hæc Labeonis rationem habet. Etenim cũ per nautam non ſtet quominùs conuentioni ſatisfaciens, duo milia amphorarum recipiat: imputari ei hoc merito non poteſt*[a], *ſed integram mercedem recipere debet. Cæterum auerſione conducere quid ſit, variè inter varios definitur. Alciatus enim hoc loco*[b] *auerſione conducere exiſtimat*

a. c. imputari, ex tr. de reg. iur. li. 6.

b. parerg. iur. lib. 6. cap. 28.

ſtimat aliud eſſe nihil, quam ſi conductor aduerti voluerit, quot amphorarum nauis capax eſſet. Cæterum Franciſcus Connanus Aduerſionem *legit* [c], *exiſtimatq́, nauem per aduerſionem conductam dici, ſi conducentis periculo conducta ſit. Igitur ſi nihil omnino portatũ ſit, vel quia noluit conductor, vel quia aut tempeſtate, aut naufragio, aut imbecillitate, aut vetuſtate non potuit: locatori nihilominus ob ſuſceptum omne periculum, niſi ſi quid ſpecialiter exemptũ ſit, integrã mercedem exoluere tenetur. Accedamus nunc ad flebilem illam, ſed vtiliſſimam naufragiorum materiam.*

DE INCENDIO, RVINA, NAVFRAGIO, rate, naue expugnata.

Digeſtorum XLVII. Titulus IX.

Conteſtatum ante omnia hic volo te Lector nō expoſiturū me hoc titulo niſi eas leges, quæ ad rē nauticam pertinent. Illud enim noſtri eſt inſtituti. Cætera vel adfinia ſunt, vel ab alijs vtcunque ſuis locis examinata.

Ad Rubricam.

Summæ rerum.

Rapina ne in bello quidem à veteribus permiſſa. nu. 1.
Hominis dignitas. nu. 2.
Rapina quomodo ſingulariter in raptore punitum. nu. 3.
Deus cur malos viuere permittat. nu. 4.
Delicta puniri debent. nu. 5.
Templa quis Chriſto primus conſtruxit. nu. 6.

Fertur Aurelianus Cæſar tā ſeueræ diſciplinæ fuiſſe, vt Tribuno per epiſtolam mandarit, vt militum manus contineret, ne quis pullum, aut ouem raperet, aut vuam ex vineis, aut ex ſegete ſpicas. Sed & Diuinus Plato idem omnino ſentiens, ab hoſtium ſpolijs abſtinendum eſſe exiſtimat. Quæ ſi vera ſunt, ſi inimico nocere non liceat: quid de his dicendum
a. dialogo. v. de ll. 1

cenſes

cenſebimus obſecro, qui non hoſtium, non inimicorum, non vim inferentium, ſed amicorum, ſed conciuium, ſed miſerorum naufragorũ merces fœdiſsimo delicti genere rapina diripiũt? Quis humanæ eloquẽtiæ vi ſatis poſſet explicare, quanta grauitate nobis ob oculos poſuerit Deus Opt. Max. legem naturæ de honeſtate viuendi,
2 *de non lædendo proximo: de reddẽdo cuiq; ſuũ? Igitur quis ſatis mirari queat, hominẽ rẽ omniũ nobiliſsimã et principẽ mundi ſublunaris, tam pij parentis præceptum contemnere & contra omne humanitatis officiũ, itineris ſui cõſociũ, quo in patriam pergimus omnes, nepharia contrectatione fortunis boniſq; exuere? Vah miſerũ ſeruitutis genus, huccine te conditum exiſtimas? Cum natura nobis communis ſit, & præter hanc alia multa, aër & mare, & ignis, & aqua, & fontes, & vita, & mors, & adoleſcentia, & ſenectus, & morbus, & ſanitas, eſca, & veſtium indigentia. Sed & ſpiritualia quoq;, ſacra mẽſa, dominicũ corp⁹, regni promiſsio, lauacrũ regenerationis, purgatio peccatorũ, ſatisfactio, et redẽptio: quomodo nõ indignũ eſt, qui tot tãtiſq; mutuo cõmunicam⁹: de ſcelere tam eſſe diuerſos, atq; idem non ſeruare cognomentũ, ſed ipſorũ animalium*

de ſe præbere feritatem[b]? Rectè admonuit Heſiodus diuitias non raptas, ſed diuinitus datas longe potentiores eſſe. Quod etſi ita eſſe eos haud latet, nihil tamen curæ diuino huic templo mancipant, quin eo neglecto, qua poſſunt fraude, alienas fortunas ad ſua domicilia transferre conantur. Scribit Plinius æditum quendam, fracta in ore anuli gemma quem rapuerat, ſtatim expiraſſe. Quod ſi non longanimitatem ſuam in tales oſtenderet Deus, ſed eiuſmodi exitio delicta puniret: dignam omnino mercedem recepiſſe dicerentur. Mirari igitur non oportet, cur Deus è cuius ſolo nutu pendent omnia, patitur hos ſuos inimicos viuere. Nam ſi tam Deus illis eſſet inimicus, quam ipſi ſunt Deo, punctum profectò temporis non perſeuerarent. Ipſi quidem oderunt Deum, ſed ipſe cum ſit mitiſſimus, manſuetiſſimus, optimus, illos non odit: abeſt enim à ſancta illa & beata natura odium affectus tam teter & deformis. Sed tamen cum ea ſit nephariorum hominum mens & cogitatio, quod protracta pœnarũ executione, quiduis interea licitum ſit: viſum fuit veteribus illis Iurecõſultis, imò & ipſis Auguſtiſſimis Roma. principibus, eos quos in officio natura continere 4

b. vnde Chryſoſtomũ de pœnit. hom. 7.

c. natur. hiſtor. lib. 33. cap. 1.

non

non poteſt, pœnarum magnitudine à delictis ſubmouere. Etenim, vt apud Tullium Ciceronem[d] *eſt, quẽadmodum iuſtus*
5 *atque honeſtus labor honoribus, præmijs ac ſplendore decoratur, ita & vitia hominum atq; fraudes, damnis, ignominijs, vinculis, verberibus, exilijs, morte mulctari debẽt*[e]*. Nam delictum, quo impunitius, eo efferenatius fit: quia niſi fuerit vindicatũ, innoxios propoſita impunitatis ſpes mortalium animos criminibus inuitat. Et criminalem igitur & ciuilem actionẽ introduxere. Si quis enim naufragio naue rateq; expugnata, quid rapuiſſe, recepiſſe, dolo malo, dãniue quid in his rebus dediſſe dicetur, in quadruplũ in anno quo primũ de ea re experiundi poteſtas fuerit, poſt annum autem in ſimplum iudicium datur*[f]*. Vt autem nihil ex naufragijs diripiatur: vel ne quis colligẽdis ijs extraneus interueniat, multifariam proſpectum eſt. Nam & Diuus Adrianus æquiſſi-*
6 *mus Princeps, & qui Lãpridio teſte, primus Chriſto templa condere inchoauit, edicto præcepit, vt hi qui iuxta litora maris prædia poſsidẽt, ſcirẽt quãdo nauis vel infixa vel fracta intra fines agri cuiuſq; fuerit: ne naufragia diripiant, in ipſos iudicia Præſides his qui res ſuas direptas*

d. Cicero in oratione pro Roſcio Amerino.

e. Cicero de natura Deo. lib. I.

f. l. I. inf. eo.

quæruntur reddituros, vt quicquid ſibi naufragio ademptum probauerint, id à poſſeſſoribus iure recipere poßint [g]. *Sed et criminaliter agi poteſt, et pro perſonarum qualitate, qui Iuriſdictioni præeſt, pœnarum afflictiones moderari debebit* [h]. *Sed de his per ordinem videbimus.*

g. l. ne quid. inf. eo.

h. l. de ſubuerſis, C. de naufrag. lib. 11. d. l. in eo.

LEX I.

Vlpianus.

Prætor ait: In eũ, Qui ex incẽdio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata quid rapuiſſe dolo malo, damníue quid in his rebus dediſſe dicetur: in quadruplum in anno, quo primũ de ea re experiũdi poteſtas fuerit: poſt annũ in ſimplũ iudiciũ dabo. Itẽ in ſeruũ et familiam noxale iudiciũ dabo. Huius edicti vtilitas euidẽs eſt, et iuſtiſſima ſeueritas, ſiquidẽ publicè intereſt, nihil rapi ex huiuſmodi caſibus. Et quanquam ſunt de his facinoribus etiam criminum executiones: attamen rectè Prætor fecit, qui forenſes quoque actiones criminibus iſtis propoſuit.

Actore non probante reus abſoluitur. nu. 1.
Raptor an vt fur conueniri poſſit. nu. 2.

Dlcetur. *Supple, & probetur, vt Bartolus hic monuit. Sed ea ſuppletio (vt mihi videtur) omnino neceſſaria hoc loco nõ eſt, quod ſciamꝰ, actore nõ probãte, reũ*
1 *omnino ab impetitiõe abſoluẽdũ eſſe*[a]. *In re igitur certa, dubitationes ſupplẽdo ingerere nõ expedit, et ex ſequẽtibꝰ quæ qualiſue probatio requiratur, facilimè colligi poteſt.*

a. l. actor, C. de probat.

Quadruplũ in anno. *Sed an in quadruplo rei æſtimatio ipſaue res computari debeat, nõ omnino malè quæritur. Etenim ſi (Caio authore*[b]*) vi bonorũ raptorũ iudicio teneatur, qui ex naufragio ſeruatam rẽ vel alio loco poſitã rapuit: cõputandam eſſe definitũ eſt*[c]. *At cum idem reſpõderit furti quoq; actionem naufragis dari, dubietas non minima exoritur, quod vbi in eam quadruplum venit, totum illud pœna eſt, & res ipſa vltra pœnam repeti adhuc nihilominus poterit*[d]. *Circa diſſolutionem iſtius quæſtionis tot ſunt ſententiæ quot ſunt capita, & vt Terentius in Phormione ait, ex tribus Conſultis primus ait, ſecundus negat, tertius deliberandum cenſet. Sanè hac in re in primis reſpondendum videtur, furti nec manifeſti actione teneri raptorem, ſi depre-*

b. l. ſi quis, inf. eo.

c. Inſtit. de vi. bono. rap. §. 1. l. 1. ſup. d. tit.

d. §. quadrupli. §. furti. Inſti. de act.

L. 2. Caius.

Et loco.

L. 3. Vlpianus.

Quo naufragium fit, vel factum eſt, ſi quis rapuerit, incidiſſe in hoc edictum videatur. Qui autem in litore rem iacētē poſteà, quàm naufragium factum eſt, abſtulerit: in ea conditione eſt, vt magis fur ſit, quā hoc edicto teneatur: quēadmodum is, qui quod de vehiculo exciderit, tulit. Nec rapere videtur, qui in litore rem iacentem tollit.

Summæ rerum.

Rapina maior furto. nu. 1.

Tempus ſi requiratur ad aliquem actum, probari debet. nu. 2.

Locus delicti probandus. nu. 3.

Nicolaus Euerardi Præſes. nu. 4.

Vehiculi genera varia. nu. 5.

Rapina eſt genus ad furtum. nu. 6.

1 *Rectè quidem mea ſententia, diuinus Plato dixiſſe videtur* [a]*: furtum illiberale eſſe, rapinam verò manifeſtam, turpiſſimam. Quod ſi de furto nec manifeſto intelligatur, ad præſentē Iuriſconſultorum deciſionem perquā appoſitiſſimè applicari poterit,*

a. de legib. dialo. 11.

poterit. Etenim cum ridiculũ ſit omnino,
lenioris eſſe cõditionis eũ qui in ipſo con-
ſpectu naufragij, & in ipſa miſeriæ facie
rẽ aufert, quã qui ex interuallo ſubducit:
diſtinctio inter peccantes adhibẽda eſt, vt
is in quadruplum teneatur qui naufragij
tempore rapuit, is verò qui poſt naufra-
giũ clãculariè: furti nec manifeſti ſolũ [b].
Porrò ſi inuẽtus ſit, & in furto vel abdu-
ctione ipſa deprehenſus: quid iuris ſit, ad
calcẽ præcedentis §. expoſuimus. Nã ſi in
furto manifeſto quadruplum pœna ſit, in
rapina verò triplũ tantũ: potior (me her-
cule) primo aſpectu raptoris, quã furis, cõ-
ditio videretur. Quo pacto igitur manife-
ſtꝰ fur ſit qui rapuit [c], *eo loco explicatur.*
Cæterũ cũ tẽpus alicui rei præfixũ, de for- 2
ma eiuſdẽ & ſubſtãtia eſſe dicatur [d]: *cõſe-*
quẽs eſt, eũ qui agit, admiſſi criminis tẽ-
pus probare debere [e]. *Quod ſi non fecerit,*
vtilis cõdemnatio minimè ſequetur [f]. *Sed* 3
& locum quoq; quo rapina naufragiumq;
committitur, exprimendum eſſe, dubiũ non
eſt. Etenim cum à tempore ad locum &
è contrario, validum in iure argumẽtum
ducatur, vt incomparabilis ille Iurecon-
ſultus D. Præſes conterraneus meus per-
petuo obſeruãdus, in locis ſuis egregiè ad-
modũ & inſigniter expoſuit: quacunq; de
tempore

b. l. 1. ſup. de vi. bonor. rapt.

c. l. ſi vendidero. §. cum raptor, ſup. de furt.

d. l. ſi & ibi Bal. Salyc. & alij. C. de precib. Imp. offeren. Iaſon In l. 1. §. editiones, ſup. de edẽ.

e. cap. præſentium de teſtib. lib 6.

f. Iaſon in rub. C. qui admit. ad bono. poſſeſſio. nu. 6.

tẽpore dicta ſunt, in loco quoq; locũ habere debent.g. Vnde eſt, quod ſi teſtes de loco rogati diſcreparent titubarẽt ve: actio hæc quæ à Prætore naufragis prodita eſt, vt proponitur, locũ habere nõ poſſet. Sed quid, an dies quoq; hac in re omnino declarandus ſit? Sic arbitror. Si enim tẽpus præciſè probari debeat: cui dubium eſſe poteſt, an & ipſius diei expreſſio neceſſaria ſit? Rectè igitur cõmuni ex ſentẽtia receptum eſt, vbi ex tempore diè ve delictum grauatur, eum qui agit, tempus diemq́ue de neceſſitate exprimere oportere. Quare ſi ſtatutum ſit, eum qui in conuiuio colaphũ alicui tali die impingit, vltra ſtatutã à legibus pœnã centũ ſolidis mulctãdũ eſſe: dies omnino cum loco probabitur [h].

g. d. ca. præſentiũ & l. li. bellorũ, inf. de accuſat.

h. Vide Bar. in d. l. libellorum & practi. ferra. in forma i nquiſit. in verbo anno.

Magis fur. *Nõ dixit Vlp. in ea conditione eſt, vt magis fur ſit quam raptor, ſed, in ea conditione eſt, vt magis fur ſit, quam hoc edicto teneatur. Etenim cum Iuſtiniano teſte, nemo magis alienam rem inuito domino contrectat, quam qui vi rapit, atque idcirco improbus fur dicatur: mirum alicui fortaſsis videretur, quod Vlp. ait, eum qui poſt naufragium abſtulit, magis raptore furem eſſe. Quare ne omnino confundantur quæ à conſultis diſtinctæ ſunt maleficiorum ſpecies: rectè*

rectè ait Vlp. eum qui ita ſurripuit, ſpeciali raptorum pœna non teneri.

De vehiculo. *Vehiculorum curruumq́; (vt & hoc obiter annotē) diuerſa fuiſſe genera, non vna facie apud authores legimus. Nam & Eſſedū, & Petoritum, Ciſium, Carruca, Carpentum, Pilentum, Arcera, Plauſtrum, Rheda, & Sarracum, Epiredium, quod Barbarum eſt, Carri, Couinum, & Arcirma. Licet diuerſi generis, omnes tamen vehiculorum numero fuere. Petoritum enim gallicum fuit, rotarum 4. Couinum Britânnorum, Eſſeda Belgarum, Carrucæ Germanorū, & Gallorum. Arcera infirmorum: Erat enim plauſtrum tectum vndique. Eas quidem carrucas etiam in Italia frequentes fuiſſe cōperimus. Quippe Nero Cæſar, nunquam minus M. carrucis iter feciſſe proditur, longo ſemper agmine impedimentorū incedente. Pilentum veneti coloris erat, quo matronæ vectabantur caſtæ, quas poſtea Baſternas dixere* [l]. *Si quis igitur quod de his ignorantibus dominis excidit, lucrifaciendi cauſa ſuſtulerit, frequentius eſt, vt de furto potius, quam de rapina teneatur. Sed nec quicquam intereſſe exiſtimatum eſt, ſiue ſcit, ſiue ignorauerit cuius ſit. Quippe cū Iuſtiniano ad Iohan. Prætorij præfe-*

l. latè Alex. ab Alex. Genial. Dic. lib. 2. ca. 30.

præfectum, teſte, omnes ſcire debeat, quod ſuum non eſt, hoc ad alios modis omnibus pertinere [k]*: nihil ad furtum minuendum facit, quod cuius ſit, ignoretur, & ita Domitius Vlpianus reſpondit.*

k. l. vlt. C. vnde vi. l. l. falſus, §. qui alienũ. ſup. de furt.

Nec enim rapere etc. *Indicat Vlpianus differentiam inter rapinã & furtum. Etenim omnis quidẽ raptor fur eſt, ſed non omnis fur raptor.*

Deinde ait Prætor. Rate, Naue expugnata. Expugnare videtur, qui in ipſo quaſi prælio & pugna aduerſus nauẽ & ratẽ, aliquid rapit: ſiue expugnet, ſiue prædonibus expugnantibus rapiat.

Summæ rerum.

Expugnare nauem quid. nu. 1.
Capta ab hoſtibus iuſto bello noſtra ſunt. nu. 2.
Beneficio iuuari, non decipi conuenit. nu. 3.
Belli indicendi mos Veteribus quis fuerit. nu. 4.
Tybarenorum inſignis fides in bello. nu. 5.

1 QVid ſit expugnare nauem latius inferius indicat Caliſtratus, ad cuius expoſitionẽ quicquid in edicto continetur, referri debet. Porrò & tunc expugnari hoc loco dicitur, cum præliũ aduerſus nauem ſuſceptum eſt. Sed hæc ad iuſtum bellum

referri

referri non poſſe exiſtimo. Etenim cũ ea quæ ab hoſtibus acquirũtur, iure gentium noſtra ſiunt[a]*: dubium profectò eſſe non poteſt, an vlla cum hoſtibus bello etiam peracto actio nobis competere queat. Bellum igitur Cæſarianis cum Gallo gerentibus, ſi nauale in mari præliũ committatur, quod rapitur, iure gentium occupanti omnino conceſſum eſt. Porrò ſi Anglus quiſpiam quo cum bellum non geritur, compoſitionis gratia fictè ſe ingerens, aliquid pugnãtibus alijs rapuerit: ad reſtitutionem compelli poteſt, quippe (vt Iulius Paulus ait) iuuari nos, non decipi beneficio conuenit*[b]*. Sed & illud quod Caliſtratus ait, comprehendi edicto qui prædonibus expugnantibus rapiũt, eadem ratione intelligendum exiſtimo, & quod ad hoſtium quoque expugnationem referri poßit, ſi modo qui rapit hoſtis quoq; expugnatæ nauis non fuerit. Cæterum ſi bellum iuſtum non ſit quod geritur, de quo alio loco*[c]* latè diſſeritur, res captæ & occupatæ, in dominium raptorum non tranſeunt, & idcirco ad legis noſtræ deciſionem pertinere videntur*[d]*. Et hæc quidem quæ diximus iuris ſunt, ſed vtilitatem ex hominum nequitia magnam non habent, cum de iuſto bello poſt amiſſas*

2 3

a. §. itẽ quæ ab hoſtibus. inſtit. de re. diuiſ.

b. l. in commodato. §. ſicut autem inf. ſupra cõmodati.

c. ad l. hoſtes inf. de verb. ſignific.

d. vide Bar. ad l. Hoſtes. inf. de cap. & poſtlimi reuer.

4 *amiſſas res diſputare, difficile ſit. Olim ſi cui bellum indicendum foret, aut pia & iuſta arma mouenda, mos Veteribus erat, prius res repeti, mox bellũ denũciari: quippe cũ nullũ putarẽt iuſtum bellũ, niſi quod rebus petitis gereretur, aut antea denunciatum foret, & ſolenni modo indictum. Fœcialibus enim probibentibus, aut non probantibus, neque Conſuli, neque Senatui, aut populo arma in hoſtes ſumere licebat. At nunc an ille mos qui à veteribus ſanctè ſyncereq́ obſeruatus fuit, apud omnes omnino principes*
5 *obſeruetur, aliorum eſto iudicium. Ego profectò Tybarenorum fidem ſatis probare non poſſum, qui non prius cum hoſte congrediebantur, quàm diem, locum & decertandi horam, ex fide per Faciales renunciarent.*

§. Non tantum autem qui rapuit, verum is quoque, qui recepit, ex cauſis ſupraſcriptis tenetur: quia receptores nõ minus delinquunt, quàm aggreſſores. Sed enim additum eſt, Dolo malo: quia nõ omnis qui recepit, ſtatim etiam delinquit: ſed qui dolo malo

malo recepit. Quid enim ſi ignarus recepit: aut quid ſi ob hoc recepit, vt cuſtodiret, ſaluamque faceret ei, qui amiſerat? Vtique non debet teneri.

Summæ rerum.

Receptatorum genus peſſimum. nu. 1.
Recepiſſe quis dicatur. nu. 2.
Sanguinem ſuum redimere licet. nu. 3.
Dolus quomodo probetur. nu. 4.
Zelandorum conſtitutio de naufragijs. nu. 5.

a. l. 1. inſ. de receptor.

1 *REctè ait Martianus* [a]*; peſſimũ genus receptatorum eſſe, ſine quibus latere nemo diu poteſt. Qua ratione æquiſſimè profectè conſtitutum eſt à legiſlatoribus, eadẽ pœna vtrunq; afficiendum eſſe. Vnde & à Baldo reſponſum inuenio, mulierem receptatricem cum fure ipſo in crucem adactam fuiſſe* [b]*, Recepiſſe autem videtur, qui refugium abſcondendi præſtat, vel in ſuo, vel in alieno loco* [c]*. Sed hæc ad eos tantum referre oportet, quos admiſſum crimen minimè latere probatur. Probari autem poterit, vel per famã publicam, vel per vicinos, vel per alia indicia quæ ad probationem æquus Iudex omnibus examinatis ſufficere arbitrabitur* [d]*. At ſi ignorãtes receperint, quod regulariter præſumitur* [e]*: aliud iure cõſtitutũ*

b. in l. eos, C. de furt.

c. l. 2. eo. d. tit.

d. Bar. in d. l. 1. & alij in d. l. eos.

e. cap. præſumitur de reg. Iur. li. 6.

reperitur[f]. *Sed & ſi inuitus recipiat, & coactus, eodē iure vtimur*[g]. *Sic ſic bannitum & proſcriptum inuitus & per vim recipiat ruſticus, in legem peccare minimè*
3 *videtur*[h]. *Eos quoque apud quos cum rebus raptis affines, cognati, fratres, parentes, & alij ſanguinis vinculo aſtricti, reperiuntur: neque abſoluendos, neque ſeuerè admodum puniendos Paulus conſtituit. Non enim (inquit*[i]*) par eſt eorum delictum, & eorum qui nihil ad ſe pertinentes recipiunt. Significans & ſanguinis coniunctioni & affinitati multa extra ordinem à iure eſſe conceſſa. Etenim ſi quis excōmunicationis vinculo alligatus, ab hominum Chriſtifidelium conuictu coerceri ſubmoneriq́ debeat: is tamen & à parentibus & à conſanguineis cæteriſq́ neceſſarijs omnibus recepi poteſt*[k], *Sed & Iudicem & delatorē corrumpere ob ſanguinis coniunctionē permittitur*[l]. *Verum hæc non aliter intelligenda erunt, quam ſi ſurreptarum raptarumq́ partenon gaudeant, ne ſub benignitate legis, grauiſſimè peccetur.*

f latè Hipolit. de Marſ. in l. qui falſam inſ. ad l. Cornel. de fal.

g Socy. conſil. 90. in 2. volu. nu. 8. & 9.

h. Hipolit. in l. 1. inſ. ad l. Cornel. de ſicar. nu. 90.

i. d. l. 2.

k. cap. inter alia, §. præterea ext. de ſentent. excōmunicat.

l. Alberic. ad l. 2.

4 Dolo malo. *Sed quis erit ſceleratæ huius voluntatis Iudex? Sanè, cum homo externa tantum cernit, is ſolus animaduerſor videbatur, qui mentem intuetur.*

Vnde & Veteres crimina quædã ad Dei vltionẽ remiſerũt: veluti ingratitudinem Seneca [m], *& Cicero de legibus 2. ſic ait. Ad diuos adeunto caſtè, pietatẽ obſeruãto, opes amouẽto: qui ſecus faxit. Deus ipſe vindex erit. Cæterũ quãuis dolus omnino in animo ſit, ab exterioribus tamen indicijs facilè cognoſcitur* [n], *& cũ lege Zelãdorum nemini exceptis ijs qui à principe authoritatẽ habẽt, res naufragorũ apprehẽdere ſub capitis pœna liceat* [o]*: ipſo facto dolus præſumitur. Rectè igitur ad propoſitũ Bald⁹ ait* [p], *in his quæ de genere ſunt probibitorũ, ſemper dolũ præſumi, quæ ſententia cõmuni calculo cõprobata eſt* [q]. *Porrò (vt intra iuris Romani limites perſiſtam⁹ quo nõ malignãdi animo eiectas merces colligere licet) ſi reſtituendi voluntate cogitationeq́ apprehenſa ſint, dolo ceſſante pœnam quoq́ ceſſare neceſſarium eſt, cum animum & propoſitum maleficia diſtinguere multo notiſſimum ſit.* 5

m. lib. 1. de. benefic.

n. l. dolum C. de dolo.

o. Cap 4. articulo 11.

p. in d. l. dolum.

q. in l. ſi non conuitij C. de iniurijs.

§. Non ſolũ autẽ qui rapuit, ſed & qui abſtulit, vel amouit, vel dãnũ dedit, vel recepit, hac actione tenetur. Aliud autẽ eſſe rapi, aliud amoueri, palã eſt: ſi quidẽ amoueri aliquid ſine vi poteſt, rapi autem

ſine vi

ſine vi nõ poteſt. Qui eiecta naue quid rapuit, hoc edicto tenetur: eiecta, hoc eſt quod Græci aiunt, ἐξοκειλαμένης.

Summæ rerum.

Elicere quid ſit. nu. 1.

ACcurſius noſter principaliter & directè ad rapientẽ, ſecũdariè verò & per
1 *interpretationẽ ſolũ ad amouentẽ, dãnum dantem, & recipientẽ quoq;, edictum iſtud referendum exiſtimat [a], cum & æquitas eadem ijs etiam caſibus ſubeſſe cenſeatur. Eijciendi verò verbum quo hic in textu vtitur Vlpianus, varias ſignificationes habet. Alciatus [b] autẽ hic legi poſſe cõmodius opinatur ἐκβολά, quod eiectã ſignificat. Budæus autẽ ἐξοκειλάσεις. Eſt enim ἐξοκεῖλαι, τὸ παρ βίας τῶν κυμάτων καταχεῖν: vndarum vi in littus eijci [c]. Vnde et apud Vergilium legitur:*

Eiectum littore egentem,
Excepi.

Aliquando eijciendi verbum ad immaturũ partũ accommodatur, qua ſignificatione & libro duodecimo Plini⁹ vſus eſt.

a. l. hac noſtra in princip.

b. lib. prætermiſſo 2. & in annot. in 11. lib. C. in princip.

c. vide Anto. Auguſtinũ emẽdat. li 4. cap. 16.

§. Senatuſconſultũ Claudianis temporibus factum eſt, vt ſi quis ex naufragio clauos, vel vnum ex

 his ab-

his abſtulerit, omnium rerum nomine teneatur. Item alio SC^to cauetur: eos quorũ fraude, aut conſilio naufragi ſuppreſſi per vim fuiſſent, ne naui ibíve periclitantibus opitulẽtur: Legis Corneliæ, quæ de ſicurijs lata eſt, pœnis adficiendos. Eos autem qui quid ex miſerrima naufragorum fortuna rapuiſſent, lucratiue fuiſſent dolo malo: in quãtum edicto Prætoris actio daretur, tantum fiſco dari debere.

Summe rerum.

Claudi^9 Cęſar mercaturæ cauſam defẽdit.	nu.1.
Clauus nauis quid ſit.	nu.2.
Homo homini Deus.	nu.3.
Charitas ordinata quæ.	nu.4.
Bello capta an noſtra fiant.	nu.5.
Emptores rerum raptarum taxantur.	nu.6.

CLaudianis tẽporibus. *Nonnulli exiſtimant, quibus cum ſentio, ipſum Claudiũ huic legi plurimum authoritatis adhibuiſſe. Etenĩ vt in vita Claudij Sue-*
a. Cap.18. *tonius teſtatur*[a]*, multas actiones Claudius Imperator reſtituit, multa iura erexit, &* 1
nouas agẽdi formulas copioſiſſimè introduxit. Nã & negociatoribus certa lucra propo-

propoſuit,ſuſcepto in ſe damno,ſi cui quid per tempeſtates accidiſſet.Sed et Hoſtienſem quoque portum fabricaſſe fertur, & ſummam mercatorum curam habuiſſe.

2 Clauos vel vnum ex his. *Clauus in naui,id eſt, ad quod gubernacula copulantur,quem nauis magiſter & gubernator in puppe ſedens dat operam vt rectum teneat. Vnde prouerbium à Quintiliano vſurpatum lib.2. Dum clauum rectum teneam: id eſt, dum meo fungar officio. Indicare autem videtur hic Vlp. Senatuſconſulti mentionem faciens,plures naui clauos fuiſſe,dum plurali vtitur numero, quod omnino apud me controuerſum eſt, qui vnum tantum clauum vbique vidi. Accurſius ſanè clauum pro gubernaculo accipit, binoſq; in naui clauos cõſtituit. Scio gubernacula in naui dicta eſſe, quæ clauo adhærebãt, quæque is tractabat in puppi qui gubernator & dominus nauis à Cicerone appellatur, à Græcis autem κυϐερνήτης. Quapropter ſi Accurſij expoſitionem ſequamur, videbitur & de clauo ipſo & de gubernaculis annexis reſponſum iſtud intelligendum eſſe, & ſi quis vtrunque vel vnum ex his abſtulerit,omnium rerũ nomine tenebitur, quod rationem habet. Etenim cum clauo &*

& gubernaculis nauis caret atq; etiã ſpoliata eſt, quicquid ea continetur, neceſſariã ferè ſemper cladem accipiet, quod et Vergilius [b] *& Ouidius* [c], *& Lucanus* [d], *diuerſis locis fuſiſſimè teſtãtur. Sed & protritũ illud hinc & vetus adagiũ ortũ eſt, rẽ ſaluã eſſe, dũ clauũ rectũ & incolumẽ teneã* [e]. *Sic & ſi quis (inquit Domitius* [f] *Vlpianus) nõ totum teſtamentũ, ſed partem eius aperuerit, dicendum eſt, in edictũ eum incidiſſe. Parui enim refert, vtrum totum an pars aperiatur. Sic & ab Alberico reſponſum eſt* [g], *ſtatuto quo centum ſolidis vulnerans punitur, eum quoq; contineri, qui ſtricto enſe lædendi animo veſtimenta alterius inſcidit. Quo & Ciceronis ſententia ſpectare videtur* [h]. *Non exitus (inquit) rerum ſolum, ſed & hominum conſilia legibus vindicantur: minus quidem dolendum eſt re non perfecta, ſed puniendum certè nihilominus. Sed & Plato: Si quis (inquit) voluerit, cogitaueritue amicum hominem, ex ijs quos prohibet lex, interficere: vulnerauerit autem, nec interficere potuerit: hunc omni remota miſericordia, non aliter quàm ſi vita priuaſſet, dare cædis ſupplicium cogeremus. Eadem igitur ratione in propoſita pœna dicendum erat, cum & is qui*

b. Æneidos lib. 1.
c. Metamor ph. lib. 1. & de triſtib li. 1. eleg. 2.
d Bello ĩ har ſal. lib. 5.
e. *Vide* Eraſ. in Chiliad. 3. centur. 1.
f l. ſi quis in graui §. ſi quis tabulas inf ad SC. Syllianum.
g. ibi.
h. in oratione pro Milone.
i. Dialog. 11. de legib.

is qui clauos adfert, hoc quoq; egiſſe videatur agereq; voluiſſe, vt in diſcrimē nauis tota veniret. Nihil his obſtat quod cōtra Trebatiū Vlpian⁹ ait[k]*, eū qui doliū aperiens partē vini abſtulit, nō totius ſed ſolius partis ratione, furti actione cōueniendum eſſe: Qui enim vini partem aufert, is pro ea parte tātum vini dominum detrimento afficere poteſt. At qui clauum nauis reuellit, totius nauis periculum, dominum ſubire facit. Sed quomodo ait Vlp. omnium rerum nomine teneri? An ne ſaluis etiam rebus, & Deo duce in portum deducta naue, de omnibus conuenietur? Quod ex ſuperioribus dici poterat. An potius depreſſa naue, amiſſiſque demum auulſo clauo mercibus, omniū nomine tenebitur? Illud tāquā rationi magis cōſonū, verius eſſe exiſtimo, ſed pœnam à legibus vltra reſtitutionē rerūq; amiſſarū æſtimationē cōſtitutā, minime euitabit. Nam ſi ea ſit ratio (vt & Accur. ait) quod omnium nomine teneatur, quia amiſſo clauo merces cum naue ipſa in periculum deducūtur: cauſa profectò ceſſāte, & naue ſalua, effectus quoq; ceſſare debebit*[l]*. Quod igitur dicitur*[m]*, in atrocioribꝰ delictis, quale eſt iſtud, affectum pro effectu accipiendum eſſe: ad pœnam pertinere*

k. l. Vulgaris princip ſup. de furt.

l. cū ceſſante ext. de appellat.

m. latè Fulg. in tracta. de conat. Hipolit. in l. qui falſ. nu. inf. de fal.

exiſtimandum erit.

Opitulentur. *Rectè, & naturali ex ratione antiquum illud emanauit prouerbium, Homo homini Deus. Quo admonemur homines Chriſtiani, quod perpetuam charitatem & dilectionem erga proximum fouere debeamus. Si enim diligimus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius (vt Ioannes teſtatur* [n] *) in nobis perfecta eſt. Qua ratione prudentiſsimè à Cicerone ſcriptum accepimus, tunc maximè homines Deos immortales imitari, cum in graui periculo ſuccurrunt. Qua ratione quoq; & ſtrabo tradit Ægyptios quoſdã duplicẽ facere Deũ, immortalem, qui rerum omnium ſit autor, & mortalẽ ignoti nominis, tum à quibus beneficio ſint affecti, eos fermè pro dijs colũt. Sed & pulchrè in lib. de beneficijs Annæus Seneca: Nam quo (inquit) alio tuti ſumus, quã quod mutuis iuuamur officijs? Hoc vno inſtructior vita, contraq; inuaſiones ſubitas munitior eſt. Fac nos ſingulos, quid ſumus? Præda animaliũ et victima, ac belliſsim⁹ et facillimus ſãguis. Quoniã cæteris animalibus in tutelã ſui ſatis viriũ eſt, quæcũq; vaga naſcebantur, & actura vitã ſegregẽ, armata ſunt. Hominẽ imbecillitas cingit, debilem & infirmũ*

n. 1. Ioannis 4. C.

ſocietas munit. Hāc ſocietatē tolle, et vnitatē generis humani qua vita ſuſtinetur ſcindes. Quæ cum ita ſint, meritò ſanè atq; æquiſſimè in eos Senatuſcōſultū ſæuit, qui naturæ totiuſq; humanitatis leges cōtemnentes, periclitantibus opem minimè tulerunt. Sed quomodo ſæuit? Ait Vlpianus legis Corneliæ pœna quæ de ſicarijs lata eſt, id eſt, capitis [o], *adficiendos eſſe, quod rationem habet. An ne enim minus eſt criminis vitam viuenti tollere, quam cum ferre poſſis, periclitantibus auxilium denegare* [p]? *Vt igitur in hominum interfectores lege Cornelia capitis pœna ſtatuitur, ita & eadem hoc loco recipienda eſt, & qui damnum vbi poteſt, non prohibet: delicti particeps eſſe cenſetur* [q]. *Quæ ergo nobis erit vel venia, vel excuſatio, quando vel tenuem amoris partem, quem Paulus in hoſtes vel ardētiſſimum de ſe præſtabat, nec in beneuolos ipſi oſtendamus? Sic et Moſes ille beatus, qui multis Paulum ſeculis anteceſſit, eorum cauſa qui ſe hoſtiliter lapidibus inuaſiſſent, de libro vitæ aboleri malebat* [r]. *Porrò quod periclitantibus opem ferre teneamur, tunc verum eſt, cum id ſine rerum noſtrarum diſpendio fieri poteſt. Etenim et hodie Theologorum prouerbium celebratur, charitatem*

o. toto tit. inf. & C. ad l. Corn. de ſicar.

p. arg. cap. ſicut 47. diſtinct.

q. cap. dilecto de ſenté. excómu. l. 2. ſup. de nox. act. l. omne delictum. §. qui propoſitū. inf. de re milit.

r. vide pulchrè Chryſo. in ſerm. de charit.

tatem à ſeipſo proficiſci, natū videlicet ex his cantici myſtici verbis, ordinate in me charitatem [s]. *Igitur non comprehenditur Senatuſcōſulto qui nauem vicinam perire, naufragiumq́ facere vidēs, ipſe ſine periculo nauis ſuæ ſubſidiū ferre nō poteſt.* 4
Exēplo res fiet clarior. Nauta quiſpiam ſui capitis homo, ingenti tempeſtate orta, in medios fluctus temerarius ſe conijcit. Rūpitur, diſſoluitur, laceratur vēto nauis. Alij nautæ qui ſtationibus ſuis ſe continent, naufragium quidē triſtes & à longè conſpiciunt, opem ferre deſiderant, ſed ſi pergāt in eoſdem fluctus nauem deducere, eodem modo pereundum eſt. Hiccine in legem Corneliā hi incidēt? Non arbitror [t]. *Sed & gratificationis fauor à legis Corneliæ pœna excuſare poteſt. Quid enim ſi duæ naues quarum altera Anglicana, altera hoſtilis, naufragium faciant? Zelandis profectò, cæteriſq́ue Belgis Anglicanam adiuuantibus, impunè hoſtilem relinquere licet. Huc ſpectat eorū ſententia, qui adagium iſtud. Genu ſura propius, ex ſimili euentu natum condidit, inter quos & Ariſtoteles vnus eſt* [y]. *Cum in prælio quidā conſpiceret duos amicos, pariter de vita periclitantes, fratrē et conſobrinum, neq́ poſſet vtriq́ ſimul ferre ſuppetias,*

s. Eraſ. in adagio omnes ſibi melius eſſe malunt. etc.

t. l. nullum crimen, inf. de reg. iur.

v. lib. 9 moralium.

petias, omiſſo conſobrino fratrē defendit, atq; hanc inde ſententiā pronunciauit, quæ poſtea tranſiuit in prouerbium [x]. γόνυ κνήμης ἔγγιον. *Sed & ſi hoſtilis altera non ſit, duabus periclitantibus, alteram iuuans, ab alterius nauis domino accuſari non poteſt. Sed quid ſi pereunte naufragiumque faciente Anglicana, Cæſariani Gallicam hoſtilem nauem, & in Anglorum auxilium tendentem, capiant: hiccine cum Cæſarianis Anglicanæ nauis dominus, ob impedimentum agere poterit? Exiſtimo non poſſe. Etenim qui ſuo iure vtitur nulli facit iniuriam* [y]. *Vnde cum iure gentium Gallica hoſtilis*
5 *nauis occupătis facta ſit, eoq; iure hoſtem inuadere liceat: in legis pœnam incidere non debet. Nam & poteſt quis in ſuo ædificare, & altius ad cœlum ædificium tollere, etiam ſi vicini lumina obſcurentur* [z]. *Cæterum ſi quis iniuſto bello in eadem ſpecie facti, nauem auxilium ferentem naufragio, occuparet: alio iure vtendum eſſe exiſtimarem* [a]. *Sed & ea quæ dicta ſunt de hoſtium naue occupata altera interea pereunte qua cum nobis inimicitiæ non ſunt, ad humani iuris deciſiones pertinet, ſed an diuino iure, & in foro Cœlitū (vt Plato dicebat) ſuſtineri poſſit:*

x. Eraſmus in adagio Genu ſura propius.

y. l. nullus videtur dolo l. factum, §. 1. inf. de reg. iur.

z. l. altius. C. de ſeruitut. l. in edibus eo. tit. l. Imperatores, ſup. de ſeruit. vrba. prædior.

a. vide not. in d cap. nullus.

poſſit: à Theologis petendum eſt.

Lucratíve eſſent. *Hic ego intelligi velim impuriſſimas illas beluas, peſtes immanes, eos qui vilis lucri ergo, raptas merces ſcienter ad vendendum circumferunt. Adijciamus his improbos illos & nepharios furtiuarum raptarumq; rerum* 6
emptores, quibus nullum piaculum, religio nulla eſt, ſceleratos homines in crimine damnoſo fouere. Sanè ſi penes hos, qui ex vilitate precij, rei venditæ qualitatem ignorare non poſſunt, raptæ furtoque ſubductæ naufragorum merces reperiantur: violentiſſima naſcitur aduerſus eos præſumptio, & adhibitis tormentis, inquirendam veritatem exiſtimo, vt[b] *fraude retecta, condignum maleficio ſupplicium accipiant*[c].

Fiſco dari debere. *De iſto articulo latius alio loco dicemus*[d].

b. Salic. in l. inciuilem, C. de furt.
c. Accur. in l. ciuil. eo. tit.
d. in l. 1. C. de naufrag. lib. xi.

LEX IIII.

Paulus.

Pedius poſſe etiam dici ex naufragio rapere eum, qui cum nondum naufragium fiat, in ipſa trepidatione rapiat.

Summæ rerum.

Pedius I.C. quis. nu. 1.

Mortem timens tranquillo animo eſſe non poteſt. nu. 2.

PEdius. *Bernardus Rutilius in libello*
1 *de vitis Iureconſultorum, exiſtimat iſtum fuiſſe Pedium quem Perſius ſuo carmine celebrauit. Ait enim:*

Fur es, ait Pedio, Pedius quid Carmina raſis
Librat in antithetis: doctas poluiſſe figuras
Laudatur.

Libros reliquit de ſtipulationibus. Item ad edictum 5. & xx. Ex quibus facillime colligimus acris iudicij hominē fuiſſe.

In illa trepidatione. *Cum non minus verè quam prudenter à prudentiſſi-*
2 *mis illis viris Annæo Seneca & Tullio Cicerone non vno loco annotatum ſit, non poſſe eum tranquillo animo conſiſtere, qui mortem omnibus horis impendentem videt: neſcio profectò qua ratione fieri poſſit, quod nonnullis hominibus vniuerſus ratiocinandi vſus vſque adeò ademptus ſit, vt in ipſo mortis periculo à ſceleribus rapiniſq; manus continere non poßint. Hi ſanè cum corporis curam agunt, animam verò negligunt: nihil aliud (vt Plato exiſtimauit) facere videntur, quam principem partem negligere, ſubiectam verò excolere. Quæ cum Iureconſultos minimè laterent: voluerunt & in eos quoque legum ſeueritatem extendere, qui in ipſa trepida-*

trepidatione, hoc eſt, cum diſſoluta ferè naue, omnibus momentis, timentibus vectoribus et ſua timore negligẽtibus, naufragium expectatur, rapiunt. Verum vt edicto locus eſſe poßit, neceſſum eſt, naufragium poſt trepidationem ſecutam eſſe. Etenim ſi ſuſpicio (inquit Vlp [a]) tantum fuerit, edictum locum non habet: quia ex naufragio raptum non eſt. Quãto ſceleratiores his ſunt, qui nandi peritiã profitentes, in trepidatione ipſa cæterorũ pecuniã, aurũ, annulos, ingẽti precio in terrã tutè ſe adducturos ſuſcipiũt, factoq́ naufragio & fluctibus oppreßis dominis, minimè reſtituere conantur. Sanè ſi verũ ſit quod Bal. ait, ob criminis immanitatem iura transgredi licitũ eſſe: quibus, quam exquiſitis, qualibus tormentis, nepharios hos homines affliendos exiſtimabimus?

a. in l. 1. § ſi ſuſpicio, ſup. eo.

b. in l. quid ergo, §. pœna grauior, ſup. de his qui not. inf. latiſſimè Hipo. ad l. vnius. §. cogniturũ. inf. de quæſtion.

§. Diuus Antonin⁹ de his qui prędã ex naufragio diripuiſſẽt, ita reſcripſit: Quod de naufragijs nauis et ratis ſcripſiſti mihi eo pertinet, vt explores, qua pœna adficiẽdos eos putẽ, qui diripuiſſe aliqua ex illa probãtur. et facilè (vt opinor) conſtitui poteſt. Nã plurimũ intereſt,

tereſt, peritura collegerint: an quę ſeruari poſſint, flagitioſè inuaſerit. Ideoq; ſi grauior præda vi appetita videbitur: liberos quidē fuſtib⁹ cęſos in triēniū relegabis. At ſi ſordidiores erūt: in op⁹ publicū eiuſdē tēporis dabis. Seruos flagellis cęſos in metallū dānabis. Si nō magnę pecunię res fuerint: liberos fuſtibus, ſeruos flagellis cæſos dimittere poteris. Et omnino vt in cęteris, ita in huiuſmodi cauſis, ex perſonarū conditone et rerū qualitate diligēter pœnę ſūt ęſtimādę ne quid aut durius, aut remiſſius conſtituatur, q̄ cauſa poſtulabit.

Summæ rerum.

Ratis quid ſit. nu.1.
Raptores excōmunicantur & quomodo. nu.2.
Pyratas ſpoliare licet. nu.3.
Fuſtium pœna quæ. nu.4.
Atrocitate delicti iura tranſgredi licet. nu.5.
Relegatio quid. nu.6.
Exilium quid. nu.7.
Perſonarum reſpectus in pœnis imponendis habetur & quare. nu 8.

1 NAuis et ratis. *Nauis qd ſit noti⁹ eſt omnib⁹ quā vt lōgiore interpretatione opus*

opus habere videatur. Ratis autem quid ſit ita docet Budæus: nauigium eſſe temere factum & inconditum, vt ſunt trabes connexæ & ſine fabrica compactæ, quæ nauigij vicem præbent. Ponitur tamen et pro ponte, vel etiam loco fluminis quoquomodo iũcto, Cicero ad Atticum: Circunuallatũ eſſe Pompeium ratibus, etiam exitus portus teneri.

Qua pœna. *Cum Reipublicæ maximè interſit crimina puniri, non hoc ſufficere huic ſceleri exiſtimarunt Legiſlatores, quod in quadruplum naufragis raptores mercium rerumq́ eiectarum teneatur, ſed & publicam quoque punitionem conſtituerunt. Quinimò & ſacri Canones quoque, ne vllo in loco punitio deſideraretur, excommunicationis pœnam in eiuſmodi homines publico Lateranenſi concilio cõſtituere. Excommunicationi (inquit tex.* [a]*) ſubdantur qui Romanos aut alios Chriſtianos pro negociatione vel alijs honeſtis cauſis nauigio vectos, aut capere, aut rebus ſuis ſpoliare præſũmunt. Illi etiam qui Chriſtianos naufragium patientes (quibus ſecundum regulam fidei auxilio eſſe tenentur) damnata cupiditate ſpoliãt rebus ſuis; niſi ablata reddiderint, excommunicationi ſe nouerint ſubiacerẽ.*

a cap. 3. extr. de raptor. c. ſi quis Romipetas 24. q. 3. c. 2. de treuga & pace.

Sed an

Sed an ipſo facto excommunicati ſint, an potius ſentẽtia opus ſit, in dubium venit. Cæterum cõmunior eſt ſentẽtia ipſo facto in excõmunicationẽ incidere eos qui naufragiũ patiẽtes ſpoliarunt. Etenim cũ tex. ait. Exommunicationi ſe nouerint ſubiacere, *exiſtimant interpretes, ipſo facto excommunicationẽ oriri. Planè à Romano Põtifice ter in anno ſolẽniter excõmunicãtur, et per eccleſiaſticum iudicẽ puniri poſſunt, quod naufragium facientes, miſerabilium perſonarũ catalogo, quas eccleſia defendit, omni iure aſcribi debeant*[c]. *Addit autem Canon* vel alijs honeſtis cauſis. *Significans eos qui piratas ſpoliant legis pœnis ſubijciendos non eſſe. Ego rationem aſsigno, quia (vt Vlp. ait* [d]*) nemo ex improbitate ſua actionem conſequitur, atque proinde quadruplum petere nõ poſsunt. Sed et cum cunctis aduerſus latrones graſſatoreſque publicos, pro quiete communi, exercendæ publicæ vltionis authoritas facta ſit: nullam pœnam per magiſtratum inferendam, timere oportet.*

Peritura collegerint. *Nã ſi tales ſint merces quæ omnino aquarũ tranſmiſsione corrumpuntur, videtur dominus pro derelicto eas habuiſſe. Sed in his quæ ſeruari poſſunt, cum nemo ſuum iactare præſu-*

b. Panor. & Anchor. ibi Fely. in c. Rodolphus col. 19. verſic. ſciat ſe excommunicatum, & colum. 20. in fi. extr. de reſcrip

c. Panor. d. loco in fi.

d. l. itaque, ſup. de furt.

e. l. 1. & 2. C. quãdo liceat vnicuique ſine iudice ſe vindic.

f. l. factum, §. 1. l. qui autore l. nõ videtur, §. 1. inf. de reg. iur.

matur: aliud receptum eſſe, abũdè ſuperiùs à nobis declaratum eſt.

g. ad l. quæ leuãdæ, ſup. ad l. Rhodi. h. in l. capitalium. §. 1. inf. de pœnis.

i latè Hipo. in l. vnius, § cognitorum, inf. de quæſtion.

Liberos fuſtibus. *Fuſtis lignũ erat teres et acutũ, quo non oẽs (autore Caliſt.) cædi ſolẽt, ſed hi duntaxat qui liberi ſunt, et quidẽ tenuiores homines: honeſtiores verò nõ ſubijciebãtur. Quod igitur Diuus Antoninus indiſtinctè fuſtiũ caſtigationẽ hic liberis honeſtioribus imponit, ob facti atrocitatem, qua iura cõmunia tranſgredi licitũ eſt, conſtitutũ exiſtimo. Sic et qui in Deũ aut principem, parẽtes aut patriam delinquit: vt qui patrios lares focoſque, et Deos pœnates, quiq; Deorum delubra, ſepulchra maiorũ prodere, fana peculari, parentes occidere non veretur: non vulgari pœna et ordinaria, ſed nouis exẽplorũ modis adficiẽdũ, iura diuina et humana voluere, poſteris documento futurum, vt qui ita affectum viderint, ne ipſi pari crimine obnoxij fiãt, deterreãtur. Indicãt hoc Romanorum ſecures faſcibus alligatæ. Fuſtiũ autem caſtigatio hodierno die, et apud noſtrates præcipuè in vſu nõ eſt, ſed eius loco ſcopis facinoroſi cæduntur. Relegatio autẽ cuius & hic meminit Imp. aliud nihil eſt quam exterminatio cum quis exire fines patriæ iubetur: quod Cicero ſedibus expellere interpretatur. Vſu hodierno in non*

4 5 6

paucis

paucis criminibus ſcopis caſtigati, ſimul etiam relegantur, vt & admiſſi criminis pœnas exoluant & ne idem in eo loco certo tempore committant. Rectè autem ait in triennium relegari: quia relegatio propriè eſt eorum qui nec ciuitatem nec libertatem amittunt, & ad certum tempus ſummouentur [k]*, Vnde Ouidius:*

7 Quippe relegatus, non exul dicor in illo,
Parcáque fortunæ ſunt tibi verba meæ.

k l. 6. inf. de interdic. & relegat.

Exilium enim propriè deportatio eſt, quod verè is exulet, qui ius ciuitatis amiſerit: latiore tamen ſignificatione exilij, relegati etiam extra ſolum dicuntur, quod corpore ſaltem exules ſunt, licet ius ciuitatis retineant.

Opus publicum. *Maior erat relegatione pœna operis publici. Relegati enim quietius ſibi viuentes arbitrium quiduis negocij exercēdi non amittebant. At hi qui in opus publicum damnabantur, huic operi tanquam vilia ferè mancipia, ad operum publicorum Curatoris arbitrium ſeruire debebant. Qua ratione in noſtra Zelandia alijſque locis mari adiacentibus expedientiſſimũ, me berrulè, mihi videretur, ſi ſcelerati eiuſmodi homines aggeribus reparandis ad annos multos manciparentur.*

Seruos flagellis etc. *Maiores noſtri in omni ſupplicio ſeuerius ſeruos, quam liberos: famoſos quam integræ famæ homines punierunt* [l]. *Vnde & Cicero* [m] *inter cætera crimina Verri obijcit, quod eandem in ſeruos, & ciues Romanos pœnam ſtatueret. Ex quibus igitur cauſis liber fuſtibus cæditur, ex his ſeruus flagellis cædi & domino reddi iubetur, & ex quibus cauſis liber fuſtibus cæſus in opus publicum damnatur, ex his ſeruus ſub pœna vinculorum ad eius temporis ſpacium flagellis cæſus domino reddi iubetur* [n]. *Quod ſi quis rationem iſtorum inquirat, videtur illi reſponderi poſſe, in eos acriores leges pœnaſq́ promulgandas eſſe, quos ad facinora faciliores cognoſcimus. Hinc Plato* [o], *nihil in animo ſeruiente integrum ineſſe, nec quicquam ſeruorum generi eſſe credendum dixit. Quod et ſapientiſſimus Poetarum teſtatur nobis, cum de Ioue ſic loquitur. Dimidium mentis Iuppiter illis aufert, qui ſeruitutis ſorti ſubiecti ſunt. Flagella autem diminutiuum eſt à flagris, ſummæ arborum partes & virgæ, ſiue capita minorum ſarmentorum vbi naſcitur vua, quod caro his percuſſa flagret: quamuis alij à flādo potius dici velint, quod ventorum crebros flatus*

l. d.l. Capitalium .§.fi.
m. act. in Verrem. 7.
n. l. in ſeruorum. inf. de pœnis.
o. 7. de legi.

ſtatus ſuſtineant.

In metallum. *Pœna iſta damnationis in metallum teſte Diodoro Siculo* [p], *grauiſſima fuit, & apud antiquos frequẽtiſſimo in vſu habita eſt, quemadmodum & damnatio in opus ſalinarum, Calcariæ & Sulphurariæ.*

p. libro 6.

Si non magna etc. *Vt igitur ex perſonarum ita & ex rerum quoq; qualitate pœnas ſtatuere oportet* [q]. *Sic grauius punitur qui multos offendit quam qui paucos* [r]. *Quæ ſi ita ſint, qua ratione Iaſonem defendemus, exiſtimantẽ minimarũ rerum nepharium furem in crucem potius quam magnarum adigendum eſſe, Quinimò et à Decretorum Commentatore de libidinis cauſa differente, idem in* [s] *ſimili reſponſum* [t] *eſt. Rationem quidem quam allegant omnino improbare non poſſum, quod illiberalis ſit animi erga minimam rem, turpemq́ue puellam affectum comprimere non poſſe: ſed ea morali ratione Martem in hac parte feruentem placare non poſſumus.*

q. l. reſpiciendum, inſ. de pœnis.
r. 92. diſti. 2. cap.
s. in §. ex maleficijs, nu. 13. Inſtit. de action.
t. cap. fi. 24. q. vlt.

Perſonarum conditione. *In conſcientiæ foro, nõ ex qualitate perſonarum, ſed ex contemptu peccantis delicta æſtimãtur* [v], *ſed in foro ſeculari alio iure vtimur.*

v. gl. & alij in c. cũ quidam de iureiuran.

 mur.

x. l. aut facta. inf. de pœnis.

y. l. ferè, inf. de reg. iur.

z. latè Pely. in d. cap. cũ quoniam in princip.

a. in l. quędã inf. de pœnis.

b. l. 1. C. vt nemo ad ſuum pat. li. 11. c. in tract. de iure & æquitate.

mur. Nã (vt Claudius Saturni. ait) puniuntur aliter ex iiſdẽ facinoribus ſerui quã liberi, et aliter qui quid in dominũ parẽtẽmve auſus eſt, quam qui in extraneum. Sic & Pauli teſtimonio [y]*, ferè in omnibus pœnalibus iudicijs, ætati & imprudentiæ ſuccurritur. Ego totam hanc rem ad iudicis æſtimationem referendam exiſtimo. Etenim ſi delictum in officij aut dignitatis dedecus tẽdat, quo quis eſt dignior, eo atrocius eſt puniendus* [z]*, alioqui pœna corporali pauperes, pecuniaria diuites, grauius afligũtur: quod Bar. ſẽtit. Sed et nobilioribus grauius mediocres puniri debẽt. Iniuſtũ fortaſſè alicui videbitur ex iiſdẽ delictis diuerſam pœnã ſtatui. Male facit ne vnus æquè ac alius? Reſpondet quodã loco Oldẽdorpius: Cũ volueris rationem huius loci inueſtigare, non eſt reſpiciẽdum ad turpitudinẽ, quam Cicero in paradoxis nõ abſurde ad abſterrendũ homines per omnia delicta diſputat parem eſſe: verũ ad vtilitatẽ Reipub. ac humanæ ſocietatis cõſeruationẽ vertẽda eſt cogitatio. Ea enim exigit ordinẽ quẽdã politicũ, ordo differẽtiã perſonarũ, differentia proinde diuerſũ ius, tã in meritis quã in pœnis: præſertim quod ſublimiores et bonæ frugi homines, nõ tã leuiter ad delinquendum*

dum

dum ducātur, quam fex plebis. Duplicem igitur iuſtitiam ponere oportet. Diſtributiuam alteram, quæ habita perſonarum ratione, vnicuiq; ſuum meritum & pœnam tribuit. Commutatiuā alteram, quæ rerum communicationem per formas conſtituit, æqualiter ab omnibus ſeruandas, et perſonarum diſtinctione ſublata.

Ne quid duri[9] etc. *Pulchrè hūc locū à Marcel. declaratum habemus. Nec enim (inqt) aut ſeueritatis aut clemētiæ gloria affectanda eſt, ſed perpenſo iudicio, prout quæq; res expoſtulat, ſtatuēdū eſt. Planè in lenioribus cauſis proniores ad lenitatē iudices eſſe debent: in grauioribus pœnis ſeueritatē legum cum aliquo tēperamento benignitatis ſubſequi. Significat prudentiſsimus vir, omnē affectionē ſemouēdam eſſe. Qua ratione et pulchrè quoq; à Catone reſpōſum accepimus, iudicē nec pro iuſtis orādum, nec pro iniuſtis exorandum eſſe. Quemadmodum enim Geometræ inæqualia ſpacia perpendicularis ad æqualitatem redigūt: ita iudicem oportet, id quod durius aut remiſsius eſt [e], exacto iudicio ad æqualitatem perducere.*

d. in l. reſpiciendū, inf. de pœnis.

e. latiſſimè vide Ioan. Rogeraiū ad d. l. reſpiciendum.

§. Hæ actiones etiam hæredibus dantur. At in hæredes eatenus

dandæ ſunt, quatenus ad eos peruenit.

Summæ rerum.

Actio ex hoc edicto cur hæredibus detur. nu.1.
Limitatio ad hanc l. nu.2.
Hæredes raptorum quomodo reſtituere teneantur. nu.3.
Lite conteſtata cum defuncto cur hæredes teneantur. nu.4.
Impeditus litem teſtari, excuſatur. nu.5.

1 *AIt Paulus has actiones etiã hæredibus naufragorũ cõcedi, quod rationem habet, ne extincto mercium furtiuarum domino, ex nephario ſcelere alienarum rerũ raptores ditentur* [a]. *E contra, in hæredes quoq; eatenus dantur, quatenus ad eos veniſſe probabitur. Idẽ iuris eſt, ſi lis cũ defuncto cõteſtata ſit. Poſt litis (inquit Dioclet.) cõteſtationem, eo qui vim fecerit, vel concuſsionem intulit, vel aliquid deliquit, defũcto: ſucceſſores eius inſolidũ, alioquin in quãtũ ad eos peruenit, cõueniri iuris abſolutiſsimi eſt, ne alieno ſcelere ditẽtur. Sed quomodo dicitur res furtiua ad eos perueniſſe? Certè ſi res adbuc tota vel pro parte extiterit, vel ſi ita à raptore cõſumpta ſit, vt ea conſumptione rem propriam quã alias cõſumpturus erat, ſaluam integrãq; reſeruàuerit. Quo caſu cum pi-* 2

a. tot. tit. C. vt act. ab hæred. etc.

b. l. vnic. C. ex delic. defunctor.

c. l. ſed & ſi lege, §. qui autem, ſup. de pet. hæreditat.

guier

gnior ſit quæ ad ſucceſſores peruenit hæreditas, res quoque ſurreptas iuris fictione accepiſſe videtur [d]. Nihil bis obſtat quod ab Alexandro 3. Pontifice Romano re- d. l.ſi ipſa. ſup. quod met. cau. Bal. in d. l. vnic. poſt princip.
3 ſponſum eſt, raptorum hæredes, etiam ſi nihil affectarum rerum ad eos peruenit, ad reſtitutionem ſatisfactionemq́; compelli poſſe [e]. Etenim etſi à pleriſque inter ciuilia pontificiaq́ue iura diuerſitas neſcio quæ, & contrarietas fingatur: mihi tamen Innocẽtij Panormitaniq́; virorum ſanè doctiſſimorũ placet ſentẽtia, nihil diuerſitatis inter vtrũq; ius cõſtituentiũ, ſed tunc ſolum raptorum hæredes conueniendos eſſe, vbi nihil ad eos peruenit, exiſtimantium, cum defunctus paſtori ſuo indebitè ablata reſtituere promiſit, vel ſi in mortis articulo abſolutionem impetrauerit. Quod ſi promiſerit reſtituere quæ facto ſceleratiſſimo adempta ſunt, ex cautione Sacerdoti ad hoc publicum officium habenti, promiſſa, cõueniri hæredes poterũt [f]. Sed & ſi penituit & abſolutionem cupiuit defunctus, tacitè mandaſſe reſtitutionem hæredi videtur, cum ſciuerit aliter peccatorum remiſſionem impetrari non poſſe. Qua ratione ad ſatisfaciendum vel iudicis officio, vel vt alij volunt [g], ex quaſi contractu, cogendi ſunt.

e. in cap. in literis de raptor. c. ſi. de ſepultur.

f. c. quãquã de vſur. li. 6.

g. Hoſtien. in d. ca. ſi.

Porrò

Porrò quod diximus lite conteſtata hæredes teneri, eam rationem habet, quod iudicio quaſi contractum ſit[l]*, atque proinde vt ex alio quod contractu debetur, hæredes teneri debent*[m]*. Sed an ex eadem inſtantia condemnandi ſint, vt ea extincta amplius conueniri non poßint, dubitatum inuenio. Verius eſt eadē inſtantia cōdemnandos eſſe*[n]*. Cur autem ante litem conteſtatā nō teneantur hæredes, ea eſt ratio, quod per interitum (vt Fulgoſius ait*[o]*) criminoſi, delictū ipſum extinctum quoq; videri debeat. Quæ cum ita ſint, pœna quoque ſupereſſe non poteſt. An ne enim iniquum eſt, hæredem qui nō deliquit, ad pœnarum ſolutionem compellendum eſſe? Poſtremò, ſi naufragium paßi propter reorum ſubterfugia litem conteſtari non poßint: raptoribus rebus humanis exemptis, ex delicto actiones in hæredes tranſeunt, & eum per actores non ſteterit, perinde erit, atque ſi lis cum defunctis conteſtata fuiſſet*[p]*.*

l. L. 3. idē ait inf. de pecu.
m. l. ſi poſſeſſor, ſup. de rei vēdicat.
n. Salic. & alij in d. l. Vnica.
o. ibi nu. 2.
p. l. ſi cū. §. qui iniuriarū, ſup. ſi quis caut. & ibi Bal. Iaſon in l. ſi quis, §. quod autē, ſup. quod quiſque iur. nu. 9.

LEX V. Caius.

Si quis ex naufragio, vel incendio, ruináve ſeruatam rem, & alio loco poſitam ſubtraxerit, aut rapuerit: furti ſcilicet, aut alias vi rapto-

raptorum bonorum iudicio tenetur: màximè ſi non intelligebat ex naufragio, vel incẽdio, ruináve eam eſſe.

Summæ rerum.

Voluntas & propoſitum diſtinguunt maleficia. nu.1.

Actus agentium non debet vltra intentionem eorum operari. nu.2.

Affectiones nemo facile comprimit. nu.3.

SEruatam. *Rectè Iulius Paulus, maleficia (inquit* [a]*) voluntas & propoſitum delinquentis diſtinguunt. Vnde qui iniuriæ cauſa ianuam effregit, quamuis inde per alios res amotæ ſint, furti non tenebitur. Sic & is qui ex naufragio ſeruatam à viris bonis rem vt dominis reſtituatur, ſubtraxerit aut rapuerit, furti aut alias vi bonorum raptorum iudicio tenetur, ſi non intelligebat ex naufragio*
2 *eam eſſe. Etenim vt actus agentium intentionem eorundem egredi non poteſt: ita & pœna quoq; vltra delinquẽtis propoſitum extendi non debet* [b]*. Sed his obſtare videtur, quod Paulus ait* [c]*: qui abortionis aut amatorium poculum dant: etſi dolo non faciant: tamen quia mali exempli res eſt, ſi ex eo mulier perierit, ſummo ſupplicio adficiantur. Quo ex reſpõſo haud*

a l. qui iniuriæ, ſup. de furt.

b l. 1. inf. ad l. Cornel. de ſicar.

c. l. ſi quis, inf. de pœnis.

haud difficili negocio colligi poteſt, animum delinquentis inſpiciendum non eſſe. Sed et ſi quis verberari iuſſerit aliquem, mortem inferente mandatario, fineſque mandati excedente, de occiſo tenebitur [d]. *Sanè non diſsident, neque ſibi mutuo aduerſantur reſponſa hæc, ſi quis aptè norit excutere ac perueſtigare. Etenim cum quis abortionis poculum dat, cum verberari iubet, quæ paria ſunt* [e]*: eam cladem probabiliter euenire poſſe, percutientemq́; affectuũ ſuorũ, dominũ nõ eſſe* [f]*, perpẽdere debet. Quẽadmodũ enim in maris motibus venti interdum operantur, vt hòrrida tempeſtate mare omne à fundo verrant cum arena ipſa & piſcibus: ſic in animorum agitationibus quædam ſunt quæ animum vniuerſum concutiunt, deq́; rationis ſede, ac ſtatu iudicij depellunt, quod quaſi iam animus ſui nõ ſit compos, ſed in alienam poteſtatem reciderit. Cum igitur Ariſtotelis teſtimonio, motus iſti* 3
in poteſtate noſtra non ſunt, excuſari profectò non poteſt, qui verberandum ſolum mandauit, & cum occaſionem damni dederit, damnum dediſſe cenſebitur [g].

d. c. fi. de homicid. lib. 6.

e. l. quod te ſup. ſi cert. petat.

f. Cepola. conſil. 36. Hipo. in d. 51. Diuus, inf. ad l. Cornel. de ſicar.

g. l. qui occidit, ſup. ad l. Aquil. l. nihil intereſt, inf. ad l. Cornel. de ſicar.

§. Iacentem quoq; rem ex naufragio, quæ fluctibus expulſa ſit, ſi quis

quis abſtulerit: plerique idem putãt, quod ita verum eſt, ſi aliquod tempus poſt naufragium interceſſerit. Alioquin ſi in ipſo naufragij tempore id acciderit: nihil intereſt, vtrum ex ipſo mari quiſq; rapiat, an ex naufragijs, an ex littore.

Summe rerum.

Ratio iſtius §. nu. 1.

AIt Caius furti actionem oriri cum aliquo tempore poſt naufragium merces ablatæ ſunt. Edictum verò tunc competere cum ex ipſo naufragio rapitur. Differentiæ rationem conſiderare oportet. Exiſtimo eam eſſe, quod priore caſu, probabili naufragij commiſſi ignorantia excuſetur. Nam & aliæ res in littore à nautis cæteriſve in eo ipſo certum negotiationis genus exercẽtibus, relinqui poſſunt. Poſteriore verò, omnino excuſatio eiuſmodi reijcienda eſt, quod miſeria hæc ad vicinorum notitiam facillimè perueniat. Qua ratione Diuus Adrianus Præſidem in eos iudicia daturum pollicetur [a].

a. l. ne quid inf. eod,

§. De eo quoque, quod ex rate, naue expugnata raptum ſit, eãdem inter-

interpretationem adhibere debemus.

LEX VI. *Caliſtratus.*

Expugnatur nauis, cùm ſpoliatur, aut mergitur, aut diſſoluitur, aut pertunditur, aut funes eius perſcinduntur, aut vela conſcinduntur, aut ancoræ inuolantur de mari.

Summæ rerum.

Maris violentia quanta ſit. nu. 1.
Maris proſpectus amæniſſima res. nu. 2.

CVm ipſius Iuſtiniani Imperatoris teſtimonio, violentiſſimus hoſtis ſit mare: pulchra alluſione vtitur Caliſtratus, nauem expugnari dicens, non ſolum cum ſpoliatur, ſed cum mergitur, cum diſſoluitur, cum pertunditur, etc. Sed hæc ijs ſolum perſuaderi poſſent, qui eius rei periculum fecerunt. Conſulamus hac in re Plinium, qui nihil violentius quam mare eſſe exiſtimat[a] Pyrrhā & Antiſſam circa Meotim Pontus abſtulit, Elicem & Buran in ſinu Corinthio. Ex inſula Cea amplius triginta milia paſſuū abrupta ſubito, & plurimi mortaliū extincti ſunt [b]. *Sed ne tā lōgè exempla quæramus. Auorum memoria quot pagos, quot ciuitates) quot*

a. lib. 32. ca. 1.
b. Plinius lib. 2.

quot dominia, multis cum mortaliũ agminibus violentia maris exhauſit? Sanè qui eas miſerias hodierno etiam die intuetur, durus eſt, ſi à lachrymis continere ſe poßit. Quid hic referam Cortgenam, Remmerſualiam, Duuelandiam, Catziam, Schaldiam, VValachriam. Bergenſem ditionẽ, Flandriam, Hollandiã? Quis eſt quæſo Zelandiæ angulus quẽ à maris
2 *rabie immunẽ fuiſſe oſtendemus? Dixerit itaq; alio loco Iuſtinianus*[c]*, maris proſpectum rem eſſe omnibus modis ameniſſimam, ego Homerũ hac in re ſequi malim. Vbi (inquit) vehementium ventorum tempeſtas eſt ingens, nullum gaudium magis optari poteſt, quam ſi terram nacti, ſub denſo tecto ſtillicidium tranquillo animo audire poßimus.*

c. in auth. de oper. no. nunciat. in princip.

LEX. VII. Idem.

Ne quid ex naufragijs diripiatur, vel quis extraneus interueniat colligendis eis, multifariàm proſpectum eſt. Nam & Diuus Adrianus edicto præcepit, vt hi, qui iuxta littora maris poſſiderent, ſcirent ſi quando naui vel infixa, vel fracta

intra

intra fines agri cuiuſque, naufragia diripiant: in ipſos iudicia Præſides his, qui res ſuas direptas quærantur, reddituros: vt quicquid probauerint ademptum ſibi naufragio, id à poſſeſſoribus recipiant, De his autem quos diripuiſſe probatum ſit, Præſidem vt de latronibus grauem ſententiam dicere. Et quo facilior ſit probatio huius admiſſi, permiſit eis, qui quid paſſos ſe eiuſmodi quærantur, adire Præfectos, & apud eos teſtari, reoſque petere: vt pro modo culpæ, vel vincti, vel ſub fideiuſſoribus ad Præſidem remittantur. A domino quoque poſſeſſionis, in qua id admiſſum dicatur, ſatis accipi, ne cognitioni deſit præcipitur. Sed nec interuenire naufragijs colligẽdis aut militem, aut priuatum, aut libertum, ſeruúmve Principis, placere ſibi ait ſenatus.

Summæ rerum.

Zelandorum conſtitutio in raptores. nu. 1.

Poſ-

Poſſeſſores agrorum mari adiacentium quare teneantur. nu.2.
Fallentiæ ad eam regulam. nu.3.
Amiſſio rapinaque quomodo probanda. nu.4.
Bar.lapſus. nu.5.
Teſtari apud Præfectum quid ſit. nu.6.

Extraneus interueniat. *Rectè ait Caliſtratus, ne extraneus interueniat: ſuũ enim nõ etiã alienũ vnicuiq; naufragium colligere licet*[a]. *Sed hic dolum malũ ſubintelligi velim. Etenim ſi quis extraneus ad hoc collegit vt cuſtodiret, ſaluamq; rem eiectam faceret ei qui amiſerat, vtique teneri non debet*[b]. *Quis enim tam eſt emotæ mentis, qui ex beneficio pœnam in beneficum conſtitutam arbitraretur*[c]*? Planè ſi omnino vetitum ſit, ne quiſpiam merces in littus eiectas vlla ratione colligere poſſit, aliud fortaſſe dicendum eſt. Quo Zelandorum conſtitutio reſpicere videtur quæ ſic habet*[d].

1 *Præter Comitem eiúſve Præfectum, eoſq; quibus à Comite authoritas adhoc conceſſa eſt, vel qui in poſſeſſione legittima exiſtunt, res naufragorum ſeu alias fluctibus eiectas, nemini omnino colligere licet. Si quis temerarius contrauenerit conſtitutioni, vitæ bonorumq; amiſſione in morem raptorum, punietur. Hac*

a. l. ſi. in. eo.

b. l. 3. §. ſed etenim. ſup. eo.

c. Roma. in l. ex militari §. ſi filiusfa. ſup. de milit. teſtamẽ.

d. cap. 4. artic. 13.

igitur conſtitutione à iure communi receſſum videtur, quo cuſtodiæ cauſa colligere licet. Sed an dolo malo an potius cuſtodiendi gratia collectæ ſint merces, is qui Iuriſdictioni præeſt, ex indicijs perſpicuis colligere debet [e]*: Sanè ſi quis collegerit merces præſentibus alijs, vel etiam ſolus, ſi rimoſi nominis non ſit, & ad loci præfectum detulerit, exiſtimo eum à pœna quæ colligentibus zelandica conſtitutione imponitur, immunem eſſe. Nam et rationem in omnibus conſiderare oportet, & iniquum eſſet, vniuerſis doli præſumptionibus ceſſantibus, pœnam colligenti infligere.*

e. l. dolũ, C. de dolo, Doct. in §. placuit, inſt. de obli quæ ex delic. naſcunt.

f. cap. nemo debet alterius, ex. de reg. Iur.

A poſſeſſoribus. *An ne igitur iniquum eſt, raptorum odio poſſeſſores grauari? Hoccine humanum eſt, amiſſarum rerum æſtimationem exoluere eos ad quos* 2
omnino nihil peruenit? Sanè ob aliorum raptorumque delicta minimè puniuntur, [f] *ſed ideo, quod cùm ſciant naufragium intra fines agrorum ſuorum commiſſum eſſe, ab omni humanitatis officio decedentes, eiectas merces minime collegerit. Propria igitur culpa eſt, quæ eos afficit, & alterius odio minimè ſupprimuntur. At quid ſi neſciant? Videtur indicare Diuus*

Adrianus

Adrianus non excuſari, quod videlicet qui prædia vicina mari poßident, quæ in littore aguntur, ignorare non poſſunt. Nam vt viciniis facta vicini ſcire præſumitur [g], *ita & hac in cauſa reſpondendum videtur. Quinimò & amplius quid poſſeſſoribus his imponitur, quod videlicet diligentiam quoque debeant adhibere, & an naufragia committantur exquirere, nullaque ratione ignorantiam prætendere poßint* [h]. *Sed quid ſi naufragij tempore abſens fuerit prædiorum poſ-*
3 *ſeſſor? Exiſtimo exemplo abſentis vicini excuſandum abſoluendumque eſſe* [i]. *Idem iuris eſt, ſi poſſeſſor tali ægritudine affectus ſit, vt veriſimiliter ea de re inſtrui non potuerit* [k], *quod & in pupillis et minoribus recipitur* [l], *ſed in tutorem actionem eſſe dandam æquißimum eſt. Porrò ſi adhibita diligentia rapinam impedire non poßint poſſeſſores, ſi viribus prædonibus impares ſint, ſi reſiſtere eis nequeant, eodem iure vtimur* [m]. *Quæ de prædiorum mari adiacentium poſſeſſoribus dicta ſunt, exiſtimant plerique ad territorij quoque Præfectos extendi debere. Sed hoc ita recipi poteſt, ſi naufragium factum eſſe probabilibus circunſtantiarum argumentis atque indicijs*

 ſcientes

g. Iaſon in l. is poteſt, ſup. de acq. hæredit. nu. 71. & in l. 1. nu. 19. & alij ibi, ſup. ſi cert. petat. Bar. in l. de ætate. ſup. de inter. act. c. quantum de præſump.

h cap. 1 et 2. ext. de præſump.

i. c. cũ tua & ibi Panor. ext. qui matrim. accuſ. poſſũt. Bar. in d. l. 1. tex. in l. Titius, §. 1. de lib. & poſthu. Alb. hic.

k Bar et alij in d. l. is poteſt.

l. Albe. hic.

m. Bal in l. ſi quis nõ dicã rapere, C. de Epiſcop. audiẽte. facit. c Imputari de reg. Iur. in 6.

ſcientes vel eiectas merces colligere, vel prædonibus eripere, & aduerſus raptorum improbitatem defendere neglexerint. Conuenit enim (inquit Vlp.) graui & bono Præſidi, vt pacata atque quieta prouincia ſit quam regit, quod non difficile obtinebit, ſi ſollicitè agat vt malis hominibus prouincia careat, eoſque conquirat.

n. Bart. hic. o. l. cōgruit. ſup. de officio Præſidis.

Probauerim ademptum: *Quæ hoc loco ad ſufficientem probationem requirantur, non ſatis inter interpretes conuenit. Cæterum exiſtimamus quod cum amiſsio cauſa ſit in hoc caſu actionis intentandæ, pleniſsimè probari debet. Sed de qualitate eiectarum rerum, earumque probatione, maior dubitatio exoritur. A pleriſque enim ad iuramentum amittentis, ſi ſuſpecti nominis perſona non ſit, confugiendum eſſe, exiſtimarunt: Nos eam rationem alio loco abundè ſatis excuſsimus. Sed hoc illis addendum eſt, quod non hic de probatione contra violentum ipſum vt ibi, probanda agatur, ſed in alios ſolum diſputatio producitur, inter quorum prædia facto naufragio eiectæ merces ablatæ ſunt. An ne igitur violenti odium quod faciliori probationi originem dedit q, ad negligentes ſolummode* 4

p. Bar. Iaſon & alij in l. ſi quis ex argentarijs, §. Prætor ait de ſup. de eden.

q. l. ſi quādo C. vnde vi.

modo agrorum poſſeſſores extendetur? Bartholus contra: Etenim cum ignorare naufragium non poßint vt dictum eſt, in dolo verſari præſumuntur, qui à raptorum iniuria merces defendere neglexerunt. Iaſon[r] *profectò Bartholum non ſequitur, & quamuis doli præſumptionem contra prædiorum vicinorum poſſeſſores violentißimam opinatur, exiſtimat tamen ſolum iuramentum hac in cauſa ſufficere non poſſe. Ego quæ alio loco in ſimili, imò in eadem ſpecie deciſa ſunt*[s]*, hoc loco repetenda relinquo.*

r. ibi nu. 4

s. ad l. 1. ſup. ad l. Rhodiamde iactu.

Vt de latronibus. *Bartholus contrarietatem oriri videns apparentem, inter ea quæ dicta ſunt, cum ijs quæ paulò ante docuimus (dictum eſt enim ante mitiorem raptores quam latrones pœnam manere)*
5 *de ijs exiſtimat Præſidem, vt de latronibus grauem ſententiam dicturum, qui plura eiuſmodi delicta admiſiſſe probantur. Porrò ſi ſemel tantum peccaſſent, mitiorem ſententiam, ſecundum ea quæ diximus, proferendam eſſe. Hic iterum à Bartholo diſſentire compellor, & generalia Caliſtrati verba, generaliter quoque accipienda exiſtimo. Quid igitur ſi dicamus dictionem. Vt nō identitatem pœnæ, ſed ſimilitudinem tantùm aliquam introducere.*

ducere? Vt igitur de latronibus grauem ſententiam proferre Præſidis officio congruit, ita & de his quoque quos diripuiſſe probabitur, quoſq; latronibus proximos eſſe conſtat [v]*, in ſuo tamen punitionis genere, grauem ſententiam dicere debet. Quod autem eadem pœna puniri non debeant latrones & raptores, manifeſtiſsimis Iureſconſultorum reſponſis deciſum videtur. Nam & Caliſtratus latrones in his locis vbi graſſati ſunt furca figendos ait* [x]*. Paulus ex perſonarum qualitate vel relegationis, vel damnationis in metallum, vel fuſtium pœnam irrogandam raptoribus definiuit.*

t. Prępoſitus in c. ſępe, 50. diſtinct. 10. And. in c. verū de cō. ditio. appoſ.

v. l. capitalium, § graſſatores inf. de pœnis.

x. d. l. capital. §. fi.

y. in l. 4. ſup. eo.

6 Apud eos teſtari. *Senſus horum verborum hic eſt. Ad probandam hanc amiſſionem, neceſſe non eſt teſtes ad Præſidem de eo negotio cogniturum ducere, qui fortaſsis longè abeſt: ſed permittendum eſt apud Præfectum eos teſtari: id eſt, teſtibus productis maleficium admiſſum oſtendere* [z]*. Præfectos autem huiuſmodi Præſidibus inferiores fuiſſe, ex Sex. Pompo. liquet. Sed quomodo ad Præſidem remittetur? An igitur Præfectus de crimine cognoſcere non poterat? Sanè in Præfectis vigilum illud manifeſtum eſt, quod de grauioribus cauſis nihil*

z. l. capite. quinto, inf. ad l. Iul. de adult. Duarenus ad l. in actionibus, nu. 51. ſup de in lit. iuran.

nihil per ſe ſtatuere poterant, ſed ſi quid eiuſmodi eueniſſet, ad Præſidem aut vrbis Præfectum referre tenebantur [a]. *Idem & de alijs minoribus Præfectis dici poteſt. Cæterum (vt ad quotidianum vſum applicari hæc poßint) arbitror in quibuſnis alijs minoribus iudicibus locorum, quæ hic deciſa ſunt, recipi etiam poſſe, vt ſi res exegerit, coram ijs de admiſſo crimine lite etiam nondum conteſtata, contra communes regulas* [b], *teſtes recipiantur. Quid enim ſi pagus à ciuitate ad quam captiuus deduci debet, cuique ſubeſſe tenetur, nimium diſtare videatur? Quod autem de remißione hoc loco diſputat Accurſius, tractari quidem hic poſſeßio, ſed arbitror nihil de remißione Caliſtratum ſentire. Eſt enim remißio cum ab vno iudice ad alterius Iuriſdictionis iudicem iuris prærogatiuam prætendentem, facinoroſus remittitur. Nos loquimur cum ab inferiore ad ſuperiorem. Porrò hodierno die vſu moribuſque receptum eſt, quod à multis ſeculis veteres Conſulti defendere voluerunt, præuentione remißionem impediri* [c]. *Qua ratione tum maximè cum ad perſonalem comprehenſionem peruenitur, is qui cæpit, ſine auocationis metu iudicare, &*

a l. 1 C de officio Præfect. vigil.

b. vt litè nõ conteſtata per tot. tit.

c. in c. propoſuiſti de foro competenti.

V iiij ad execu-

ad executionem procedere poterit.

d Bar. in l. 3. inf. de cuſtod. rer. & in l. 1. de pœnis. e. l. ſciendũ. ſup. qui ſatiſd. cogan. f. Bal. ibi.

A domino. *Quamuis itaq; ſecundum cõmunes regulas immobilium rerum poſſeſſor ſatiſdare minime compellatur: atrocitas tamen delicti contrarium inducere legiſlatores effecit, ne ulla in re Præſidis cognitioni poſſeſſores deeſſe contingere poſſet.*

LEX I.

Neratius.

Ratis vi fluminis in agrum meum delata, non aliter tibi poteſtatem faciendam quam ſi de præterito quoque damno mihi cauiſſes.

Summæ rerum.

Tractus futuri temporis an ad iudicem pertineat. nu. 1.

Nautæ non ſemper nauẽ regere poſſunt. nu. 2.

DE præterito damno. *Idem quoq; eſt de futuro damno, & quod in auferenda rate prædiorum mari adiacentium dominis poſtea dari poterit. Quod igitur dicitur tractum futuri temporis ad iudicis officium non pertinere* [a], *tunc verum non eſt cum à præſentibus futura depẽdere, originẽq; deſumere probãtur. Sed hæc ita intelligenda ſunt, ſi culpa nautæ damnum acceptum ſit. Quid enim ſi exorta tempeſtate negligentius ſtationibus* 1

a. l. 1. inf. de vſur.

naues

naues affixerit? Quid ſi ſacram ancoram non emiſerit? Quid ſi nauem imprudenter gubernauerit? Sanè vt in lata culpa dicitur qui artis quam profitetur, præcepta ignorat: ita & imperitus nauta excuſari quoque à damno non debet [b]. *At, ſi tempeſtas tam horrida ſit, qualem noſtra ætas anno 1551. ſuſpirantibus animis cõſpexit, ſi nauem ventorum vi in omnem partem agitatam gubernare nequiuerit: ſi ſacra ancora diſſoluta in alienum agrum ratis delata damnum fecerit: exiſtimo legi locum non eſſe. Quis enim aduerſus eiuſmodi rabiem munire ſe poterit* [c]*? Rectè igitur Plutar. Vbi (inquit) tempeſtas non vſque adeò magna eſt, ibi nautã & gubernatorem & quemuis deinceps ſtrenuum eſſe oportet. Vbi verò mare iã ſuperauerit nauem, inanis eſt diligentia. Neq; enim gubernator, quantumuis peritus, æſtuantem vndam cõponere, nec impetum ſeuientis maris retundere quoquo modo põteſt, non magis quã portũ vbiuis nanciſci, quoties ei ex alto reuehi libitum ſit. Sed ne illud quidẽ ars illi præſtiterit, vt tempeſtate deprehenſus, conſtanter ac intrepidè neceſſitate defũgatur, hactenuſq; ipſa iuuat, vt tantiſper dum locum arti eſſe non deſperat, expanſa vela deducens vtcũq;*

b. Ludo. Roma. in l. hoc amplius, §. de his, ſup. de dã. infecto, l. Celſus §. Item Celſus, ſup. ad exhiben.

c. d. l. hoc amplius in princip.

vtcunque cum tempeſtate decidat, ab hoc iã ignauus cõpreſsis manibus ſedet, atque iterum dum malus exiſtit ventorũ vi demerſus, vibrãti pectore cõtremiſcit. Examinari quoq; hoc loco ſolet an pecus tuum quod dãnũ dedit, retineri pro accepto dãno poterit? In qua quæſtione Pomponius non rectè includi ait [d]. *Neratius verò cõtrarium defendere videtur* [e]. *Sed communi deciſione pro concordia receptum inuenio, ſi de domino quis dãnificantis fuerit animalis cõtrouerſum nõ ſit, omnino reſtituendũ eſſe: quod nimirũ eo caſu vel Aquiliæ legis actio, vel de pecoris paſtu remedium, ad dãni accepti repetitionẽ ſufficere videatur. Mihi ſanè Bartholi probatur opinio, & actiones has cum retentione interdum concurrere poſſe exiſtimo* [f].

d. l. quamuis ſup. ad l. Aquil.
e. d. §. de his.
f. ibi.

LEX X.

Vlpianus.

Ne piſcatores nocte lumine oſtẽſo fallant nauigantes, quaſi in portum aliquem delaturi, eoq; modo in periculum naues, & qui in eis ſunt, deducant, ſibiq; execrandam prædam dent: Præſidis religioſa conſtantia efficiatur.

Summæ

Summæ rerum.

Nautarum nocturno tempore nauigantium obſeruatio. nu. 1.
Nauis Prætoria lumen præferre conſueuit. nu. 2.
Cacodæmonis nequitia multæ naues in periculum deductæ. nu. 3.
Pœna illorum qui oſtenſo lumine naues euertunt, quæ. nu. 4.

1 *Apud omnes ferè nautas & qui vaſto vagantur Oceano vſu receptum eſt, vt imminentibus tenebris, & vbi nunc nox horrida ingruit vndis, vnam ex his quæ vna nauigant nauem, ardentibus facibus præmittant, quæ inſequentes ducat, & ne in Schyllas ſiue Charibdes incidant, viam commonſtret.*
2 *Sic & olim in Prætoria naui lumen quod cætera claßis proſequebatur, ſpectatißimum inſigne noctu fuit. Quare Scipio in Africam tranſmiſſurus, velis in altum datis, ſingula roſtratæ naui, bina onerariæ. Prætoriæ tina luminaria dedit. Cæterum cum omne bonum & quantumuis pia ordinatione conſtitutum, ad mali ſequelam à nepharijs hominibus omni conamine rapiatur, accidit interdum piratas ſcopulis inſidentes lumen à longè errantibus Oceano nauibus præmonſtrare, Quod cũ miſeri nautæ tanquã à Prætoria naue*

naue accenſum ſequuntur, in miſerandas ſceleratiſſimorum hominum prædas imprudentes ſeſe conijciunt. Auorum memoria à Cacodæmone immani illa ac 3
teterrima peſte, vel diuina ita ordinante prudentia, vel humanis id vitijs exigentibus, idem factum eſſe pro certo accepimus, qui ſcopulis quibus ſinus ille inter Angliam & Galliam refertus eſt, inſidens, lumenq́ in Prætoriæ nauis morem nauigantibus exhibens, innumerabiles naues ingenti hominum multitudinem ferentes, funditus euertit. Celebratur adhuc hodierno die in proximo littore eius rei memoria, & exaratis carminibus. miſeram illam cladem, flebili lectione repetere licet. Sed quæ pœna piſcatores hos oſtenſo lumine in periculum deducentes,
adficiendos eſſe exiſtimabimus? Accur- 4
ſius, raptorum pœna puniendos arbitratur. Sanè cum dolo malo prædam venantur, ſi amiſſa naue mortalium quoq́ iactura facta fuerit, capite plectendos exiſtimo [b]. *Omitte nunc generalem illam conſuetudinem qua antiquatis edicti iſtius pœnis, raptoribus piratiſq́ cum bonorum confiſcatione vita quoque precioſiſſimus theſaurus adimitur. Nihil his obſtat quod delicti hæc ſpecies ſub titulo*

b. arg. l. ſæcularij ſunt quidam inſ. de extraor. criminib.

iſto

iſto qui mitiorem edicti pœnam præſcripſit, conſtituatur. Nam & idem in proximo capite receptum eſt, quo Caius ait, eum qui ædes aceruumve frumenti iuxta domum poſitum combuſſerit, vinctum, verberatum igni necandum eſſe.

CONSTITVTIO FEDERICI IMPERATORIS DE ſtatutis & cõſuet. cõtra Eccleſ. liber. edit. tollẽ. col. x. poſita C. ſub tit. de furt.

NAuigia quocunque locorũ peruenerint, ſi quo caſu cõtingente rupta fuerint: vel alias ad terrã peruenerint: tam ipſa nauigia quam nauigantium bona ipſis integra reſeruentur, ad quos ſpectabant, antequam nauigia huiuſmodi periculum incurriſſent, ſublata penitus omnium locorum cõſuetudine, quæ huic aduerſatur ſanctioni, niſi talia ſint nauigia quæ piraticam exercent prauitatem, ſiue nobis ſiue chriſtiano nomini inimica.

Summæ rerum.

Inuentis & reſeruatis mercibus, an ſalarium rectè petatur. nu. 1.
Zelandorum ius. nu. 2.
Conſuetudo contra ius naturæ nõ valet. nu. 3.
Piſcatio an cõſuetudine prohiberi poſſit. nu. 4.

Taxañ-

Taxantur ſeuerè Piratæ. nu.5.

CVm Federicus Imperator piratarum ſcelera æquiſſima cõſtitutione dãnauerit (quod de his ſuperiꝰ nihil ferè aut parũ admodũ à nobis expoſitũ eſt) interpretationẽ cõſtitutionis aliqualẽ omittere non potui, & quæ alio loco à me tractata non ſunt, perfunctoriè & leui omnino penicillo docebo. Ait igitur Federicus: Ipſis integra reſeruentur. *Sed an gratis & nulla recepta mercede reddenda ſunt? Sanè re inuenta & domino reddita* εὕρετρα *inquit Vlpianus*[a], *honeſtè quidem recipiuntur,*
1 *ſed probè peti non poſſunt. Cæterum Zelandico iure aliud omnino conſtitutum*
2 *inuenio. Ita enim habet*[b] *tex. Si quis eorum quibus naufragorum merces colligendi authoritas facta eſt, anno & ſex ſeptimanis collectas merces domino cuſtodiuerit, mediocrẽ cuſtodiæ mercedem exigere poterit.*

a. l. falſus, §. plerique, ff. de furt.

b. Cap. 4. art. 13.

Omnium locorum conſuetudine.

Cur ita? Illud ſanè ſine vlla dubitatione dici poteſt, quod certum ſit conſuetudinem contra ius naturæ, nullam habere poteſtatem[c]. *Sic etiam cum mare eo iure cõmune ſit omnium, vetare quẽquam vlla conſuetudine in eo piſcari non licèt*[d]. *Porrò ſi ea ſit conſuetudo quæ ab omni-*

c. Panor. in c. fi. de conſuet.

d. l. iniuriarum. ff. de iniurijs.

omnibus ciuibus approbata eſt, non ab illis ſolum qui ad littus maris ædes habuere ſitas, piſcatio rectè prohibebitur [e].

e. Conа.li. 1. cap. 10.

4 *Cæterum in caſu conſtitutionis noſtræ, omnium conſenſus operari quicquam non poteſt, cum diuino naturæq́ præceptis, conſuetudo eiuſmodi repugnare videatur. An ne enim omnium conditor Rex vniuerſitatis, præcepit furtum non fieri? alienas res non concupiſcendas eſſe? Quæ hoc loco deſiderari poſſent, ex ſuperioribus facilè petetis* [f].

f ad Rub ff. de incend. ruì. & naufr.

5 Piraticam. *Rectè ait Federicus & Dijs, & hominibus piratas exoſos eſſe, vt merito & proſcripti & diffidati (vt aiunt* [g]*) ipſo iure cenſeantur. Quamobrem quantum honoris Pompeio Magno acceſſerit, quod oram maritimam liberando, & imperium maris populo Romano reſtituendo. M.CCC.XLVI. piraticas naues ſuſtulerit* [h], *facilè perpendere poteſt, quem triumphandi ratio Romanorum ducibus reſeruata, non latet. Conſideret ſecum Chriſtianus animus quàm ſit nepharium crimen, cum in hoc prouidentia ac diſpoſitor ille mundi Deus vela vetis exercenda dedit, ne quid vlla in parte orbis terrarum nobis deeſſet, nos claſſes partem freti occupaturas complere, & ad inno-*

g. Bal. & Salyc. hic.

h. Plinius nat. hiſtor. lib. 7. Cap. 25. & 26.

innocui ſanguinis profuſione telũ acuere. Quæ hos piratas dementia exagitat, & in mutuum compellit exitium? Vela ventis dant prædam paraturi, & incertam fortunam experiuntur, vim tempeſtatum nulla ope humana ſuperabilem, mortẽ ſine ſpe ſepulturæ. Sed & ſi prædam nacti euaſerint tot ſcopulos ingentes, & inſidias vadoſi maris, cum effugerint procelloſos deſuper montes, per quos præceps in nauigantes ventus impingit, quis hos feſſos tot malis portus excipiet? Vermis ſcilicet ille perpetuus conſcientiæ qui nunquam morietur, ille obuius & in littore & vbique ſe offert, & flebilem illam peccatorum ſarcinam relinquere non poteſt. Rectè igitur Seneca: Miſeri (inquit) quid quæritis? mortem quæ vbique ſupereſt? An ne ad mortes terra late patet? Petet illa vos & ex lectulo, ſed vbique innocentes petat, ſed occupet nullum molientes malum. Quid igitur Lector humaniſſimè Piraticum ſcelus aliud eſſe dixeris, quam inſaniam, quid in mari tyrannidem exercere, quam circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine iniuria occurrentia euertere, ac ferarum more occidere quem non oderis? Ergo non immerito quis dixerit, rerũ naturã melius actũ rã nobiſcũ,

ſi ventos flare vetuiſſet, & inhibito diſcurſu furētiū, in ſua quēq; terra ſtare iuſſiſſet. Sed certè nō tamen queri poſſumus de autore noſtri Deo, ſi beneficia eius corrūpimus, & vt eſſent cōtraria efficimus. Dedit ventos vt cōmoda cuiuſq; regionis fierēt cōmunia, ad vlteriora noſcēda, non vt pernitioſa piratarum arma tranſueherent. Si igitur beneficia naturæ, vtentium prauitate perpendimus: nihil nō noſtro malo accepimus [i]. *Verum vt ex diuerticulo in viā redeamus, odio iſtorum cōmuni ſententia receptum eſt, impune his vim furtumq; & violentiā inferri poſſe. Sed hæc non aliter concedit Socynus* [k], *quam ſi dominium piratarum, res furto ab eis ſubtractæ, minimè exierint.*

i. Ferè hæc ex Seneca lib.5. natur. quæſtio. cap.18.
k. cōſil.162. in 2. volu. nu.5.

§. Tranſgreſſores autem huius noſtræ cōſtitutionis bonorū publicatione mulctētur: & ſi res exegerit, eorū audacia iuxta mandatum noſtrū omnib9 modis cōpeſcatur.

Summæ rerum.

Publicatio bonorum non extenditur in detrimentum creditorum. nu.1.
Filij cur dicantur ſui hæredes. nu.2.
Publicatio bonorū quouſq; extēdatur. nu.3.

QVod à Diuo Federico reſponſum eſt publicationem confiſcationemq; bonorum 1

norũ piratas manere, ad creditoris ſcelerati piratæ detrimẽtũ torqueri nõ debet [a]. *Sed nec ex ſcelere mariti vllã ad bona vxoris criminoſi actionẽ fiſcus prætẽdere poteſt* [b]. *Porrò ſi particeps ſit criminis & conſilij coniunx, alio iure vtendum eſſet* [c]. *Sed an publicatis bonis, omnino inſontes filij*

2 *priuantur? Sanè cum naturalis ratio quaſi lex quædam tacita liberis parentum hæreditatem adijciat, velut ad debitam ſucceſſionem eos vocando, propterquod & in iure ciuili ſuorum hæredum nomen eis inditum eſt, eo quoque caſu quo propter pœnam parentis bona aufert dãnatio, rationẽ haberi liberorum, ne alieno admiſſo grauiorem pœnã luant, quos nulla contingeret culpa interdum in ſummam egeſtatem deuolui, ipſa dictare natura videtur* [d]. *Qua ratione cum Veteres conſulti prudenter admodum ea de re & moderatè conſtituiſſent: Iuſtinianus generaliter poſtea ædita conſtitutione, bonorum publicationem, ad certum vſque gradũ exiſtentibus hæredibus, locũ habere prohibuit* [e]. *Cæterũ vſu moribuſq; hodiernis tẽporibus ſeuerior publicatio procedit, et cuiuſque regionis conſuetudinem quæ*

3 *circa cauſas eiuſmodi admodum diuerſa eſt, imitari oportet.*

a. l. aufertur ff. de iure fiſci & ibi doctores.

b auth. Bona damnatorum, C. de proſcrip. bonor.

c. l. quiſquis C. ad l. Iul. maieſt.

d. l. fi. ff. de bon. dãnat.

e. d. autent. Bona

IN TIT. DE NAVICVLARIIS SIVE NAVCLERIIS publicas ſpecies tranſportantibus. lib. Codicis Vndecimo.

LEX I.

Imp. Conſtantinus. A.

Nullã vim oportet nauclerios ſuſtinere ſpecies annonarias trãsferẽtes, nec cõcuſſiones perpeti: nec aliquod genus incõmodi, ſed veniẽtes ac remeãtes omni ſecuritate potiri. x. lib. auri mulcta ꝓponẽda his qui eos inquietare tẽptauerint.

Summæ rerum.

Nauicularij qui ſint. nu. 1.
Tranſuehentes res publicas non poſſunt arreſtari. nu. 2.
Naues priuilegiatæ an oſtendere publicanis merces teneantur. nu. 3.
Ziricæanorum naues à vectigalibus ſunt immunes. nu. 4.
Inmunitas à vectigalibus quomodo probabitur. nu. 5.

a. ad l. 1. ff. naut. caupo. ſtabul.

1 *Nauicularij, vt Budæus tradidit*[a], *nauiũ ſunt domini, qui Græcæ Naucleri dicũtur, meritorias naues habentes, quos patronos appellamus. Tacitus. Atq; inde decurſu in littora vim in mercatores aut naui-*

*nauicularios audebant. Vegetius tamẽ li,
quarto eos vocat, qui in claſſe ſingulis
nauibus præſunt, quos Græci Nauarcos
vocant, noſtrum vulgus capitaneum aut
caput armatæ marinæ nauis vocat. Cæterum quod hoc loco de nauicularijs ſiue
nauclerijs traditur, ad oẽs cæteros nautas
publicas ſpecies transferentes, extenditur.
Publicas verò ſpecies trãsferre intelligũtur propriè, qui annonã vel aromata ad rẽ
publicã pertinentia. Præfectorum iuſſu in
alias trãſuehũt regiones, ſed hoc loco omnes
intelligi velim, qui quiduis ad rẽpub. pertinens, Principis iuſſu trans mare vehũt.
Siue igitur in exercitũ annonã ferendam
ſuſcipiãt* [b], *ſiue arma, ſiue Ducis iuſſu, nõ*
autem alias, milites catalogo aſſcriptos [c],
ſiue Principẽ ipſum, ſiue legatos ad Principẽ miſſos [d] *reducãt, omni ſecuritate gaudere debẽt. Et quæ eſt iſta ſecuritas? Quod*
2 *priuilegium? Quæ prærogatiua? Vtilitas
me hercule modica non eſt. Etenim nec*
3 *arreſtari (vt dicunt) nec detineri, nec ad
vectigalium ſolutionem cõpelli poſſunt* [e].
*Quæ tamen etiã ſi vera ſunt, vt diximus,
oſtendere nihilominus quæ vehuntur publicanis tenentur* [f]. *Planè, ſi tales ſint naues quæ indiſtinctæ non ſolarum mercium
ratione, ſed proprio iure priuilegioque
exemptæ*

b. l. licitatio ff. de publicanis. § res exercitui.
c. l. 3 ſup de vectigal.
d. l. à legatis, C. d. tit.
e. Barth. & alij hic.
f. §. Diuus, in l. interdũ ff. de public. & ibi Docto.

exemptæ ſunt, aliud dicendũ eſſe nõ male
g. ibi nu.2. mea ſententia tradidit Romanus g. Vnde
eſt, quod cũ Ziriceanæ naues Dordracen-
ſibus vectigalia nõ ſoluãt, merces oſtẽdere 4
publicanis cõpelli nõ poſſunt, ſed nauis per-
tranſeuntis ſolũ indiciũ faciẽtes, in cõmiſ-
ſum nõ cadunt. Vno tamẽ caſu cõpellendos
merces oſtẽdere exiſtimo. Quid ſi Cæſario
edicto promulgatũ ſit, ex Zelãdia frumẽtũ
euehi non poſſe? Ob publicũ ſanè intereſſe,
inſpectionẽ publicanus petere poterit. Sed
quid ſi publicis rebus priuatæ adiunctæ
ſint, an ne ob defraudatum vectigal, re-
liqua quoq; in cõmiſſũ incidiſſe videãtur?
Quæſtio hæc olim ab excellẽtiſſimis inge-
nijs magna argumẽtorũ vi oſtenſa ac pa-
tefacta eſt, vt ſuperuacaneum ſit eorũ hic
à me rationes repeti: in prõptu eſt ex eorũ
libris cognoſcere. Sed tandẽ poſterior vide-
tur obtinuiſſe ſentẽtia, quã ſequor, quod
rationabile h non ſit, alterius culpã alteri
obeſſe, niſi dominus quoq; earum rerum, de
dolo manifeſtè conuinci poſſit. Poſtremo,
qui eundi immunitatẽ habent, & redeundo
quoq; eodem priuilegio gaudent, quod in 5
ſcholaſtiũ rebus manifeſtè Diuus Federic9
cõſtituit i: Probari autẽ immunitas literis
publicis et à ſuperiore conceſſis, poterit k.

L.3. & 4.

Quæ

h. l. publicanus, §. 1. ex verbo. Si quid amplius d. tit. vide Bal. ad l. 3. ſup. de naut. fœnore. Guido Pap. deciſ. 572.

i. Auth. habita. ſup. ne filius pro pat.

k. Barth. hic.

Quæ ad hãc l.3. annotari poſſent, alio loco abundè ſatis expoſuimus[a]*. Ex lege.4. colligi poteſt, quod ſi Imp. Ziriceanorũ Reip. certũ nauiũ numerum ad ſpecies publicas trãsferẽdas Calẽ. Maij ꝑducere mãdaſſet, deficiẽtib⁹ ſine culpa ciuiũ aliquot nauibus, Zelãdiæ Vicecomes vicinas ciuitates præſtitis pro mercedula ſalarijs, ad ſupplẽdũ ex ſuis nauib⁹ numerũ, cõpellere poterit.*

a. ad l. 1. ff. de incend. rui. & naufr.

LEX V. *Imp. Theod. et Valẽt. AA.*

Qui fiſcales ſpecies ſuſcepit deportandas, ſi recta nauigatione contempta littora deuia ſectatus, eas auertendo diſtraxerit, capitali pœna plectetur.

Summæ rerum.

Nautæ per tempeſtatem in deuia loca delati excuſantur. nu. 1.

Nautæ per tempeſtatem in alium portum delati, non ſoluunt ibi vectigal. nu. 2.

Nautæ vendentes dolo merces Reipub. capite puniuntur. nu. 3.

Nautæ dolo euntes per deuia vt non ſoluant vectigalia puniuntur. nu. 4.

SI nauta qui ſtatuto tẽpore publicas merces vehẽdas ſuſcepit, in deuias regiones
1 *per tẽpeſtatẽ ſine ſua culpa delatus, ſuo die Principũ mãdatis ſatisfacere nõ poteſt, in pœnã incidere nõ debet*[a]*, quæ tũc ſolũ irrogari ſolet, cũ culpa manifeſtè deprehẽdi poteſt.*

a. cap. Imputari, de reg. iur. in 6.

poteſt. Sic (inquit Martianus [c]) ſi propter neceſſitatem aduerſæ tempeſtatis in loco prohibito expoſitum onus fuerit, non debere hoc commiſſum vendicari Diui fratres reſcripſerunt. Quo loco communi ſententia receptum eſt, nautam qui neceſſitate tempeſtatis in deuium portum defertur, eius loci vectigalia ſoluere, compellendum non eſſe. E contra verò, vt ſine culpa nemo puniri debet, ſic & delictũ quoq; impunitũ remanere nõ poteſt [d]. Igitur ſi nulla tẽpeſtatis aliáve probabili neceſſitate compulſus deuia littora ſectatus, publicas ſpecies, arma publica, frumentũ, annonam ad exercitum deducendã, diſtraxerit: capitali pœna plectetur. Sed et emptores quoq; earũ rerum doloſos eadẽ pœna manet, quod cõmercio rerũ interdicto, emptor venditorq; ſi vtriuſque dolus probari poſſit, pari pœna communiter adfici debeant [e]. Sanè quamuis de deportatione capitalem hanc pœnã intelligant interpretes [f]. Ego tamen de mortis pœna ſi inferiores vilioreſq; perſonæ ſint, intelligendã conſtitutionem exiſtimo [g]. Honeſtiores enim ſtilum proſcriptionis, & amiſſionem omnium bonorum incurrunt [h]. Nihil me mouet quod Accur. cæteriq; qui eum ſequuntur triplicẽ capitalẽ pœnã conſtituant, ex quibus in pœ-

2 [beside "tres reſcripſerunt"]
3 [beside "pœna plectetur"]

c. cap. ſine culpa eo. tit. l. interdũ. §. ſi propter ff. de public.

d. l. ita vulneratus, ff. ad l. Aquil.

e. text. & ibi Salyc. in l. penul. ſup. quæ res vẽdi non poſſunt.

f. Accur. lo. de Plat. & alij h. c.

g. l. penul. & vlt. C. quæ res vendi non poſſ.

h. d. l. vlt.

in pœnis irrogandis, minima, alio non expreſſo, eligenda videtur[i]*: Capitalis enim cauſa, de infamia, relegatione, nõ niſi impropriè accipitur . At in inferendis pœnis etiam ſermonis proprietas maximè obſeruatur*[k]*. Quod tunc maximè procedit, cum atrox eſt delictum*[l]*, et ideo minimum ſequendum non eſt . An ne atrox eſt delictum, eſurientes militum fauces furto fraudari? An ne is in cauſa eſt, quod per milites inedia laborãtes, ruſticis vitæ bonorumq́ amiſſio, matronis honeſtioribus abortus ex timore illato, inferatur? Si Federici Imperatoris conſtitutione*[m]*, qui quinq́ ſolidos valẽs aut plus furatus fuerit, laqueo ſuſpendi debeat : quid, an iniquum ſit eodem argumẽto eiuſmodi nautas ſupremum ſuſtinere ſupplicium? Idem in cæteris rebus publicis locum habere debet. Nam ſi mortis pœnam ſuſtineant qui priuatis furtum fecerunt, quanto magis hi, qui Rempub. decipiunt? Etenim in pœnarum impoſitione, aliter, id eſt, ſeuerius (inquit Marcellus) ex iiſdem facinoribus punitur qui quicquam in dominum parentémve, in magiſtratum quam in priuatum auſus eſt . Deniq, vt capitis pœna punitur qui in crimen hoc loco relatum incidit, ita et ille qui fraudãdi vectigalis* *ergo*

i. l. interpretatione ff. de pœnis.
k. l. cũ lege ff de teſta.
l. doct. in cap. in obſcuris, de regul. iur. li. 6.
m. de pace tenen. et eius violat. §. fi.
n. In l. Reſpiciendum, inſ. de pœnis.

ergo per deuia tranſit, à ſolutione eiuſdem minime liberatur. Quinimò & à pleriſq; reſponſum eſt, res integras in commiſſum cecidiſſe [o].

o. hic. & in l. 3. C. de nautico fœno.

Iidem Auguſti.

L E X VI. finalis.

Iudices qui in partibus dioceſeos ſuæ onuſta nauigia cũ proſperior flat⁹ inuitat, ſub prętextu hyemis immorari permiſerint, vna cum municipibus & corporatis eiuſdem loci, fortunarũ propriarũ ferianturdiſpendijs, nauclerij præterea pœnam deportationis excipiant, ſi aliquid fraudis eos admiſiſſe fuerit relatum.

EX hac lege notamus, quod ſi Regia Maieſtas naues in Hiſpanias Angliámve publica onera transferentes miſiſſet, cum proſperior flatus inuitat, nuſquam locorum moram nauclerijs trahere licet. Quinimò ſi tempore ad nauigandum idoneo, ſuſpenſa nauigatione in portu ſtationibúſve Zelandiæ hærerent, iudicum erit officium omnibus modis eos abigere, ſi pœnam hac conſtitutione comprehenſam, cupiant euitare. Quæ conſtitutio & ad

& ad eos Iudices appoſitiſſime referri poteſt, qui turpem accipiendo pecuniam, nepharios criminoſos neſcio quo prætextu, in ditione ſibi ſubiecta, vagari permittant. Quod autem deportationis pœnam nauiculariis Imperator proponat, rudioribus exponendum videtur. Dicitur igitur Deportatio, quaſi portatio de eo iure, quod quis in ciuitate habuit, ad exilium perpetuum, annotata illi prouincia vbi ſemper manere eum oporteat [a]. Quod ſi tamen pudore tacti, vel pœnæ acerbitate commoniti in viam redeant, certamq́ue melioris vitæ frugem producant: ij profectò ad Principis clementiam confugientes, delicti veniam petentes, vtq́ue eis ignoſcatur orantes, non indigni videntur eſſe qui ex inſula iterum in vrbem, ex Apolidum numero, et inter ciues recipiantnr. Vetus enim regula eſt, quæ per manus traditur: Ciuilis ratio, ciuilia iura corrumpere poteſt [b]. Vt igitur ciuilis ratio deportationis pœnam impoſuit, eam contraria ciuilis ratio tollere debet.

a. vide. §. pari ratione Inſtit. quib. mod. ius pat. poteſta. ſoluit. & ibi Cantiun c. & alios.

b. §. minus ergo inſt. de hæredit. quę ab inteſt. de fer. cap. omnis res ext. de reg. iuris antiq.

Tit. de nauibus non excuſandis.

Summæ rerum.

Nemo

Nemo excuſatur tempore neceſſitatis. nu.1.
Fraus eorum qui per priuilegiatas perſonas Principem decipiunt. nu.2.
Præfectus ciuitatis ſi opus ſit, poteſt areſtare æquos & currus ruſticorum. nu.3.
Naue ad exercitũ miſſa amiſſa vel ruſticorum æquis, an princeps reſtituat ęſtimationẽ. nu. 4.

CVm priuatis nauigia habere iura permittant: ita quoque fraudi locum eſſe non ſinunt. Vnde cum omnes in commune ſi neceßitas exegerit, conueniat vtilitatibus publicis obedire, nulla nauis ob neceſſitatem publicam excuſatur, & qui naues ſuas diuerſorum nominibus & titulis ad euitationem publicæ neceßitatis excuſare conãtur, glaucomam (vt ille ait) ob oculos patiuntur, ſed fiſco naues aſſociari debebunt. Neque principum igitur, neque Ducum, neque Comitum naues premente neceßitate à publicis oneribus immunes ſunt. Porrò ſi in ſuis ditionibus Cæſarea Maieſt. vel in iſtis, illuſtrißimus Rex noſter Philippus, alicui ſpeciali priuilegio immunitatem concederet, is cui conceſſum eſt, alijs communicare non debet, et ſi qui ſint, qui eius inſignia ſuis nauibus ad euitandam profectionem affigant, pœna hac lege conſtituta puniuntur. Quo ſpectat frequens illa & quotidiana ferè eorum deceptio, dolus & fraus, qui corruptis 1

vili

2 *vili nummo priuilegiatis, iiſq́ perſonam ſuam emptioni interponentibus, immunitate publica furtiuè vtuntur. Studioſi vectigalia non ſoluunt, ab impoſitionibus immunes eſſe deberent. Quid igitur ſi ſuo nomine interpoſito, Laicis vina ſtudioſus procuret? Vinum ſine dubio fiſco applicari debet, & ſtudioſus quoque notabili correctione notandus eſt. Quid ſi his addamus nautas, quinque vaſa à ſtudioſis vehenda aſſumentes, & V. litera in X. mutata, totidẽ immunitatẽ deceptis publicanis ambientes? Caſus me herculè, frequens eſt nimium, & qui ſeuerè admodum admotis etiam flagellis puniri deberet. Planè & illud ex poſteriore huius tituli capite colligitur, licere Rectori ciuitatis, plauſtra æquoſq́ priuatorum pro deuehendo ad exercitum commeatu retinere: itemq́ licere iudici capere à viatore aſinum, ſupra quem deridendum aliquem reum traducat[a]. Sed & vſu moribuſq́ non minus quam iure receptum eſt, cõpellendos ruſticos vt damnatorum cadauera ad cruces rotaſque, cæteraq́ pœnarum loca deducant.*

3 *At quid ſi naues ad exercitũ miſſæ diripiantur, quid*

4 *ſi aurigæ ruſtici æquos amittant, an his tenebitur Princeps ſatisfacere? Et non teneri verius eſt, quum neq́ nauem hoc caſu nauta*

a. Alc. ad l. Iubemus, C. de ſacroſan. eccle. nu. 2.

nauta locare cenſeatur, ſed obligationi ſibi à lege impoſitæ ſatisfacere. Quod ſi onus non villicum aut nautam, ſed vniuerſitatem reſpiciat: tunc æquum eſt per eam ſuccurri, quod & Alcia [b]*. poſt Lucam de Penna reſpondit.*

Tit. V. de naufragijs

LEX I. Imp. Conſtantinus.

Si quãdo naufragio nauis expulſa fuerit ad littus, vel ſi quãdo aliquã terram attigerit, ad domĩnos pertineat, fiſcus meus ſeſe non interponat. Quod enim ius habet fiſcus in aliena calamitate, vt de re tam luctuoſa cõpẽdium ſectetur?

Summæ rerum.

Imp, Traiani inſigne dictum de Fiſco. nu. 1.
Iuſtiniani dictum de locupletando Fiſco. nu. 2.
Fiſcus quã pœnã à raptoribus exigat. nu. 3.

QVæ ad priorẽ primi iſti⁹ capitis partem attinent, ſuperioribus titulis expoſuimus. Supereſt igitur ſolũ, vt inquiramus an eiectis in littus mercibus, aliquid iuris fiſcus ſibi vendicare poſſet. Et reſponſum eſt non poſſe, ne ex aliena calamitate lucrum querat. Qua ratione optimus Imp. Traianus dicere ſolebat, Fiſcum non

eum non debere eſſe veluti lienem, quod
1 *ſicut eo excreſcente, artus reliqui conta-beſcerent, ita ex priuatorum detrimento locupletatur fiſcus. Sed & idem: Scio(inquit [b]) relegatorum bona auaricia ſuperiorum temporum fiſco vindicata, ſed aliud clementiæ meæ conuenit, qui inter cætera quidem innocentia, ac ratione meorum temporum hoc quoq; remiſi exemplum. Hinc et Iuſtinianus: Noſtrum(inquit [c]) eſſe. proprium ſubiectorum commodum exiſtimamus. Non debet igitur ita ſe interponere fiſcus, vt ex luctuoſo naufragio merces in littus eiectas ſibi aſcribere poßit. Cæterum colligere eas debebit, & dominis ſecundum legitimos iuris tramites reſtituere. Quo caſu, an pro cuſtodia exigere quicquam liceat: ſuperioribus locis declarauimus [d]. Sed & eatenus interponere ſe ſolet, vt à raptoribus in quadruplum naufragis damnandis, triplum ex pœna exigere poßit. Etenim quod alibi dicitur [e]*, tantundem et fiſco dari debebit, *ad triplum ſolum, re ſcilicet ex quadruplo ſubducta, referendum eſſe, Ioannes exiſtimauit.*

(2 beside line beginning "ſtrum(inquit")

b. l. 1. de interdic. & relegat.

c, in l. 1. §. vlt. ſup. de caduc. toll.

d. ad d. l. ne quid, ff. eod.

e. l. 1. ff. eo. f. Ioannes de Platea hic.

LEX X.

Impp. Valentin. & Valens. A A.

Si quis

Si quis nauicularius naufragium ſuſtinuiſſe adfirmat, prouinciæ iudicem, eius videlicet in qua res agitur, adire feſtinet, ac probet apud eum teſtibus euentum, relatioque etiam ad ſublimiſſimam referatur præfecturam: ita vt intra anni ſpacium veritate reuelata, competens diſpoſitio procedat. Quod ſi per negligentiam præfinitum anni ſpacium fortaſſè claudatur: ſuperuacuas ſeraſque interpellationes placuit non admitti.

Summæ rerum.

Teſtes in cauſa naufragij recipiuntur lite non conteſtata. nu. 1.

Teſtes naufragio facto, ad quid hic examinentur. nu. 2.

Deciſio tex. noſtri an ad omnes nautas pertineat. nu. 3.

Vulgus in Principem & ſuperiores maleuolum. nu 4.

Etſi ſecundum communes iuris regulas, lite cum aduerſario non conteſtata, teſtium depoſitiones recipi non debeant: excipitur tamen cum luctoſum naufragium factũ eſt. Etenim nauicularius qui naufragium ſe feciſſe affirmat, iudicem illius

a. cap. quoniam ext. vt lit non conteſt.

illius loci in qua naufragium factum eſſe dicetur, adire debet, teſtibuſque productis naufragium probare. Ad quid obſecro?
2 *Scilicet, vt probato naufragio quod fortuito caſu, non eius culpa*[b] *factum eſt, petentem merces dominum, innocuæ amiſſionis exceptione repellere poſſit*[c]. *Cæterum quomodo examinandi ſint teſtes hi, & qui ad probationem naufragij ſufficiant: ſequenti reſponſo explicabitur. Debet autem teſtes infra annum producere nauta: nam ſi per negligentiam præfinitum anni ſpacium efluxerit, amplius admitti non poteſt. Sed cum exceptiones defenſioneſq; communiter perpetuæ ſint*[d], *cur nautæ defenſio in anguſtum angulum reiecta, annali probatione cōcluditur? Ex-*
3 *iſtimant nonnulli*[e], *deciſionem tex. noſtri non ad omnes nautas, ſed ad eos ſolum qui publicas ſpecies ſuſcipiunt, pertinere, quod improbabile omnino nō eſt, nimirum quod maior ſtrictiorque probationis exactio in publica cauſa requiratur, quæ ab impuriſſimis hominibus ſemper erga Principem ſuperioreſq; ſuos querulis, ne-*
4 *gligentius peragitur, vt maior idcirco facti naufragij ſuſpitio ſumi de his poſſit, quodque vēdita cum rebus publicis naue, neſcio quale naufragium proponant. In*

b. l. fi. ff ad l. Rhodiā & ibi dixi.

c. Bart. & alij hic.

d. l. pure in fi. ff de doli mali excep. l. licet, ſup. de exceptio.

e. Ioan. de Plat. hic. nu. 2.

cæteris verò nautis non videtur defenſionis auxilium conſtringi debere, niſi ſi & ipſi ob merces ſuas in littus eiectas & raptas, ad quadruplum, intra annum agere velint. Qua in re & illud quoq; ſpeciali iure recipitur, quod non citata parte ad teſtium examen procedi poßit [f], *& teſtimonia ſummarie hoc in loco recepta, in ordinario iudicio fidem habebunt. Porrò quod diximus, in cæteris nautis publica onera non tranſuehentibus probationis difficultatem extendendam non eſſe: ita intellige, vt tutius ſit tamen in loco naufragij facti (ſi fieri poßit) de infortunio documentũ accipere.*

f cõtra l. de vnoquoque, ff. de re iudi.

LEX III.

Impp: Grac. Valent. & Theodo. AAA.

Quoties obrupta vel ſubmerſa fluctibus naui examen adhibetur competentis iudicis: duorum vel trium nautarum quęſtione habita cæteri ab huiuſmodi nexu liberentur. Quid eſt enim, quod non abundè intra præfinitum numerum ſolers quæſitor inueniat? Circa magiſtros nauium, quibus eſt

eſt ſcientia plenior, immoretur, qui ſi fatali ſorte defuerint: in alios inquiſitio transferatur. Sanè ſi vniuerſos violentia tempeſtatis obruerit, ne veritas lateat, à liberis nautarum ſiue magiſtrorum intra iudicia cõſtitutis, ſuper eorum quæratur interitu, quos nauicularius naufragio perijſſe contendit. Suſceptionis autem neceſſitas ex Calendis Aprilis in diem Calẽdarum Octobris manſura ſeruabitur.

Summæ rerum.

Teſtes illi ſunt potiores, qui melius rei veritatem ſcire poſſunt. nu. 1.

Mors naufragorum quomodo probetur. nu. 2

Nauigatio quo tempore fieri debeat. nu. 3.

Nauigatio hyemali tempore valde periculoſa. nu. 4.

IN decidendis litium controuerſijs eorum potiſsimum teſtimonia recipere iudicem æquiſsimum eſt [a], *in quorum notitiam id de quo quæritur, facilius cadere potuit.* a. 4. q. 3. §. ſi teſtes.

1 *Igitur, cum naufragij originem, rerũ ſuſcepturam qualitatẽ, et ſi quæ ſint ſimilia, nemo melius ſcire potuit quam nauta qui vehendas ſuſcepit: eius potiſsimum*

ea de re teſtimonium valet, ſi ſuper amiſſarum rerum qualitate controuerſia exorta fuerit. Sed et in his magiſtrorũ præualet teſtimonium, quibus cum contractum inire ſolent, qui in lõginquas regiones merces abducere conantur. Planè ſi vniuerſis tempeſtatis violentia obrutis, veritas exactiſſimè haberi non poſſit: admiſſis ad teſtificandum ijs, quos communiter à iure repulſos videmus[b]*, aliqualis probatio etiam ab ipſius demerſi nautæ liberis, accipi poterit. Quid enim ſi & hi, quod cõmuniter fieri ſolet, inferri in nauẽ merces viderint? Et hæc quidẽ omnia ex cõmuni ſententia recepta ſunt, et vniformi Iuriſperitorum calculo cõprobata: ſed ego an ex hoc tex. colligi poſſint, dubius mecum ſubinde cogitaui. Cur ita? Nimirum quod non de qualitate ſubmerſarũ merciũ, ſed de humanis exitijs naufragio comprobandis, Diuorum Impp. conſtitutio ex poſteriori parte intelligenda videatur. Ait enim,* Super eorum queratur interitu. *Quæ verba quam improbabiliter quamq́ue miſerè à veteribus illis conſultis, imò ab omnibus quos hactenus vidi commentatoribus, ad merces ſubmerſas referuntur, diligens lector facilè perſpexerit. Qua ratione etſi quæ*

b. l. parentibus, C. de teſtib. Bart. Lucę de Pẽna. Io de Plat. Angeli & aliorum hic.

etſi quæ dicta ſunt, de probanda mercium qualitate ſine controuerſia admittenda dicamus: de eorum tamen interitu probando, qui obrupta ſeu ſubmerſa fluctibus naue, interijſſe dicuntur, præſentem conſtitutionem probabilius interpretandã exiſtimo. Cur igitur dicitur. Circa magiſtros nauium plenius inmoretur? *Eam eius rei*
2 *rationem arbitror, quod hi eorum quos vehendos ſuſcipiunt, potiorem notitiam habuiſſe cenſeantur. Quod ſi & ipſos violentia maris exhauſerit, vt nec à cæteris vectoribus probatio ſperetur: à liberis nautarum intra iudicia conſtitutis, documenta qualiacunque deſumi poterunt. Etenim cum hi parẽtibus nauem parantibus communiter adeſſe ſoleant: notitiam eorum qui nauem ingreſſi ſunt, non difficili negotio habere præſumuntur. Sed & ſi de nautarum ipſorumq́ magiſtrorum interitu diſceptatio oriatur: omnibus qui naufragio adfuerunt fluctibus oppreſſis, ab eorundem liberis accipi inquiſitio poterit, quibus parentum interitus domum ſtatuto tempore & conſueto minimè redeuntiũ, manifeſtior eſſe præſumi poterit.*

Suſceptionis. *Rectè aiunt Diui Principes, nauigationis onus à Calendis*
3 *Aprilis in diem Calendarum Octobris*

ſuſcipiendum eſſe. Vegetius verò de menſibus loquens, quibus tutius nauigatur. Ex die, inquit [d]*, tertio Iduū Nouembris vſque ad diem ſextum Iduū Martij maria clauduntur. Cæterum hæc tēpora vſq; adeò multum non differunt, & vtriuſque ratio facillimè conſideratur, quod nimirum temporibus à conſultis nauigationi remiſſis, lux minima noxque prolixa, nubium denſitas, aeris obſcuritas, ventorum, imbrium, vel niuium geminata ſæuitia, non ſolum claſſes à pelago, ſed etiam commeantes à terreſtri itinere deturbat* [e]*. Qua ratione prudentiſſimè quoque ab iiſdem Diuis Romanorum Principibus reſponſum eſt, nauigationem tempore hyemis ſæpe periculoſam, ſemper verò incertam eſſe* [f]*. Qui igitur temerariè extra ordinem temporum, mari ſe credit, is (vt Euripides dixiſſe fertur) aut inſanit, aut mendicus eſt, aut mori cupit. Ex his tribus non fieri poteſt, quin vnum ſaltem verum ſit. Porrò quod ſuſceptionis onus & neceſſitas, præſcripto tempore terminetur: vrgente cauſa publica, exceptionem habet. Etenim cum proſperior flatus inuitat, ſub prætextu* 4 *hyemis, naues publicas ſpecies transferentes, nullo in loco latere permittuntur* [g]*.*

d. lib. 4.

e. vide Budæum ad l. Vtique, ſup. de rei vendicat.

f. in l. ciuitas Rhodiorū, ſup. de offi. Rector. Prouinc.

g. l. fi. ſup. de nauicular.

LEX

LEX IIII.

Ex hoc reſponſo notamus, quod ſi ſubditi certam quãtitatẽ mercium Principi mittere debeant, miſſæque naufragio facto interierint, ſi culpa ipſis imputari non poßit, ad alias merces minimè tenentur.

LEX V.

Imp. Honorius et Theodoſ. AA.

De ſubmerſis nauibus decernimus, vt leuato velo iſtæ cauſæ cognoſcãtur, & ſi quiſquã de talibus negocijs aliquid accepiſſe detegitur: iudex apud quem conſtiterit, his cõquerentibus, qui nudantur, pro qualitatibus perſonarũ mulctãdi, remouendi, proſcribendiq; habeat poteſtatem. Si verò cauſarũ taliũ cognitores à libelli datione, vel plenaria interpellatione cõmoniti, intra bienniũ has cauſas audire neglexerint, & hoc fuerit tẽpus elapſum: præiudiciũ noceat eaten⁹ cognitori, vt nauiculario propter viciũ Iudicis abſoluto, mediã oneris ei⁹ partẽ, propter

cuius probandam amiſſionem legitimo duntaxat tempore cognitio petebatur, iudex cogatur inferre, reſiduam verò officium eius exſoluat.

Summæ rerum.

Velo leuato procedere quid ſit. nu 1.
Ratio iſtius reſponſi. nu, 2.
Criminales cauſæ biēnio terminari debēt. nu. 3.
Iudex negligens punitur. nu 4.

VElo leuato. *Indicant Diui Principes cauſas ex naufragio exortas, ſummariè, breuiter, & imperfecta deductione, ſi opus ſit, examinandas eſſe, vt nec ad pleniſſimas iudiciorum formulas recurrere oporteat, ſed ſuccinctè, de plano, ſine ſtrepitu iudiciorum & ſolenni figura.* [a] *An ne enim inhumanum eſt, calamitoſos naufragos & fortunis ferè omnibus exutos, nudos, & in alienam regionē eiectos, iudiciorum anfractibus moleſtari? Quis non litigandi moleſtiam pertæſos, iuſtam iudicij ſuſcepti rationem neglecturos arbitrabitur* [b]*? Qua ratione rectè mihi ſentire videtur, qui libellum his caſibus minimè requirunt* [c]*, ſed nudam facti relationem, nudamq́ Iudicis implorationem ſufficere arbitramur. Quinimò cum & miſerabilium ſit perſonarum cauſis naufragij* 1 2

a. vide Bar. in conſtit. ad reprimēdū quomo. in læſę Maie. crimi.

b. Vel illum ff. de petit. hæredit.

c. Bar. Lucas Ioannes, & alij hic.

fragij adnumeranda,feſtiuis etiam diebus & ſolennibus examinari poterit[d]. *Quod igitur inferius ſequitur* libelli datione etc. *non eo pertinet,quod neceſſaria ſit libelli oblatio: ſed quod volẽte accuſatore minimè reijciatur. Etenim licitũ eſt vnicuiq; iuri pro ſe introducto renunciare*[e].

d. clement. ſępe de ver. ſignific.

e l.Penul.C. de pact.

Pro qualitate perſonarum. *Quæ ad hunc locum pertinent,non difficili negotio ex ijs quæ alio in loco à me expoſita ſunt,petẽtur. Nos actum (vt in prouerbio eſt) agere nolumus.*

3 Intra biennium. *Si non ſummariè & velato velo,ſed libello exhibito, liteq; cum aduerſario ritè conteſtata, iudicium ſuſcipiatur: intra biennium finem accipere debet. Nam et Diuus Antoninus: Criminales (inquit*[f]*) cauſas omnimodo intra duos annos à conteſtatione litis connumerãdos finiri cẽſemus. Porrò ſi ciuiliter: infra annum quidem ad quadruplum agendo inchoari iudicium debet, ſed in triennium extendi poſſe, à pleriſq; hoc in loco,& communi ferè calculo exiſtimatum inuenio*[g]. *Sanè ſi admonentibus litigatoribus,ipſi Iudices litis introductionem vel examinationem diſtulerint: & propter vicium Iudicum nauicularius à do-*

f. l.fi. C.vt intra cert. temp. crimi quæſtio. termi.

g. l. prope-rãdum,ſup. de iudic.

à Domino mercium de caſu naufragij ob culpam præcedentem accuſatus, abſolutus fuerit, pœnam diuali hac conſtitutione comprehenſam ſuſtinebunt. Quod & in cæteris de rapina accuſatis locum habere exiſtimo. Plura me hercule, hoc loco tractari poſſe ſcio, ſed noſtri inſtituti non eſt omnia quæ ab antiquis dicta ſunt & diſputata, operoſis commentationibus repetere. Ego hæc ſecundum gratiam mihi à Domino datam tradidi vobis, & quantũ fuit facultatis noſtræ, in lucẽ protulim⁹, adiuuãte qui in ſæcula eſt benedictus Chriſto Ieſu domino noſtro, cum quo eſt Deo patri, & ſpirituiſancto honor, gloria & poteſtas, per immortalia ſæcula amen.

FINIS.

INDEX BREVIS RERVM ET VERBORVM MEMORABILIŨ, quæ hiſce cõmentarijs explicantur.

ABſolutio vnius conuenti quando alteri proſit. nu.3.fol.49.
Acceſſorium ſequitur ſuum principale. nu.4.fol.14. (nu.1.fol.141.
Acceſſorium interdum firmius principali.
Accurſij expoſitio à Budæo reprehenſa. nu.4.fol.172. (nu.2.fol.192..
Accurſius à Fulgoſio reprehenſus.
Actionis in factum diuiſio & quomodo ab alijs diſtinguatur, & eius origo. nu.1.2.3.fol.22.
Actio ſubſidiaria quæ. nu.5.fo.23.
Actio Ciuilis quæ. nu.6.7.fol.24.
Actio de peculio quãdo detur. nu.3.pa.33.
Actionis de peculio ratio. nu.4.fol.34.
Actiones plures quando ſimul coniungi poſſunt. nu.1.fol.36.
Actio eſt inanis quam excludit inopia debitoris. nu.2.fol.40. (nu.2.fol.132.
Actione vna electa an ad aliã redire licet.
Actore non probante reus abſoluitur. nu.1.fol.234.
Actus agentium debent regulari ſecũdum intentionẽ eorum. nu.1.fol.217.& 270.
Actus vnus contraria operari non debet. nu.5.fol.57.

Aduer-

Aduerſione conducere quid ſit. nu. 5.fol. 104.nu.1.fol.227.
Aduocati an ſemper debeãt habere totum ſalarium. nu.5.fol.219.
Adultus an abſq; curatore nauem exercere queat. nu.6.fol.111.
Affectiones nemo facilè comprimit.nu.3. fol.271.
Amicus recipiens amicum an de rebus amiſſis teneatur. nu.2.fol.13.
Amiſſio quomodo probãda.nu.4. fo.277.
Amiſſionẽ quis probare debeat.nu.5.f.30.
Ancora ſacra quæ ſit. nu.2.fol.67.
Annona dat nautis priuilegiũ.n.5.fo.117.
Arbore nauis cæſa an contribuendum ſit. nu.2.fol.208.
Argumentum à parte ad totum in iure validum. nu.5.fol.141.
Argumentũm à contractibus ad delicta validum. nu.4.fol.68.
Armamenta nauis quæ ſint.nu.5.fol.69.

B

Baldi temeritas in condemnando Bart. nu.3.fol.190.
Bartolus homo pius. nu.4.fol.191.
Bartoli lapſus. nu.5.fol.279.
Bello capta an noſtra fiant.nu.6.fol.254.
Beneficio iuuari nos, non decipi conuenit. nu.3.fol.244.

Benefi-

Beneficium nemini debet eſſe damnoſum. nu.2.fol.146.
Bis idem exigi nõ poteſt. nu.5.fol.92.
Bona inquilini domino domus ſunt obligata. nu.6.ſol.170.

C

Calamitoſi miſericordia digni. nu.1. fol.212.
Cacodæmonis nequitia multæ naues perierunt. nu.3.fol.287.
Canabis quid ſit. nu.3.fol.91.
Caſus fortuitus an ad nautam pertineat. nu.7.fol.29.
Caſus fortuitus quomodo excuſet. nu.4. fol.218.
Caroli V. Imp. victoria. nu.3.fol.209.
Caupones qui & quæ Caupona. nu.2.3. fol.11.
Cautela contra fraudem nautarum. nu. 5.fol.5.
Cautela pro nauigantibus. nu.5.fol.16.
Ceßionis vtilitas. nu.7.fol.151.
Clauium traditio facta hoſpiti quid operetur. nu.4.fol.56.
Claudius Cæſar nauigantium patronus. nu.1.fol.247.
Clauus nauis quid ſit. nu.2.fol. 248.
Charitas ordinata quæ. nu.4.fol.253.
Ciuis recipiens miniſtros Principis an teneatur

teneatur de perditis in domo ſua.nu.3. fol.13.

Ciuitati mutuum dans quid probet.nu. 4.fol.85.

Colan homo & piſcis & miranda de eo hiſtoria. nu.2.fol.280.

Conductionis & locationis verba à veteribus confuſa. nu.6.fol.130.

Circulus in iure vitandus.nu.4.fol.167.

Confeſſio adminiſtratoris an noceat domino. nu.1.fol.157.

Cõmunis opinio periculoſa.nu.3.fol.136.

Communis opinio non ſemper ſequenda. nu.5.fol.149.

Conſilium muliebre debile.nu.8.fol.100.

Conſilium malum non eſt ſequendum. nu.9.ibi.

Conſuetudo an contra leges valeat. nu. 5.fol.214.

Conſuetudo contra ius naturæ non valet. nu.3.fol.290.

Conuerſum in vtilitatem quid eſſe quomodo probetur. nu.3.fol.159.

Corpora mortua viuis ſunt grauiora. nu.3.fol.218.

Cyclades inſulæ quæ ſint. nu.1.fol.214.

D

Damna ob peccata accipimus. nu.11. fol.31.

Debitor

Debitor quomodo interitu ſpeciei libere-tur. nu.2.fol.217.
Deus cur malos viuere permittat. nu.4. fol.231.
Delicta puniri debent. nu.5.fol.232.
Differentia inter miſſilia & merces. nu.1.fol.211.
Dominus an teneatur de delicto ſui famuli. nu.4.fol.74.
Dominus quare tenetur de peculio inuitus. nu.2.fol.154.
Dyrrachium vbi. nu.6.fol.92.

E

Æſtimatio rerum quomodo probetur. nu.2.fol.183.
Eijcere quid ſit. nu.1.fol.246.
Emptores rerum furtinarum taxantur. nu.6.fol.255.
Exercitoriæ & inſtitoriæ actionum cognatio. nu.4.160.
Exercitor quomodo conueniatur. nu.3. fol.114.
Exercitoria actio quomodo ab actione quod iuſſu differat. nu.6.fol.122.
Executio in libris ſcholarium non procedit. nu.4.fol.164.
Exilium quid ſit. nu.7.fol.262.
Ex æquipollentibus quid fiat nihil intereſt. nu.1.fol.44.

Extraor-

Extraordinarium iudicium quod ſit. nu.6.fol.117.
Expugnare nauẽ quid ſit. nu.1.fol.240.
Facere per ſe vel per alium nihil intereſt. nu.2.fol.33.
Facultatum ratio eſt habenda in contribuendo. nu.3.fol.176.
Famuli nocturno tempore eiicientes vrinam obligant ſuũ dominũ.nu.1.fol.52.
Famulus fugiens cũ carnibus emptis an dominum obliget vẽditori.nu.2.fo.84.
Filiusf.quomodo cõueniatur.nu.7.fo.130
Fiſcus quam pœnam à raptoribus exigat. nu.3.fol.306.
Filij cur ſui hæredes dicti. nu.3.fol.293.
Frumentum an & quando diuites vẽdere cogantur. nu.7.fol.178.
Fructus appellatione quid veniat. nu.3.fol.104.
Fur eſt infamis. nu.7.fol.41.
Fur an furti agere poßit. nu.4.fol.40.

G

Gabella an de veſtibus ſolui debeat. nu.1.fol.176.
Gabrielis Mudæi laus. nu.2.fol.114.

H

Hipponẽſis ciuitas quæ ſit.nu.2.fol.209.
Hominis dignitas. nu.2.fol.230.
Homine nihil fragilius. nu.2.fol.142.

Homo

Homo homini deus. fol.251.
Honoraria actio quæ ſit. nu.1.fol.27.

I

Iacobus de Aretio ob cauillationem veneno perijt. nu.2.fol.158.
Ignorantia vtrum nautas excuſet. nu.2.pag.18.
Ignorantia in facto alieno probabilis. nu.6.pag.19.
Ignorantia præſumitur. nu.7.pag.19.
Ignorantia ſui ipſius omnium malorum maximum. nu.1.fol.94.
Imperatoris Traiani inſigne dictum de fiſco. nu.1.fol.365.
Imperator an ſit Dominus mundi. nu.2.fol.214.
Impeditus an alium ſubſtituere teneatur & quomodo excuſetur. nu.2.& 3.fol.226.& 227.
Impeditus litem conteſtari nihil amittit iuris. nu.5.fol.267.
Infamis agere non poteſt. nu.6.fol.41.
Inuentor mercium quid facere debeat. nu.4.fol.212.
Inuentor an aliquid petere poſſit. nu.5.pag.212.
Inundationes vnde oriantur. nu.5.fol.186.
Inuitus an quis agere cogatur. nu.1.fol.

fol.195.
Ionæ exemplum deſcribitur. nu.3. fol.186.
Ipſo iure & ope exceptionis quid fieri, quomodo differant. nu.3.fol.133.
Iuſtiniani dictum de Fiſco. nu.2. fol.365.
Iuſtiniani vxor prudentis erat conſilij. nu.4.fol.110.

L.

Legumen vnde dictum & quare caſtis non conueniat. nu.2.fol.91.
L.bona fides, ff.depoſ. explicata. nu.1. fol.16.
L.1.§.ſi ciſta, inf.depoſ.explicata. nu.8. pag.19.
L.2.ff.de origine iur. nu.9.pag.24.
L.fi. C. commod. explicata. nu.5. fol.169.
Liberum corpus æſtimabile nõ eſt. nu.4. pag.176.
Lite cum defuncto conteſtata cur hæredes teneantur. nu.4.fol. 67.
Locus delicti probandus. nu.3. fol.237.
Locator ſuſtinet vim beſtium. nu.3. fol.237.

Magi-

M

Magiſter nauis an ſubſtituere aliquem poßit. nu.6.fol.77.
Magiſter nauis quomodo à procuratore differat. nu.3.fol.95.
Malo per tempeſtatem in mare deiecto, an contributio procedat. nu.5.fol.198.
Mandati fines diligenter cuſtodiendi. nu.1.fol.81.
Mandatum interpretandum ſecundum iura. nu.10.fol.107.
Mandatum gratuitum eſſe debet. nu.4. fol.115.
Maris violentia quanta ſit. nu.1.fol.273.
Maris proſpectus amaniſsima res. nu.2.
Mediaſtinus quis. nu.6.fol.12.
Mens legis anima legis. nu.11.fol.125.
Merces pro veſtibus non ſoluitur. nu.5. fol.14.
Merces in locatione debet eſſe certa. nu.10.fol.25.
Mercator vel cum fure vel cum nauta agere poteſt. nu.2.fol.49.
Merces pro naulo obligatæ ſunt. nu.1. fol.192.
Merces ſæpe vndis corrumpuntur. nu 3. fol.213.

Mercatorum auaritia. nu.2.fol.103.
Merx peculiaris quid ſit. nu.8. fol.124.
Metus leuis non excuſat. nu.1.fol.165.
Metus iuſtus quid ſit. nu.2.fol.eod.
Mors quomodo dicatur omnia ſoluere. nu.1.7.fol.147.
Mortem ſibi inferre quàm ſit turpe. nu.2.fol.fol.190.
Mulier quando ex contractu ſuo obligetur. nu.1.fol.10.
Mulieres nonnullæ viris prudentiores. nu.5.fol.110.
Mutuum dans in nauis vſum quare cæteris creditoribus præferatur. nu.5. pag.87.

N

Nauis prætoria lumen præferre cõſueuit. nu.2.fol.286.
Nauis parua non ſemper maiore deterior & quando. nu.1.fol.200.
Nauis bona quæ. nu.4.fol.206.
Nauis vna ſi alteram frangat an contributio fiat. nu.1.fol.208.
Nauigatio maris vtilis. nu.9.fol.124.
Nauigatio res periculoſa. nu.4.fol. 163.

Nauis prædio æquiparatur. nu.2.pag.

Naue redempta an contributio ſiat.nu.1. fol.187.

Naues ab vſu nomen cæperunt. nu.7. fol.77.

Naues onerariæ quæ. nu.4.fol 91.

Nauigandi vtilitas. nu.5.fol.96.

Nauigatio an reipublicæ vtilis ſit. nu.2. fol.118.

Naue ad exercitum miſſa amiſſa, an princeps teneatur. nu.4.fol.304.

Nauicularij qui ſunt. nu.1.fol.295.

Naues priuilegiatæ an publicanis merces oſtendere debeant. nu.3.fol.296.

Nautarum nocturno tempore nauigantium obſeruatio. nu.1.fol.286.

Nauta quomodo ſuſceptas merces in aliam nauem tranſmittere poſſet. nu.1. fol.220.

Nautarum temeritate multi perierunt. nu.4.fol.224.

Nautarum improbitas in periculo.nu.4. fol.183.

Nautarum nequitia. nu.3.fol.297.

Nautarum fraus. nu.4.fol.5.

Nauta quis ſit. nu.1.fol.8.

Nauta an teneatur de rebus ſibi non oſtenſis. nu.1.fol.13.

Nauta ex ſola immißione tenetur.nu.3.

*fol.*18.

*Nauta cur ex maleficio teneatur. nu.*1. *fol.*48.

*Nauta negans maleficium poteſt torqueri. nu.*3.*fol.*53.

*Nautæ non ſemper nauem regere poſſunt. nu.*2.*fol.*284.

*Nautæ taxantur qui nimium velum contendunt. nu.*1.*fol.*189.

*Nautæ an de facto vectorum teneantur. nu.*4.*fol.*19.

*Nautæ per tempeſtatem in dauia loca delati excuſantur. nu.*1.*fol.*298.

*Nautæ per tempeſtatem in alium portum delati non ſoluunt ibi vectigal. nu.*2. *fol.*299.

*Nautæ vendentes dolo merces reipublicæ, capite puniuntur. nu.*3.*ibi.*

*Nautæ euntes dolo per dauia vt non ſoluant vectigalia puniuntur. nu.*4. *ibi.*

*Neceſſitate illicita decent. nu.*3. *fol.*163.

*Neceſſitas multa permittit. nu.*6. *fol.*177.

*Nemo poteſt ſibi debere. nu.*2. *fol.*153.

*Nemo ex improbitate ſua commodum ſentire debet. nu.*3.*fol.*40.

Nico-

Nicolaus Euerardi præſes. nu.4. fol.237.
Noxalis actionis vis. nu.7.fol.35.

O

Obuentio quid. nu.1.fol.103.
Occaſio mali auferenda. nu.8.fol.7.
Ordinarij,ſerui vnde dicti. nu.5.fol.129.

P

Pater quare de peculio teneatur. nu.6. fol.124.
Pater de peculio caſtrenſi non tenetur. nu.5.fol.34.
Pater an ex contractu filij obligetur. nu.6.fol.120.
Pater an emancipato filio teneatur. nu.3.ibi.
Peccans extra officium de officio non punitur. nu. 13.fol.32.
Pedius quis ſit, & vna Perſij locus explicatus. nu.1.fol.256.
Perſonarum reſpectus habetur in pœnis. nu.8.fol.168.
Pignori potius incumbendum quam agendum in perſonam. nu.1.fol.168.
Pœna illorum qui oſtenſo lumine decipiunt nautas. nu.4.fol.286.
Piratæ taxantur grauiter. nu.5.fol.291.

Piratas ſpoliare licet. nu.3.fol.259.
Piratæ ſunt hoſtes Reipublicæ . nu. 5. fol.291.
Poſſeſſores agrorum mari adiacétium cur de rebus naufragio perditis teneantur. nu.2.fol.276.
Præfectus vrbis poteſt ex cauſa ruſticorum currus arreſtare. nu.3.fol.304.
Præſens & tacens conſentire videtur. nu. 2.fol.220.
Præſumptio eſt de præterito in præſens. nu.9.fol.30.
Prætores Romæ duo. nu.2.fol.27.
Prætorum dignitas. nu.3.ibi.
Prætor cur tam ſeuerè in nautas conſtituit. nu.1.fol.46.
Prætoriæ actiones quæ. nu.5.fol.143.
Principis miniſtros hoſpitio ſuſcipere tenentur ciues. nu.6.fol.5.
Principes omnes an ſubſint Imperatori. nu.4.fol.215.
Principum amici quales. nu.4.fol.128.
Procurator an alium ſubſtituere poſſit. nu.1.fol.72.
Procurator vltra mandatum dominum non obligat. nu.1.fol.90.
Propoſitio quomodo probetur. n.3.fo.74.
Proteſtationis vis. nu.2.fol.54.
Proteſtatio an requirat aduerſarij conſenſum.

ſenſum. nu.3.ibi.
Proteſtatio an ſcripto fieri debeat. nu.3. fol.55.
Publicatio bonorum debitoris creditori non obeſt. nu.1.fol 294.
*Publicatio ad quos extendatur.*nu.3.ibi.
Puniri quis ex cauſa ſine culpa poteſt. nu.6.fol.28.

R

Rapina an militibus licita ſit. nu.1. fol.229.
*Raptor an vt fur puniatur.*nu.2.fo.235.
Rapina maior furto. nu.1.fol.372.
Rapina genus ad furtum. ibi.
*Raptores quomodo excommunicẽtur.*nu. 2.fol.259.
*Ratiocinandi ars Iureconſulto neceſſaria.*nu.3.fol.65.
Reditus quid ſit. nu.ad l.1.de exercitor.
Remiges qui ſint. nu.3.fol.9.
Reſtitutio rei impediri per tertiũ quando poßit. nu.2.fol.17.
*Retentio quando locum habeat.*nu.2.fol. 168.

S

Sanguinem ſuum redimere licet. nu.3. fol.243.
Sartor poteſt retinere veſtem pro mercede. nu.3.fol.168.

Scædia

Schœdia quid ſit. nu.8.fol.78.
Scapha quid. nu.2.fol.200.
Scienti & volenti non fit iniuria neque dolus. nu.5.fol.206.
Seruorum ciuitas quid ſit in adagio. nu.3.fol.146.
Seruus peculiaris & vicarius quis. nu.2.3.fol.12.
Socius quomodo per ſocium obligetur. nu.3.ad l.ſi.ff.de exercit.act.
Socius rixoſus quomodo repellatur. nu.2. fol.195.
Stabulum & caupona quid. nu.4. fol.11.
Subſtitutus per alium qualis eſſe debeat. nu.3 fol.221.

T

Tacens an habeatur pro conſentiente. nu.2.fol.73.
Traiani Imp. inſigne dictum de Fiſco. nu.1.fol.306.
Tranſuehentes publicas merces non poſſunt arreſtari. nu.2.fol.299.
Temeritas non admittenda. nu.4. fol.197.
Templum quis Chriſto primus conſtruxit. nu.6.fol.232.
Tempus ſi ad actum aliquem requiratur probari

probari debet. nu.2.fol.237.
Teſtes in cauſa naufragij lite non conteſtata recipiuntur. nu. 1.fol.307.
Teſtes in cauſa naufragij ad quid examinentur. nu.2.ibi.
Triboniani negligentia. nu.2.fol.2.
Tributum quid. nu.7.fol.122.
Tybarenorum inſignis fides. nu.245.
Tutores vnde dicti. nu.1.fol.11.
Tutoris vnius autoritas quãdo ſufficiat pluribus datis. nu.2.fol.94.

V

Vaſallus an omnibus hæredibus iurare teneatur. nu.1.fol.136.
Verba legis quando inſpicienda. nu. 10.fol.124.
Vectores ſi non ſint ſoluendo cuius ſit periculum. nu.3.fol.192.
Vis maior quæ ſit. nu.12.fol.31.
Vlp.conciliatus. nu.6.fol.34.
Voluntas quomodo probetur. nu.4.fol. 121.
Voluntatis mutatio quomodo probetur. nu.3.fol.84.
Vrinatores qui ſint. 1.fol.204.
Vulgus mala beſtia. nu.4.fol.307.

Z

Zaſij laus. nu.8.fol.24.
Ziriceanæ naues à vectiga'ibus immunes. nu.4.fol.297.
Zelandorum conſtitutio. nu.2.fol.290.

FINIS.

32

328

2

FINE
e

A. PANDIMIGLIO
RESTAURO
DI
LIBRI - ROMA